

הוכן מתוכנת תורת אמת, מותר להפיץ בכפוף לתנאי רשיון - [CC BY-NC-SA 2.5](#) אסור
בשימוש מסחרי
וספרי ויקיטקסט תחת רשיון [GNU Free Doc. License](#)
בס"ד - כל הזכויות שמורות (c) ל הרב יעקב שולביץ שליט"א

חברותא - תענית

בלי הערות

הרב יעקב שולביץ שליט"א

● [פרק ראשון - מאימתי](#) ● [פרק שני - סדר תעניות כיצד](#) ● [פרק שלישי - סדר תעניות אלו](#) ● [פרק רביעי - בשלשה פרקים](#)

פרק ראשון - מאימתי

הקדמה ב ב ג ג ד ד ה ה ו ו ז ז ח ח ט ט
ט י י יא יא יב יב יג יג יד יד טו.

פרק שני - סדר תעניות כיצד

טו טז טז יז יז יח יח:

פרק שלישי - סדר תעניות אלו

יט יט יא יא יב יב יג יג יד יד יח יח .
כה כה כו.

פרק רביעי - בשלשה פרקים

כו כז כז כח כח כט כט ל ל לא.

פרק ראשון - מאימתי

הקדמה

כתב המאירי: עיקר הכוונה במסכת זו, לבאר ענייני התשובה והתפילה בזמן הצרות, ומה שצריך להתעורר האדם על כו בריבוי תפילות וצעקות ותעניות.

המסכת דנה בעיקר בשלשה ענינים עיקריים:

א. התפילה על הגשמים, מהיום שבו מתחילה "עונת הגשמים", והוא תחילת החורף, עד היום שמגיעים ימי הקיץ, שהם סוף עונת הגשמים, וכן, איך יש לנהוג בזמן עצירת הגשמים.

ב. התפילה על שאר הצרות, על אילו מהן מתענים, והיאך נוהגים באותן תעניות.

ג. הימים אשר מתענים בהם מחמת הצרות הקדומות שאירעו בהם, דהיינו, ארבעת הצומות.

ואגב העניינים הללו, דנה המסכת גם בדברים נוספים, כמו ענייני המשמרות והמעמדות שהיו בבית המקדש.

הפרק הראשון דן בעיקר בשני נושאים הקשורים לירידת הגשמים:

א. הזכרת הגשמים בברכה שניה של שמונה עשרה, באמירת "משיב הרוח ומוריד הגשם". וכן שאלת הגשמים בברכת השנים, באמירת "ותן טל ומטר לברכה", אימתי מתחילים להזכיר ולשאול, ואימתי מסיימים.

ב. כאשר הגשמים מאחרים מלבוא, מתי מתחילים להתענות עליהם, כמה תעניות גוזרים מחמת כך, כמה זמן ימשיכו להתענות אם לא נענו, ואיך יתנהגו בימים האלו.

מתניתין:

מאימתי (1) מזכירין (2) בתפילה גבורות גשמים? (3) כלומר, מאימתי מתחילים לומר "משיב הרוח ומוריד הגשם" (4) בתפילת שמונה עשרה?

רבי אליעזר אומר: מיום טוב הראשון של חג (5) הסוכות.

רבי יהושע אומר: מיום טוב האחרון של החג (6). דהיינו, מיום שמיני עצרת.

אמר לו רבי יהושע לרבי אליעזר: אין זה מסתבר שיתחיל להזכיר את הגשמים בתחילת חג הסוכות.

כי הואיל ואין ירידת הגשמים אלא סימן קללה (7) בחג הסוכות, שהרי מחמת ירידתם נאלץ האדם לצאת מן הסוכה (8), ובודאי שאין האדם רוצה שירדו גשמים בחג, למה הוא מזכיר את עניינם בחג, שעל ידי כך נראה שהוא חפץ בירידתם?! (9)

אמר לו רבי אליעזר: אכן כך. ואף אני לא אמרתי שצריך לשאול [לבקש] את ירידת הגשמים בחג הסוכות על ידי אמירת "ותן טל ומטר לברכה", כי באמת אין זה הזמן הראוי לירידת גשמים, אלא אמרתי שיש להזכיר את גבורתו של הקדוש ברוך הוא, ולומר שהוא משיב הרוח (10) ומוריד הגשם בעונתו, (11) בזמן הראוי לו, לאחר חג הסוכות.

אמר לו רבי יהושע: אם כן, אם רק מזכירים שהקדוש ברוך הוא מוריד את הגשם בזמן הראוי לכך, לעולם, באופן תמידי, יהא האדם מזכיר את ירידת הגשמים, במשך כל השנה כולה, ולמה מפסיקים מלהזכיר את ירידת הגשם בכניסת חג הפסח? (12)

וממשיך התנא לדון בענין הזכרת ירידת הגשמים בתפילה, ואומר:

אין שואלין את הגשמים אלא סמוך לזמן ירידת הגשמים [ענין זה מתבאר להלן בגמרא] (13) (14).

רבי יהודה אומר, כך יש לנהוג בענין הזכרת הגשמים:

החזן העובר לפני התיבה (15) (16) ביום טוב האחרון של חג הסוכות, שהוא יום שמיני עצרת, ויש שתי תפילות בבוקרו של יום זה, תפילת שחרית ותפילת מוסף -

האחרון, זה שמתפלל תפילת מוסף (17) - מזכיר את הגשמים. ומכאן ואילך ממשיכים להזכירם עד חג הפסח.

אבל החזן **הראשון**, המתפלל שחרית - **אינו מזכיר** את הגשמים (18).

ואילו **ביום טוב ראשון של פסח**, שאף בו ישנן שתי תפילות בבוקר, שחרית ומוסף - נוהגים להיפך:

החזן העובר לפני התיבה **ראשון**, המתפלל שחרית, **מזכיר** עדיין את הגשמים (19).

אבל **האחרון**, זה שמתפלל תפילת מוסף - **אינו מזכיר**. ושוב אין מזכירין אותם עד חג הסוכות.

גמרא:

משמעות המשנה היא, שאנו כבר יודעים שצריך להזכיר את הגשמים בתפילה, ואין התנא צריך ללמדנו את עצם עניין הזכרת הגשמים. ובא לדון רק מאימתי הוא זמן הזכרתם.

ותמהה הגמרא: **תנא, היכא קאי** [על מה נסובים ועומדים דבריו של התנא] **דקתני** [ששנה] **"מאימתי"**? כלומר, היכן הזכיר התנא את עצם הענין שצריך להזכיר את הגשמים, עד שהתחיל לדון כאן מאימתי הוא זמן הזכרתם? (20)

ומבאר הגמרא: דברי **התנא, התם**, על דברי המשנה שם, במסכת ברכות, **קאי** [עומדים ונסובים].

דקתני [ששנינו שם, במסכת ברכות]: **מזכירין גבורות גשמים בברכת תחיית המתים**, (21) **ושואלין** [מבקשים] את ירידת הגשמים **בברכת השנים** [הברכה שמסתיימת ב"מברך השנים"],

ואת **ההבדלה** ["אתה חוננתנו וכו' ותבדל בין קודש לחול וכו'"] בתפילת ערבית של מוצאי שבת [אומרים בתוך ברכת "**חונן הדעת**"]. (22)

אם כן, מצינו כבר שמזכירים את הגשמים, אך אין אנו יודעים עדיין מאימתי מתחילים להזכירם.

ובהמשך לדברי התנא שם, **קתני** [שנינו] במשנתנו: **מאימתי מזכירין** את אותם **גבורות גשמים** ששנינו במסכת ברכות שמזכירם בתחית המתים.

ומקשה הגמרא: אם כן, שדברי התנא של משנתנו הם המשך לדברי המשנה במסכת ברכות, **ליתני** [שישנה התנא] את דברי משנתנו **התם** [שם], בסדר זרעים (23), שהרי זהו המשך לדברי אותה משנה, שנשנית אף היא בסדר זרעים!

מאי שנה דשבקיה עד הכא [למה הניח התנא את דבריו מלאמרם עד כאן, עד מסכת תענית, שנשנית בסדר מועד]?

והיות ואין דרכו של התנא לשנות דבר מה בסדר אחד, ואת המשך הענין לשנות בסדר אחר, לכן ודאי שאין דברי התנא מוסבים על דברי המשנה במסכת ברכות.

אלא, התנא של משנתנו **ממסכת ראש השנה**, שהיא בסדר מועד [שהוא אותו סדר של מסכת תענית], **סליק** [עולה ובא] (24).

דתנן [ששנינו] במסכת ראש השנה: בארבעה פרקים העולם נדון וכו' **ובחג נידונין על המים**. דהיינו, שבחג הסוכות העולם נידון על המים, (25) כמה גשמים ירדו במשך אותה שנה. (26)

ואידי דתנא [ואגב ששנה התנא שם] **"ובחג נידונין על המים"**, סבר התנא של משנתנו, שהיות ונידונין על המים, ודאי צריך להזכיר בתפילה את ענין הגשמים, כדי שיבואו לברכה (27).

אם כן, מצינו כבר שצריך להזכיר את הגשמים. אלא שאין אנו יודעים עדיין מאימתי מתחילים להזכירם.

ולכן **תנא** כאן, כהמשך לדברי המשנה במסכת ראש השנה: **מאימתי מזכירין גבורות גשמים** (28).

וממשיכה הגמרא ודנה בדברי המשנה.

שואלת הגמרא: למה שנה התנא לשון זו: **"מאימתי מזכירין גבורות גשמים"**? **וליתני** [שישנה התנא] בלשון זו: **"מאימתי מזכירין על הגשמים"**! (29)

מאי "גבורות גשמים" [מה כוונת התנא בכך שנקט לשון "גבורות גשמים"]?

אמר רבי יוחנן: מפני שהגשמים יורדין בגבורה (30).

שנאמר בספר איוב: **"עשה גדלות ואין חקר נפלאות עד אין מספר"**. (31) **וכתיב** [וכתוב] בפסוק הבא אחרי מקרא זה, **"הנתן מטר על פני ארץ ושלח מים על פני חוצות"**.

תמחה הגמרא: **מאי משמע?** היאך משמע ממקראות אלו שהגשמים יורדים בגבורה, הרי במקרא זה מוזכר רק לשון "גדולה", ולא "גבורה"?

אמר רבה בר שילא: אתיא [באה ונלמדת דרשה זו] בגזירה שוה (32) **"חקר חקר"** מברייתו [מבריאתו] **של עולם** (33).

כתיב הכא, בענין ירידת הגשמים: **"עשה גדלות ואין חקר"**. **וכתיב התם** [וכתוב שם, בספר ישעיהו], בענין בריאת העולם: **"הלוא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם ה' בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע אין חקר לתבונתו נותן ליעף כח"**. הרי שנאמר בשני העניינים, בענין ירידת הגשמים ובענין בריאת העולם - לשון "חקר".

וכתיב בספר תהלים, בענין בריאת העולם: **"מכין הרים בכחו נאזר בגבורה"** (34). הרי שנאמר לשון גבורה גבי בריאת העולם.

והיות וכך, שבשני העניינים נאמר לשון "חקר", ובענין בריאת העולם כתוב לשון גבורה, הרי זה כאילו נכתב לשון גבורה אף גבי גשמים (35).

ממשיכה הגמרא ושואלת: **ומנא לן** [ומנין לנו] דצריך להזכיר את עניינם של הגשמים דווקא **בתפלה?** (36)

ומבאר הגמרא: **דתניא**: כתוב: **"לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם"**.

מהו "ולעבדו בכל לבבכם", **איזו היא עבודה שהיא נעשית בלב** של האדם? **הוי אומר: זו תפלה** (37), שהיא עבודה שבלב. כי אם אדם רק מוציא את מילות התפילה בפיו, ואינו מכוון בליבו, אין זו תפילה.

וכתיב בתריה [וכתוב בהמשך אותו מקרא]: **"ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש"**. משמע, שצריך להזכיר את ענין הגשמים בתפילה (38) (39).

ממשיכה הגמרא ומביאה מימרא של רבי יוחנן הנוגעת לענין ירידת גשמים.

אמר רבי יוחנן: שלשה (40) **מפתחות** (41) **יש בידו של הקדוש ברוך הוא** (42), **שלא נמסרו מעולם כולם יחד ביד שליח אחד** (43).

ואלו הן אותן ג' מפתחות שלא נמסרו ביד שליח:

א. מפתח של גשמים,

ב. מפתח של חיה (44) [יולדת] (45), **ג. ומפתח של תחיית המתים** (46).

ועתה מבאר הגמרא מנין לנו שמפתחות אלו לא נמסרו ביד שליח.

מפתח של גשמים, מנין לנו שלא נמסר ביד שליח?

דכתיב: "יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו".
משמע שהקדוש ברוך הוא עצמו פותח את אוצר הגשמים, ואינו מוסר את מפתח הגשמים בידי שליח.

מפתח של חיה, מנין שלא נמסר ביד שליח?

דף ב - ב

דכתיב: "ויזכר אלהים את רחל וישמע אלהים ויפתח את רחמה"
(47). הרי שהקדוש ברוך הוא עצמו פותח.

מפתח של תחיית המתים, מנין שלא נמסר ביד שליח?

דכתיב: "וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם". הרי שהקדוש ברוך הוא עצמו פותח את קברות ישראל, ומחיה אותם (48).

במערבא אמרי [בארץ ישראל (49), אומרים]: **אף מפתח של פרנסה נמצא תמיד** בידי של הקדוש ברוך הוא.

ומהיכן למדו חכמי ארץ ישראל דבר זה?

דכתיב: "פותח את ידך וגו'" [ומשביע לכל חי רצון]. הרי שהקדוש ברוך הוא בעצמו נותן את הפרנסה.

מקשה הגמרא: **ורבי יוחנן**, שאמר ששלשה מפתחות הם שלא נמסרו ביד שליח, **מאי טעמא לא קא חשיב נמי להא** [למה לא החשיב בין המפתחות שלא נמסרו ביד שליח גם את מפתח הפרנסה]?

מבארת הגמרא: **אמר לך רבי יוחנן: גשמים נמי** [גם גשמים] **היינו פרנסה** (50). שהרי על ידי ירידת הגשמים גדלים התבואות והאילנות, שמביאים פרנסה לבריות.

והיות ורבי יוחנן הזכיר כבר את הגשמים, לא הוצרך להזכיר גם את הפרנסה (51).

שנינו במשנתנו: **רבי אליעזר אומר מיום טוב הראשון של חג כו'.**

איבעיא להו [נשאלה שאלה ובעיה בבית המדרש]: **רבי אליעזר, מהיכא גמיר לה** [מהיכן למד רבי אליעזר את דבריו, שמזכירין את הגשמים מיום טוב הראשון של החג]?

האם **מלולב גמר לה** [למד רבי אליעזר את דבריו], שהרי אגודת הלולב [הלולב ושלשת המינים הבאים עמו: הדס ערבה ואתרוג] נצרכים למים בתהליך גידולם, ובאים לרצות על ירידת הגשמים (52). ולכן מדמה רבי אליעזר את הזכרת הגשמים לנטילת לולב: כשם שלולב ניטל מיום טוב הראשון של חג, כך גם מזכירים את הגשמים מאותו זמן.

זו אפשרות ראשונה, שלמד רבי אליעזר את דבריו מלולב.

אפשרות שניה:

או שמא, מניסוך המים (53), שהיו מנסכין מים על המזבח בימי חג הסוכות (54), **גמר לה** [למד רבי אליעזר את דבריו]? שכשם שמתחילים לנסך את המים מתחילת ימי החג, כך מזכירים את הגשמים מתחילת החג.

ועתה מבארת הגמרא, מאי נפקא מינה [לאיזה ענין יש חילוק] אם למדים מלולב או מניסוך המים (55).

אם **מלולב גמר לה**, אם כן, נוסיף ונדמה את הזכרת הגשמים ללולב, ונאמר: **מה לולב** מצות נטילתו רק **ביום**, ולא בלילה (56), **אף הזכרה** של גשמים תהיה דווקא **ביום**, ואין מתחילין להזכיר את הגשמים כבר בליל החג.

או דלמא מניסוך המים גמר לה. ואם כן, נלמד כך: **מה במצות ניסוך המים** ממלאים את הכלי שבו מביאים את המים לנסך על המזבח במים **מאורתא** [מהערב, מליל יום טוב ראשון] (57), **דאמר מר: "ומנחתם ונסכיהם" אפילו בלילה** (58), **אף הזכרה** של גשמים מתחילין כבר **מאורתא** [מתפילת הערב]? (59) **תא שמע** [בוא ושמע] ראייה לענין זה מדברי רבי אבהו. **דאמר רבי אבהו: לא למדה רבי אליעזר אלא מלולב** (60).

הרי לנו מפורש, שרבי אליעזר למד את דבריו מלולב, ולא מניסוך המים.

אלא שעדיין עלינו לברר מנין ידע רבי אבהו עצמו שרבי אליעזר למד דבר זה מלולב.

הגמרא מביאה בענין זה שתי דעות:

איכא דאמרי [יש שאומרים]: **רבי אבהו גמרא גמיר לה** [שמע וקיבל את הדבר מרבותיו].

ואיכא דאמרי: מתניתא שמיע ליה [רבי אבהו למד דבר זה מבריייתא].

מאי היא? מאיזו ברייתא למד רבי אבהו את דבריו?

דתניא: מאימתי מזכירין על הגשמים?

רבי אליעזר אומר: משעת נטילת לולב [מהזמן שמתחילים לטול לולב] (61).

רבי יהושע אומר: משעת הנחתו (62) של הלולב. דהיינו, מיום השביעי של החג, שאז מניחים את הלולב, ואין נוטלים אותו עוד (63).

טען ואמר רבי אליעזר: **הואיל וארבעת מינין הללו** של אגודת הלולב, **אינן באין אלא לרצות על המים** [שיהיה ריבוי גשמים בחורף] (64). **וכשם שארבע מינין הללו אי אפשר בהם בלא מים**, שאינם יכולים לצמוח בלא מים, **כך אי אפשר לעולם בלא מים**. ולכן, מחמת טעמים אלו, צריך להזכיר את הגשמים כבר מתחילת החג, מהזמן שמתחילים לטול לולב.

אמר לו רבי יהושע: והלא גשמים בחג - אינו אלא סימן קללה [כפי שנתבאר במשנה (65)]!

אמר לו רבי אליעזר: אף אני לא אמרתי שמתחילין **לשאול** [לבקש] את הגשמים מתחילת החג, שהרי סימן קללה הן. **אלא אמרתי שמתחילין להזכיר** אותן מתחילת החג.

וכשם שאת תחיית המתים מזכיר כל השנה כולה בברכת "מחיה המתים", ואף **שאינה באה אלא בזמנה**,

כך מזכירים גבורות גשמים כל השנה, ואף שאינן באים **אלא בזמנן**.

לפיכך, היות ואינו שואל את הגשמים, אלא רק מזכירם, **אם בא להזכיר** [אם רצונו להזכיר] את הגשמים **כל השנה כולה**, ואף בימות החמה **מזכיר**.

רבי אומר: אומר אני (66), **שמשעה שמפסיק לשאלה** [מהזמן שמפסיק לשאול את הגשמים], דהיינו, מחג הפסח **כך מפסיק להזכרה** [מאותו זמן מפסיק גם להזכיר] (67).

ואם כן, כשם שאין מזכירין את הגשמים בימות החמה, לפי שאין זה זמנן, כך אין מזכירין אותן בחג, שהרי באותו זמן סימן קללה הן.

הברייתא מביאה דעות נוספות, מאימתי מתחילים להזכיר את הגשמים.

רבי יהודה בן בתירה אומר: בשני בחג, דהיינו, ביום הראשון של חול המועד,
שהוא היום השני של החג, **הוא מזכיר את הגשמים.**

רבי עקיבא אומר: בששי בחג, דהיינו, ביום החמישי של חול המועד, שהוא היום
השישי של החג, **הוא מזכיר את הגשמים** [טעם דעות אלו יתבאר להלן בגמרא].

רבי יהודה משום רבי יהושע אומר: החזן העובר לפני התיבה ביום טוב
האחרון של חג, בשמיני עצרת, האחרון, המתפלל תפילת מוסף, מזכיר את
הגשמים.

ואילו **הראשון**, זה שמתפלל תפילת שחרית, **אינו מזכיר את הגשמים** (68).

וביום טוב ראשון של פסח להיפך:

החזן **הראשון**, המתפלל תפילת שחרית **מזכיר את הגשמים.**

ואילו החזן **האחרון**, המתפלל תפילת מוסף **אינו מזכיר.**

ועתה דנה הגמרא בדברי הברייתא.

שואלת הגמרא: **שפיר קאמר ליה** [טענה טובה ונכוחה טען לו] **רבי אליעזר לרבי**
יהושע! שכשם שמזכירין את תחית המתים כל השנה, אף שעדיין לא הגיע זמנה, כך
יכול להזכיר את הגשמים כל השנה אם ירצה, ואף בחג, שאין הן סימן ברכה, יכול
להזכירן, הואיל ואינו שואל!

אמר לך רבי יהושע: אין דומה הזכרת תחיית המתים להזכרת גשמים. **כי בשלמא**
תחיית המתים מזכיר כל השנה, משום דכולי יומא זמניה הוא (69). שהרי בכל
עת יכולה להתרחש ולבוא תחית המתים.

אלא גשמים, וכי כל אימת דאתיין זמנייהו היא [וכי בכל זמן שהם באים, בין
בימות החורף ובין בימות הקיץ זמנם הוא]?

והתנן [והרי שנינו במשנה]: **אם יצא** [חלף ועבר] **חודש ניסן, וירדו אז גשמים סימן**
קללה הם. שנאמר שמואל לישראל בגלגל, בעת המלכת המלך שאול: **"הלוא**
קציר חטים היום וגו' [המשך הפסוק: אקרא אל ה' ויתן קלות ומטר ודעו וראו כי
רעתכם רבה וגו'] ". הרי שירידת גשמים בקיץ סימן רע הוא!

והיות וכך, אין ראוי להזכיר את הגשמים אלא בעת הראויה לירידתן. דהיינו מיום טוב
אחרון של חג הסוכות.

ממשיכה הגמרא לדון בדברי הברייתא.

שנינו בברייתא: **רבי יהודה בן בתירה אומר: בשני בחג הוא מזכיר.**

ועלינו לבאר, **מאי טעמא דרבי יהודה בן בתירה**, שסובר שמתחילין להזכיר את הגשמים דווקא מהיום השני של החג?

מבאר הגמרא: **דתניא, רבי יהודה בן בתירה אומר: נאמר בקרבנות היום השני של חג הסוכות: "ושעיר עזים אחד חטאת מלבד עלת התמיד ומנחתה ונסכיהם",**

ונאמר בקרבנות היום הששי: "ושעיר עזים אחד חטאת מלבד עלת התמיד מנחתה ונסכיה",

ונאמר בקרבנות היום השביעי: "ומנחתם ונסכיהם לפרים לאילם ולכבשים כמספרם כמשפטים".

במילה "ונסכיהם" שנאמרה גבי קרבנות היום השני, האות 'מ' יתירה (70). שהרי אפשר היה לכתוב "ומנחתה ונסכיה".

במילה "ונסכיה" שנאמרה גבי קרבנות היום הששי, האות 'י' יתירה. שהרי ראוי היה לכתוב "מנחתה ונסכה".

ובמילה "כמשפטים" שנאמרה גבי קרבנות היום השביעי, האות 'מ' יתירה. שהרי ראוי היה לכתוב "כמספרם כמשפט".

הרי לנו האותיות מ"ם יו"ד מ"ם יתירות, וביחד הרי נוצרת כאן המילה "מים". מכאן רמז (71) לניסוך המים מן התורה.

שואלת הגמרא: אכן אפשר ללמוד מכאן את ניסוך המים בחג. ומניסוך המים למדים שצריך להזכיר את הגשמים. אבל, **ומאי שנא בשני דנקט** [במה שונה היום השני, שנקט רבי יהודה בן בתירה שמתחילין להזכיר את הגשמים דווקא בו]?

מבאר הגמרא: משום **דכי רמיזי להו בקרא** [שכאשר מתחיל רמז זה במקרא] **ביום השני הוא דרמיזי**. שהרי האות הראשונה של המילה 'מים', נרמזת בקרבנות היום הראשון. **הלכך בשני מדכרינן** [לכן מזכירין את הגשמים ביום השני] (72).

עוד שנינו בברייתא: **רבי עקיבא אומר: בששי בחג הוא מזכיר.**

מה טעמו של רבי עקיבא? משום **שנאמר בקרבנות היום הששי "ונסכיה"**, לשון רבים. משמע **שבשני ניסוכין הכתוב מדבר**: (73) והיינו, **אחד מהם ניסוך המים** הוא, המיוחד לחג הסוכות, **ואחד ניסוך היין**, שרגילים לנסך תמיד עם הקרבן.

שואלת הגמרא: מנין לנו שמדובר בשני ניסוכים שונים, אחד של מים ואחד של יין? **ואימא תרוייהו דחמרא** [אולי נאמר ששני הניסוכין של יין הם]!

מבארת הגמרא: רבי עקיבא **סבר לה** [סובר] **כרבי יהודה בן בתירה, דאמר שרמיזי מיא** [שנרמז ניסוך המים] בקרבנות החג, כפי שהבאנו לעיל. ואם כן, על כרחך שהניסוך השני המוזכר במקרא של מים הוא.

דף ג - א

מקשה הגמרא: **אי סבר לה** [אם סובר] רבי עקיבא **כרבי יהודה בן בתירה, נימא כוותיה** [שיאמר כמותו, שמזכירים את הגשמים מהיום השני של החג]! מבארת הגמרא: **קסבר** [סובר] **רבי עקיבא, שהיות וכי כתיב ניסוך יתירא** [כאשר כתוב ניסוך יתר ונוסף על הניסוך הרגיל של שאר ימות השנה] **בקרבנות היום הששי הוא דכתיב**, שהרי ביום הששי נאמרה המילה "ונסכיה", שמשמעותה שני נסכים, לכן מסתבר להתחיל להזכיר את הגשמים מהיום הששי.

ומכל מקום מועיל הייתור של מ"ם יו"ד מ"ם, ללמדנו שאחד משני הניסוכים של מים הוא.

תניא, רבי נתן אומר: כתוב גבי קרבן התמיד: **"בקדש הסך נסך שכר לה"**. מכפל הלשון

"הסך נסך" למדים, **שבשני הניסוכין שמנסכים בחג הסוכות הכתוב מדבר: אחד ניסוך המים, ואחד ניסוך היין** (74).

שואלת הגמרא: מנין לו לרבי נתן שמדובר בניסוך מים ויין? **אימא** [אולי נאמר] **שתרוייהו דחמרא** [ששניהם של יין]!

מבארת הגמרא: אי אפשר לומר כך. **שאם כן**, אם מדובר באותו סוג נסך, אלא שמביאים אותו פעמיים, היה צריך הכתוב לכפול את אותה מילה עצמה, **ולכתוב קרא** [שיכתוב המקרא] **או לשון "הסך הסך", או לשון "נסך נסך"!**

מאי לשון "הסך נסך" שנקט המקרא?

שמעת מינה [אתה יכול לשמוע וללמוד מכך] ששני ניסוכין שונים הם: **חד דמיא** [אחד של מים], **וחד דחמרא** [ואחד של יין].

ושואלת הגמרא: **אלא הא דתנן** בברייתא: "**ניסוך המים כל שבעה**" [בכל יום משבעת ימי חג הסוכות מנסכים מים], **מני** [מיהו התנא הסובר כך]? (75)

אי [אם] **רבי יהושע** הוא **נימא חד יומא** [נאמר ונשנה בברייתא שמנסכים רק יום אחד], שהרי הוא סובר שמתחילים להזכיר את הגשמים רק מהיום השביעי של חג הסוכות, שהוא שעת הנחתו של לולב! (76)

אי רבי עקיבא הוא נאמר שמנסכים **תרי יומי** [שני ימים], שהרי הוא סובר שמזכירין את הגשמים רק מהיום הששי! (77)

אי רבי יהודה בן בתירה הוא - נאמר שמנסכין **שיתא יומי** [ששה ימים], שהרי הוא סובר שמתחילין להזכיר את הגשמים ביום השני של החג!

אומרת הגמרא: **לעולם**, באמת, הברייתא - שיטת **רבי יהודה בן בתירה היא**.

ואל תקשה, אם כן, צריך להיות שניסוך המים יהיה רק ששה ימים!

כי **סבירא ליה** [סובר הוא] כשיטת **רבי יהודה דמתניתין** במסכת סוכה.

דתנן [ששנינו במשנה במסכת סוכה]: **רבי יהודה אומר: בלוג** (78) (79) **מים היה מנסך כל שמונה**. והיינו, שהיו מנסכים מים על גבי המזבח שמונה ימים.

אמנם שיטת רבי יהודה היא שמנסך שמונה ימים, דהיינו, בשבעת ימי החג, וגם בשמיני עצרת, וזה שלא כאחת מהשיטות שהבאנו עד עתה. אבל על כל פנים עולה מדבריו שמנסכין אף בשמיני עצרת.

ורבי יהודה בן בתירה סובר כשיטה זו באופן חלקי, **ומפיק** [ומוציא] הוא את היום הראשון, שאין הוא סובר שמנסכין בו, שהרי ניסוך המים נרמז רק ביום השני, **ומעייל** [ומכניס] את היום השמיני לכלל הימים שמנסכים בהם מים. הרי לנו שבעה ימים שמנסכין בהן, מהיום השני עד היום השמיני.

מקשה הגמרא: **ומאי שנא** [במה שונה] היום הראשון דלא מנסכים בו, משום **דכי רמיזי** [שכאשר נרמזים] **המים** - ביום השני הוא דרמיזי,

אם כן, ביום **השמיני נמי** [גם כן] נאמר שאין מנסכין בו, שהרי **כי רמיזי מים** - **בשביעי הוא דרמיזי** [כפי שהבאנו לעיל, שהאות האחרונה של המילה מים נרמזת במילה "כמשפטם" שנאמרה בקרבנות היום השביעי]!

והיות וכך, אי אפשר לומר שהברייתא כשיטת רבי יהודה בן בתירא, כי ודאי שאין הוא סובר שמנסכים את המים שבעה ימים.

אלא, ברייתא זו כשיטת **רבי יהושע היא**, שסובר שמזכירין את הגשמים מהיום השביעי, שהוא זמן הנחתו של הלולב.

ומה ששנינו בברייתא **שניסוך המים כל שבעה ימים**, אין זה משום שזמן הזכרת הגשמים הוא כל שבעה, אלא **הלכתא גמירי לה** ["הלכה למשה מסיני" היא].

[אבל אי אפשר להעמיד את הברייתא כשיטת רבי יהודה בן בתירא, שהרי הוא סובר שניסוך המים נרמז ביום השני, ואם כן, על כרחך שהיו מנסכין רק מהיום השני. וכן רבי עקיבא, שסובר שניסוך נרמז בקרבנות היום הששי, על כרחך שלשיטתו היו מנסכין רק מהיום הששי].

ומנין לנו שהלכה למשה מסיני היא?

דאמר רבי אמי אמר רבי יוחנן משום רבי נחוניא איש בקעת בית חורתן (80) , שלשה דברים אלו : **א. עשר נטיעות** (81) ,

בערב שנת השמיטה מותר לחרוש "שדה לבן", שהוא שדה תבואה, רק עד חג השבועות, כי החרישה שלאחר מכן משמשת הכנה לזריעה בשנה הבאה, שנת השמיטה. וכיון שמצוה להוסיף מחול על הקודש, יש להמנע מלעשות בקרקע בשנה השישית מלאכה המשמשת הכנה לשנה השביעית.

ואילו את "שדה האילן", שהוא שדה שנטועין בו אילנות, מותר לחרוש עד שלשים יום קודם ראש השנה של השמיטה. כי החרישה בו אינה הכנה לצורך השנה השביעית, אלא משמשת את צרכי האילן בשנה השישית.

הלכה מיוחדת נאמרה לגבי שדה שיש בו עשר "נטיעות", שהם אילנות צעירים, המפוזרים ביחס שווה בתוך שטח של בית סאה [חמישים על חמישים אמה (82)], שמותר לחרוש בו לא רק סביב כל אילן ואילן, אלא את כל השדה, עד ראש השנה של שנת השמיטה. והטעם, משום שבפיזור כזה של נטיעות, הנטיעות יונקות מכל שטח השדה.

אבל אם אין הנטיעות מפוזרות באופן זה, מותר לחרוש רק סביב כל אילן ואילן כשיעור יניקתו מהקרקע [לפי החשבון של עשר נטיעות לבית סאה].

וטעם ההיתר המיוחד בנטיעות, משום שאין החרישה באה להשבית, אלא לקיים. שאם לא יחרשו סביבם - יתייבשו (83).

ב. ערבה, שזוקפין בצידי המזבח ביום השביעי של חג הסוכות (84),

ג. וניסוך המים (85), שלשת הדברים הללו - **הלכה למשה מסיני** הם (86).

שנינו בברייתא שהובאה לעיל: **רבי יהודה אומר משום רבי יהושע: העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג, האחרון מזכיר, הראשון אינו מזכיר. ביום טוב הראשון של פסח, הראשון מזכיר, האחרון אינו מזכיר.**

שואלת הגמרא: **הי רבי יהושע**, מהי ההלכה של רבי יהושע, שאמר רבי יהודה את דבריו בשמו?

אילימא [אם נאמר] שהכוונה ל**רבי יהושע דמתניתין** [של משנתנו], **הא** [הרי] הוא **אמר שביום טוב האחרון של חג הוא מזכיר!** ומשמע, שבכל תפילות יום טוב אחרון של חג, אף בתפילת שחרית (87), מזכירין את הגשמים. ולא כדברי רבי יהודה, שרק המתפלל מוסף מזכיר!

ואלא שמא נאמר, שהכוונה ל**רבי יהושע דברייתא** [שהובאו דבריו באותה ברייתא לעיל]?

האמר [הרי הוא אמר] שמזכירין את הגשמים **משעת הנחתו** של הלולב, והיינו ביום השביעי של חג הסוכות, שאז מפסיקים ליטול את הלולב! (88)

ותו [ועוד] יש לשאול ולברר, **הא דתניא** [מה ששנינו בברייתא נוספת]: **רבי יהודה אומר משום בן בתירה: העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג הסוכות, העובר לפני התיבה אחרון, המתפלל מוסף, מזכיר את הגשמים** (89),

הי בן בתירה [מיהו אותו בן בתירה המוזכר בברייתא זו]?

אילימא [אם נאמר] שהוא אותו **רבי יהודה בן בתירה** שהוזכר בברייתא שהובאה לעיל, **הא** [הרי] הוא **אמר שבשני בחג הוא מזכיר**, ולא כדברי בן בתירה בברייתא זו, שמזכירים את הגשמים רק ביום השמיני של החג!

אמר רב נחמן בר יצחק: שתי השאלות ששאלנו, מיהו אותו רבי יהושע שרבי יהודה אמר את דבריו בשמו, ומיהו בן בתירה שהוזכר בברייתא השניה, מתורצות באחת:

תהא תרווייהו, יהיו שתי הברייתות, דברי תנא שלא הוזכר עד כה. והיינו, בשיטת **רבי יהושע בן בתירה** (90). כלומר, אין הכוונה לרבי יהושע של משנתנו, ואין הכוונה לרבי יהודה בן בתירה, אלא הכוונה לתנא אחר, ששמו רבי יהושע בן בתירה.

אלא שיש להבין, למה רבי יהושע בן בתירה מכונה בברייתא אחת בשם "רבי יהושע", ובברייתא אחרת בשם "בן בתירא".

ומבאר הגמרא: **זמנין דקרי ליה בשמיה** [פעמים שקוראין לו בשמו "רבי יהושע"], **וזמנין דקרי ליה בשמיה דאבא** [ופעמים שקוראין לו בשם אביו "בן בתירה"].

והא, מה שמכנים אותו בשם אביו, היינו **מקמי דליסמכוהו** [לפני שסמכו את רבי יהושע להקרא "רבי", שאז היה אביו חשוב יותר, ולכן כינו אותו בשם אביו].

והא, מה שמכנים אותו בשמו, היינו **לבתר דליסמכוהו** [אחרי שסמכוהו]. שאז כבר היתה לו חשיבות בפני עצמו, ולכן כינוהו בשמו].

תנא [שנינו בברייתא]: **בטל וברוחות**, דהיינו, לומר "משיב הרוח ומוריד הטל" - **לא חייבו חכמים להזכיר**, ואפילו בימות הגשמים (91). **ואם בא להזכיר** מרצונו - **מזכיר** (92).

מאי טעמא? למה לא חייבוהו חכמים להזכיר?

אמר רבי חנינא: לפי שטל (93) **ורוחות אין נעצרין** לעולם (94). שאלמלא הם - אין העולם מתקיים. ולכן אין צריך להזכירם ולבקש עליהם (95).

ועתה מבאר הגמרא מנין לנו שאין הטל והרוחות נעצרין לעולם.

וטל - מנלן דלא מיעצר [מנין לנו שאינו נעצר לעולם]? **דכתיב: "ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד** (96) **אל אחאב: חי ה' אלהי ישראל אשר עמדתי לפניו** [שאני רגיל לעמוד לפניו בתפילה], **אם יהיה השנים האלה טל ומטר, כי אם לפי דברי** [עד שאבוא בציווי הקדוש ברוך הוא להודיעך שכבר יהיה מטר] " (97). ובאמת כך היה, כפי שנאמר בהמשך: "ויהי מקץ ימים וייבש הנחל כי לא היה גשם בארץ".

הרי שאמר אליהו, שיעצרו הטל והמטר.

ולאחר מכן **כתיב**, שבשנה השלישית של הרעב, אמר הקדוש ברוך הוא לאליהו: **"לך הראה אל אחאב, ואתנה מטר על פני האדמה"**.

הרי שאמר הקדוש ברוך הוא לאליהו, שמעתה ישוב המטר לרדת על פני האדמה.

ואילו לגבי טל - לא קאמר ליה הקדוש ברוך הוא שישוב מעתה.

מאי טעמא? למה לא אמר הקדוש ברוך הוא שישוב הטל לרדת, והרי אליהו אמר בתחילה שגם הטל ייעצר, כפי שנאמר: "אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי!"

דף ג - ב

אלא, הטעם הוא **משום** **דלא מיעצר** [שאיין הטל נעצר לעולם מלרדת] (98), ולכן לא היה צריך הקדוש ברוך הוא להשיבו.

תמחה הגמרא: **וכי מאחר דלא מיעצר** [אם כך, שהטל אינו נעצר לעולם], **אליהו אשתבועי למה ליה** [למה נשבע אליהו שלא ירד טל]? (99)

ומבארת הגמרא: אמנם הטל לכשעצמו אינו נעצר לעולם. אבל אפשר שירד הטל, ולא יועיל להצמיח דבר. **והכי קאמר ליה** [וכך אמר לו] אליהו לאחאב: לא רק שהגשם לא ירד, אלא **אפילו טל דברכה** (100), שאף הוא מצמיח מעט - **נמי לא אתי** [גם הוא לא יבוא] (101).

ומקשה הגמרא: אם כן, שאכן עצר אליהו את טל הברכה, **וליהדריה לטל דברכה** [שיחזיר עתה את טל הברכה! ומדוע לא אמר לו הקדוש ברוך הוא: "ואתנה טל ומטר"?!]

ומבארת הגמרא: הטעם שלא הזכיר הקדוש ברוך הוא את הטל, **משום דלא מינכרא מילתא** [שאיין הדבר ניכר] שחזר טל ברכה, שהרי כל העת ירד טל, ואי אפשר להכיר איזהו טל של ברכה ואיזה אינו. ואם כן, אם היה אליהו אומר בשמו של הקדוש ברוך הוא "ואתנה טל ומטר", היה אחאב מקנתרו ואומר לו שלא נעצר הטל כלל, ואין צורך להשיבו (102).

אם כן, נתבאר לנו שטל אינו נעצר לעולם.

ועתה באה הגמרא לבאר, מניין לנו שהרוחות אינן נעצרות לעולם.

רוחות - מנא לן דלא מיעצרי [מניין לנו שאינן נעצרות]?

אמר רבי יהושע בן לוי: דאמר קרא שאמר הקדוש ברוך הוא לישראל: "כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם נאם ה'" (103).

וצריך להבין, מאי קאמר להו. מה נתכוין הקדוש ברוך הוא לומר ישראל.

אילימא הכי קאמר להו הקדוש ברוך הוא לישראל [אם נאמר שכך אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל]: **דבדרתינכו בארבע רוחי דעלמא** [שפיזרתי אתכם בארבע רוחות העולם],

אי הכי [אם כן], מהו לשון **"כארבע רוחות"**, שמשמע שדימה הקדוש ברוך הוא את ישראל לארבע רוחות? הרי **"בארבע רוחות השמים פרשתי וגו'" מיבעי ליה** [היה צריך] לומר! דהיינו, שפיזר הקדוש ברוך הוא את ישראל בארבע רוחות השמים!

אלא הכי קאמר הקדוש ברוך הוא: **כשם שאי אפשר לעולם להתקיים בלא רוחות** (104), כי הוא לא יתקיים מרוב הבל וחמימות (105), ורק על ידי הרוחות שמצננות את העולם - מתקיים,

כך אי אפשר לעולם להתקיים בלא ישראל. כי אין העולם מתקיים אלא בשביל עם ישראל. כפי שנאמר: **"אם לא בריתי יומם ולילה - חקות שמים וארץ לא שמתיי"** (106).

אמר רבי חנינא: הלכך [לכן]: בימות החמה, דהיינו, מחודש ניסן עד חג הסוכות, אם אמר אדם בתפילתו "משיב הרוח" אין מחזירין אותו (107), שהרי בכל מקרה אין הרוחות נעצרות, ודבריו אינם מעלים ואינם מורידים.

אבל אם אמר בימות החמה **"מוריד הגשם" מחזירין אותו**. שהרי אכן יש זמנים שהגשם נעצר, ויש טעם לבקש על ירידת הגשמים. וכיון שביקש שלא כהוגן (108), שהרי גשמים בימות החמה סימן קללה הם, לכן מחזירין אותו (109).

ואילו **בימות הגשמים, אם לא אמר "משיב הרוח" אין מחזירין אותו**, שהרי אין זה מעלה ולא מוריד, כי בכל מקרה אין הרוחות נעצרות.

אבל אם **לא אמר** בימות הגשמים **"מוריד הגשם" מחזירין אותו**, שהרי שינה ממטבע שטבעו חכמים בתפילה, להזכיר את הגשמים בימות הגשמים.

ולא עוד, אלא אפילו אמר בתפילתו "מעביר הרוח" [שלא ינשב] ומפריח הטל [שלא ירד], **אין מחזירין אותו**, שהרי לעולם אינם נעצרים, ואין בדבריו כלום (110).

תנא [שנינו בברייתא]: **בעבים [עננים] (111) וברוחות, לא חייבו חכמים להזכיר**. כלומר, לא חייבו חכמים להזכיר בתפילה את העננים והרוחות.

אמנם, **ואם בא** מרצונו **להזכיר** את העבים והרוחות, **מזכיר**.

מאי טעמא? למה לא חייבו חכמים להזכיר את העבים והרוחות?

משום דלא מיעצרי [שאינם נעצרים] לעולם.

ותמהה הגמרא: **ולא מיעצרי** [וכי באמת אין העבים והרוחות נעצרים]?

והתני [והרי שנה] **רב יוסף** בברייתא: "וחרה אף ה' בכם **ועצר את השמים**", היינו **מן העבים ומן הרוחות**.

ומבאר רב יוסף את דבריו, ובא לשלול אפשרויות אחרות בביאור המקרא:

אתה אומר [כלומר, אנו אומרים] שהכוונה שיעצור ה' את השמים **מן העבים ומן הרוחות**.

או שמא **אינו** [אין הכוונה] **אלא** - שיעצור ה' את השמים **מן המטר**? אי אפשר לומר כך. **כי כשהוא** [המקרא] **אומר** בהמשך "**ולא יהיה מטר**", **הרי** שיעצור ה' את **המטר אמור** כבר.

הא מה אני מקיים [אם כן, במה מתקיים ומתפרש המקרא] "**ועצר את השמים**"

על כרחך שהכוונה **מן העבים ומן הרוחות**.

אם כן, **קשיא** מה ששנינו שאין חייב להזכיר את ה**רוחות**, משום שאין נעצרות, **אהאי** [על זה] ששנה רב יוסף: "ועצר את השמים וכו' **ומן הרוחות**", שמשמע שרוחות אכן נעצרות!

וכן **קשיא** מה ששנינו שאין חייב להזכיר את ה**עבים**, משום שאין נעצרין, **אהאי** ששנה רב יוסף: "ועצר את השמים מן ה**עבים**".

מתרצת הגמרא: **עבים אעבים** [מה שהקשינו בענין עבים, שבמקום אחד משמע שנעצרים, ובמקום אחד משמע שאין נעצרים], **לא קשיא**.

כי **הא**, מה ששנינו שאין העבים נעצרים, מדובר **בחרפי** (112). דהיינו, העבים הבכירות והמקדימות, הבאים לפני המטר, שהם אינם נעצרים.

ואילו **הא**, מה שאמר רב יוסף שנעצרים, היינו **באפלי** (113), בעבים מאוחרים (114), הבאים אחרי המטר (115), שהם כן נעצרים (116).

והיות ולא כל העבים נעצרים, לא חייבו חכמים להזכיר את העבים כלל (117).

וכמו כן, **רוחות ארוחות** [מה שהקשינו בענין הרוחות, שבמקום אחד משמע שנעצרים ובמקום אחד משמע שאין נעצרים], **לא קשיא**.

כי **הא**, מה ששנינו שאין הרוחות נעצרות, היינו **ברוח מצויה**. הרוח הרגילה שמצויה תמיד. שרוח כזו אכן אינה נעצרת לעולם.

ואילו **הא**, מה שאמר רב יוסף שהרוחות נעצרות, היינו **ברוח חזקה**, **שאינה מצויה** תדיר (118).

ומכל מקום, אף שרוח שאינה מצויה נעצרת, לא חייבו חכמים להזכיר את הרוחות, שהרי העולם יכול להתקיים ברוח מצויה בלבד.

ומקשה הגמרא: הרי **רוח שאינה מצויה חזיא לבי דרי** [ראויה לגורן]! כלומר, הרי צריכים אותה כדי לזרות את התבואה שבגורן, להפריד בין גרעיני החיטה לקש ולמוץ שבה! והיות וכך, שצריכים אותה, למה לא חייבו חכמים להזכירה? (119)

ומבאר הגמרא: אמנם רוח שאינה מצויה נצרכת כדי לזרות את הגורן, אבל אין היא הכרחית אף לענין זה, כי **אפשר** להפריד את הגרעינים מהפסולת **בנפוחתא** [על ידי נפה].

והיות ואין היא מוכרחת לצורך קיום האדם, לא חייבו להזכירה.

תנא [שנינו בברייתא]: **העבים והרוחות, שניות למטר** הן. כלומר, הם מועילים כל כך, כמעט כמו המטר עצמו. ולשון "שניות" הוא לשון חשיבות ומעלה, כמו "משנה למלך", שהוא השני בחשיבות ובדרגה אחרי המלך.

שואלת הגמרא: **היכי דמי?** באיזה עבים ורוחות מדובר, שהם מועילים כל כך? **אמר עולא ואיתימא רב יהודה** [ויש אומרים שרב יהודה אמר את הדברים]: מדובר בעבים ורוחות **דבתר מיטרא** [הבאים אחר המטר].

ותמהה הגמרא: **למימרא, דמעליותא היא!** יוצא מדברי עולא, שרוחות הבאות אחר המטר, מעלה וחשיבות יש בהן!

והכתיב [והרי כתוב בפסוק]: **"יתן ה' את מטר ארצך אבק ועפר"**, **ואמר עולא ואיתימא** [ויש אומרים] **שרב יהודה** אמר את המימרא, שהכוונה היא ל**זיקא דבתר מטרא** [רוח הבאה לאחר המטר], שהיא מזיקה, לפי שהגשם היורד ומכה בחוזק בקרקע

- מעלה אבק מהעפר, והרוח מנשבת ומדביקה את האבק בתבואה הלחה, ומזיקה לה!
(120)

ומתרצת הגמרא: **לא קשיא**. כי **הא**, מה שאמרנו שהרוח שאחר הגשם מועילה, היינו
דאתא ניחא [כשירוד המטר בנחת].

ואילו **הא**, מה שאמרנו שאותה רוח מזיקה, היינו באופן **דאתא רזיא** [שהגשם יורד
בכח] (121).

וממשיכה הגמרא ומבארת:

הא, כשירוד הגשם בכח, **דמעלה אבק**, ולכן הרוח הבאה לאחר מכן - מזיקה לתבואה.
ואילו **הא**, כשהגשם יורד בנחת, **דלא מעלה אבק**. ואז לא זו בלבד שאין הרוח מזיקה,
אלא שהיא גם מביאה תועלת (122).

ואמר רב יהודה: זיקא דבתר מיטרא, כמיטרא [רוח שאחר המטר מועילה כמטר
עצמו].

עיבא דבתר מיטרא, כמיטרא [ענן שאחר המטר מועיל כמטר עצמו].

שימשא דבתר מיטרא, כתרי מטרי [שמש שאחר המטר, כשני ממטרים].

שואלת הגמרא: אם כן, יוצא שכל דבר שבא אחר המטר מועיל הוא כמטר עצמו. ולשם
מה מנה רב יהודה את כל הדברים הללו, רוח עננים ושמש, בפירוט? **למעוטי מאי** (123)
[מה הוא בא למעט, שאינו מועיל כמטר]? מבארת הגמרא: רב יהודה בא **למעוטי** למעט
שני דברים:

א. גילהי דליליא [ברק (124) שבא אחר הגשם. ונקטה הגמרא "גילהי דליליא", ברק
הלילה, לפי שהברק בא ונראה בדרך כלל בלילה],

ב. וביום - שמשא דביני קרחי [שמש (125) שנראית בין העבים. שנראה במקום אחד
אור, ובמקום אחד מעונן. כמו אדם קירח, שבמקום אחד יש לו שערות, ובמקום אחר
נראית קרחה (126)]. שדברים אלו אינם מועילים אם הם באים לאחר המטר.

אמר רבא: מעלי תלגא לטורי, כחמשה מטרי לארעא [השלג מועיל להרים, כמו
התועלת שמביאים חמשה ממטרים לארץ].

והטעם, כי מצד אחד, אין הגשמים מועילים להרים כמו לבקעה, כי הגשמים יורדים
למטה, ואין קרקע ההר שותה מהם. ומצד שני, השלג מועיל יותר להרים מאשר לבקעה,

כי השלג שבבקעה נמס והולך, מפני החום ששולט שם. מה שאין כן השלג שבהרים, שאינו נמס במהרה, ולכן הוא מועיל יותר (127).

אמנם, צריך עדיין להבין. אכן מסתבר שהשלג מועיל מאוד להרים. אבל מנין לנו שהוא מועיל כל כך כמו שמועילים חמשה גשמים לארץ?

ומביא רבא ראייה לכך מהפסוק.

שנאמר: "כי לשלג יאמר הוא (128) ארץ וגשם מטר וגשם מטרות עזו" (129).
וכך אנו דורשים את המקרא: כאשר ייאמר לשלג שיהיה בארץ, אזי: "גשם", "מטר", "וגשם", "מטרות", הרי כאן חמשה ממטרים (130).

ואמר רבא: תלגא - לטורי [השלג מועיל להרים], כפי שנתבאר לעיל.

מטרא רזיא - לאילני [מטר שיורד בחוזק מועיל לאילנות]. כי האילן צריך השקייה במים מרובים, ומטר חזק מימיו מרובים. אבל לתבואה אינו מועיל, אלא מזיק.

מטרא ניחא - לפירי [מטר שיורד בנחת מועיל לפירות]. לתבואת הארץ.

דף ד - א

עורפילא [גשמים דקים], **אפילו לפרצידיא דתותי קלא** [לגרעין שחבוי תחת הקרקע הקשה (131)] **מהניא ליה** [מועיל לו]. שמתחיל לבצבץ ולעלות מיד.

שואלת הגמרא: **מאי עורפילא** [מהו לשון "עורפילא"], מדוע גשם דק מכונה בשם זה?

ומבארת הגמרא: "עורפילא" - נוטריקון של "עורו פילי" הוא. והיינו, שמטר זה, מחמת שהוא דק מאוד, סותם (132) את סדקי הארץ ["פילי" הם סדקים] (133).

ואמר רבא: האי צורבא מרבנן [תלמיד חכם צעיר (134)] **דמי לפרצידיא דתותי קלא** [דומה לגרעין שתחת גוש הקרקע (135)], **דכיון דנבט - נבט** [כיון שהתחיל לנבוט, ודאי ימשיך ויגדל]. כך תלמיד חכם, כיון שיצא שמו, ודאי הולך וגדל הוא למעלה (136).

ואמר רבא: האי צורבא מרבנן דרתח (137) [תלמיד חכם צעיר שכועס], **אורייתא הוא דקא מרתחא ליה** [התורה היא שגורמת לו לכעוס ולרתוח]. כיון שיש לו רוחב לב ובינה יתירה מתוך תורתו, הוא "לוקח ללב" יותר משאר בני אדם, ולכן הוא כועס.

שנאמר: "הלוא כה דברי כאש נאם ה'". והיינו, שהתורה, שהיא דבריו של הקדוש ברוך הוא, כאש היא (138).

והשמיענו רבא, שאם רואים תלמיד חכם שכועס, צריך לדונו לכף זכות, כי התורה היא שמרתחת בו.

ואמר רב אשי: כל תלמיד חכם (139) שאינו קשה [קפדן] כברזל (140), אינו תלמיד חכם (141). שנאמר בהמשך המקרא דלעיל: **"וכפטיש יפצץ סלע"**. הרי שדברי תורה נמשלו כפטיש העשוי מברזל קשה.

אמר ליה רבי אבא לרב אשי: אתון, מהתם מתניתו לה [אתם למדים דבר זה מאותו מקרא, של "כפטיש יפוצץ סלע"].

אבל **אנן, מהכא מתנינן לה** [אנו, מפסוק זה דלהלן אנו למדים דבר זה]. **דכתיב: "ארץ אשר אבניה ברזל" (142).** אל תקרי [אל תקרא את המילה כפי שהיא מופיעה לפנינו בפסוק]: **"אבניה", אלא, כדי לדרוש דבר מה מהפסוק, קרא כד: "בוניה" (143).**

ומיהם "בוניה"?

אלו תלמידי חכמים, שמקיימין את העולם בתורתם, והרי זה כאילו הם בונים את העולם.

והרי כתוב בפסוק "אשר אבניה ברזל", משמע שצריך החכם להיות קשה כברזל.

אמר רבינא: אפילו הכי, למרות שהתורה גורמת לאדם להיות קפדן וכעסן, מכל מקום מיבעי ליה לאיניש למילף נפשיה בניחותא [על האדם להרגיל עצמו לנהוג בנחת] (144).

שנאמר: "והסר כעס מלבך וגו'". כלומר, למרות שיש באדם כעס באופן טבעי, עליו לעשות פעולות כדי להסיר את אותה מידה מליבו.

הגמרא מביאה עתה את דברי רבי שמואל בר נחמני, כי בהמשך הענין מתקשר לירידת גשמים.

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: שלשה (145) שאלו [בקשו] מאת הקדוש ברוך הוא בקשה כלשהי, ועשו זאת **שלא כהוגן**. כלומר, לא אמרו את בקשתם באופן הראוי. לא פירטו את בקשתם בצורה כזו שלא תצא מכך תקלה.

לשנים מהם, למרות שלא שאלו כהוגן, **השיבוהו כהוגן** [כלומר, בקשתם נתקבלה באופן הגון וראוי].

ולאחד מהם, כפי ששאל שלא כהוגן, **השיבוהו שלא כהוגן**.

ואלו הן אותם שלשה:

א. אליעזר עבד אברהם,

ב. ושאל בן קיש,

ג. ויפתח הגלעדי.

והגמרא מבארת:

אליעזר עבד אברהם, היכן מצינו ששאל שלא כהוגן?

דכתיב כאשר הלך אליעזר לחפש אשה ליצחק, ביקש מהקדוש ברוך הוא: "ה' אלקי אדני אברהם, הקרה נא לפני היום ועשה חסד עם אדני אברהם. הנה אנכי נצב על עין המים **ובנות אנשי העיר יוצאות וגו'** [לשאוב מים]. **והיה הנערה אשר אמר אליה הטי נא כדך וגו'** אתה הכחת לעבדך ליצחק".

והיינו, שביקש אליעזר מאת הקדוש ברוך הוא, שיתן לו אות בכך, שהנערה שתשקה אותו ואת גמליו, היא האשה המיועדת ליצחק.

ובקשה זו היתה שלא כהוגן. כי אליעזר אמר בסתם, שכל נערה שתבוא ותשקה אותו ואת גמליו, היא בת הזוג המיועדת ליצחק. **יכול**, האם יתכן, **שאפילו** אם היא **חיגרת** [צולעת], **ואפילו** אם היא **סומא** [עיוורת]?! (146) הרי לפי דבריו ובקשתו, היתה עלולה לבוא נערה בעלת מום, והוא לא היה שם לב לכך (147), ולוקח אותה ליצחק!

אלא שמכל מקום **השיבו** מן השמים **כהוגן**, **ונזדמנה לו רבקה**, שהיתה מושלמת גם בגופה וגם במידותיה.

ממשיכה הגמרא ומבארת:

שאל בן קיש, היכן מצינו ששאל שלא כהוגן?

דכתיב כאשר יצא גלית הפלשתי לחרף מערכות ישראל, שהכריזו בשם המלך שאול: "והיה האיש אשר יכנו [אשר יהרוג את גלית], **יעשרנו המלך עשר גדול**, ואת בתו יתן לו".

והכרזה זו של המלך היתה שלא כהוגן, שלא פירט דבריו. כי **יכול אפילו** יהיה אותו אדם **עבד, אפילו** אפילו יהיה אותו אדם **ממזר**, יתן לו המלך את בתו לאשה?!

ומכל מקום **השיבו** אותו מן השמים **כהוגן**, ו**ונזדמן לו דוד** [שהוא הכה את גלית], והוא אכן נשא את מיכל בת שאול לאשה.

יפתח הגלעדי, היכן מצינו ששאל שלא כהוגן?

דכתיב כאשר יצא יפתח בראש בני ישראל להלחם בבני עמון, שנדר נדר ואמר: **"והיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי וגו'** והיה לה' והעליתיהו עולה". ושאלה זו היתה שלא כהוגן, כי **יכול שאפילו** אם יצא **דבר טמא** (148) מפתח ביתו, יעלהו עולה לקדוש ברוך הוא?!

ואכן **השיבו** מן השמים **שלא כהוגן**, ו**ונזדמנה לו בתו** [שהיא יצאה מפתח ביתו ראשונה, כאשר שב מהמלחמה] (149).

והיינו דקאמר להו נביא לישראל [וזהו שאמר הנביא לישראל]: **"הצרי אין בגלעד אם רופא אין שם"** (150). שטען הנביא, הרי פנחס (151) היה שם, בגלעד, והיה יכול להתיר את נדרו של יפתח [אלא שיפתח לא רצה ללכת אל פנחס מחמת גסות רוחו. כי אמר: אני שופט ונגיד, ואלך אליו? ראוי יותר שהוא יבוא אלי! ומנגד, פנחס לא רצה ללכת אל יפתח, כי אמר: אני נביא, ואלך אצלו? ושניהם נענשו על כך] (152). מוכח שלא היה חפץ ה' בכך, שיעלה יפתח את בתו לעולה (153).

וכתיב בנבואת ירמיהו: **"כה אמר ה' וגו' הנני מביא רעה על המקום הזה וגו' יען אשר עזבני וגו' ובנו את במות הבעל לשרף את בניהם באש עלות לבעל אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי"**.

והיינו, שכך אמר הנביא לישראל כשראה שהיו מקריבים את בניהם לבעל: (154)

אל תאמרו, הלא ציוה הקדוש ברוך הוא כן למישע מלך מואב, וליפתח, ולאברהם, להעלות לו את בניהם עולה! אין הדבר כן!

"אשר לא צויתי" (155), **זה בנו של מישע מלך מואב**, שהעלהו אביו לעולה.

שנאמר כאשר נלחמו ישראל במואב: **"וירא מלך מואב כי חזק ממנו המלחמה וגו' ויקח את בנו הבכור אשר ימלך תחתיו ויעלהו עלה"**. ולשם שמים נתכוין (156), שסבור היה לרצות בכך את הקדוש ברוך הוא. ואמר הנביא, שלא ציוה הקדוש ברוך הוא כן.

"ולא דברתי", **זו בתו של יפתח**, שהעלה יפתח את בתו לעולה [כפי שנתבאר לעיל]. ולא דבר הקדוש ברוך הוא כן, שהרי מצינו שהזכירו את פנחס ויפתח לגנאי על שלא התירו את הנדר (157).

"ולא עלתה על לבי", **זה יצחק בן אברהם**, שלא עלה על לב הקדוש ברוך הוא שיקריב אברהם את יצחק, אלא רק לנסותו נתכוין (158).

אמר רבי ברכיה: אף גבי כנסת ישראל (159) מצינו **ששאלה שלא כהוגן**, ומכל מקום **הקדוש ברוך הוא השיבה כהוגן**.

שנאמר, שאמרה ובקשה כנסת ישראל: **"ונדעה נרדפה לדעת את ה' כשחר נכון מצאו ויבוא כגשם לנו"** (160).

אמר לה הקדוש ברוך הוא לכנסת ישראל: **בתי** (161), **את שואלת** שתדעי את ה', ויבוא לך, כגשם, שהוא **דבר שפעמים מתבקש** [לפעמים הוא רצוי], **ופעמים אינו מתבקש**. שהרי גשם בקיץ סימן קללה הוא.

אבל אני אעשה יותר ממה שאת מבקשת, **ואהיה לך כדבר המתבקש** ונצרך לעולם [תמיד]. **שנאמר: "אהיה כטל לישראל"**, שהטל הוא דבר המתבקש לעולם [כפי שאמרנו לעיל, שלעולם אינו נעצר] (162).

ועוד שאלה כנסת ישראל שלא כהוגן. אמרה לפניו: **רבנו של עולם "שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך"**. והיינו, שבקשה כנסת ישראל שתהא לקדוש ברוך הוא כחותם [כמו חותמת] על הלב והזרוע, כדי שלא ישכחנה.

אמר לה הקדוש ברוך הוא: בתי, **את שואלת** שאהיה לך כחותם על הלב ועל הזרוע, והלב והזרוע הם **דבר שפעמים נראה** וגלוי, **ופעמים אינו נראה** [שהרי פעמים שהלב והזרוע מכוסים בבגד], ולכן עדיין יש חשש שכחה בדבר.

אבל אני אעשה לך דבר שנראה לעולם, שנאמר: **"הן על כפים חקתיך"**, שחקק הקדוש ברוך הוא את זכר ישראל על כפו [שכף היד גלויה תמיד (163)].

שנינו במשנתנו: **אין שואלין את הגשמים כו'.**

סברוה [סברו יושבי בית המדרש], שמה שהוזכרה במשנה **שאלה** של גשמים: "אין שואלין את הגשמים אלא סמוך לגשמים", ומה שהוזכרה במשנה **הזכרה** של גשמים: "מאימתי מזכירין גבורות גשמים וכו'", **חדא מילתא היא** [ענין אחד הם]. והכוונה היא להזכרת הגשמים, שאומרים בתפילה "מוריד הגשם".

אם כן, **מאן תנא**, מיהו התנא שסובר שמזכירין את הגשמים רק סמוך לעונתן, ולא קודם לכן?

אמר רבא: רבי יהושע היא, דאמר שמתחילין להזכיר את הגשמים **משעת הנחתו** של הלולב (164). דהיינו, מיום שמיני עצרת (165). וזהו "סמוך לגשמים", כי מסוף החג ואילך הוא הזמן הראוי לירידת הגשמים.

אמר ליה אביי: אפילו תימא [אתה יכול אפילו לומר] שהתנא של משנתנו, **רבי אליעזר** הוא, הסובר שמזכירין את הגשמים מיום טוב ראשון של חג.

כי אפשר לומר ששאלה והזכרה אינם ענין אחד, אלא **שאלה** היא ענין **לחוד**, בפני עצמו, שמבקשים "ותן טל ומטר". ואין זו הזכרת הגשמים שנחלקו בה רבי אליעזר ורבי יהושע. ואכן שואלין את הגשמים רק סמוך לגשמים, מיום שמיני עצרת.

והזכרה היא ענין **לחוד**, שאומרים "מוריד הגשם", ומזכירין את הגשמים כבר מיום טוב ראשון של חג.

דף ד - ב

ואיכא דאמרי [ויש שאומרים] מימרא זו כד: **לימא** [האם צריך לומר] שהסיפא של המשנה, ששנינו "אין שואלין את הגשמים אלא סמוך לגשמים" - דווקא דברי **רבי יהושע היא, דאמר משעת הנחתו?**

אמר רבא: אפילו תימא שהדברים כשיטת **רבי אליעזר**. כי **שאלה לחוד, והזכרה לחוד**.

שנינו במשנתנו: **רבי יהודה אומר העובר לפני התיבה כו'** [ביום טוב האחרון של חג, האחרון מזכיר, הראשון אינו מזכיר. ביום טוב הראשון של פסח, הראשון מזכיר, האחרון אינו מזכיר].

ורמינהו [ישנה על כך קושיה מבריייתא, שכך שנינו שם]: **עד מתי שואלין את הגשמים** בסוף ימות הגשמים?

רבי יהודה אומר: עד שיעבור חג הפסח.

רבי מאיר אומר: עד שיעבור כל חודש ניסן.

הרי לנו, שדעת רבי יהודה, ששואלין את הגשמים עד סוף חג הפסח. והרי במשנתנו שנינו, שדעת רבי יהודה היא, שמזכירין את הגשמים רק עד יום טוב ראשון של פסח!

אמר רב חסדא: לא קשיא. כאן, מה ששנינו "עד שיעבור הפסח" או "עד שיעבור ניסן", היינו לשאול את הגשמים. כפי ששנינו שם: "עד מתי שואלין את הגשמים".

ואילו **כאן**, מה ששנינו במשנתנו, היינו להזכיר את הגשמים.

והגמרא ממשיכה ומבארת:

מישאל שאיל ואזיל [לענין שאלה, שואלים והולכים] עד לאחר הפסח, או עד שיעבור חודש ניסן.

אבל **להזכיר** [לענין הזכרת הגשמים], **ביום טוב הראשון פסיק** [מפסיקין].

אמר עולא: הא דרב חסדא [תירוצו זה של רב חסדא] **קשיא** [קשה הוא] **כשם שקשה החומץ לשינים, וכשם שקשה העשן לעינים!** (166)

היאך אפשר לומר שממשיכים להזכיר את הגשמים אחרי שהפסיקו לבקש אותם? והרי קל וחומר הוא!

ומה במקום שאינו שואל [בזמן שעדיין אין מבקשים את הגשמים], דהיינו, ביום טוב אחרון של חג הסוכות, שהרי אין אומרים ביום טוב ברכת השנים, שבה שואלין את הגשמים, בכל זאת **מזכיר** את הגשמים [כפי שאמר רבי יהודה, שהאחרון מזכיר], מוכח, שמזכירים את הגשמים אף בזמן שעדיין אין ראוי לשאול אותם.

אם כן, **במקום ששואל** את הגשמים, דהיינו, בחולו של מועד של פסח, האם **אינו דין** [האם אין זה קל וחומר] **שיהא גם מזכיר אותם?**!

אלא אמר עולא: תרי תנאי אליבא דרבי יהודה [שני תנאים הם, שנחלקו בשיטת רבי יהודה].

אחד מהם סובר בשיטת רבי יהודה היא ששואלין את הגשמים עד שיעבור הפסח, ואם כן, כל שכן שמזכירין אותם עד אז. זו שיטת רבי יהודה שהוזכרה בברייתא.

ואחד מהם סובר בשיטת רבי יהודה, ששואלין את הגשמים עד הפסח [ואין שואלין בחג הפסח עצמו, שהרי אין אומרים ברכת השנים ביום טוב]. ומזכירין אותן בתפילת שחרית של יום טוב ראשון של פסח, ובמוסף, מפסיקין מלהזכיר (167). זו שיטת רבי יהודה שהוזכרה במשנה.

הגמרא מביאה נסיון נוסף לתרץ את הקושיה מהמשנה על הברייתא.

רב יוסף אמר: מאי "עד שיעבור הפסח" שאמר רבי יהודה בברייתא - כוונתו היא ששואלין את הגשמים **עד שיעבור שליח צבור ראשון, היורד לפני התיבה ביום טוב ראשון של פסח**. כלומר, החזן שמתפלל תפילת שחרית, שואל את הגשמים. ואילו החזן המתפלל תפילת מוסף, אינו שואל את הגשמים.

ודברים אלו תואמים לדבריו של רבי יהודה במשנתנו לגבי הזכרת הגשמים, שהחזן הראשון, שמתפלל תפילת שחרית, מזכיר את הגשמים. ואילו האחרון, המתפלל תפילת מוסף - אינו מזכיר.

תמה **ואמר ליה אביי לרב יוסף**: היאך אפשר לומר כך, שהראשון היורד לפני התיבה ביום טוב שואל את הגשמים? **שאלה ביום טוב, מי איכא** [וכי קיימת שאלת גשמים ביום טוב]? הרי אין אומרים ברכת השנים ביום טוב!

אמר ליה רב יוסף: אין. אכן כך. ישנה שאלת גשמים ביום טוב. אמנם לא החזן שואל את הגשמים, אלא **שואל אותם המתורגמן** (168). שבדרשה שהוא דורש ביום טוב, אומר הוא את ברכת השנים לבדה.

אמר לו אביי לרב יוסף: **וכי מתורגמן שואל דבר שאינו צריך לצבור** [שאינו צריך צורך בו]? והרי חג הפסח אינו זמן הראוי לגשמים! (169)

אלא, מחוורתא כדעולא [מתחוויר ומתברר הדבר, שצריך לומר כדברי עולא], ששני תנאים הם, בשיטת רבי יהודה.

הגמרא מביאה נסיון נוסף לתרץ את הקושיה.

רבה אמר: מאי "עד שיעבור הפסח" -

עד שיעבור זמן שחיטת הפסח. והיינו, ששואלין את הגשמים עד חצות יום ארבעה עשר בניסן, שהוא סוף זמן שחיטת הפסח. אבל במנחה, אף שמתפללין תפילה של חול, אין שואלין טל ומטר (170). ועדיין ממשיכין להזכיר את הגשמים עד תפילת מוסף של יום טוב ראשון של פסח, כפי ששנינו במשנתנו.

וטעם הדבר, **כי כתחילתו** [כפי שנוהגין בתחילת הזכרת ושאלת הגשמים], **כן נוהגין בסופו**.

מה תחילתו, מזכיר, אף על פי שאינו שואל, שהרי מזכירין את הגשמים ביום טוב אחרון של חג, ושואלין רק לאחר החג,

כך **אף סופו, מזכיר** ביום טוב ראשון של חג הפסח, **אף על פי שכבר אינו שואל**. שפסקו מלשאול מחצות יום ארבעה עשר בניסן.

אמר ליה אביי : אין ענין תחילתו דומה לסופו!

כי **בשלמא בתחילתו, מזכיר** את הגשמים בזמן שעדיין אינו שואל, משום **שהזכרה נמי, ריצוי** ופיוס לקראת **שאלה היא** [והרי אינו יכול עדיין לשאול, כי אין אומרים ברכת השנים ביום טוב]. וראוי לנהוג כך, לרצות לפני הבקשה.

אלא בסופו, מאי ריצוי שאלה איכא [היכן יש כאן ריצוי לפני בקשה]? הרי לדברך נוהגים להיפך : קודם מסיימין לשאול את הגשמים, ולאחר מכן עדיין ממשיכים לרצות! ודבר זה, בלא טעם הוא. כיון שהפסיק לשאול מאתמול, גילה דעתו שאין ירידת הגשמים נוחה לו יותר. ומה טעם יש בכך שימשיך להזכיר?!

אלא מחוורתא [מחוור ומבורר הדבר], שצריך לומר **כדעולא**.

אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: הלכה כרבי יהודה, שסובר שמזכירין את הגשמים מתפילת מוסף של יום טוב אחרון של חג הסוכות (171).

אמר ליה רבי זירא לרבי אסי: ומי אמר רבי יוחנן הכי [וכי אמר רבי יוחנן כך]?

והתנן [והרי שנינו להלן]: **בשלשה במרחשוון שואלין את הגשמים. רבן גמליאל אומר: בשבעה בו** [בחודש מרחשוון] שואלין את הגשמים. **ואמר רבי אלעזר** (172) שם בגמרא: **הלכה כרבן גמליאל**.

אמנם באותה משנה מדובר על שאלת הגשמים, אבל הגמרא סוברת עתה, שזמן הזכרה וזמן שאלה, אחד הוא. הרי לנו, שההלכה היא, שמתחילים להזכיר את הגשמים רק בשבעה במרחשוון!

אמר ליה רב אסי: גברא אגברא קא רמית [מאדם אחד על אדם אחר אתה מקשה]?! באמת רבי אלעזר סובר שהלכה כרבן גמליאל, אבל רבי יוחנן סובר שהלכה כרבי יהודה.

איבעית אימא [אם תרצה, תאמר כך]: **לא קשיא**. אין סתירה בין פסק ההלכה של רבי יוחנן לפסק ההלכה של רבי אלעזר.

כי **כאן**, מה שאמר רבי אלעזר שהלכה כרבן גמליאל, היינו לענין **לשאול** את הגשמים. שההלכה היא, ששואלין את הגשמים מיום שבעה במרחשוון.

ואילו **כאן**, מה שאמר רבי יוחנן שהלכה כרבי יהודה, היינו לענין **להזכיר**. שמזכירין את הגשמים מיום טוב ראשון של חג.

ומקשה הגמרא: היאך אפשר לומר כך, שגם רבי יוחנן סובר ששואלין את הגשמים רק משבעה במרחשון, **והאמר רבי יוחנן: במקום** [כלומר, באותו זמן] **ששואל** את הגשמים, גם **מזכיר** אותם. ולדבריו יוצא שמזכיר את הגשמים אף בזמן שעדיין אינו שואל אותם, שהרי מתחיל להזכיר ביום טוב אחרון של חג, ואינו שואל עד שבעה במרחשון!

ומתרת הגמרא: **ההוא**, מה שאמר רבי יוחנן שבמקום ששואל מזכיר, רק **לענין הפסקה איתמר**. שמהזמן שמפסיק מלשאול, דהיינו, בערב הפסח, מפסיק גם להזכיר. אבל לענין התחלה, אין הזכרה ושאלה שוים.

ומקשה הגמרא: **והאמר** [והרי אמר] **רבי יוחנן** בפירוש: **התחיל להזכיר, מתחיל לשאול** (173). **פסק מלשאול, פוסק מלהזכיר**. הרי שאף לענין התחלת הזכרת הגשמים אמר רבי יוחנן כלל זה, ששאלה והזכרה, זמן אחד להם. ואין זה כשיטת רבי יהודה, שמזכיר מיום טוב אחרון של חג, ושואל רק מיום המחרת!

ומחמת קושיה זו, נדחית האפשרות לתרץ כך את הקושיה על פסק דינו של רבי יוחנן.

הגמרא מנסה לתרץ את הקושיה באופן אחר:

אלא, לא קשיא: הא, מה שאמר רבי יוחנן שמהזמן שמתחיל להזכיר מתחיל לשאול, היינו **לן** [לנו], לבני בבל. שהיות ויש לנו תבואה ופירות בשדה כל חודש תשרי, ואם ירדו עליהם גשמים, יזיקו להם, לכן אין מזכירין את הגשמים עד שבעה במרחשון, ואז גם מתחילין לשאול.

ואילו **הא**, מה שאמר רב אסי בשם רבי יוחנן שהלכה כרבי יהודה, היינו **להו** [להם], לבני ארץ ישראל, שקוצרים את התבואה בניסן (174), ואוספים אותה בתשרי. והיות וכך, מזכירין את הגשמים כבר ביום טוב אחרון של חג (175).

ומקשה הגמרא: **מאי שנא לדידן** [מה שונה עניינינו, בני בבל], שמתחילים להזכיר ולשאול רק בשבעה במרחשון, משום **דאית לן פירי בדברא** [שיש לנו פירות בשדות],

הרי **לדידהו נמי** [גם להם], לבני ארץ ישראל, **אית להו** [יש להם] **עולי רגלים** (176), שצריכים לשוב לבתיהם שמחוץ לירושלים לאחר חג הסוכות, ואין נוח להם שירדו גשמים מיד בסוף החג, משום שהגשם מקלקל את הדרכים, ומקשה על חזרת עולי הרגל לבתיהם!

ומבאר הגמרא: **כי קאמר רבי יוחנן** שבארץ ישראל מזכירין מיום טוב אחרון של חג, היינו **בזמן שאין בית המקדש קיים** (177), שכבר בטלה העליה לרגל.

אומרת הגמרא: **השתא דאתית להכי** [עתה, שהגעת לכך], שצריך לומר שמדובר בזמן שאין בית המקדש קיים, אפשר ליישב את סתירת פסקי ההלכה כך:

הא והא, שני פסקי ההלכה, **לדידהו** [להם], לבני ארץ ישראל נאמרו. **ולא קשיא**, כי **כאן**, מה שאמרנו שמזכירין ושואלין בשבעה במרחשון, היינו **בזמן שבית המקדש קיים**. שמחמת עולי הרגל שמצויים עדיין בדרכים, מתחילין להזכיר רק בשבעה במרחשון, כי רק אז מגיעים אחרוני עולי הרגל לביתם.

ואילו **כאן**, מה שאמרנו שמתחילין להזכיר כבר ביום טוב אחרון של חג, היינו **בזמן שאין בית המקדש קיים** (178).

עתה באה הגמרא לדון בענין מנהג בני חוץ לארץ בהזכרת הגשמים.

ואנן [ואנו], בני בבל, **דאית לן תרי יומי** [שאנו נוהגים כבני חוץ לארץ, לעשות שני ימים טובים בסוף חג הסוכות: שמיני שהוא ספק שביעי, ותשיעי שהוא ספק שמיני], לשיטת רבי יהודה, שמזכירין ביום טוב אחרון של חג, **היכי עבדינן** [היאך אנו עושים]? באיזה מהם מזכירין, האם ביום השמיני שהוא ספק שביעי, או ביום התשיעי שהוא ספק שמיני?

אמר רב: מתחיל להזכיר במוספין של היום הראשון [שהוא שמיני ספק שביעי], שמא זהו יום טוב אחרון של חג. **ופוסק** [ומפסיק מלהזכיר את הגשמים] בתפילת **מנחה**, שמא באמת שביעי הוא, שהוא חול המועד, ואין זמן הזכרה, עד למחר. ופוסק מלהזכיר גם **בערבית ושחרית** של יום טוב שני, **וחוזר להזכיר במוספין** של יום טוב שני.

אמר להו שמואל: פוקו [צאו] **ואמרו ליה לאבא** [לחברי (179)]: **אחר שעשיתו** ליום שהוא שמיני ספק שביעי **קודש** על ידי שהזכרת בו גבורות גשמים [שהרי מזכירין אותם רק מיום טוב אחרון של חג], תחזור **ותעשהו** [את אותו יום עצמו שכבר עשיתו קודש] **חול**, על ידי כך שתפסיק מלהזכיר את הגשמים בתפילת מנחה!?

היאך יתכן לנהוג באותו יום עצמו גם מנהג קודש, וגם מנהג חול?

אלא אמר שמואל: כך יש לנהוג: **מתחיל** להזכיר **במוספין** של יום שמיני ספק שביעי, ומזכיר אף **במנחה** של אותו יום. **ופוסק** מלהזכיר בתפילת **ערבית ושחרית** של יום תשיעי ספק שמיני, **וחוזר ומתחיל** להזכיר שוב **במוספין**. והיות ואינו פוסק מלהזכיר באותו יום עצמו, בתפילת המנחה של יום שמיני שהוא ספק שביעי, אלא רק ביום שלאחריו, אין הדבר תמוה.

דף ה - א

רבא אמר: כיון שהתחיל להזכיר את הגשמים ביום שמיני ספק שביעי, שוב אינו פוסק מלהזכיר, אלא מזכירם בכל התפילות שמכאן ואילך (180).

וכן אמר רב ששת: כיון שהתחיל להזכיר את הגשמים, שוב אינו פוסק.

ואף רב הדר ביה [חזר בו] ממה שאמר תחילה, שפוסק מלהזכיר בתפילת המנחה.

ומנין לנו שחזר בו?

דאמר רב חננאל אמר רב: כך צריך האדם לנהוג בענין הזכרת הגשמים:

מונה והולך עשרים ואחד יום מהיום הראשון של ראש השנה, כדרך שמונה עשרה ימים מראש השנה עד יום הכפורים (181), שמתחיל למנות את אותם עשרה ימים מהיום הראשון של ראש השנה (182), ואז חל יום הכפורים. ומכאן ואילך, דהיינו, מיום העשרים ושנים, שהוא סוף חג הסוכות, מתחיל להזכיר. וכיון שהתחיל להזכיר, שוב אינו פוסק (183).

הרי לנו שרב חזר בו, ואף הוא סובר, כיון שהתחיל, שוב אינו פוסק.

והלכתא [ופסק ההלכה בענין זה]: כיון שהתחיל להזכיר, שוב אינו פוסק.

מתניתין:

עד מתי, עד איזה זמן בשנה, שואלין את הגשמים באמירת "ותן טל ומטר לברכה"? רבי יהודה אומר: עד שיעבור חג הפסח.

רבי מאיר אומר: עד שיצא ויעבור כל חודש ניסן. שנאמר בספר יואל: "ובני ציון גילו ושמחו בה' אלקיכם כו' ויורד לכם גשם מורה (184) ומלקוש בראשון". ו"ראשון" היינו חודש ניסן, שהוא הראשון לחדשים (185). הרי שכל החודש - זמן הראוי לגשמים הוא (186).

גמרא:

משנתנו הביאה את הפסוק "ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון", שמשמע ממנו, שירידת היורה, בחודש ניסן היא.

תמה ואמר ליה רב נחמן לרבי יצחק: וכי זמן ירידת היורה, בחודש ניסן הוא?
והלא זמנו של היורה במרחשון הוא!

דתניא: יורה, שהוא הגשם הראשון של עונת הגשמים, זמנו בחודש **מרחשון**.
ומלקוש, שהוא הגשם האחרון, זמנו בחודש **ניסן**!

אמר ליה רבי יצחק לרב נחמן: הכי אמר רבי יוחנן: באמת זמנו הרגיל של היורה,
במרחשון הוא. אבל **בימי יואל בן פתואל, נתקיים מקרא זה** שהובא במשנה. שאז,
באופן בלתי רגיל, ירדו גם היורה וגם המלקוש בחודש ניסן.

דכתיב ביה ביואל, שנתנבא כך על ישראל: "שמעו זאת הזקנים והאזינו כל יושבי הארץ
וגוי יתר הגזם אכל הארבה וגו'" (187). והיינו, שתהיה מכת ארבה קשה מאוד, ויהיה
רעב גדול במשך שבע שנים.

ואכן כך היה. באה מכת ארבה קשה, והיה רעב שבע שנים.

באותה שנה, השנה השביעית לרעב, **יצא** [עבר] חודש **אדר,** ועדיין **לא ירדו כלל**
גשמים.

ירדה להם רביעה ראשונה [כך נקראת תחילת ירידת הגשמים (188)] **באחד בניסן**
(189).

אמר להם הנביא יואל לעם ישראל: צאו לשדות, וזרעו את גרעיני התבואה שנותרו
עדיין בידכם, כדי שיצמיחו תבואה על ידי הגשמים שיורדים עתה.

תמהו **ואמרו לו ישראל: מי שיש לו רק קב (190) חטים או קבים שעורין (191),**
יאכלנו עתה, ישביע את רעבונו, **ויחיה לעת עתה, או שמא יזרענו** [את אותו קב חטים
או שעורים], **ובינתיים,** עד שתצמח התבואה, לא יהיה לו מה לאכול, **וימות?** האם לא
עדיף לאכול את גרעיני התבואה עתה?!

אמר להם: אכן, ההגיון אומר כך, כדבריכם. אבל **אף על פי כן, צאו וזרעו** מה שיש
בידכם.

שמעו ישראל בקולו, ויצאו וזרעו מה שבידם.

נעשה להם נס (192), ונתגלה להם גרעיני תבואה, **מה שאצרו העכברים בכתלין**
[בחורים שבקירות הבתים], **ומה שבחורי נמלים** [מה שאצרו להן הנמלים בחוריהן].

ומה **שיצאו וזרעו** את התבואה שבידם, היה זה בימים **שני ושלישי ורביעי** (193) בחודש ניסן. **וירדה להם רביעה שניה** [ירידת הגשמים השניה] **ביום חמשה בניסן**. וגדלה התבואה בזמן כה קצר, עד שיכלו כבר לקצור אותה בששה עשר בניסן, **והקריבו את העומר בששה עשר בניסן** מתבואה חדשה.

ובאותו פרק זמן שהמתינו עד שתגדל התבואה החדשה, אכלו מאותה תבואה שנתגלתה להם בכתלים ובחורי הנמלים (194).

נמצאת תבואה הגדילה בדרך כלל בפרק זמן של **ששה חדשים**, מתשרי ועד ניסן, **גדילה** באותה שנה **באחד עשר יום**. מחמשה בניסן עד ששה עשר בו (195).

נמצא עומר הקרב בדרך כלל **מתבואה של גידול במשך ששה חדשים, קרב** באותה שנה **מתבואה של אחד עשר יום**.

ועל אותו הדור הוא אומר בספר תהלים: **"הזרעים בדמעה ברנה יקצרו הלוח ילך ובכה נשא משך הזרע וגו'"**. והיינו, בני אותו הדור, שהיו זורעים בדמעה, שהרי זרעו את גרעיני התבואה האחרונים שהיו להם לאכול, בסופו של דבר, קצרו ברינה את תבואתם.

שואלת הגמרא: **מאי**, מהו ביאור דברי המקרא: **"הלוח ילך ובכה נשא משך וגו"** בא יבוא ברינה נשא אלמתיו? הרי כבר נאמר קודם לכן: **"הזרעים בדמעה ברנה יקצרו"**!

אמר רבי יהודה: מקרא זה מדבר על השור שהיה באותו הדור. **שכשהוא חורש את התלם, הולך ובוכה** (196) מחמת רעבונו.

וצמחה התבואה כה מהר, עד שכבר **בחזירתו** [כאשר השור חוזר על אותו תלם שחרש קודם] (197), **אוכל הוא חזיו** [שחת (198)] **מן התלם** שזרע בהליכתו. שמיד בנפילת הזרע, כבר התחיל לצמוח (199).

וזהו "בא יבא ברנה". שכאשר השור חוזר, ברינה הוא חוזר.

ממשיכה הגמרא ושואלת: **מאי "נשא אלמתיו"?** אם הכוונה לכך שיש להם עתה אלומות תבואה לאכול, הרי כבר נאמר "ברינה יקצרו"?

אמר רב חסדא ואמרי לה במתניתא תנא: עוד נס גדול היה באותו זמן. שהיה אורך השיבולת [חלק החיטה שבו נמצאים גרעיני התבואה], כפליים מאורך הקנה המחזיק את השיבולת. שהיה אורך הקנה - **זרת** (200), ואורך השיבולת - **זרתים** [פעמיים אורך זרת]. ולא כדרך כל תבואה, שאורך הקנה הוא פי שלשה וארבעה מאורך השיבולת (201).

אגב שהגמרא הביאה שאלה ששאל רב נחמן את רב יצחק, הנוגעת לעניינינו, מביאה הגמרא עוד שאלות ששאל רב נחמן את רב יצחק, אף שאינן נוגעות לענין ירידת גשמים.

אמר ליה רב נחמן לרבי יצחק: מאי דכתיב בספר מלכים, בימי יהורם בן אחאב, שאמר אלישע הנביא: "כי קרא ה' לרעב וגם בא אל הארץ" (202) שבע שנים?"
(203)

בהנך שבע שנים - מאי אכול [מה אכלו באותן שבע שנות הרעב]? הרי אי אפשר להתקיים שבע שנים בלא אכילה כלל!

אמר ליה: הכי [כך] אמר רבי יוחנן:

בשנה הראשונה משנות הרעב, **אכלו מה שהיה להם עדיין בבתים.**

בשנה שניה, שכבר לא נותר להם דבר בבתים, **אכלו מה שנותר בשדות.**

בשנה שלישית, שלא נותר בשדות דבר, **אכלו בשר בהמה טהורה.**

בשנה רביעית, שלא נותרה להם בהמה טהורה, **נאלצו לאכול בשר בהמה טמאה.**

בשנה חמישית, שלא נותרה להם אף בהמה טמאה, **אכלו בשר שקצים ורמשים**
(204).

בשנה ששית, שכבר לא נותר להם דבר לאכול, **אכלו חלק מהעם** (205) **בשר בניהם ובנותיהם** (206).

בשנה שביעית, **אכלו בשר זרועותיהם** מחמת רעבונם הגדול. **לקיים מה שנאמר:**
"איש בשר זרעו יאכלו" (207).

ואמר ליה רב נחמן לרבי יצחק: מאי דכתיב [מהו ביאורו של המקרא] בספר הושע, שאמר הקדוש ברוך הוא: **"בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר"?** בפשטות, "בקרבך קדוש" היינו שאתה עצמך קדוש, ומעשיך טובים וישרים. ואם כן, יש לתמוה: וכי **משום דבקרבך קדוש**, שאתה מטיב מעשיך, **לא אבוא בעיר** (208) [לא יבוא הקדוש ברוך הוא בעיר]? (209)

אמר ליה רבי יצחק: אין פירושו של מקרא זה כפשוטו, כפי שהבנת אתה. **אלא הכי [כך] אמר רבי יוחנן** בביאור מקרא זה:

אמר הקדוש ברוך הוא: לא אבוא בירושלים של מעלה, עד שאבוא לירושלים של מטה (210). וכך הוא פירוש הכתוב: עד שיהיה "בקרוב קדוש", בירושלים של מטה, "לא אבוא בעיר" ירושלים של מעלה (211).

תמחה הגמרא: **ומי איכא [וכי יש] ירושלים למעלה?**

ואומרת הגמרא: **אין [אכן כן]. דכתיב: "ירושלים הבנויה כעיר שחברה לה יחדו".** והיינו, עתידה העיר ירושלים, שתהא בנויה כמו העיר שחברה לה. שהיא דומה לה וכיוצא בה. דהיינו, חבירתה ודוגמתה. הרי לנו שקיימת ירושלים אחרת. והיכן היא - אם לא למעלה?! (212) **ואמר ליה רב נחמן לרבי יצחק: מאי דכתיב [מהו ביאור הכתוב]: "ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא"?** (213)

אמר ליה: הכי [כך] אמר רבי יוחנן בביאור מקרא זה: עבירה **אחת היא**, ישנה עבירה אחת, **שמבערת את הרשעים בגיהנם**. וזהו "ובאחת יבערו", שעל ידי עבירה אחת, יבערו הרשעים בגיהנם.

מאי היא [איזו היא אותה עבירה]?

עבודה זרה (214).

ולמדים דבר זה בגזירה שוה: (215)

כתיב הכא [כתוב כאן, במקרא שהבאנו]: "מוסר הבלים עץ הוא". וכתב התם [וכתוב שם], במקום אחר, גבי עבודה זרה: "הבל המה מעשה תעתעים" (216).

ומגזירה שוה "הבלי" - "הבלים", למדים שאף במקרא שלנו מדובר בעבודה זרה.

ואמר ליה רב נחמן לרבי יצחק: מאי דכתיב שאמר הקדוש ברוך הוא: "שמו שמים על זאת וגו' **כי שתים רעות עשה עמי"?** וכי רק **תרתין הוא דהו** [וכי רק שתי רעות היו, שעשה עם ישראל]? **ועשרין וארבע** עבירות שמוזכרות בפרשת התשפוט (217) [פרק כ"ב בספר יחזקאל, שמתחיל בפסוק: "ואתה בן אדם התשפט התשפט את עיר הדמים והודעתה את כל תועבותיה] (218) **שביקא להו** [הונח להם מהן, ולא נידונו עליהן]?

אמר ליה רבי יצחק: הכי אמר רבי יוחנן:

דף ה - ב

”שתים רעות”, היינו עבירה אחת - שהיא שקולה כשתים (219).

ומאי ניהו [ומהי אותה עבירה]? - עבודה זרה.

ומנין לנו דבר זה, שעבירה זו שקולה כשתים?

דכתיב: ”כי שתים רעות עשה עמי: אתי עזבו מקור מים חיים, לחצב להם בארות בארות נשברים” (220). וכתוב בהו [וכתוב בהם], בעם ישראל: ”כי עברו איי כתיים וראו וקדר שלחו והתבוננו מאד וגו’ ההימיר גוי אלהים והמה לא אלהים ועמי המיר כבודו בלוא יועיל” (221).

וזוהו ”כי שתים רעות עשה עמי”, שהרעו יותר משתי אומות אלו: כתיים וקדריים. שאומות אלו, אף שיראתם [העבודה זרה שהם עובדים לה] פחותה ונפסדה, לא המירוה ולא החליפוה באחרת. ועמי - המיר כבודו, את אלוקיו, אלוקים חיים, באלוה אחר, שאינו מועיל.

והיינו שאמרנו לעיל שעבודה זרה שקולה כשתים, כי העובד עבודה זרה עושה שני מעשים רעים: עוזב מקור מים חיים, והולך לחצוב בורות נשברים (222).

תנא [שנינו בברייתא]: הכותיים (223) עובדים לאש. והקדריים עובדין למים (224). ואף על פי שיודעים הכותיים שהמים מכבין את האש, ואם כן, הרי כחם של המים גדול יותר, בכל זאת לא המירו את אלהיהם, שהיא האש, שהיו רגילים לעבדה מאז ומתמיד.

ואילו עמי, עם ישראל, המיר את כבודו, דהיינו, את אלקיו, בלוא יועיל [באלוה שאינו מועיל].

ואמר ליה רב נחמן לרבי יצחק: מאי דכתיב: ”ויהי כאשר זקן שמואל וישם את בניו שפטים לישראל וגו’?” ומי סיב שמואל כולי האי [וכי שמואל היה זקן כל כך]? והא בר חמישים ושתים הוה (225) [והרי בן חמישים ושתים היה] (226) כשמת, ואין זה נחשב שהגיע לימי זקנה. ואם מת בגיל שאינו זקנה, יוצא שלא היה שמואל במצב זקנה בחייו כלל! (227)

דאמר מר: אדם שמת בגיל חמישים ושתים שנה, אין זה נחשב מיתת כרת (228) (229), אלא - זהו מיתתו של שמואל הרמתי, שאף הוא מת בגיל זה!

אמר ליה: הכי אמר רבי יוחנן: אכן לא הגיע שמואל לגיל זקנה בחייו, אבל **זקנה קפצה עליו** (230), שהלבין שעריו שלא בזמנו, והיה נראה כאילו הוא זקן.

דכתיב שאמר הקדוש ברוך הוא לשמואל, אחרי מעשה עמלק (231): **"נחמתי כי המלכתי את שאול"**. כלומר, שרצה הקדוש ברוך הוא לסלק את שאול מהמלכות, ולהמליך אחר תחתיו.

שמואל לא רצה שדבר זה יארע בחייו, שיתבטל המינוי שהוא עצמו מינה בשליחותו של הקדוש ברוך הוא, ולכן **אמר לפניו** [לפני הקדוש ברוך הוא]: **רבנו של עולם! שקלתני כמשה ואהרן** [אמרת שאני שקול וחשוב כמו משה ואהרן], **דכתיב: "משה ואהרן בכהניו - ושמואל בקראי שמו"** (232). הרי שהשואה הקדוש ברוך הוא את משה ואהרן - לשמואל.

אם כן, צריכה להיות ההנהגה עימי - כפי שהיתה עימם!

מה משה ואהרן - לא בטלו מעשה ידיהם, שהוא יהושע (233), שהיה תלמידם של משה ואהרן (234) - **בחייהם**, כלומר, לא מת יהושע בחייהם של משה ואהרן,

אף אני, ראוי שלא יתבטל מעשה ידי, שאול, שאני המלכתי אותו, בחיי!

אמר הקדוש ברוך הוא: היכי אעביד [איך אעשה]?

לימות שאול [אם אעשה שימות שאול] עתה - **לא קא שביק שמואל** [לא יניח לי שמואל לעשות כן]. כפי שטען, שאין ראוי לנהוג עמו כך.

ואלא מה אעשה, **לימות שמואל** [שימות שמואל] עתה, כדי שלא יראה במיתת שאול?

אי אפשר לעשות כך. כי **אדזוטר - מרנני אבתריה** [מתוך שימות שמואל כשהוא צעיר, ירננו אחריו, יוציאו דיבתו רעה]. ויאמרו העם, שמשום שהיתה עבירה בידו - מת בצעירותו.

ואלא מה, **לא לימות שאול, ולא לימות שמואל** [שלא ימותו, לא שאול ולא שמואל]? הרי **כבר הגיעה מלכות דוד** [הגיע זמן מלכותו של דוד], **ואין מלכות נוגעת בחברתה - אפילו כמלא נימא** [כמלא עוביה של שערה, שהיא דקה מאוד]. כיון שהגיע זמן המלכות החדשה, צריכה מיד להסתיים המלכות הקודמת (235).

אמר הקדוש ברוך הוא, כך אעשה: **אקפיץ עליו** [על שמואל] **זקנה**, ואז אוכל לעשות שימות הוא עתה, לפני שאול (236). שהיות והוא יראה זקן, לא ירננו העם אחריו.

היינו דכתיב [זהו שמצאנו במקרא]: **"ושאול יושב בגבעה תחת האשל ברמה"**.
ובפשטות, הכוונה שישב שאול במקום שנקרא גבעה, תחת האשל שברמה (237).

אבל הדבר תמוה: **וכי מה ענין גבעה**, שהיתה בארץ בנימין, **אצל רמה**, שהיא בהר אפרים? הרי שני מקומות שונים הם! (238)

אלא בא הפסוק לרמז ולומר לך: **מי גרם לשאול שישב בגבעה עוד שתי שנים ומחצה** (239) אחרי הגזירה שנגזרה עליו, ולא ימות עדיין?

תפלתו של שמואל הרמתי, שהתפלל שלא יתבטל מעשה ידיו בחייו. וזהו שזכרה כאן רמה, לרמז על שמואל הרמתי, שגרם לך.

ותמהה הגמרא: היאך מת שמואל מפני שצריכה לבוא מלכותו של דוד, **ומי מידחי גברא מקמי גברא** [וכי נדחה אדם מפני אדם אחר]?

ואמרינן: **אין**. אכן כך.

דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מאי דכתיב: "על כן חצבתו בנביאים הרגתים באמרי פי"? (240)

"הרגתים במעשיהם", דהיינו, בגלל חטאייהם - **לא נאמר. אלא** "הרגתים באמרי פי". דהיינו, מפני גזירה שגזרת, כגון מעשה שמואל ודוד שהובא לעיל. **אלמא** [הרי לנו]: **מידחי גברא מקמי גברא** [נדחה אדם מפני אדם אחר].

רב נחמן ורבי יצחק הוו יתבי בסעודתא [היו יושבים בסעודה].

אמר ליה רב נחמן לרבי יצחק: לימא מר מילתא [יאמר כבודו דבר מה]!

אמר ליה, הכי [כך] אמר רבי יוחנן: אין מסיחין [משוחחים] בתוך הסעודה (241). כי שני פתחים יש בגרון: פתח הושט, ופתח הקנה. המאכלים עוברים דרך הושט, והנשימה [וכן הוצאת קול הדיבור] - דרך הקנה.

ובזמן האכילה - פתח קנה הנשימה סגור, כדי שלא יכנס בו מאכל.

וחוששין אנו **שמא** על ידי שמשוחח בתוך הסעודה, יפתח השסתום שעל הקנה, **ויקדים קנה לושט**, כלומר, יקדים ויכנס מאכל לתוך הקנה לפני שיגיע לושט, **ויבא** על ידי כך **לידי סכנה** (242).

והיות וכך, לא אומר לך עתה דבר. אלא אמתין עד סיום הסעודה.

בתר דסעוד [לאחר שסיימו את סעודתם], זכר רב יצחק שהבטיח לרב נחמן לומר דבר מה.

אמר ליה רבי יצחק: **הכי אמר רבי יוחנן: יעקב אבינו לא מת** (243), אלא חי הוא לעולם.

אמר ליה רב נחמן: **וכי בכדי** [בחינם] **ספדו ספדניא** [ספדו הסופדים], **וחנטו חנטייא** [וחנטו החונטיים] (244), **וקברו קברייא** [וקברו הקוברים]? שהרי כל זה כתוב בפירוש במקרא, שספדו את יעקב, וחנטוהו הרופאים, וקברוהו בניו בארץ כנען!

אמר ליה: אין אני אומר דברים אלה מליבי, אלא **מקרא אני דורש**. **שנאמר: "ואתה אל תירא עבדי יעקב נאם ה' ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק** (245) **ואת זרעך מארץ שבים"**.

מכך **שמקיש** ומסמך הכתוב **הוא** [יעקב] - **לזרעו**, אנו דורשים: **מה** קיבוץ **זרעו** מארץ שביים - **בחיים** [כשהם חיים, שהרי רק בני אדם חיים נמצאים בשבי], **אף הוא**, יעקב - **בחיים** (246). והיינו, שיביאנו הקדוש ברוך הוא אל הגולה, כדי לגאול את בניו לעיניו.

ומה שמצינו בתורה שהרופאים חנטו את יעקב, סבורים היו שמת. אבל באמת - חי הוא (247).

הגמרא מביאה עוד מימרא שאמר רב יצחק לרב נחמן.

אמר רבי יצחק: כל האומר "רחב רחב" [זהו שמה של האשה הזונה שהחביאה את מרגליו של יהושע ביריחו] (248) - **מיד נקרי** [נעשה בעל קרי, מחמת תאוה] (249), לפי שהיא היתה אשה יפה עד מאד.

אמר ליה רב נחמן: אני יכול להוכיח שאין הדבר כך, שהרי **אנא אמינא** [אני אומר] "רחב רחב", **ולא איכפת לי** [ואין זה גורם לי דבר]! (250)

אמר ליה: בודאי שלאדם שלא הכיר את רחב מעולם, כמוך, אין הזכרת שמה גורם דבר. **כי קאמינא** [מה שאמרת], שהמזכיר את שמה נעשה בעל קרי, **ביודעה ובמכירה**. דהיינו, במי שמכיר אותה (251).

כי הוּו מיפטרי מהדדי [כאשר נפטרו ונפרדו רב נחמן ורבי יצחק זה מזה, וכל אחד פרש לדרכו], **אמר ליה** רב נחמן לרבי יצחק (252): **ליברכן מר** [ברכני]!

אמר ליה: אמשול לך משל, למה הדבר דומה? לאדם שהיה הולך במדבר, והיה רעב ועיף וצמא (253).

ומצא אילן שפירותיו מתוקין (254), ואפשר לאכול מהן ולשבוע. וצלו נאה לנוח תחתיו, ולהיות מוגן מחום השמש. ואמת המים עוברת תחתיו, ואפשר לשתות ממנה ולהרוות את הצמאון.

אכל ההלך מפירותיו של האילן, ושתה ממימיו של המעין שעבר תחתיו, וישב לנוח בצילו.

וכשביקש לילך לדרכו, אמר: אילן אילן, במה אברכך?

אם אומר לך שיהו פירותיך מתוקין, הרי פירותיך מתוקין כבר עתה.

אם אומר שיהא צילך נאה, הרי צילך נאה.

אם אומר שתהא אמת המים עוברת תחתך, הרי אמת המים כבר עוברת תחתך.

דף ו - א

אלא, כך אברכך: יהי רצון שכל נטיעות שנוטעין ממך יהיו משובחים כמותך.

זהו המשל.

המשיך רבי יצחק ואמר לרב נחמן:

אף אתה, רב נחמן, במה אברכך?

אם בתורה - הרי כבר יש לך תורה (255).

ואם לגדולה - הרי יש לך גדולה (256).

ואם לכבוד - הרי יש לך כבוד.

אם בעושר - הרי כבר יש לך עושר.

אם בבנים - הרי כבר יש לך בנים (257).

אלא, כך אברכך: יהי רצון שיהיו כל צאצאי מעיך מבורכים בכל, כמותך.

תנו רבנן: על שם מה נקרא הגשם הראשון היורד בתקופת הגשמים **"יורה"**?

על שם ש**בירידתו** נותנים הבריות ליבם לכך שמתחילים ימי הגשמים, ועל ידי כך הוא **מורה ומדריך את הבריות להטיח גותיהן** בטיט, כדי שלא ידלוף הגשם אל תוך הבית,

ולהכניס את פירותיהן שהניחו בשדה להתייבש, כדי שלא ירטבו בגשם,

ולעשות כל שאר צרכיהן [שאר ההכנות הנצרכות לימות הגשמים].

דבר אחר: לכן נקרא גשם זה **"יורה"**, על שם **שמרוה את הארץ** מצמאונה, **ומשקה** אותה לעומק, **עד תהום** [עד עומק האדמה].

שנאמר: **"תלמיה רוה נחת גדוזה ברביבים תמגגנה צמחה תברך"**. (258)
והיינו, כשאתה מרוה את תלמי החרישה של ארץ ישראל, נחת הוא לגדודי בני אדם שבה.
הרי לנו שהמקרא משתמש בענין ירידת הגשמים בלשון **"רוה"**.

דבר אחר: לכן נקרא הגשם הראשון **"יורה"**, מפני שהוא **יורד בנחת, ואינו יורד בזעף**. שלשון **"יורה"**, מלשון הוראה הוא. כאדם המורה לתלמידיו, שמורה בנחת. כפי שנאמר: **"דברי חכמים בנחת נשמעים"** (259).

עד עתה אמרה הגמרא ש**"יורה"** לשון ברכה הוא. ועתה באה הגמרא לשלול את האפשרות שמשמעות המילה **"יורה"** הוא לשון קללה:

או שמא אינו "יורה" - אלא לשון קללה, מלשון **"יירה יירה"** (260), **ש**יורד על הארץ בחזקה, כמו חץ, ועל ידי כך **משיר** [מפיל לארץ, מלשון נשירה] **את הפירות** שעדיין נמצאים על האילנות, כגון אתרוגים או רימונים או התאנים האחרונות (261), מעל האילנות, **ומשטיף** [שוטף בכח] **את הזרעים, ומשטיף את האילנות**, ועל ידי כך מזיק להם? (262)

תלמוד לומר מהמילה **"מלקוש"** הצמודה למילה **"יורה"**, ש**יורה** אינו לשון קללה. שהרי כך הוא לשון הפסוק: **"והיה אם שמע תשמעו וגו' ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש וגו'"**.

וכך אנו דורשים: **מה מלקוש, לברכה**, שהרי אי אפשר לומר שהכוונה שהוא שובר גרנות ומשיר פירות, כי אין הם מצויין בזמן ירידת המלקוש [שהרי עדיין לא קצרו את התבואה, והפירות לא הבשילו], ועל כרחך - לברכה הוא. ולשון מלקוש מרמז על כך שגשם זה יורד על המלילות והקשין (263), וממלא את התבואה בקשיה (264) [כלומר, הגשם גורם לגרעיני התבואה להיות מלאים וטובים עתה, כשהם על הקש, שהוא הגבעול שלהם], כמו כן, **אף יורה, לברכה**.

ממשיכה הגמרא ודנה, שמא בכל זאת אפשר לומר שמלקוש לקללה:

או שמא אינו מלקוש - אלא לשון מל וקשה, והיינו שהגשם הזה מל את קשיות ליבם (265) של ישראל (266), שעל ידי חוזקו הוא **מפיל את הבתים, ומשבר את האילנות** (267), וכמו כן, הוא **מעלה אתה סקאין** [הוא מין ארבה?] (268)

תלמוד לומר מהמילה הסמוכה לו לפניו: **"יורה"**. **מה יורה, לברכה, אף מלקוש - לברכה**.

ויורה גופיה [עצמו], **מנלן** [מנין לנו] שלברכה הוא יורד?

דכתיב: "ובני ציון גילו ושמחו בה' אלהיכם כי נתן לכם את המורה לצדקה ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון" (269). מלשון "המורה לצדקה" מוכח שהיורה בא לטובה ולברכה (270).

תנו רבנן: יורה - זמנו בחודש מרחשון. ומלקוש - זמנו בחודש ניסן.

אתה אומר כך, שהיורה הוא הגשם היורד **במרחשון, ומלקוש** הוא הגשם היורד **בניסן**.

או שמא אינו אלא יורה זמנו מוקדם יותר, **בחודש תשרי, ומלקוש** זמנו מאוחר יותר, **בחודש אייר?** (271)

תלמוד לומר: "ונתתי מטר ארצכם **בעתו** יורה ומלקוש". "בעתו" משמע בזמן הראוי לו ביותר. והיינו בחודש מרחשון, שאז הוא זמן רביעה ראשונה, כפי שמובא להלן בגמרא.

עתה חוזרת הגמרא ודנה בענין הגשם הנקרא "מלקוש".

"מלקוש" - אמר רב נהילאי בר אידי אמר שמואל: דבר שמל קשיותיהן [קשי ליבם] **של ישראל**. שכאשר אינו יורד, חוזרין ישראל בתשובה, ומתענין ועושין צדקות (272).

דבי רבי ישמעאל תנא : לכן נקרא אותו גשם "מלקוש", על שם שהוא **דבר שממלא** את **התבואה בקשיה** [כאשר היא כבר צמחה, ומצויה על קשיה, על הגבעול שלה]. שהמלקוש משלים ומסיים את צמיחתה.

במתניתא תנא : נקרא מלקוש, על שם שהוא **דבר שיורד על המלילות** [ראשי השיבולים, שאדם מולל אותן בידו. כפי שנאמר "וקטפת מלילות בידך"] **ועל הקשין**. והיינו הך, שהמלקוש יורד אחרי שהתבואה צמחה.

תנו רבנן: יורה - זמנו בחודש מרחשון. ומלקוש - זמנו בחודש ניסן.

אתה אומר שזמנו של היורה בחודש מרחשון. או שמא אינו אלא בחדש כסליו?
(273)

תלמוד לומר: "בעתו יורה ומלקוש". מה **מלקוש - בעתו**, בחודש ניסן הוא יורד, שהרי נקרא מלקוש על שם שהוא יורד על המלילות והקשין, והם מצויים רק בחודש ניסן, **אף יורה - בעתו**, בחודש מרחשון.

תניא אידך [שנינו בברייתא אחרת]: **יורה - זמנו בחודש מרחשון, ומלקוש - זמנו בחודש ניסן. דברי רבי מאיר.**

וחכמים אומרים: יורה - זמנו בחודש כסליו.

מאן [מיהם] אותם **חכמים** שחולקים על רבי מאיר, ואומרים שהיורה יורד בכסליו?

אמר רב חסדא: שיטת רבי יוסי היא.

דתניא: איזו היא רביעה ראשונה [הזמן הראשון של ירידת הגשם, והוא היורה]?

ומבאר הברייתא: ישנם שלשה פרקים של ירידת גשמים, וכולם, יורה הם:

א. הירידה **הבכירה** [הראשונה] של היורה, זמנה **בשלשה במרחשון**.

ב. ה**בינונית** - **בשבעה בו** [בחודש מרחשון].

ג. וה**אפילה** [האחרונה (274)] - **בשבעה עשר בו. דברי רבי מאיר.**

רבי יהודה אומר: הראשונה **בשבעה** במרחשון, והבינונית **בשבעה עשר בו**, והאחרונה **בעשרים ושלושה בו**.

רבי יוסי אומר : הראשונה בשבעה עשר במרחשון, והבינונית בעשרים ושלושה בו, והאחרונה בראש חדש כסליו.

וכן היה רבי יוסי אומר : אם לא ירדו גשמים בזמנם, **אין היחידים** [חסידים (275)] **מתענין עד שיגיע ראש חדש כסליו.** כי מתחילים להתענות תענית גשמים כאשר עבר זמן רביעה שלישית, ולא ירדו גשמים.

הרי לנו, ששיטת רבי יוסי היא, שהזמן האחרון של ירידת היורה הוא בראש חודש כסליו. אם כן, מה ששנינו בברייתא, שחכמים סוברים שזמנו של היורה בחודש כסליו הוא, שיטת רבי יוסי היא (276).

אמר רב חסדא: הלכה כרבי יוסי.

אמימר מתני להא דרב חסדא בהא לישנא [אמימר שנה את דברי רב חסדא בלשון זו]:

בשלושה במרחשון שואלין את הגשמים [מתחילים לשאול ולבקש את הגשמים, באמירת "ותן טל ומטר"].

רבן גמליאל אומר: בשבעה בו [בחודש מרחשון] שואלין את הגשמים.

אמר רב חסדא: הלכה כרבן גמליאל.

ולפי האופן בו שנה אמימר את דברי רב חסדא, אין פסק ההלכה שלו קשור לענין תענית גשמים, אלא לענין זמן שאלת הגשמים.

אומרת הגמרא: **כמאן אזלא הא דתניא** [לפי איזו שיטה הולכת הברייתא דלהלן]: **רבי שמעון בן גמליאל אומר: גשמים שירדו שבעה ימים זה אחר זה, דהיינו, שירדו גשמים, ופסקו שבעה ימים, ואחר כך ירדו שבעה ימים רצופים זה אחר זה, אתה מונה בהן, באותם פרקים של ירידת גשמים, רביעה ראשונה, ושניה, ושלישית? כמאן** [כשיטתו של מי] מתבאר ברייתא זו -

כשיטת רבי יוסי. שאמר שהרביעה הראשונה בשבעה עשר, הבינונית בעשרים ושלושה, והאחרונה בראש חודש כסליו. ולשיטתו אפשר לקיים את דברי הברייתא.

והיינו, שירדו גשמים ברביעה ראשונה שהיא בשבעה עשר בחשון, ופסקו שבעה ימים עד עשרים ושלושה בו, שהוא זמן רביעה שניה. ומשם ואילך ירדו גשמים ברציפות שבעה ימים, עד יום שלשים, שהוא ראש חודש כסליו. נמצא שאתה מונה בהן רביעה ראשונה שניה ושלישית, כפי שנתבאר (277).

אבל לשיטת התנאים האחרים, אין הברייתא מתיישבת. כי לשיטת רבי מאיר, יש בין רביעה ראשונה לשניה יותר משבעה ימים. ולשיטת רבי יהודה, יש בין רביעה שניה לשלישית יותר משבעה ימים.

אמר רב חסדא: הלכה כרבי יוסי (278).

שואלת הגמרא: לאיזה צורך עלינו לדעת אימתי הוא זמנן של שלשת הרביעות?

בשלמא זמן רביעה ראשונה, עלינו לדעת אימתי הוא זמנה, כי נפקא מינה לענין לשאול את הגשמים. שמאותו זמן מתחילים לומר "ותן טל ומטר".

זמן רביעה **שלישית** - גם כן עלינו לדעת אימתי הוא, לענין **להתענות**. שאם לא ירדו כלל גשמים עד אותו זמן, מתחילים היחידים להתענות שני וחמישי ושני.

אלא רביעה **שניה**, **למאי?** לאיזה צורך עלינו לדעת אימתי הוא זמנה? **אמר רבי זירא:** זמן רביעה שניה - נפקא מינה לענין **נדרים** (279).

דף ו - ב

דתנן: **הנודר** מדבר מה, שאסר על עצמו ליהנות ממנו, והגביל את הזמן ואמר "עד הגשמים", כגון שאמר: "קונם (280) אם אהנה מדבר זה עד הגשמים", או שאמר: "קונם דבר זה עלי עד שיהו גשמים", אסור באותו דבר שאסר עליו עד **שתרד רביעה שניה**.

והטעם, כי בנדרים הולכין אחר הלשון הרגילה בפי בני אדם. ולפרק ירידת הגשמים הראשון אין רגילים לקרוא "גשמים", כי אין ירידתם מורגשת כל כך. ורק לירידת הגשמים השניה קוראים "גשמים", כי מאותו זמן הדרכים מתקלקלות ונמאסות בבוץ וטיט מחמת הגשמים (281).

רב זביד אמר: זמן רביעה שניה - נפקא מינה לענין לקיטת **זיתים**.

דתנן: נאמר בתורה, שבזמן קצירת התבואה בשדה, צריך להניח לעניים לקט שכחה ופאה (282). וכן בזמן לקיטת פירות האילן, צריך להניח פאה (283) ושכחה לעניים.

עוד נאמר בתורה, שבזמן בצירת כרמי היין, צריך להניח את הפרט והעוללות (284) לעניים.

ויש לנו לברר, **מאימתי** יהיו **כל** שאר בני **אדם**, אף שאינם עניים, **מותרין** (285) **בלקט** ובשכחה ובפאה שנותרו בשדה.

ואומרת המשנה, שכל אדם מותרים בהם, **מזמן שילכו** בשדה הנמושות [להלן יתבאר מיהם אותם "נמושות"].

ומאימתי מותרים שאר בני אדם, שאינם עניים, **בפרט** (286) **ובעוללות** שנותרו בכרם?

משילכו עניים בכרם ללקט, **ויבואו שוב** ללקט (287). שלאחר שעברו עניים בכרם פעמיים, כבר מסיחים שאר העניים דעתם ממתנות העניים שבכרם, ואין דעתם עליהם עוד.

ומאימתי מותרים שאר בני אדם **בשכחה ובפאה** של כרם הזיתים? **משתרד רביעה שניה** (288). והטעם, משום שכשמגיע אותו זמן, בדרך כלל כבר לקטו כל מה שהיה בכרם.

וזוהו שאמרנו לעיל, שעלינו לדעת מתי הוא זמן רביעה שניה, לענין זיתים.

ואגב שהבאנו את המשנה, מבארת הגמרא את דבריה :

מאי נמושות [מהם אותם "נמושות" שהוזכרו במשנה]?

אמר רבי יוחנן: סבי דאזלי אתיגרא [זקנים שהולכים על משענתם (289)]. כיון שהם הולכים לאט, וכפופים על משענתם, רואים הם כל שיבולת שנשארה בשדה. ולכן, לאחר שהם עברו בשדה, מתייאשים ממנה שאר העניים (290).

ריש לקיש אמר: "נמושות" היינו **לקוטי בתר לקוטי** (291). דהיינו, עני המלקט, ומוליך אף את בנו אחריו ללקט (292). שאחר שלקטו אלו, נתיאשו כבר שאר עניים מלמצוא דבר בשדה.

עתה חוזרת הגמרא לשאלה שנשאלה לעיל, לאיזה צורך עלינו לדעת אימתי הוא זמן רביעה שניה.

רב פפא אמר: זמן רביעה שניה נצרך לנו, **כדי** לדעת עד מתי מותר **להלך בשבילי הרשות** (293). דהיינו, לקצר את הדרך על ידי הליכה בשבילי שדות שאינם שלו. שזהו אחד מעשרת התנאים שהתנה יהושע כשנכנסו ישראל לארץ (294), שיהיה מותר לכל אדם להלך בשבילי השדות.

דאמר מר: מהלכין כל אדם בשבילי הרשות עד שתרד רביעה שניה (295).

והטעם, משום שמכאן ואילך מתחילה התבואה לנבוט ולגדול (296), ודריסת הרגל מזיקה לה.

רב נחמן בר יצחק אמר : נפקא מינה לענין **לבער פירות שביעית**.

דתנן : עד מתי נהנין (297) **ושורפין** [כלומר עד מתי מותר לשרוף אותם לצורך הנאה כלשהי, לבישול והסקה וכדומה] **בתבן ובקש** (298) **של שביעית** (299) [דהיינו, ספיחין שגדלו מעצמם בשנת השביעית, שיש בהם קדושת שביעית, או תבואה שנזרעה קודם השביעית, אבל גידולה היה לאחר שנכנסה שנת השביעית]

עד שתד רביעה שניה.

מאי טעמא? מה הסיבה שמותר ליהנות מהם דווקא עד זמן רביעה שניה?

דכתיב : "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך. **ולבהמתך ולחיה אשר בארצך** תהיה כל תבואתה לאכלי".

וכך הוא פירוש המקרא : מה שנאסר בפירות שביעית, היינו לנהוג בהם מנהג בעל הבית. אבל לאכול וליהנות מהם כאחד משאר כל בני האדם - מותר.

אלא שצריך להבין את המשך המקרא : "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתך לאכול". כי לכאורה הדבר תמוה : אם אפשר להאכיל לחיה, שאין מזונותיה עליך, כל שכן שמותר להאכיל לבהמה השייכת לך, שעליך לדאוג למזונותיה! אם כן, למה פירט הכתוב שמותר להאכיל לבהמות?!

אלא, בא המקרא ללמדנו כלל זה : **כל זמן שחיה אוכלת בשדה**, כלומר, שמצוי לה עדיין אוכל בשדה, במקום המחיה שלה - **האכל אתה לבהמתך בבית** מפירות שביעית.

אבל כאשר **פָּלָה** [הכ"ף והלמ"ד נקודות בקמץ], נגמר, האוכל **לחיה מן השדה**, שכבר אין לה מה לאכול - אזי **כלה** [הכ"ף נקודה בפתח, והלמ"ד נקודה בצירה], הפסק, גם אתה מלהאכיל **לבהמתך מן הבית** (300).

והיות ומזמן שירדה רביעה שניה - כבר אין תבן וקש בשדות, כי הגשמים עושין אותן זבל, לכן מאותו זמן אסור ליהנות מתבן וקש של שביעית גם בבית.

אמר רבי אבהו : מאי לשון "רביעה"? למה ירידת הגשם נקראת "רביעה"?

משום שהגשם הוא **דבר שרובע** [בועל] **את הקרקע**.

והיינו **כדברי רב יהודה**.

דאמר רב יהודה: מיטרא - בעלה דארעא הוא [המטר - בעלה של הקרקע הוא].
שנאמר: "כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים, ושמה לא ישוב, כי אם הרוה את הארץ, והולידה והצמיחה" (301). הרי לנו שדימה הנביא את הגשם לבעל, שהוא גורם לקרקע שתלד.

ואמר רבי אבהו: אם ברביעה ראשונה ירדו כל כך הרבה גשמים, עד כדי שתרוז הרביעה ותלחלח ותמיס בעומק הקרקע טפח, גשמים יפים הן, ואין צריך להתענות (302).

רביעה שניה - אם ירדו כל כך גשמים, עד שנעשית הקרקע תחוחה ורכה מאוד, עד כדי לגוף בה פי חבית, שאפשר לעשות ממנה מגופה [כיסוי של חבית] בלא שיהא צורך לערבב בה מים (303), יפים הם (304).

אמר רב חסדא: גשמים שירדו כדי לגוף בהן פי חבית [כפי שנתבאר לעיל] - אין בהן משום מה שנאמר "וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר" (305).

ואמר רב חסדא: גשמים שירדו קודם זמן קריאת שמע, שאומר בה: "ועצר את השמים" - אין בהן משום "ועצר את השמים", אף שלא היה ריבוי גשמים (306).

אמר אביי: לא אמרן [לא אמרנו דבר זה], אלא באופן שירדו גשמים קודם אמירת "ועצר" בקריאת שמע דאורתא [של הערב].

אבל אם ירדו גשמים רק קודם אמירת "ועצר" דצפרא [של קריאת שמע של שחרית] - יש בהן משום "ועצר", הואיל ולא ירדו ביום, ואין הם יפים לעולם.

דאמר רב יהודה בר יצחק: הני ענני דצפרא לית בהו מששא [אותם ענני הבוקר - אין בהם ממש], ואין בהם ברכה (307). ולהלן יתבאר באיזה עננים מדובר.

וראיה לכך: **דכתיב: "מה אעשה לך אפרים, מה אעשה לך יהודה, וחסדכם כענן בקר וגו'"**. והיינו, שאין בחסדכם ממש, כשם שאין בענני בוקר ממש (308).

אמר ליה רב פפא לאביי: והא אמרי אינשי [והרי פתגם שגור בפי בני אדם]: **במפתח בני מיטרא** [אם כשפותחין את הפתחים, השכם בבוקר, יורדים גשמים] - **בר חמרא מוך שקך וגני** [אומרים לחמר, שמוביל תבואה על חמור למכרה בשוק: קפל את שקך, ושכב עליו לישון]!

ולמה אומרים לו כך? מפני שהשנה מתברכת, ויהיה שובע בעולם, ולא ישתכר במכירת תבואה (309).

הרי לנו שאדרבה, גשמי הבוקר - יפים הן!

ומבארת הגמרא: **לא קשיא. הא,** מה ששגור בפי בני אדם שגשם הבוקר יפה הוא, היינו **דקטיר בעיבא** [שנתקשרו השמים בעננים עבים].

ואילו **הא,** מה שאמרנו שאין בהם ממש, היינו **דקטיר בענני**. שנתקשרו השמים בעננים קלושים, שאז אין בו ממש (310).

הגמרא מביאה עתה מימרות שונות בענין ירידת הגשמים.

אמר רב יהודה: טבא לשתא דטבת ארמלתא [טוב לשנה - כאשר חודש טבת יושב כאלמנה. כלומר, שאין גשמים יורדין בו להרביע את הארץ].

ומה טעם הדבר?

איכא דאמרי [יש אומרים], שהטעם שטוב שאין יורדין גשמים בחודש טבת, משום **דלא ביירי תרביצי**. שאז אין המקומות שמרביצים בהם תורה בורים ושוממים (311). מפני שכשארין גשמים יורדים, הדרכים יפות, והולכים התלמידים ממקום למקום ללמוד תורה (312).

ואיכא דאמרי, שהטעם הוא משום **דלא שקיל שודפנא**. שאם אין גשמים יורדים בחודש טבת, אין השדפון נאחז ומתדבק בתבואה (313).

ותמהה הגמרא: **איני?** וכי זה כך? **והאמר רב חסדא: טבא לשתא דטבת מנוולתא** [טוב לשנה כשהדרכים מנוולות בטיט (314) בחודש טבת מחמת הגשמים]!

ומתרצת הגמרא: **לא קשיא.**

הא, מה שאמרנו שטוב לשנה שלא ירדו גשמים, היינו **דאתא מיטרא מעיקרא** (315). שכבר ירדו גשמים בעונתן, בחודש מרחשון.

ולכן, אם ירדו שוב בחודש טבת, רעים הם. כי די לעולם בגשמים של מרחשון.

ואילו **הא,** מה שאמר רב חסדא, שטוב לשנה שירדו גשמים בחודש טבת, היינו **דלא אתא מיטרא מעיקרא,** כשלא ירדו גשמים בעונתן, בחודש מרחשון, שאז טוב שירדו גשמים בחודש טבת (316).

ואמר רב חסדא: גשמים שירדו על מקצת מדינה [על חלק מהמדינה], **ועל מקצת מדינה לא ירדו - אין בהן משום קללת "ועצר את השמים ולא יהיה מטר".**

משום שאותם בני אדם המתגוררים בחלק המדינה שירדו בו גשמים, ימכרו את תבואתם לדלים בחלק שלא ירדו בו.

ותמהה הגמרא: **איני?** וכי זה כך? האם גשמים שירדו באופן כזה אינם קללה?

והכתיב בנבואת עמוס: **"וגם אנכי מנעתי מכם את הגשם בעוד שלשה חדשים לקציר, והמטרתי על עיר אחת, ועל עיר אחת לא אמטיר, חלקה אחת תמטר וגו'",** ואמר רב יהודה אמר רב: מה שנאמר בנבואה על שתיהן, על העיר שירדו בה גשמים, ועל העיר שלא ירדו בה גשמים - **לקללה** נאמר. משום שגם בעיר שירדו בה גשמים, ריבוי הגשמים יקלקל את התבואה!

ומתוצאת הגמרא: **לא קשיא. הא,** מה שאמר רב ששתיהן לקללה, היינו באופן **דאתא טובא**. שירדו יותר מדי גשמים. שאז התבואה מתקלקלת.

ואילו **הא,** מה שאמר רב חסדא, שאין בכך משום "ועצר", היינו באופן **דאתא כדמבעי ליה** [שבא הגשם כראוי לו, ולא יותר מדי].

אמר רב אשי: דיקא נמי [ביאור זה מדויק גם מלשון הפסוק].

דכתיב: "חלקה אחת תמטר". לשון "תמטר" משמע - **תהא מקום מטר**. והיינו, שירדו שם יותר מדי גשמים, ולכן גם לאותה עיר שירדו בה גשמים - קללה היא.

ומסקינן: **שמע מינה** [אכן כך מוכח מלשון הפסוק].

אמר רבי אבהו: מאימתי מברכין (317) על ירידת הגשמים (318)

משיצא חתן לקראת כלה. דהיינו, כשירדו כל כך הרבה גשמים, עד שכשטיפה נופלת על הקרקע, יוצאת טיפה אחרת מהארץ ובולטת כנגדה (319) [שלא הספיקה אותה טיפה להיספג בקרקע מחמת ריבוי הגשם] (320).

מאי מברך? איזו ברכה מברכין על הגשמים?

אמר רב יהודה אמר רב: "מודים אנחנו לך ה' אלהינו על כל טפה וטפה שהורדת לנו" (321).

ורבי יוחנן מסיים ומוסיף בה, בברכת הגשמים, **הכי [כך]: "אילו פיננו מלא שירה כים ולשונונו רנה כהמון גליו כו",** וממשיך לומר בנוסח זה (322) **עד שאומר: "אל יעזבונו רחמיך ה' אלהינו ולא עזבונו" (323), ומסיים: ברוך רוב ההודאות.**

ותמהה הגמרא : וכי יתכן לומר שהקדוש ברוך הוא מבורך רק ברוב של ההודאות, ולא בכל ההודאות כולן?! (324)

אלא אמר רבא, אימא [נאמר]: "אל ההודאות". שמלשון זו משמע שהקדוש ברוך הוא מבורך בכל ההודאות.

דף ז - א

אמר רב פפא: הלכך, היות ורב יוחנן מסיים "רוב ההודאות", ורבא מסיים "אל ההודאות", **נימרינהו לתרוייהו** (325) [לכן נסיים את הברכה בשתי הלשונות, ונאמר כך]: **אל ההודאות, ורוב ההודאות** (326) (327).

כי לשון "רוב" - משתמע לשני פנים: רוב ולא הכל, או לשון ריבוי. וכיון שמזכירים "א-ל ההודאות", מוכח ש"רוב ההודאות" היינו מלשון ריבוי, שהוא מהולל בריבוי הודאות, ולא מלשון רוב.

אמר רבי אבהו: גדול יום הגשמים - יותר מתחיית המתים.

דאילו תחיית המתים - רק לצדיקים (328),

ואילו הגשמים יורדים ומביאים תועלת בין לצדיקים, ובין לרשעים.

ודברי רבי אבהו - **פליגא דרב יוסף** [חלוקים על דברי רב יוסף].

דאמר רב יוסף: מתוך שהיא, ירידת הגשמים, שקולה כתחיית המתים - קבעוה בתחיית המתים [בברכת "מחיה המתים"].

הרי שרב יוסף משוה את ירידת הגשמים לתחיית המתים, ואינו סובר שגדולה היא יותר. והטעם לכך, משום שאף הגשמים מביאים חיים לבני אדם, שעל ידי הגשם התבואה גדלה (329).

אמר רב יהודה: גדול יום הגשמים - כיום שניתנה בו תורה (330).

שנאמר: "יערף (331) כמטר לקחי". ואין "לקח" אלא תורה. שנאמר: "כי לקח טוב נתתי לכם תורת אל תעזבו". הרי שדימה הפסוק את ירידת הגשמים - לתורה.

רבא אמר: גדול יום הגשמים יותר מיום שניתנה בו תורה! שנאמר: **"יערף כמטר לקחי"**.

והרי מי נתלה במי? הוי אומר: קטן נתלה בגדול. כלומר, כשמדמים דבר לדבר, אומרים שהדבר הקטן - דומה לגדול.

אם כן, מכך שהפסוק אומר שהתורה תהיה לישראל כמטר, מוכח שיום הגשמים גדול יותר.

רבא רמי [הקשה]: מצד אחד כתיב **"יערף כמטר לקחי"**, הרי שנמשלה התורה למטר. ומצד שני כתיב **"תזל כטל אמרתי"**, הרי שנמשלה התורה לטל! אלא, אם תלמידך תלמיד חכם הגון הוא - נהג עמו כטל, היורד בנחת. ואם לאו - עורפהו כמטר [הרגהו (332)].

תניא, היה רבי בנאה אומר: כל העוסק בתורה לשמה, בגלל ציווי הקדוש ברוך הוא, ולא כדי שיקראו לו רבי - תורתו נעשית לו סם חיים (333).

שנאמר: **"עץ חיים היא למחזיקים בה"** (334). דהיינו, התורה היא עץ חיים - למי שמחזיקים ועוסקים בה.

ואומר [ויש ראיה לכך ממקרא נוסף]: **"רפאות תהי לשרך"**. והיינו, שהתורה תהיה רפואה לטבורך [שרך - טבורך (335)].

ואומר: **"כי מצאי מצא חיים"**, ויפק רצון מה". והיינו, שהמוצא את התורה ועוסק בה - ימצא חיים, וימצא חן בעיני הקדוש ברוך הוא.

כל זה נאמר בעוסק בתורה לשמה.

ולעומת זאת, כל העוסק בתורה שלא לשמה, אלא כדי שיקראוהו רבי ויכבדוהו (336) - נעשית לו התורה סם המות (337).

שנאמר: **"יערף כמטר לקחי"** (338). ואין עריפה אלא הריגה, שנאמר גבי עגלה ערופה: **"וערפו שם את העגלה בנחל"**. ואין לקח אלא תורה, כפי שהגמרא הביאה לעיל.

אמר ליה רבי ירמיה לרבי זירא: ליתי מר ליתני [יבוא כבודו וילמד עמי]!

אמר ליה: חלש לבאי, ולא יכילנא [חלש ליבי, ואיני יכול ללמוד כעת].

אמר לו רבי ירמיה: אם כן, **לימא מר מילתא דאגדתא** [יאמר כבודו דבר אגדה] (339).

אמר ליה: הכי אמר רבי יוחנן: מאי דכתיב "כי האדם עץ השדה" (340), וכי אדם - עץ שדה הוא?

אלא, אכן, ודאי שהאדם אינו עץ השדה, כפשוטו. רק שכתוב מדמה את האדם מבחינה מסויימת - לעץ השדה.

והיינו, **משום דכתיב** בענין עשיית מצור על עיר, שלא יכרתו עצי מאכל כדי לעשות להיעזר בהם בעשיית המצור. וטעם הדבר: **"כי ממנו תאכל ואתו לא תכרת"**.

ואילו לגבי עץ שאינו של מאכל, **כתיב: "אתו תשחית וכרת"**. כלומר, אותו אתה יכול להשחית ולכרות, כדי לבנות את המצור.

וכשם שלגבי מצור יש חילוק בין עץ לעץ, כך גם גבי האדם, שדמתה אותו התורה לעץ השדה. יש אדם שצריך לאכול ממנו, ויש שצריך לסור ממנו (341).

הא כיצד?

אם תלמיד חכם הגון הוא - "ממנו תאכל ואתו לא תכרת". כלומר, למד ממנו (342).

ואם לאו, אם אינו הגון - **"אתו תשחית וכרת"**. כלומר, אל תלמד לפניו, אלא סור ממנו (343).

הגמרא מביאה עוד הנהגות בענין לימוד התורה.

אמר רבי חמא ברבי חנינא: מאי דכתיב: "ברזל בברזל יחד ואיש יחד פני רעהו"?

לומר לך: מה ברזל זה, אחד מחדד את חבירו, שהרי אופן חידוד הסכין הוא על ידי שמחכים סכין אחת בסכין אחרת [ו"יחד"]

- לשון חידוד הוא],

אף שני תלמידי חכמים - מחדדין זה את זה בהלכה. שעל ידי שלומדים יחד, ונושאים ונותנים בדבר הלכה, מתחדדים שניהם (344).

אמר רבה בר בר חנה: למה נמשלו דברי תורה כאש (345), כפי שנאמר: "הלא כה דברי כאש נאם ה'?"

לומר לך: מה אש [כשם שאש] **אינו דולק בעץ יחיד**, אלא רק בשנים ושלושה יחד -

אף דברי תורה, אין מתקיימין בלימוד של אדם יחידי (346), אלא רק על ידי לימוד עם חבר, שיחדדנו.

והיינו דאמר רבי יוסי בר חנינא: מאי דכתיב: "חרב אל הבדים ונאלו"?
(347)

תבוא **חרב על שונאיהן של תלמידי חכמים** [היינו, על תלמידי חכמים עצמם] (348),
שעוסקין בד בבד, כל אחד לחוד (349), **בתורה** (350) (351).

ולא עוד, לא רק שאין מחכימים על ידי לימוד ביחידי **אלא שאף מטפשינן** [נעשים טפשים (352)] על ידי כך. **שנאמר: "ונאלו"** [וזהו לשון טיפשות. שתרגום המקרא "אשר נואלנו" - הוא "דאיטפשאנא"].

ולא עוד אלא שהלומדים ביחידי חוטאין.

ומנין לנו דבר זה?

דכתיב הכא, במקרא שלנו: **"ונאלו", וכתוב התם**, בספר במדבר: **"אשר נואלנו ואשר חטאנו"**. ומזה שנאמר "נואלנו" בסמוך למילה "חטאנו", למדנו שהלומדים ביחידי

- חוטאים.

ואיבעית אימא - מהכא [ואם תרצה, אפשר לומר שלמדים דבר זה מהמקרא דלהלן]:
"נואלו שרי צען וגו' התעו את מצרים". תועה היינו חוטא (353). ומזה שהסמך הכתוב את המילה "התעו" ל"נואלו", למדנו שהלומדים ביחידי - חוטאים.

אמר רב נחמן בר יצחק: למה נמשלו דברי תורה כעץ, שנאמר: "עץ חיים היא למחזיקים בה"?

לומר לך: מה כשחפצים להצית אש בעץ, מציתים את האש קודם בעצים קטנים ודקים, שהאש נתפסת בהם בקלות יותר מאשר בעצים גדולים ועבים, ואז הקטן מדליק את הגדול,

אף תלמידי חכמים כך. שהקטנים מחדדים את הגדולים. כי הקטנים שואלים שאלות הרבה, ועל ידי כך מחדדים את הגדולים (354).

והיינו דאמר [וזהו שאמר] רבי חנינא :

הרבה תורה למדתי מרבתי,

ומחבירי למדתי יותר ממה שלמדתי מרבתי,

ומתלמידי - למדתי יותר מכולן (355).

והיינו כפי שאמרנו, שעל ידי שאלות התלמידים - מתחדד הרב ומחכים.

רבי חנינא בר פפא רמי [הקשה]: כתיב: "לקראת צמא התיו [הביאו] מים" (356), משמע שיוליכו אל הצמא מים, ומצד שני כתיב: "הוי כל צמא לכו למים", משמע שעל הצמא ללכת בעצמו אל המים!

אלא, אם התלמיד שרוצה ללמוד ממך - תלמיד הגון הוא, אזי "לקראת צמא התיו מים". מצוה לרב ללכת אליו כדי ללמדו (357).

ואי לא, אם אינו הגון - "הוי כל צמא לכו למים". ילך הוא אצל הרב אם ירצה (358).

רבי חנינא בר חמא רמי: כתיב: "יפוצו [לשון פיזור] מעינתיך חוצה", משמע שצריך להפיץ את מעיינות התורה לכל. ומצד שני כתיב: "יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך", משמע שאין לשתף אחרים בלימוד התורה!

אלא, אף מקרא זה נדרש בענין דרכי הלימוד לתלמידים. וכך הוא נדרש:

אם תלמיד הגון (359) הוא - יפוצו מעינתיך חוצה. למדהו תורה.

ואם לאו, אם אינו הגון - יהיו דברי התורה לך לבדך (360) (361).

אמר רבי חנינא בר אידי: למה נמשלו דברי תורה למים (362) (363), דכתיב: "הוי כל צמא לכו למים"?

לומר לך: מה מים, דרכם הוא לפי טבעם שמניחין מקום גבוה - והולכין וזורמים למקום נמוך,

אף דברי תורה כך היא דרכם, שאין מתקיימין אלא במי שדעתו נמוכה ושפלה (364). אבל בגאוותנים - אינה מתקיימת.

ואמר רבי אושעיא: למה נמשלו דברי תורה לשלשה משקין הללו: במים, וביין, ובחלב? (365)

והיכן מצאנו שנמשלו דברי תורה לשלשת משקין אלו?

דכתיב: "הוי כל צמא לכו למים", הרי שנמשלה תורה למים.

וכתיב בהמשך אותו מקרא: **"לכו שברו** [לשון קנין הוא] **ואכלו, ולכו שברו בלוא כסף ובלוא מחיר יין וחלב"**, הרי שנמשלה תורה ליין וחלב!

לומר לך: מה שלשה משקין הללו, אין מתקיימין [אינם משתמרים] - **אלא בפחות שבכלים** [בכלים הפשוטים ביותר], שהרי הדרך לשים משקים אלו בכלי חרס פשוטים, ודווקא בכלים אלו הם מתקיימין.

אף דברי תורה, אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה.

כפי שמצינו, מעשה שהיה (366), **דאמרה ליה ברתיה דקיסר** [שאמרה בתו של הקיסר] **לרבי יהושע בן חנניה** [שהיה אדם מכוער (367)]: **אי, חכמה מפוארה - בכלי מכוער!** כלומר, אין זה מתאים שהתורה המפוארה תהיה בגופו של אדם מכוער.

אמר לה רבי יהושע בדרך שחוק ורמז: **אי בת מלכא, אבוך במאי רמי חמרא** [אי בת מלך, באילו כלים אביך שומר את היין?]

אמרה ליה: במני דפחרא [הוא נותן את היין בכלי חרס].

אמר לה רבי יהושע: **כולי עלמא במאני דפחרא, ואבוך במאני דפחרא** [וכי זה ראוי, שאביך ישמור את יינו בכלי חרס כמו כל פשוטי העם]!?

ונתכוון לרמוז לה, שכשם שהיין משתמר היטב דווקא בכלי מכוער, של חרס, כך התורה משתמרת יותר אצל מי שדעתו שפלה.

אבל בתו של הקיסר, שלא היתה חכמה ביותר, לא נרמזה, אלא הבינה את דבריו כפשוטם, שתמה הוא על כך שהקיסר נותן את יינו בכלים פשוטים וזולים.

ולכן **אמרה ליה** לרבי יהושע: **אלא במאי נירמי** [באילו כלים ניתן את היין]? הרי כולם נותנים את היין בכל חרס!

אמר לה : נכון שבני אדם פשוטים מניחים את היין בכלי חרס. אבל **כגון אתון דחשביתו** [בני אדם חשובים כמותכם] - **רמו במאני דהבא וכספא** [שימו את היין בכלי זהב וכסף]!

אזלה [הלכה] בתו של הקיסר, **ואמרה ליה לאבוה** את דברי רבי יהושע, שאין ראוי שהיין שלהם יהיה נתון בכלי חרס. אבל לא אמרה את הדברים בשם רבי יהושע.

רמייא לחמרא במני דהבא וכספא, ותקיף [ואכן עשו כ"עצתו" של רבי יהושע, נתנו את היין בכלי זהב וכסף - והחמיץ היין].

אתו ואמרו ליה [באו עבדיו של הקיסר, ואמרו לו שהחמיץ היין].

אמר לה הקיסר **לברתיה : מאן אמר לך הכי** [מי אמר לך כך], מי נתן לך עצה זו?

אמרה ליה : רבי יהושע בן חנניה.

קריוהו [קראו לו, שיבוא להתייצב לפני הקיסר].

אמר ליה הקיסר : **אמאי אמרת לה הכי ?** (368) למה נתת לבתי עצה רעה כזו?

אמר ליה רבי יהושע : **כי היכי דאמרה לי - הכי אמרי לה** [כפי שהיא אמרה לי - כך אמרתי לה]. כלומר, השבתי לה באותו מטבע לשון. שהיא תמהה על כך שהתורה נתונה בכלי מכוער, והשבתי לה, שכשם שהיין משתמר רק בכלי מכוער, כך התורה משתמרת בי יותר מאשר אילו הייתי נאה. אבל בוודאי שלא התכוונתי שאכן יבצעו "עצה" זו.

רצה הקיסר להציל את כבוד בתו, ולכן הוסיף ושאל את רבי יהושע בן חנניה : **והא איכא שפירי דגמירי** [והרי ישנם אף אנשים נאים שהם תלמידי חכמים]!

דף ז - ב

אמר לו רבי יהושע : **אי הוּו סנו - טפי הוּו גמירי** [לו הם היו מכוערים, היו למדים יותר (369)]. לפי שאדם נאה אינו יכול להשפיל עצמו, ובא לידי שכחה (370).

דבר אחר : משום כך נמשלה תורה לשלשה משקין הללו :

מה שלשה משקין הללו, אין נפסלין אלא בהיסח הדעת, שהיות ומשקין אלו צלולים וקלים, עלולים להשפך בקלות. ועוד, שאם יפול בהם דבר מאוס, נפסלין מיד משתיה. [מה שאין כן בשמן ודבש, שמתוך שהם עבים וסמיכים, אינם נשפכים בנקל. ואם נופל בהם דבר מאוס, אפשר ליטלו בקלות ולזרקו] (371).

אף דברי תורה, אין משתכחין אלא בהיסח הדעת. שאם אינו חוזר על לימודו, משתכחת ממנו בנקל (372).

עתה חוזרת הגמרא לדבר בענייני הגשמים.

אמר רבי חמא ברבי חנינא: גדול יום הגשמים (373) - כיום (374) שנבראו שמים וארץ.

שנאמר: "הרעיפו שמים ממעל ושחקים יזלו צדק תפתח ארץ ויפרו ישע וצדקה תצמיח יחד אני ה' בראתי" (375).

"אני ה' בראתי", בלשון רבים - לא נאמר, שאז היה משמע שהקדוש ברוך הוא משתבח בבריאת השמים (376), אלא "אני ה' בראתי", לשון יחיד. והיינו, שמשתבח הקדוש ברוך הוא בירידת הגשם (377). משמע, שירידת הגשמים חשובה יותר מבריאת העולם.

אמר רב אושעיא: גדול יום הגשמים, שאפילו ישועה פרה ורבה בו. והיינו, שביום הגשמים, מתוך שהוא עת רצון, נכנסים לפני הקדוש ברוך הוא מליצי זכות, ועל ידי כך באה ישועה לעולם.

שנאמר במקרא שהובא לעיל: "תפתח ארץ ויפרו ישע". הרי שישועה פרה ורבה ביום הגשמים.

אמר רבי תנחום בר חנילאי: אין הגשמים יורדים אלא אם כן נמחלו עונותיהן של ישראל (378).

שנאמר בספר תהלים: "רצית ה' ארצך, שבת שבות יעקב, נשאת עון עמך, כסית כל חטאתם סלה". והיינו, כאשר "רצית ה' ארצך", ברכת (379) אותה בירידת הגשמים, מיד "נשאת עון עמך וגו'" (380).

אמר ליה זעירי (381) מדיהבת לרבינא: אתון מהכא מתניתו לה [אתם למדים דבר זה, שאין הגשמים יורדין אלא אם כן נמחלו עונותיהן של ישראל, מכאן, ממקרא זה].

אבל **אנן - מהכא מתנינן לה** [אנחנו - מכאן, מהמקרא דלהלן, למדים דבר זה]. שאמר שלמה המלך: **"ואתה תשמע השמים וסלחת לחטאת וגו'** ונתת מטר על ארצך אשר נתתה לעמך לנחלה" (382).

אמר רבי תנחום בריה דרבי חייא איש כפר עכו: אין הגשמים נעצרין אלא אם כן נתחייבו שונאיהן של ישראל כליה (383). **שנאמר: "ציה גם חס יגזלו מימי שלג שאול חטאו"** (384). והיינו, כשציה וחוס גוזלים מימי שלג, כלומר, כאשר במקום גשם ושלג יש חוס וצימאון, אזי בידוע שחטאו ישראל (385).

אמר ליה זעירי מזיהבת לרבינא: אתון - מהכא מתניתו לה.

אבל **אנן - מהכא מתנינן לה: "ועצר את השמים ולא יהיה מטר וגו' ואבדתם מהרה"**. והיינו, שהגשמים נעצרין כאשר מתחייבין שונאיהם של ישראל כליה ואבדון.

אמר רב חסדא: אין הגשמים נעצרין אלא בשביל ביטול תרומות ומעשרות (386) (387).

שנאמר: **"ציה גם חס יגזלו מימי שלג"**.

מאי משמע? היאך למדים דבר זה מהמקרא?

תנא דבי רבי ישמעאל: בשביל דברים שצויתי אתכם [וזהו לשון "ציה"] **בימות החמה**, דהיינו, מצות תרומות ומעשרות, שזמנן בקיץ, בימי קציר חטים (388), **ולא עשיתם - יגזלו מכם מימי שלג** [כלומר, גשמים] **בימות הגשמים**.

אמר רבי שמעון בן פזי: אין הגשמים נעצרין אלא בשביל מספרי לשון הרע.

שנאמר: "רוח צפון תחולל גשם, ופנים נזעמים לשון סתר". "תחולל" - לשון ביטול הוא. כמו "לא יחל דברו" [במדבר ל ג]. והיינו, מה שרוח צפון מבטלת את ירידת הגשם (389), והקדוש ברוך הוא מראה פנים נזעמים (390), היינו מפני לשון סתר ורכילות.

אמר רב סלא אמר רב המנונא: אין הגשמים נעצרין אלא בשביל עזי פנים (391) (392). **שנאמר: "וימנעו רבבים ומלקוש לוא היה ומצח אשה זונה היה לך וגו'"** [סוף הפסוק: "מאנת הכלם"].

והיינו, משום שמאנת הכלם [סירבת להיכלם ולהתבייש], והיתה בך עזות מצח, לכן ימנעו רביבים ומלקוש.

ואמר רב סלא אמר רב המנונא: כל אדם שיש לו עזות פנים - סוף נכשל בעבירה. שנאמר: "ומצח אשה זונה היה לך". משמע, שמשום שמאנת הכלם, היה לך מצח אשה זונה.

רב נחמן אמר: אדם שיש לו עזות פנים - **בידוע שכבר נכשל בעבירה בעבר.**

שנאמר: "ומצח אשה זונה היה לך", לשון עבר. **ולא נאמר "יהיה לך"**, לשון עתיד.

אמר רבה בר רב הונא: כל אדם שיש לו עזות פנים - מותר לקרותו רשע. שנאמר: "העז איש רשע בפניו" (393). והיינו, שאם ראית אדם מעז פנים, אמור לו רשע בפניו (394).

רב נחמן בר יצחק אמר: אף שמצוה על האדם לאהוב את חברו, נאמר "ואהבת לרעך כמוך", מכל מקום, אדם שיש לו עזות פנים - **מותר לשנאותו (395).** שנאמר: "ועז פניו ישנא" [נקוד "ישנא", לשון שינוי (396)]. **אל תקרי ישנא, אלא ישנא** [בשי"ן שמאלית. והיינו, שמותר לשנאותו].

אמר רב קטינא: אין הגשמים נעצרין אלא בשביל ביטול תורה. שנאמר: "בעצלתים ימך המקרה" (397). בשביל עצלות שהיה בישראל, שלא עסקו בתורה, נעשה שונאו של הקדוש ברוך הוא מך.

ואין "מך" אלא עני. שנאמר: "ואם מך הוא מערכך" (398).

ואין "מקרה" אלא הקדוש ברוך הוא. שנאמר: "המקרה במים עליותיו". והיינו, שבגלל "עצלתים", בשביל שישראל אינם עוסקין בתורה מתוך עצלות, "ימך", יעשה כמי שאין בו כח להוריד טל ומטר - "המקרה", שהוא הקדוש ברוך הוא.

רב יוסף אמר: דבר זה נלמד מהכא, ממקרא זה: **"ועתה לא ראו אור בהיר הוא בשחקים ורוח עברה ותטהרם" (399).**

ואין אור אלא תורה. שנאמר: "כי נר מצוה ותורה אור".

"בהיר הוא בשחקים". תנא דבי רבי ישמעאל: אפילו בשעה שרקיע נעשה בהורין בהורין [כמו "בהרת". כלומר, שהרקיע מנומר בעבים] כדי להוריד טל ומטר - רוח עברה ותטהרם [רוח עוברת ומפזרת את העבים, ונעשה הרקיע טהור ונקי].

והיינו, שמשום ש"לא ראו אור", שלא נתעסקו בתורה, לכן "בהיר הוא בשחקים וגו'", שאין המטר יורד.

אמר רבי אמי: אין הגשמים נעצרין אלא בעון גזל. שנאמר: "על כפים כסה אור". משמע, בעון כפים - כסה אור.

ואין כפים אלא חמס. שנאמר: "ומן החמס אשר בכפיהם".

ואין אור אלא מטר. שנאמר: "אף ברי יטריח עב, יפיץ ענן אורו". והיינו, המלאך ששמו "אף ברי" (400), יפיץ ענן אורו. דהיינו, את הגשם שלו (401).

מאי תקנתיה [מה תקנתו] (402), כלומר, מה יעשה האדם כדי שבכל זאת ירדו גשמים?

ירבה בתפלה (403).

שנאמר: "ויצו עליה במפגיע".

וכך הוא פירוש הפסוק: "ויצו" הקדוש ברוך הוא "עליה", על הגשם, שירד. אימתי - "במפגיע", כשיתפלל האדם עליה.

ואין לשון "פגיעה" אלא תפלה. שנאמר: "ואתה אל תתפלל בעד העם הזה וגו' ואל תפגע ביי" (404).

ואמר רבי אמי: מאי דכתיב "אם קהה הברזל והוא לא פנים קלקל"? (405)

אם ראית רקיע שקיהה [נתקלקל ולקה] (406) **כברזל מלהוריד טל (407) ומטר,** דע שזה בשביל מעשה הדור שהן מקולקלין (408).

שנאמר: "והוא לא פנים קלקל". דהיינו, בשביל מעשיהם המקולקלים של הדור (409).

מה תקנתן, כלומר, מה יעשו כדי שבכל זאת ירדו גשמים?

יתגברו ברחמים [ירבו בבקשת רחמים]. **שנאמר: "וחילים יגבר".** יגביר חיילים בתפילה (410).

וסוף הפסוק: **"ויתרון הכשיר חכמה".** והיינו, כל שכן שעדיף **אם הוכשרו מעשיהן של הדור מעיקרא** [מתחילה], ולא שרק עתה, מחמת עצירת הגשמים, נאלצו להגביר חיילים בתפילה.

שאם הכשירו מעשיהם מתחילה, יבואו להם יותר גשמים.

וכך מתבאר המקרא: "ויתרון", עדיף על הגברת חיילים לתפילה עתה, אם "הכשיר חכמה", שהכשירו מעשיהם מתחילה.

דף ח - א

ריש לקיש אמר: אם ראית תלמיד שלמודו קשה עליו כברזל, שיש לו קושיות רבות במהלך תלמודו -

היינו **בשביל משנתו שאינה סדורה עליו**. שמשום שאין המשניות סדורות במוחו, אינו זוכר בצורה ברורה מה כתוב בהן, ולכן אינו יודע לתרץ קושיותיו (411).

ומנין לנו דבר זה?

שנאמר: "והוא לא פנים קלקל". אנו דורשים את המקרא כאילו נאמר "והוא לפנים קלקל". והיינו, שקלקל במשנה, שהיא לפני וקודם הגמרא. ומשום שאינה ברורה לו, לימודו קשה עליו.

מאי תקנתיה, כיצד ובמה יתקן את הדבר? **ירבה בישיבה**, ויסדר תלמודו. **שנאמר: "וחילים יגבר"**. דהיינו, התלמידים, שהן חיילות חיילות, יגבירו ויסדרו תלמודם (412).

"ויתרון הכשיר חכמה" - כל שכן שעדיף אם היתה משנתו סדורה לו מעיקרא.

שכך אנו דורשים את המקרא: "ויתרון", עדיף היה, "הכשיר חכמה" - אם היתה חכמתו ומשנתו מוכשרת וסדורה לו מתחילה, שאז לא היה צריך לתקן באיחור את המעוות.

כי הא [כפי שמצינו], **דריש לקיש הוה מסדר מתניתיה ארבעין זמנין** (413) [היה מסדר לעצמו את משנתו ארבעים פעמים] **כנגד ארבעים יום שניתנה תורה**, ורק לאחר מכן **עייל לקמיה דרבי יוחנן** [נכנס ללמוד לפני רבי יוחנן].

כי כפי שאמרנו, רק לאחר שיסודות הדברים מסודרים ומבוררים היטב, אזי אפשר לדון וללמוד את אותם עניינים מפי רב.

רב אדא בר אהבה מסדר מתניתיה עשרין וארבע זמנין (414), **כנגד תורה נביאים וכתובים**, שהם עשרים וארבעה ספרים, ורק אז **עייל לקמיה דרבא** [נכנס ללמוד לפני רבא].

רבא אמר: אם ראית תלמיד שלמודו קשה עליו כברזל, הסיבה היא: בשביל רבו שאינו מסביר ומאיר לו פנים. שנאמר: "והוא לא פנים קלקל". והיינו, משום שהראה לו רבו פנים רעות וזועפות - קלקל את לימודו של התלמיד.

מאי תקנתיה? כיצד יתקן התלמיד את הדבר?

ירבה עליו [על רבו] **רעים**, ירבה לשלוח את ריעו וידידו אל רבו, כדי לפייסו ולשכנעו שיסביר לו פנים. **שנאמר: "וחילים יגבר"** (415).

בהמשך המקרא כתוב: **"ויתרון הכשיר חכמה"**. וכך אנו דורשים את המקרא: **כל שכן**, טוב יותר היה, **אם הוכשרו מעשיו בפני רבו מעיקרא** [מתחילה]. כי אז היה מאיר לו פנים מתחילה, ולא היה צריך להרבות עליו רעים לשם כך.

ואמר רבי אמי: מאי דכתיב: "אם ישך הנחש בלוא לחש ואין יתרון לבעל הלשון"? (416)

אם ראית דור שהשמים משתכין עליו כנחשת [מאדימין פנים כעין חלודה (417)] **מלהוריד טל ומטר** - היינו **בשביל לוחשי לחישות שאין באותו הדור** [שאין בדור מתפללין תפילה בלחש (418)].

מאי תקנתן, כיצד יתקנו את הדבר?

ילכו אצל מי שיודע ללחוש, כדי שיתפלל. **דכתיב: "יגיד עליו רעו"**. והיינו, יתפלל עליו חבירו. ומקרא זה נאמר בספר איוב גבי ירידת גשמים.

"ואין יתרון לבעל הלשון". ומי שאפשר לו ללחוש, ואינו לוחש, מה הנאה **יש לו?** וזהו **"אין יתרון לבעל הלשון"**. שאף שהוא בעל לשון, שיודע ללחוש, אין בכך יתרון אם אינו משתמש בידיעתו זו.

ואם אותו שיודע ללחוש **לחש**, התפלל, ובכל זאת **לא נענה** - **מאי תקנתיה? ילך אצל חסיד שבדור, וירבה עליו אותו חסיד בתפלה**. שנאמר באותו ענין, בספר איוב: **"ויצו עליה במפגיע"**. ואין פגיעה אלא תפילה, שנאמר: **"ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי"**.

ואם לחש תפילה, ועלתה בידו, ונענה מן השמים, ומשום כך מגיס דעתו עליו [מתגאה בכך]

הרי הוא **מביא** על ידי כך חרון אף [כעס] **לעולם** (419). **שנאמר**: "מקנה אף על עולה" (420). והיינו, מי שמגיס דעתו ו"עולה", "מְקַנְה" ומביא "אף" לעולם.

רבא אמר: שני תלמידי חכמים שיושבין בעיר אחת, ואין נוחין זה לזה בהלכה [אינם משתפים פעולה בענייני ההלכה, אלא להיפך, מתחרים זה בזה, ומתוך כך נשארים בטעותם. כי אם היו מתייעצים זה עם זה, היה אחד מקבל את דעתו של חברו] (421) -

מתקנאין באף, ומעלין אותו. שנאמר: "מקנה אף על עולה". והיינו, שמתקנאים ומתגרים באף, בכעס, ומביאים אותו עליהם (422).

אמר ריש לקיש: מאי דכתיב: "אם ישך הנחש בלוא לחש" (423), ואין יתרון לבעל הלשון?"

לעתיד לבוא מתקבצות ובאות כל החיות אצל הנחש (424), ואומרים לו: אנחנו מבינים את הארי, שדורס ואוכל, ואת הזאב שטורף ומוליד את טרפו לחורו, ואחר כך אוכל (425), שאמנם הם הורגים, אבל יש להם הנאה מכך, שהרי הם אוכלים את טרפם, ומשקיטים את רעבונם.

אבל אתה, הנחש, מה הנאה יש לך (426) בנשיכת והריגת הבריות, הרי אינך אוכלם לבסוף, ואין לך הנאה בכך? (427) (428) **אמר להם הנחש**: "ואין יתרון לבעל הלשון". כלומר, כך עושים גם בני אדם, שמספרים לשון הרע, אף שאין להם כל הנאה בכך (429).

אמר רבי אמי: אין תפלתו של אדם נשמעת אלא אם כן משים נפשו בכפו. שנפשו מכוונת בכפו. דהיינו, בלב שלם (430).

שנאמר: "נשא לבבנו אל כפים" (431).

ותמהה הגמרא: איני? וכי זה כך? והא אוקים שמואל אמורא עליה [והרי העמיד שמואל עליו אמורא, שישמיע את דבריו בקול], ודרש כך: כתוב בתהלים: "ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו ולבם לא נכון עמו ולא נאמנו בבריתו", ואף על פי כן נאמר בפסוק הבא: "והוא רחום יכפר עון וגו'"! (432)

הרי שאף שאין מתפללים אל הקדוש ברוך הוא בלב שלם, כפי שנאמר "ולבם לא נכון עמו", בכל זאת מכפר הקדוש ברוך הוא על עוונותיהם! ומתרצת הגמרא: **לא קשיא**: כאן, מה שאמר רבי אמי שתפלתו של אדם נשמעת דווקא אם משים נפשו בכפו, היינו ביחיד המתפלל.

ואילו **כאן**, מה שאמר שמואל, שתפילה נשמעת אף אם לא נאמרה בלב שלם, היינו בתפילת **צבור**.

אמר רבי אמי: אין גשמים יורדין אלא בשביל בעלי אמנה (433). דהיינו, בשביל בני אדם דוברי אמת. **שנאמר: "אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף"**. והיינו, כשיש בארץ אמת ואמונה במשא ומתן, אזי "צדק", דהיינו גשמים, שהם צדקה, "משמים נשקף" [יורדים משמים] (434).

ואמר רבי אמי: בא וראה כמה גדולים בעלי אמנה [כלומר, כמה חשוב עניין זה של הקפדה על דברי אמת].

מניין? ממעשה שהיה בחולדה ובור, שגרמו לכך שימותו שני בני אדם, משום שלא היתה שם הקפדה על האמת.

שכך היה מעשה: (435) נערה אחת היתה מהלכת לבית אביה (436). בדרך עברה ליד בור, לא שמה לב, נפלה לתוכו, ולא היתה יכולה לעלות.

עבר שם בחור אחד. עמד על פי הבור ואמר לה: אם אעלה אותך מהבור, תינשאי לי?

אמרה לו: הן!

ונשבעו שניהם. שהוא לא ישא אשה אחרת, והיא לא תינשא לאיש אחר.

אמרו: מי יעיד בינינו על כך?

והיתה חולדה אחת מהלכת לפני הבור.

אמר הבחור: בור וחולדה אלו שלפנינו יהיו עדים בדבר.

לימים עבר הבחור על אמונתו ושבועתו, ונשא אשה אחרת, והוליד ממנה שני בנים.

ואילו הנערה עמדה באמונתה, ולא נישאה לאחר (437).

יום אחד, נפל אחד מהילדים לבור - ומת. והאחר - נשכתו חולדה ומת.

אמרה לו אשתו: מה יכולה להיות הסיבה לכך, שבנינו מתים במיתה משונה?

נזכר הבחור בשבועה שנשבע לאותה נערה, ואמר לה: כך וכך היה המעשה.

אמרה לו אשתו: אם כך, לך וקחנה לאשה כפי שנשבעת לה.

כתב לה לאשתו גט (438), והלך ונשא את הבתולה.

ומה המאמין בחולדה ובור שהם יהיו עדיו - **כך** אירע לו, שהעדים עצמם גרמו לו לעמוד בהתחייבותו -

המאמין בהקדוש ברוך הוא, שהוא יהיה עדו - **על אחת כמה וכמה** שתתקיים העדות!

אמר רבי יוחנן: כל המצדיק את עצמו [כלומר, שנוהג בדרכי צדקות, שמכשיר ומקשט מעשיו (439)] **מלמטה**, בעולם הזה - **מצדיקין עליו הדין מלמעלה** [מבית דין של מעלה], שמדקדקין על מעשיו אפילו כחוט השערה (440), כדי למרק עוונותיו.

ומנין לנו דבר זה? **שנאמר: "אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף"**. והיינו, כאשר "אמת מארץ תצמח", שאדם מצדיק עצמו בעולם הזה, אזי "צדק משמים נשקף". שנוהגין עמו מן השמים במידת הצדק והדין, כדי למרק עוונותיו.

רבי חייא בר אבין אמר רב הונא, מהכא, ממקרא זה אנו למדים דבר זה. שנאמר: **"וכיראתך עברתך"**. על מי שהוא ירא אותך, הקדוש ברוך הוא, אתה מחזיק עליו עברתך וכעסך (441), כדי למרק עוונותיו (442).

ריש לקיש אמר מהכא, מהמקרא דלהלן, אנו למדים דבר זה: "פגעת את שש ועשה צדק, בדרכיך יזכרוך, הן אתה קצפת ונחטא, בהם עולם ונושע" (443). והיינו, אותם בני אדם ששש ועושים צדק, אתה פוגע בהם אם חטאו בדבר מה, והם "בדרכיך", באותם דרכים שאתה מייסרם, "יזכירוך" לטובה. ואומרים: "הן אתה קצפת" בשביל שחטאנו, "בהם עולם ונושע", בשבילם ניושע לחיי עולם הבא (444).

אמר רבי יהושע בן לוי: כל השמח ביסורין שבאין עליו - מביא ישועה לעולם. שנאמר: "פגעת את שש ועשה צדק וגוי בהם עולם ונושע". והיינו, אם אדם שש ושמח כאשר הקדוש ברוך הוא פוגע בו ומייסרו, אזי "בהם עולם ונושע", מביא הוא ישועה לעולם.

ושוב חוזרת הגמרא לדבר בענין הגשמים.

אמר ריש לקיש: מאי דכתיב "ועצר את השמים"?

בשעה שהשמים נעצרין מלהוריד מטר, דומה הדבר לאשה שמחבלת [שיש לה חבלי לידה] - **ואינה יולדת**. כך אף השמים, רוצים להוריד מטר, ואינם יכולים. ודבר זה קשה הוא לעולם (445).

והיינו דאמר ריש לקיש משום בר קפרא: ישנם כמה ביטויים מקבילים בענין ירידת גשמים ובענין לידה של אשה.

א. נאמרה לשון עזירה בגשמים, ונאמרה לשון עזירה באשה.

דף ח - ב

נאמרה לשון עזירה באשה, שנאמר: "כי עָצַר עָצַר ה' בעד כל רחם לבית אבימלך על דבר שרה אשת אברהם". והיינו, שעצר ה' את כל הנשים בבית אבימלך, שלא יכלו ללדת.

ונאמרה לשון עזירה גם בגשמים, דכתיב: "ועצר את השמים".

ב. כמו כן, נאמר לשון לידה באשה, ונאמר לשון לידה בגשמים.

נאמר לשון לידה באשה, דכתיב: "ותהר ותלד בן" (446).

ונאמר לשון לידה בגשמים, דכתיב: "כי כאשר ירד הגשם וגו' והולידה והצמיחה".

ג. וכמו כן נאמר לשון פקידה באשה, ונאמר לשון פקידה בגשמים.

נאמר לשון פקידה באשה, דכתיב: "וה' פקד את שרה".

ונאמר לשון פקידה בגשמים, דכתיב: "פקדת הארץ ותשקקה רבת תעשרנה פלג אלהים מלא מים" (447).

ועל כל אלה מבקשים רחמים, שלא יעצור ה' את השמים, אלא יפקדם, ויוריד הגשמים, ויולידו ויצמיחו הקרקע.

היות והגמרא הוצרכה להביא את הפסוק "פקדת הארץ ותשקקה וגו'", אנו מבררים מהו ביאור הפסוק.

מאי "פלג אלהים מלא מים"?

תנא: כמין קובה (448) [אהל] יש ברקיע, שממנה גשמים יוצאין (449).

אמר רבי שמואל בר נחמני: מאי דכתיב "אם לשבט אם לארצו אם לחסד ימצאהו"?

אם גזר הקדוש ברוך הוא שירדו רוב גשמים לרעה, אזי יורדים הם **"לשבת"**, כשבת שמכה בכח.

ואם חזרו ישראל בתשובה, מוריד הקדוש ברוך הוא את אותם גשמים חזקים **בהרים ובגבעות**, מקום שאין שם איש, ואינם מזיקים (450).

אבל **אם** הגשמים יורדים **לחסד**, בנחת, אזי **ימצאהו** הקדוש ברוך הוא **לארצו**, לארץ ישראל, **בשדות ובכרמים** (451).

"אם לשבת" - לאילנות.

"אם לארצו" - לזרעים.

"אם לחסד ימצאהו" - אזי ירדו הגשמים למלא בורות שיחין ומערות.

בימי רבי שמואל בר נחמני הוה כפנא ומותנא [היו שתי צרות: גם רעב, וגם מגיפת מות].

אמרי: היכי נעביד [אמרו בני המקום, היאך נעשה]? **ניבעי רחמי אתרתי** [שנתפלל ונבקש רחמים על שתי הצרות, שיסורו מעלינו] - **לא אפשר** [אי אפשר (452)]. וטעם הדבר יבואר להלן.

אלא כך נעשה: **ליבעי רחמי אמותנא** [נבקש רחמים על המגיפה, שתסור מעלינו ולא נמות], **וכפנא** [ואת הרעב] **ניסבול**.

אמר להו רבי שמואל בר נחמני: לא כך נעשה, אלא להיפך:

ניבעי רחמי אכפנא [נבקש רחמים על הרעב, שיסור מעלינו] (453), וממילא תסור מעלינו גם המגיפה. **דהרי כי יהיב רחמנא שובעא - לחיי הוא דיהיב** [כאשר הקדוש ברוך הוא נותן שובע - כדי שיחיו ממנו בני אדם הוא נותן, ולא כדי שימותו]! (454) **דכתיב: "פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון"**. הרי לנו, שהקדוש ברוך הוא משביע את החיים! ועתה חוזרת הגמרא לבאר, מדוע לא ביקשו רחמים על שתי הצרות.

ומנלן דלא מצלינן אתרתי [ומנין לנו שאין מתפללין על שתי רעות]?

דכתיב בספר עזרא, כאשר עזרא מספר על עליית בני ישראל לארצם, שאמר עזרא לעם העולים איתו: **"ונצומה ונבקשה מאלהינו על זאת"**. והיינו, שביקשו שיוליכם הקדוש ברוך הוא לירושלים בדר ישרה בשלום בלי פגע מאויביהם.

מזה שאמרו "על זאת", **מכלל דאיכא אחריתי** [משמע שהיתה עוד רעה אחרת], ולא בקשו והתפללו גם עליה.

במערבא אמרי משמיה דרבי חגי מהכא [בארץ ישראל אמרו משמו של רבי חגי, שלמדים ענין זה מכאן, מהפסוק בספר דניאל]: **"ורחמין למבעא מן קדם אלה שמיא על רזא דנה"** (455). לשון "רזא דנא", רז זה, **מכלל דאיכא אחריתי** [משמע שהיה עוד ענין אחר שראוי לבקש עליו רחמים], ולא בקשו עליו.

בימי רבי זירא גזור שמדא [גזרו גזירת שמד, שלא יקיימו ישראל את מצוות התורה], **וגזור דלא למיתב בתעניתא** [וגזרו על ישראל שלא ישבו בתענית], כי לא רצו שתבוא ברכה לעולם בשביל ישראל (456).

אמר להו [אמר להם] **רבי זירא** לבני המקום: למרות שאין אנו יכולים להתענות עתה, משום שגזרו שלא נתענה, מכל מקום **נקבליה עילוון** [נקבל עלינו להתענות את ימי התענית כאשר נוכל], ותועיל לנו הקבלה כאילו התענינו ממש. **ולכי בטיל שמדא - ליתביה** [ולכשתבטל הגזירה, נתענה ונחזיר את מה שקיבלנו על עצמנו] (457).

אמרי ליה [אמרו לו]: **מנא לך הא** [מנין לך דבר זה, שקבלת התענית לבד תועיל לבטל את הגזירה]? (458)

אמר להו רבי זירא: דכתיב בספר דניאל: **ויאמר אלי** [האיש לבוש הבדים, שנראה אל דניאל] **אל תירא דניאל כי מן היום הראשון אשר נתת את לבך להבין ולהתענות לפני אלהיך נשמעו דבריך**". הרי שכבר מזמן שנתן דניאל לבו להתענות, אף שלא התענה עדיין בפועל - נשמעו דבריו לפני הקדוש ברוך הוא.

אמר רבי יצחק: אפילו בשנים של בצורת **כשני אליהו** [שגזר שלא ירדו גשמים שלש שנים רצופות], שהעולם צריך לגשמים ביותר, **וירדו גשמים בערבי שבתות** (459) - **אינן אלא סימן קללה**. משום שבערב שבת בני אדם צריכים לחזר בשוק לקנות לצורך סעודת שבת, ומחמת הגשמים אינם יכולים לצאת.

והיינו כדאמר רבה בר שילא: קשה יומא דמיטרא [קשה יום ירידת הגשם], שבני אדם אינם יכולים לצאת מביתם ולעשות צרכיהם - **כיומא דדינא** [כיום הדין], דהיינו, ימי שני וחמישי, שאז מתקבצים בני אדם לדין, כתקנת עזרא (460), ויש קולות ואוושות של בעלי הדין שמתנצחים זה עם זה, כך יש קולות ביום הגשמים.

וכל שכן בערבי שבתות, שקשה הגשם לעולם (461).

אמר אמימר: אי לא דצריך לברייתא [אם לא שהגשם נצרך לבריות], **בעינן רחמי** - **ומבטלינן ליה** [היינו מבקשים רחמים, ומבטלין אותן]. והיינו מהטעם שהוזכר לעיל, שביום הגשמים אין בני אדם יכולים לצאת לעסקיהם.

ואמר רבי יצחק: שמש שזורחת בשבת - צדקה היא לעניים (462), שמתעדנים הן בה (463), שנוח להם יום ברור ובהיר, ומתחממין בשמש בעת צינה. **שנאמר: "וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא"**. "יראי שמי" היינו שומרי שבת (464).

ואמר רבי יצחק: גדול יום הגשמים, שאפילו פרוטה שבכיס מתברכת בו. דהיינו, שאפילו מעשה ידיים, שאין צריך לגשמים כדי לצמוח ולהתברך, מתברך יותר ביום הגשמים (465). **שנאמר: "לתת מטר ארצך בעתו ולברך את כל מעשה ידך"**.

ואמר רבי יצחק: אין הברכה (466) מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין. דהיינו, דבר שלא מדדוהו, ואין יודעים את הכמות שיש בו (467).

שנאמר: "יצו ה' אתך את הברכה באסמיך" (468). "אסמיך" משמע דבר הסמוי (469) מן העין (470).

תנא דבי רבי ישמעאל: אין הברכה מצויה אלא בדבר שאין העין שולטת בו (471). **שנאמר: "יצו ה' אתך את הברכה באסמיך"**. והיינו כפי שאמרנו לעיל, שהברכה מצויה בדבר הסמוי מן העין.

תנו רבנן: הנכנס למוד (472) [למדוד ולאמוד] את כמות התבואה שיש לו בגרנו, לפני שמתחיל למדוד אומר: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשלח ברכה במעשה ידנו. והיינו, שתהא הברכה שרויה בתבואה שבגורן, ולא יהא בה שום הפסד, ריקבון וכדומה (473).

ואם התחיל כבר למוד את הגורן, כל זמן שלא סיים את המדידה, **אומר: ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם (474) השולח ברכה בכרי הזה** (475).

אבל אם מדד, ורק אחר כך בירך ברכה זו - **הרי זו תפלת שוא** (476), כי כבר לא תכנס ברכה בגורן.

והטעם, לפי שאין הברכה מצויה לא בדבר השקול, ולא בדבר המדוד, ולא בדבר המנוי, אלא רק בדבר הסמוי מן העין, שאינו יודע את הסכום והמידה.

[קבוץ גייסות צדקה מעשר פרנס סימן].

אמר רבי יוחנן: גדול יום הגשמים - כיום קבוץ גליות [כמו היום שיתקבצו בו נדחי ישראל מארבע כנפות הארץ - לארץ ישראל].

שנאמר: "שובה ה' את שביטנו כאפיקים בנגב" (477). הרי שהשוה הכתוב את שיבת הגלויות - לאפיקים בנגב. ו"אפיקים בנגב" היינו אפיקי מים, שנוצרים על ידי ירידת הגשמים (478).

ואין "אפיקים" אלא מטר. שנאמר: "ויראו אפיקי ים" (479). ואם כן, "אפיקים בנגב" היינו אפיקי נחלי מים במקום יבש [כי "נגב" לשון יובש הוא. כפי שמצינו, שתרגום "והנה חרבו פני האדמה" הוא "נגיבו"].

ואמר רבי יוחנן: גדול יום הגשמים, שאפילו גייסות פוסקות בו [שאין עוברים באותו יום אנשי מלחמה].

שנאמר: "תלמיה רוח נחת גדודיה". והיינו, כשאתה מרוה תלמי הארץ בגשם, מיד הגדודין נחין.

ואמר רבי יוחנן: אין הגשמים נעצרין אלא בשביל אותם פוסקי צדקה, שמכריזים בפני רבים (480) שיתנו צדקה, כדי לעשות לעצמם שם ותהילה, ולבסוף אין נותנין (481).

שנאמר: "נשיאים ורוח וגשם אין, איש מתהלל במתת שקר". והיינו, נשיאים [עננים] (482) ורוח, שהם סימנים לירידת גשם קרובה, ובכל זאת גשם אין, היינו בשביל איש מתהלל במתת שקר, ואינו נותן. שכשם שהוא עושה רק לפנים, להחניף את העניים, ולעשות לעצמו שם, אבל לבסוף אינו נותן, כך הנשיאים והרוח מחניפין את הקרקע, כאילו עומד לרדת גשם, אבל באמת לבסוף אינו יורד (483) (484).

דף ט - א

ואמר רבי יוחנן: מאי דכתיב "עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה", מהו כפל הלשון (485) **■ "עשר תעשר"?** (486)

עֶשֶׂר את תבואתך - **בשביל** [כדי] **שֶׁתִּעְשֶׂר** (487).

אשכחיה רבי יוחנן לינוקא דריש לקיש [פגש רבי יוחנן את ילדו של ריש לקיש, שהיה בן אחותו]. והיה מעשה זה לאחר מיתתו של ריש לקיש, כפי שיבואר להלן.

אמר ליה רבי יוחנן: אימא לי פסוקיך [אמור לי פסוק שלמדת]!

אמר ליה הינוקא: "עשר תעשר".

אמר ליה הינוקא (488) לרבי יוחנן: ומאי "עשר תעשר"?

אמר ליה רבי יוחנן: עשר - בשביל שתתעשר.

אמר ליה הינוקא: מנא לך [מנין לך שאכן כך הוא]? **אמר ליה רבי יוחנן: זיל נסי** (489) [לך נסה בעצמך], ותיווכח שאכן כך הוא (490).

אמר ליה הינוקא: ומי שרי לנסוייה להקדוש ברוך הוא [וכי מותר לנסות את הקדוש ברוך הוא]? **והכתיב** [והרי נאמר] **"לא תנסו את ה'!"** (491) **אמר ליה רבי יוחנן: הכי** [כך] **אמר רבי הושעיא: אכן אסור לנסות את הקדוש ברוך הוא. אבל זה נאמר בכל הדברים - חוץ מזו** (492), נתינת מעשר. כי בענין זה נאמר בפסוק בפירוש שמותר לנסות את הקדוש ברוך הוא.

שנאמר בספר מלאכי: "הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי (493), **ובחנוני נא בזאת** (494) (495) **אמר ה' צבאות, אם לא אפתח לכם את ארבות השמים, והריקתי לכם ברכה עד בלי די"** (496).

מאי לשון "עד בלי די"? (497)

אמר רמי בר חמא אמר רב: "עד בלי" - היינו עד שיבלו. הברכה תהיה מרובה כל כך, עד שיבלו שפתותיכם מלומר די. כלומר, הברכה תהיה כה מרובה, עד שתאמרו כל הזמן 'די' [מספיק]. ותאמרו כל כך הרבה פעמים 'די' עד שיבלו [יתבלו] שפתותיכם על ידי כך (498) (499).

אמר ליה הינוקא: אי הות מטי התם להאי פסוקא [אם הייתי מגיע בלימודי לספר מלאכי, והייתי לומד את אותו פסוק, "הביאו את כל המעשר וגו'"] - **לא הוית צריכנא לך ולהושעיא רבך** [לא הייתי צריך לך, שתאמר לי את הדבר, ולא הייתי צריך להושעיא רבך, שאמרת את הדברים משמו].

ותו אשכחיה [ושוב פעם אחרת מצאו] **רבי יוחנן לינוקיה דריש לקיש דיתיב**
[שישב] **ואמר** את הפסוק בספר משלי: **"אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף**
לבו".

ופירוש המקרא: **"אולת אדם תסלף דרכו"**, האולת של האדם גורמת לו לסלף דרכו
ולחטוא. וכשבא עליו עונש ופגע - **"על ה' יזעף לבו"**. שכועס ואומר: מפני מה אירע לי פגע
זה?

יתיב רבי יוחנן וקא מתמה [ישב רבי יוחנן והיה תמה על מקרא זה]. **אמר: מי**
איכא מידי דכתיבי בכתובי דלא רמיזי באורייתא [וכי יש דבר שכתוב בכתובים
(500), ולא רמזו משה בתורה]? והרי החומש הוא יסוד הנביאים והכתובים! **אמר**
ליה הינוקא: אטו הא מי לא רמיזי [וכי דבר זה לא נרמז בתורה]?

והכתיב [והרי כתוב] גבי אחי יוסף, כשעלו אל יעקב אביהם, ובדרך מצאו את כספם בפי
אמתחותיהם: **"ויצא לבם ויחרדו איש אל אחיו לאמר מה זאת עשה אלהים**
לנו". והיינו, שתמהו על הרעה שאירעה להם, ושאלו מפני מה עשה זאת ה' להם (502).
ובאמת היה זה עונש על חטאם במכירת יוסף (503).

התפעל רבי יוחנן מדבריו החריפים של הינוקא, ורצה לראותו. ולכן **דל עיניה** [הרימו
לו את ריסי עיניו, שהיו שוכבים ומכסים את עיניו, במזלגי כסף, כדי שיוכל לראות] **וחזא**
ביה [והביט בו].

אתיא אימיה - אפיקתיה [באה אמו של הינוקא - והוציאתו מלפני רבי יוחנן].
אמרה ליה: תא מקמיה, דלא ליעבד לך כדעבד לאבוך [בוא וצא מלפניו, כדי
שלא יעשה לך כפי שעשה לאביך]. שנתן בו עיניו והמיתו (504), כפי שמובא במסכת בבא
מציעא [פד א].

ואמר רבי יוחנן: מטר בא לעולם אפילו **בשביל יחיד** שנצרך לו. והיינו, כגון שזרע
לאחר שזרעו כולם, ורק הוא נצרך עתה לגשמים, או שהוא יהודי יחיד בין נכרים. אף
שאר ישראל צריכין לגשמים, יורד המטר לצרכו.

אבל **פרנסה**, דהיינו, שפע טובה ומחיה לכל העולם - באה רק **בשביל רבים** (505).
שאם רבים צריכים שובע, שתישלח ברכה בתבואתם, אזי אם זכו לכך, הקדוש ברוך הוא
שולח להם ברכה. אבל אם רק יחיד צריך לכך, אין הקדוש ברוך משנה עבורו את דין
השנה, אלא היא נשארת כפי ברכותיה שנקבעו לה מתחילה.

והיינו, שהקדוש ברוך הוא מסייע אף ליחיד, שלא תהיינה תבואותיו גרועות משל אחרים.
אבל אין הוא מסייע ליחיד לעשות שדהו יותר מהרגיל, כשדה שובע.

ומנין לנו דבר זה?

שמטר בא **בשביל יחיד**, למדים **מדכתיב**: **"יפתח ה' לך את אוצרו הטוב לתת מטר ארצך"**. הרי שאף לצורך יחיד מוריד הקדוש ברוך הוא מטר.

שפרנסה באה דווקא **בשביל רבים**, למדים **מדכתיב** לגבי ירידת המן במדבר: **"הנני ממטיר לכם לחם"**. הרי שדווקא לצורך רבים מביא הקדוש ברוך הוא ברכה.

מיתיבי: **רבי יוסי ברבי יהודה אומר**: **שלשה פרנסים** [ממונים, עוסקים בצרכי ציבור] **טובים עמדו לישראל**. **אלו הן**:

משה, ואהרן, ומרים.

ושלש מתנות טובות ניתנו על ידם [על ידי אותם שלשה פרנסין] לישראל. **ואלו הן** אותן שלש מתנות:

באר, וענן, ומן.

באר, אותו סלע שהיה מתגלגל עם ישראל, והיו זבים ממנו מים בא **בזכות מרים** (506).

עמוד ענן (507) - בא **בזכות אהרן**.

מן, מאכלם של ישראל במשך שהותם במדבר - בא **בזכות משה**.

כאשר **מתה מרים** - **נסתלק הבאר**, שבא בזכותה.

שנאמר: **"ותמת שם מרים"**, **וכתיב בתריה** [וכתוב מיד לאחר מכן]: **"ולא היה מים לעדה"**. ואז הכה משה את הסלע, ולא רצה להזיל מימיו בשבילו, לפי שמתה מרים.

וחזרה הבאר לאחר מכן **בזכות שניהן** [בזכות משה ואהרן] (508). כפי שנאמר, שאמר להם הקדוש ברוך הוא: **"ודברתם שניכם אל הסלע ונתן מימיו"**.

מת אהרן - **נסתלקו ענני כבוד** (509) שהקיפו את ישראל במדבר, שבאו בזכותו של אהרן. **שנאמר** לאחר שמת אהרן: **"וישמע הכנעני מלך ערד** וגוי וילחם בישראל וישב ממנו שבי".

מה שמועה [איזו שמועה] **שמע הכנעני מלך ערד**, שמשום כך בא להלחם בישראל?

שמע שמת אהרן, ומשום כך נסתלקו ענני כבוד שבאו בזכותו (510), וכסבור היה שניתנה לו רשות להלחם בישראל.

והיינו דכתיב: "ויראו כל העדה כי גוע אהרן". אמר רבי אבהו: אל תקרי "וַיִּרְאוּ", לשון ראיה, אלא "וַיִּירְאוּ" (511), לשון ראיה. שעל ידי שמת אהרן, נסתלקו ענני הכבוד שהקיפו את ישראל, ונתגלו לעין כל (512).

ודרשה זו נדרשת **כדדריש** [כפי שדורש] **ריש לקיש**.

דאמר ריש לקיש: המילה "כי" משמש בתורה בכל אחד מארבע הלשונות דלהלן:

א. לפעמים היא באה במקום המילה **אי** [אם],

ב. פעמים שהיא באה במקום המילה **דלמא** [שמא],

ג. פעמים שהיא באה במקום המילה **אלא** [כלומר, שסותר את הדיבור שלפניו],

ד. ופעמים שהיא באה במקום המילה **דהא** [שהרי]. כמו בפסוק שהבאנו לעיל: "ויראו כל העדה כי גוע אהרן". והיינו, שעדת ישראל נתגלתה, שהרי מת אהרן, ונסתלקו ענני כבוד (513).

חזרו שניהם, הבאר וענני הכבוד (514), בזכות משה.

וכאשר **מת משה - נסתלקו כולן.**

ומנין לנו שאכן נסתלקו במיתתו?

שנאמר: "ואַכְחַד (515) את שלשת הרעים בירח [בחודש] אחד". וישלשת הרועים" היינו משה אהרן ומרים (516).

ויש לתמוה, **וכי בירח אחד מתו שלשתם? והלא מרים מתה בחודש ניסן, ואהרן - בחודש אב, ומשה - בחודש אדר!**

אלא, מלמד [מלמדנו הכתוב] שנתבטלו שלש מתנות טובות שנתנו על ידן [על ידי משה אהרן ומרים], דהיינו: הבאר, ענני הכבוד, והמן, ונסתלקו כולן בירח אחד, בחודש אדר, כשמת משה.

על כל פנים, מצינו שירד המן בזכותו של משה לבדו.

אלמא, הרי לנו, אשכחן [מצאנו] שניתנת פרנסה בשביל יחיד!

ומתרצת הגמרא: **שאני** [שונה] **משה** (517), **כיון דלרבים הוא בעי** [כיון שהוא נצרך לרבים], אף שבעצם הוא יחיד - **כרבים דמי** [הרי הוא נחשב כרבים] (518).

רב הונא בר מנוח ורב שמואל בר אידי ורב חייא מווסתניא [שם מקום הוא], **הוּו שכיחי קמיה דרבא** [היו מצויין לפני רבא]. שלמדו לפניו תורה.

כי נח נפשיה (519) **דרבא** [כאשר נפטר רבא] - **אתו לקמיה דרב פפא** [באו ללמוד לפני רב פפא].

כל אימת דהוה אמר להו שמעתא ולא הוה מסתברא להו [כל פעם שהיה רב פפא אומר שמועה, ולא היו מסתברים להם דבריו], **הוּו מרמזי אהדדי** [היו מרמזים זה לזה] שאין הדברים נראים.

חלש דעתיה [חלשה דעתו של רב פפא], **כי היתה בכך פגיעה בכבודו.**

דף ט - ב

אקרויה בחלמיה [הראו לו לרב פפא בחלום הלילה את המקרא]: **"ואכחד את שלשת הרעים ביום אחד"**. כלומר, שהיו רוצים מן השמים להענישם משום שביישוהו (520).

למחר [למחרת], **כי הוּו מיפטרו מיניה** [כשיצאו רב הונא ורב שמואל ורב חייא מלפני רב פפא], **אמר להו: ליזלו רבנן בשלמא** [ילכו החכמים לשלום]. שלא היה רוצה שייענשו (521).

רב שימי בר אשי הוה שכיח קמיה דרב פפא [היה מצוי לפני רב פפא, שהיה למד ממנו תורה].

הוה מקשי ליה טובא [היה רב שימי מקשה על דברי רב פפא קושיות הרבה].

יומא חד חזייה דנפל על אפיה [יום אחד ראה רב שימי את רב פפא נופל על פניו]. **שמעיה דאמר: רחמנא ליצלן מכיסופא דשימי** [שמע את רב פפא שמתפלל ואומר: הקדוש ברוך הוא יצילני מבושתו של שימי].

כיון ששמע רב שימי כד, **קביל עליה שתיקותא, ותו לא אקשי ליה** [קיבל עליו שתיקה, ושוב לא הקשה על דברי רב פפא].

ואף ריש לקיש סבר כרבי יוחנן, שמטר בא בשביל יחיד.

דאמר ריש לקיש: מנין למטר שהוא בא בשביל יחיד?

דכתיב: "שאלו מה' מטר בעת מלקוש ה' עשה חזיזים ומטר גשם יתן להם לאיש עשב בשדה" (522).

יכול, האם יתכן לומר, שאין הקדוש ברוך הוא נותן מטר אלא אם כן הוא נצרך **לכל**, אבל לצורך יחיד אינו נותן?

תלמוד לומר "גשם יתן להם לאיש". הרי שנותן הקדוש ברוך הוא מטר אף לצורך אדם אחד.

ותניא: אי נאמר רק "לאיש", יכול, היינו יכולים לסבור, שאין הגשם יורד אלא אם כן הוא נצרך **לכל שדותיו** של אותו האיש, אבל לצורך שדה אחת של אדם אחד - אינו יורד?

תלמוד לומר "שדה". הרי שהגשם יורד אף לצורך שדה אחת.

אי "שדה" [ואם היתה נאמרת רק המילה "שדה"], **יכול**, היינו יכולים לסבור, שאין הגשם יורד אלא אם כן הוא נצרך **לכל אותה השדה**, אבל לצורך חלק משדה יחידה של אדם אחד - אינו יורד?

תלמוד לומר "עשב". הרי שיורד הגשם אף בשביל עשב אחד.

כי הא [כפי שמצינו], **דרב דניאל בר קטינא הוה ליה ההיא גינתא** [היתה לו גינה אחת]. **כל יומא הוה אזיל וסייר לה** [בכל יום היה רב דניאל הולך ומסייר בה].

ובזמן שהיה מסייר בה, **אמר: הא מישרא בעיא מיא, והא מישרא לא בעיא מיא** [ערוגה זו צריכה השקיית מים, וערוגה זו אינה צריכה].

ואתא מיטרא וקמשקי כל היכא דמיבעי ליה מיא [והיה הגשם בא ומשקה כל מקום שאמר רב דניאל שצריך שם מים].

ואגב שהגמרא הביאה את אותו מקרא לצורך אותה דרשה, ממשיכה הגמרא ומבארת אותו.

מאי "ה' עשה חזיזים"? מהו "חזיזים" לשון רבים? **אמר רבי יוסי ברבי חנינא:**
מלמד שכל צדיק, הקדוש ברוך הוא עושה לו חזיז בפני עצמו. דהיינו,
שהקדוש ברוך הוא מוריד לו גשם לשדותיו בפני עצמו.

מאי חזיזים? מהם אותם "חזיזים"?

אמר רב יהודה: פורחות (523).

אמר רבי יוחנן: סימן למטר שיבוא - פורחות. שכאשר רואים את אותן פורחות,
סימן הוא שמיד יבוא מטר.

מאי פורחות? מהם אותם "פורחות"?

אמר רב פפא: עיבא קלישא תותי עיבא סמיכתא [עב קלוש מתחת עב סמיד
ועבה]. כאשר רואים עננות מסוג זה, סימן הוא שמיד יבוא גשם.

אמר רב יהודה: נהילא [גשמים דקים כקמח] **מקמי מיטרא** [הבאים לפני הגשם]
- **אתי מיטרא** [סימן הוא לגשם שיבוא לרוב, ולא יפסוק מהרה].

ואם באים אותם גשמים דקים **בתר מיטרא** [לאחר הגשם] - סימן הוא **שפסיק**
מיטרא [שיפסיק הגשם מיד].

ורב יהודה נותן סימן לדבר:

מקמי מיטרא - אתי מיטרא [כאשר באים גשמים כאלו לפני הגשם - יבוא גשם],
וסימניך [וסימן לדבר]: **מהולתא** [נפה שמנפים בה]. שתחילה יוצא קמח דק, ולבסוף
יוצאין הסובין, שהם גסים יותר. כך גם כאן, קודם בא גשם דק, ואחר כך גשם חזק.

דבתר מיטרא פסיק מיטרא [כאשר באים גשמים כאלו אחרי הגשם - יפסיק הגשם],
וסימניך [וסימן לדבר]: **חריא דעיזי** [רעי העיזים]. שתחילה הוא יוצא גס, ולאחר מכן
דק, ואז פוסק. כך גם כאן, קודם בא גשם חזק, לאחר מכן דק, ולאחר מכן - פוסק.

עולא איקלע לבבל [נקלע והזדמן לבבל]. **חזא** [ראה] **פורחות.**

אמר להו לבני המקום: פנו מאני [פנו את הכלים מהחצרות], שלא יתקלקלו בגשם,
דהשתא אתי מיטרא [כי עתה יבוא מטר]. שהרי, כפי שאמרנו, הפורחות - סימן
לגשמים הם!

לסוף לא אתי מיטרא [לא בא גשם].

אמר עולא: כי היכי דמשקרי בבלאי, הכי משקרי מיטרייהו [כשם שהבבלים משקרים (524), כך גם הגשם שלהם משקר].

כלומר, כשם שהבבליים מפריחים שקרים, שלבסוף מתגלים כעורבא פרח, כך גם לגבי הגשם. מופיעים פורחות, כאילו עתיד לבוא גשם, ולבסוף אין הגשם בא.

שוב **עולא איקלע לבבל. חזי מלא צנא דתמרי בזוזא** [ראה שסל מלא תמרים נמכר בזוז אחד. כלומר, בזול מאוד].

תמה עולא ואמר: **מלא צנא דדובשא בזוזא** [כינה עולא את התמרים "דובשא", כי מהתמרים עושים דבש], **ובבלאי לא עסקי באורייתא** [והבבליים אינם עוסקים בתורה]! והרי יש להם מזונות בזול ובלא טורח! (525)

בליליא [בלילה], **צערוהו** התמרים שאכל ביום. כי התמרים משלשלים וגורמים לכאבי בטן.

עתה שינה עולא טעמו מקצה לקצה, ואמר בתמיהה ובהערכה: **מלא צנא דסכינא בזוזא** [עכשיו כינה עולא את התמרים "סכינא", כי היו התמרים מצערין אותו כסכינים הדוקרים את הגוף], ואם כן, היות וזולים הם, אוכלים מהם הרבה, וסובלים כאבים, ובכל זאת **בבלאי עסקי באורייתא?!** (526) (527)

תניא, רבי אליעזר אומר: כל העולם כולו ממימי אוקיינוס (528) **הוא שותה**. כלומר, מקור הגשמים הוא מהמים שעל הארץ, ולא ממים שבאים מלמעלה. **שנאמר: "ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה"** (529).

אמר לו רבי יהושע: היאך אפשר לומר שהעולם שותה ממימי אוקיינוס, והלא מימי אוקיינוס מלוחין הן, ואין התבואה יכולה לצמוח על ידם! (530)

אמר לו רבי אליעזר: מי האוקיינוס ממתקין בעבים (531), ואז הם יורדים להשקות את הארץ.

רבי יהושע חולק על רבי אליעזר ואומר: כל העולם כולו - מים העליונים הוא שותה. שנאמר: "למטר השמים תשתה מים".

אלא שיש להבין לפי זה, **מה אני מקיים** [היאך מתקיים ומתפרש המקרא]: **"ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה"**, שמשמעותו שמקורם של מי הגשמים - מהארץ?

מלמד שהעננים מתגברים ועולים לרקיע, ופותחין את פיהן כנוד [כמו פתח של נוד, שהוא כלי עור המיועד להכיל נוזלים], ומקבלין ממים עליונים מי מטר.

שנאמר: "יזקו מטר לאדו". "יזקו" כמו יצקו (532). והיינו, שהרקיעים יוצקים את מי המטר לעבים ["אדו" היינו עבים, כמו "ואד יעלה מן הארץ"].

ומנוקבות הן [העבים מנוקבים] כמו כברה [נפה], ובאות העבים ומחשרות [משירות, מזלפות] מים על גבי קרקע.

שנאמר: "חשרת (533) מים עבי שחקים". דהיינו, שהעבים מחשרים [משירים] את מי השחקים על הארץ.

ואין מרחק בין טיפה לטיפה של הגשם היורד אלא כמלא נימא (534) [כעובי שיערה אחת, שהיא דקה ביותר] (535).

ללמדך [המקרא דלהלן מלמדך], שגדול יום הגשמים - כיום שנבראו בו שמים וארץ. שנאמר בספר איוב: "עשה גדלות עד אין חקר", ועוד כתיב בספר איוב: "הנתן מטר על פני ארץ", וכתוב להלן, בנבואת ישעיה: "הלוא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם ה' אין חקר לתבונתו".

מזה שנאמר לשון "חקר" גם בענין ירידת הגשמים, וגם בענין בריאת העולם, למדים שגדול יום הגשמים כיום בריאת השמים והארץ.

כמאן אזלא הא דכתיב [כמו מי, כאיזו שיטה, הולך המקרא]: "משקה הרים מעליותיו", ואמר רבי יוחנן: "מעליותיו" היינו מעליותיו של הקדוש ברוך הוא, דהיינו, ממים העליונים? (536)

כמאן - כרבי יהושע, שאמר שהעולם שותה ממים העליונים.

מקשה הגמרא: **ורבי אליעזר, שאמר שהעולם שותה ממימי אוקיינוס, היאך הוא יבאר מקרא זה?**

ומבארת הגמרא: **כיון דסלקי להתם [כיון שהמים עולים לשם, לרקיע], כפי שנתבאר לעיל, שהמים מתמתקין בעבין, ורק אז הם יורדים למטה, מובן ש"משקה מעליותיו" קרי להו המקרא.**

דאי לא תימא הכי [שאם לא תאמר שאפשר לבאר כך את המקרא], שלמרות שמקורם של המים מלמטה, היות ובסופו של דבר הם יורדים מלמעלה, זה נחשב "משקה מעליותיו",

אם כן, מה שנאמר: "יתן ה' את מטר ארצך **אבק ועפר**, **מן השמים** ירד עליך וגו'" **היכי משכחת לה** [היאך יימצא דבר זה], שירדו מן השמים אבק ועפר?

אלא, על כרחך צריך לפרש כך את המקרא: הרוח תעלה את האבק והעפר מהארץ אל השמים, ומשם הם ירדו לארץ עם הגשם. **וכיון דמדלי להתם** [וכיון שהאבק והעפר עולים לשם, לשמים] - מבואר ש"**מן השמים**" **קרי ליה** [קורא לו] המקרא!

הכי נמי [כך גם כאן], כיון דמי האוקיינוס **סלקי להתם** [כיון שהם עולים לשם, לרקיע] מובן ומיושב ש"**מעליותיו**" **קרי ליה** המקרא.

כמאן אזלא הא דאמר רבי חנינא [כשיטת מי הולכים דברי רבי חנינא] בביאור המקרא "**כנס כנד מי הים, נתן באוצרות תהומות**": **מי גרם לאוצרות** [מקומות האיחסון של התבואה] **שיתמלאו בר** [תבואה] - **התהומות** [שהם מים של מטה, כפי שנאמר גבי קריעת ים סוף "תהומות יכסיומו"],

האם אפשר לדרוש כך **כרבי אליעזר ורבי יהושע**?! והרי רבי יהושע אמר שהעולם שותה ממים עליונים! ואף רבי אליעזר, שסובר שהעולם שותה ממים תחתונים, מכל מקום הרי אמר שהם עולים ומתמתקין בעבין, ורק אז יורדין להשקות את הארץ!

דף י - א

מבאר הגמרא: **הוא**, אותו מקרא, אינו מדבר כלל על ירידת הגשמים, אלא **בברייתו** [בריאתו] **של עולם** הוא מדבר.

שמתחילה היה העולם כולו שטוף במים, והקדוש ברוך הוא כנסן במקום אחד, כמכניס מים לנאד (537).

וזהו "כנס כנד מי הים", שכנסן כפי שמכניסין מים לנאד. "נתן באוצרות תהומות", שנתן באוצרות [כפי שנאמר בהמשך המקרא: "שם חול גבולו ואוצר לים"].

תנו רבנן: ארץ ישראל נבראת תחילה (538) (539), **וכל העולם כולו נברא לבסוף**, אחרי ארץ ישראל.

שנאמר בספר משלי, בפסוקים המדברים בבריאת העולם: "**עז לא עשה ארץ וחוצות**".

ארץ - היינו ארץ ישראל (540). חוצות - היינו חוץ לארץ (541).

ארץ ישראל - משקה אותה הקדוש ברוך הוא בעצמו.

ואילו את **כל העולם כולו** - משקה **על ידי שליח** (542) (543).

שנאמר: "הנתן מטר על פני ארץ, ושלח מים על פני חוצות". דהיינו, על פני ארץ ישראל - "הנתן מטר", הקדוש ברוך הוא נותן בעצמו. ואילו על פני חוצות, דהיינו, על ארצות שאר העולם - "שלח מים", על ידי שליח.

ארץ ישראל שותה מי גשמים, וכל העולם כולו שותה מתמצית. דהיינו, ממה שנשאר בעננים לאחר שתייתה של ארץ ישראל. **שנאמר: "הנתן מטר על פני ארץ וגו'"** (544).

ארץ ישראל שותה תחילה, ששם יורדים הגשמים תחילה. וכל העולם כולו - לבסוף (545). **שנאמר: "הנתן מטר על פני ארץ וגו'"**.

משל לאדם שמגבן את הגבינה [שמכין גבינה]. היאך הוא עושה? **נוטל את האוכל, ומניח את הפסולת** [נוטל את הגבינה מהכלי שהניח בו את החלב להתגבן, ומשאיר שם את הפסולת. את מי החלב] (546). אף כאן, ארץ ישראל נוטלת את עיקר הגשמים. ושאר הגשמים, הפסולת, יורדים לשאר העולם.

אמר מר [הבאנו לעיל את דברי רבי אליעזר]: שמי האוקיינוס **ממתקין הן בעבים**.

שואלת הגמרא: **מנליה** [מנין לן] לרבי אליעזר דבר זה, שהעולם שותה ממי אוקיינוס, ואותם מים עולים וממתקין בעבים?

מבארת הגמרא: **דאמר רבי יצחק בר יוסף אמר רבי יוחנן: כתיב** בספר תהלים: **"חשכת מים עבי שחקים"**, ו**כתיב** מקרא דומה בספר שמואל: **"חשרת מים עבי שחקים"**. הרי לנו שני מקראות שמדברים בענין ירידת הגשמים, אלא שבמקרא אחד מצינו לשון "חשכת", ובמקרא השני מצינו לשון "חשרת".

שקול [טול] את האות **כ"ף** של המילה "חשכת" המוזכרת בפסוק הראשון, **ושדי** [והטילנה וצרפנה] **ארי"ש** [עם האות רי"ש] של המילה "חשרת" המוזכרת בפסוק השני, **וקרי ביה** [וקרא בה, באותה מילה מצורפת]: **"חכשרת"**. והיינו, שמי האוקיינוס, שמלוחים הם מתחילה, מתמתקין ומתכשרין בעבין (547).

שואלת הגמרא: **ורבי יהושע**, שסובר שהעולם שותה ממים עליונים, **בהני קראי** [במקראות אלו שהוזכרו לעיל, "חשכת מים וגו'" ו"חשרת מים וגו'"] **מאי דריש בהו** [מה הוא דורש בהם]? הרי לשיטתו אין המים מתמתקין בעבים!

ומבארת הגמרא: **סבר לה כי הא** [הוא סובר כדברים דלהלן]. **דכי אתא רב דימי אמר: אמרי במערבא** [שכאשר בא רב דימי מארץ ישראל לבבל, אמר שכך אומרים בארץ ישראל]: **נהור ענני** [כאשר הענן קלוש ומנהיר] - **זעירין מוהי** [מועטין וזעירים מימיו].

וכאשר **חשוד ענני** [הענן חשוד וסמיד] - **סגיין מוהי** [מרובין מימיו].

וזהו "חשכת מים". שכאשר העננים חשוכים - מימיהם מרובים. וממילא נשמע, שכאשר העננים קלושים ובהירים - מימיהם מועטים. ו"חשרת" - לשון השרה הוא (548).

שואלת הגמרא: **כמאן**, כשיטת מי, **אזלא הא דתניא** [הולכת הברייתא דלהלן]: **מים העליונים** אינם מונחין על שום דבר, אלא מכונסין ועומדין כמין בריכה, **ובמאמר** של הקדוש ברוך הוא, **הם תלויים** [כלומר, המים נשארים תלויים ועומדים, ואינם יורדים ונופלים על הארץ, מחמת מאמרו של הקדוש ברוך הוא, שאמר להם להשאר כך].

ופירותיהן של אותם מים הם **מי גשמים** (549). דהיינו, שאין מים עליונים נחסרין כלום כאשר יורדים גשמים, והגשמים הם כפירות האילן, שאינם מחסרין מהאילן דבר.

ומנין אנו למדים דבר זה?

שנאמר: "מפרי מעשיך תשבע הארץ". והיינו, שהגשמים הם פרי מעשיו של הקדוש ברוך הוא, ומהם תשבע הארץ. ומכך שהגשמים מכונים "פרי", משמע שאינם מחסרים את המים העליונים כלום.

כמאן [כשיטת מי הולכת ברייתא זו] -

אומרת הגמרא: הברייתא מתבארת כשיטת **רבי יהושע**, שסובר שהעולם שותה ממים עליונים.

שואלת הגמרא: **ורבי אליעזר**, היאך הוא יבאר את המקרא "מפרי מעשיך תשבע הארץ"?

ומבארת הגמרא: רבי אליעזר יאמר, **שהוא**, אותו מקרא - **במעשה ידיו של הקדוש ברוך הוא** - **הוא דכתיב** [הוא מדבר]. וכך מתבאר המקרא: מפרי של מעשה ידך - תשבע הארץ. כלומר, בראת המים כדי שתשבע בהם הארץ (550).

אמר רבי יהושע בן לוי: כל העולם כולו - מתמצית גן עדן הוא שותה.
שנאמר: "ונהר יוצא מעדן וגו'" [סוף המקרא: "להשקות את הגן"] (551).

תנא: כשם שמתמצית [תמצית היינו מה שנשאר דבוק בדפני הכלי לאחר שפכו ממנו את תוכנו] של כלי שמשקין ממנו שדה ששיעורה **בית כור** (552) - **שותה**, ניתן להשקות, קרקע בשיעור **תרקב**, חצי סאה (553), שהוא אחד מששים בבית כור [כי הכור - יש בו שלושים סאים]. הרי לנו, שמהתמצית אפשר להשקות אחד מששים ממה שהיה אפשר להשקות בכל מה שהיה בכלי -

כך העולם כולו, שהוא אחד מששים בגן עדן, די לו בתמצית העננים שמשקין את הגן (554).

תנו רבנן: ארץ מצרים הויא [הרי היא] שטח של **ארבע מאות פרסה** (555) **על ארבע מאות פרסה**. והוא חלק אחד מששים בארץ **כוש**. דהיינו, שארץ כוש גדולה פי ששים מארץ מצרים.

וארץ **כוש** - חלק אחד מששים בעולם. שהעולם כולו הוא פי ששים בגדלו מארץ כוש.

ועולם - אחד מששים בגן הוא.

וגן - אחד מששים לעדן.

ועדן - אחד מששים לגיהנם (556).

נמצא, שכל העולם כולו - ככיסוי קדרה לגיהנם [כלפי הגיהנם]. כלומר, היחס בין העולם לגיהנם מבחינת הגודל, דומה ליחס שבין כיסוי קדרה לקדרה. שכשם שהקדירה גדולה בהרבה מהכיסוי (557), כך הגיהנם גדול בהרבה מכל העולם.

ויש אומרים: גיהנם אין לה שיעור כלל.

ויש אומרים: עדן אין לה שיעור (558).

אמר רבי אושעיא: מאי דכתיב [מה ביאור המקרא] שנאמר על בבל: **"שוכנת על מים רבים רבת אוצרת"?**

מי גרם לבבל שיהו אוצרותיה מלאות בר - הוי אומר: מפני שהיא שוכנת על מים רבים. שמשום שבבל עמוקה מכל הארצות, יורדים לשם מי גשמים רבים, ומשקים את שדותיה.

אמר רב: עתירה בבל [עשירה בבל], **דחצדא בלא מיטרא** [שקוצרין בה תבואה בלא מטר], לפי שאינה צריכה לגשמים (559).

אמר אביי: נקיטינן [אנו נוקטין], שמשום כך בבל קוצרת בלא מטר, כי היא מקום **טובעני** [מקום מצולה ורקק], כלומר, אדמתה רטובה ולחה, **ולא יובשני** [ואינה מקום יובש] (560).

מתניתין:

עד עתה דיברנו על זמן תחילת הזכרת הגשמים, באמירת "מוריד הגשם". ועתה באה המשנה לדון מאימתי מתחילים לשאול את הגשמים, באמירת "ותן טל ומטר".

בשלשה בחודש מרחשון - שואלין את הגשמים, אף שבאמת הזמן הראוי לירידת גשמים הוא משמיני עצרת (561).

רבן גמליאל אומר: בשבעה בו, בחודש מרחשון, שהוא **חמשה עשר יום אחר החג** (562) [חג הסוכות], שואלין על הגשמים.

והטעם, **כדי שיגיע אחרון עולי הרגל שבישראל** (563) לביתו באיזור **נהר פרת**, שהוא קצה ארץ ישראל (564), קודם ירידת הגשמים.

והיות וישראל מתעכבים בירושלים כל הרגל (565), ויוצאים לדרכם חזרה בסיומו, והדרך לנהר פרת נמשכת לכל היותר חמשה עשר יום (566), לכן מתחילים לשאול את הגשמים רק בשבעה במרחשון.

גמרא:

אמר רבי אלעזר: הלכה כרבן גמליאל, ששואלין את הגשמים בשבעה בחודש מרחשון (567).

תניא, חנניה אומר: ובגולה (568) אין שואלין את הגשמים עד **ששים** (569) **בתקופה** [עד היום הששים שבתקופת אלול (570)]. והטעם, משום שהמקום נמוך, ואינם צריכים לגשמים כל כך, כי המים מגיעים לשם ממקומות אחרים הגבוהים יותר.

אמר רב הונא בר חייא אמר שמואל: הלכה כחנניה (571).

ותמהה הגמרא: **איני? וכי זה כך? והא בעו מיניה משמואל** [והרי שאלו את שמואל]: **מאימת מדכרינן** [מאימתי מתחילין להזכיר ולומר בתפילה] **"ותן טל ומטר"**? **ואמר להו** [ואמר להם שמואל]: הזמן הוא **מכי מעיילי ציבי לבי טבות**

רישבא [משעה שמכניסין בני ביתו של טבות, שהיה צייד עופות (572), עצים לאוצר, לצורך ימות הגשמים. שזהו סימן שהגיע זמן ירידת הגשמים, ויודעים בני ביתו של טבות שמאותו זמן ואילך לא יוכלו לחטוב עצים ביער, ולכן ממהרים להכניס עצים לאוצר]! הרי לנו שמתחילים לומר "ותן טל ומטר" בזמן אחר!

אומרת הגמרא: מה הקושיא? **דילמא אידי ואידי - חד שיעורא הוא** [שמא שני זמנים אלו, ששים יום בתקופה, וזמן הכנסת העצים לאוצר - זמן אחד הם].

איבעיא להו [נשאלה שאלה בבית המדרש]: הבאנו את דברי חנניה, שבגולה אין שואלים את הגשמים עד יום ששים בתקופה. ויש לדון, **יום ששים** עצמו, האם **כימים שלפני ששים** הוא, ואין אומרים בו "ותן טל ומטר", או שמא **כימים שלאחר ששים** הוא, ואומרים בו "ותן טל ומטר"? (573) **תא שמע: רב אמר: יום ששים** עצמו - **כלאחר ששים** הוא, ואומרים בו "ותן טל ומטר".

ושמואל אמר: יום ששים - כלפני ששים הוא, ואין אומרים בו "ותן טל ומטר".

אמר רב נחמן בר יצחק: וסימנך, סימן זה יהא בידך, כדי שלא תטעה במחלוקת זו, מי הוא שאמר שיום ששים כלפני ששים, ומי הוא זה שאמר כלאחר ששים:

עלאי בעו מיא [העליונים, אלו שדרים בהרים, צריכים יותר מים. לפי שהגשמים מתגלגלים במדרון ויורדין למטה].

תתאי לא בעו מיא [התחתונים, אלו שדרים בבקעה, אינם צריכים להרבה גשמים, לפי שכל המים שיורדים מההרים - מתכנסים לבקעה].

ולכן, רב, שהיה דר בארץ ישראל, שגבוהה מכל הארצות (574), וצריכה לגשמים רבים, אמר שיום ששים כלאחר ששים, כדי שישאלו את הגשמים מוקדם ככל האפשר (575).

ואילו שמואל, שהיה דר בבבל, שהיא בבקעה, ואינה צריכה הרבה גשמים, אמר שיום ששים כלפני ששים, ואין שואלין בו את הגשמים (576).

אמר רב פפא: הלכתא [הלכה למעשה], **יום ששים - כלאחר ששים** (577), ושואלים בו את הגשמים, כדברי רב.

מתניתין:

א. אם התחילו הימים הראויים לירידת הגשמים [דהיינו, מיום ג' במרחשון או מיום ז' בו, כפי ששנינו במשנה הקודמת], **והגיע** כבר יום **שבעה עשר בחודש מרחשון** (578)

- ועדיין לא ירדו גשמים, התחילו [מתחילים] היחידים [הם תלמידי חכמים, שמיוחדים במעשיהם (579)] מתעניין שלש תעניות, כדי לעורר רחמים שירדו גשמים (580). [בגמרא להלן יתבאר באלו ימים מתענים].

תעניות אלו אינן חמורות. ולכן אוכלין ושותין משחשיכה [כלומר, משהחשיך היום בערב התענית, והגיע ליל יום התענית, עדיין מותרים באכילה ושתיה. ומתחילים להתענות רק מתחילת היום] (581).

וכן, באותן ימי תעניות מותרין בעשיית מלאכה, וברחיצה, ובסיכה [משיחת הגוף בדבר שומני], ובנעילת הסנדל של עור, ובתשמיש המטה.

ב. הגיע ראש חדש כסליו (582), ועדיין לא ירדו גשמים, בית דין גוזרין שלש תעניות על כל הצבור.

גם ימי תענית אלו, שגזרו בית הדין על כל הצבור, אינם חמורים. ולכן, אוכלין ושותין משחשיכה, ומותרין במלאכה, וברחיצה, ובסיכה, ובנעילת הסנדל, ובתשמיש המטה.

גמרא:

מאן [מיהם] אותם "יחידים"?

אמר רב הונא: רבנן [תלמידי חכמים] (583).

ואמר רב הונא: יחידים מתעניין שלש תעניות, בימים שני וחמישי ושני.

ותמהה הגמרא: מאי קמשמע לן [מה השמיע לנו] רב הונא בזה שאמר שמתעניין בימים שני וחמישי ושני?

הרי תנינא [שנינו דבר זה במשנה להלן]: אין גוזרין תענית על הצבור בתחילה ביום חמישי [אין מתחילין את ימי התעניות ביום חמישי] - כדי שלא להפקיע את השערים.

והיינו, שאם יתחילו להתענות בחמישי, יהיו צריכים לקנות במוצאי התענית שתי סעודות גדולות. אחת לסיום התענית, ואחת לשבת. ומתוך כך יסברו המוכרים שרעב בא לעולם, ויבואו להפקיע שערים (584).

אלא כך הוא סדר **שלוש תעניות הראשונות**: מתחילין להתענות ביום **שני**, ומתענין שוב ביום **חמישי**, וחוזרין ומתענין ביום **שני** בשבוע שלאחריו!

ומתרצת הגמרא: הוצרך רב הונא לומר דבריו, כי **מהו דתימא** [שמא תאמר]: מה ששנינו שמתענין דווקא בשני חמישי ושני, **הני מילי** [היינו דווקא] - בתענית שמתענין כל **הצבור**, שאז יש חשש להפקעת שערים. **אבל** בתענית **יחיד**, שהיחידין מתענין קודם לתענית הציבור - **לא**,

קמשמע לן [השמיע לנו] **רב הונא**, שאף ביחיד, סדר תעניות הוא שני חמישי ושני.

תניא נמי הכי [כך מצינו גם בברייתא]: **כשהתחילו היחידים להתענות, מתענין שני וחמישי ושני**. הרי לנו, שגם היחידים אין מתחילים להתענות ביום חמישי.

דף י - ב

ממשיכה הברייתא ואומרת: ואותם יחידים המתענים, **מפסיקין תעניתם בראשי חדשים** (585), **ובימים טובים הכתובין במגילת תענית**. דהיינו, שאם חל באמצע ימי תעניתם ראש חדש או יום טוב, מפסיקין מתעניתן (586).

תנו רבנן: אל יאמר אדם מתוך ענוה: תלמיד אני, ואיני חשוב, ולכן **איני ראוי להיות יחיד ולהתענות עם היחידים**. **אלא, כל תלמידי חכמים - יחידים הם**, ועליהם לנהוג כייחידים.

אי זהו האדם המוגדר כ"יחיד", שעליו להתענות בתענית היחידים, **ואיזהו האדם המוגדר כ"תלמיד"**?

יחיד - היינו כל מי שראוי למנותו פרנס [ממונה, אחראי] **על הצבור**.

תלמיד - היינו כל אדם ששואלין אותו דבר הלכה בלמודו (587) - ומשיב ואומר את התשובה, **ואפילו אם שואלין אותו במסכת דכלה** (588), שאין רגילים לעסוק בה (589).

תנו רבנן: לא כל הרוצה לעשות עצמו [להחשיב עצמו] **יחיד**, ולהתענות עם היחידים - **עושה כן** (590).

וכן, לא כל הרוצה לעשות עצמו **תלמיד**, להתנהג במדת תלמיד בחלוקו ומטתו (591), ולהתנאות בבגד המיוחד של תלמידי חכמים - **עושה** כן. כי לא כל הרוצה ליטול את השם - יבוא ויטול (592). **דברי רבי מאיר** (593).

רבי יוסי אומר: הרוצה לעשות עצמו יחיד ולהתענות עם היחידים, אף שבאמת אינו מאותם הנחשבים ליחידים על פי דרגתם הרוחנית, **עושה** כן [רשאי לעשות כך], ואף **זכור לטוב** על כך (594).

והטעם, **לפי שאינו עושה** עצמו כיחיד כדי ליהנות מכך, אלא להיפך, כדי לצער עצמו ולהשתתף בתענית היחידים. והיות **ואין שבח הוא לו** בכך שמחשיב עצמו ליחיד, **אלא צער הוא לו**, לכן רשאי לעשות כך, ואף זכור לטוב (595).

תניא אידך [שנינו בברייתא אחרת]: **לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד - עושה, תלמיד - עושה. דברי רבי שמעון בן אלעזר.**

רבן שמעון בן גמליאל אומר: מה שאין כל אדם יכול לעשות עצמו יחיד או תלמיד, **במה דברים אמורים - בדבר של שבח** (596). ששבח הוא לו בכך שנחשב יחיד או תלמיד.

אבל בדבר של צער, שצער הוא לו בכך שנחשב יחיד או תלמיד - **עושה** עצמו, ואף **זכור הוא לטוב** על כך.

והטעם, **לפי שאין שבח הוא לו, אלא צער הוא לו.**

תנו רבנן: מי שהיה מתענה על הצרה - ועברה הצרה, וכן מי שהיה מתענה **על החולה - ונתרפא החולה** (597) [והוא הדין אם מת החולה (598)], למרות שאין עוד צורך בתעניתו, מכל מקום **הרי זה צריך לקיים את נדרו**. ולכן הוא **מתענה, ומשלים** (599) את תעניתו (600).

שאם לא כן, נראה כאילו מתנה עם הקדוש ברוך הוא ואומר: אם על ידי שאענה את עצמי בצום תעבור הצרה - אתענה. ואם לאו - לא אתענה (601).

ממשיכה הברייתא ואומרת:

ההולך ממקום שאין מתענין בו, למקום שמתענין בו [כגון שבמקומו אין צרה, ובמקום שהולך לשם - יש] - **הרי זה מתענה עמהן** (602).

ההולך **ממקום שמתעניין בו**, **למקום שאין מתעניין בו** - **הרי זה מתענה** את כל התעניות שמתעניין בני עירו, כי נותנין עליו את חומרי המקום שיצא משם, **ומשלים** את תעניתו.

ממשיכה הברייתא ואומרת דין נוסף בענין תעניות: אם **שכח** אדם שהוא בתענית, **ואכל ושתה** [או שתה], **אל יתראה בפני הצבור** (603) כשהוא אוכל ושותה, כדי שלא ייראה כחתן בין אבלים, ויתקנאו בו.

וגם כשאוכל בצינעה בביתו, **אל ינהיג עידונו בעצמו** [אל יעדן את עצמו]. שלא יאמר, הואיל וכבר אכלתי כל שהוא, אוכל הרבה (604).

ומנין לנו דבר זה, שאל לו לאדם להראות בפני הציבור שאין הוא משתתף בצערם?

שנאמר כאשר רצה יעקב לשלוח את בניו למצרים לשבור אוכל בשנות הרעב: **"ויאמר יעקב לבניו למה תתראו ויאמר הנה שמעתי כי יש שבר במצרים וגו'".**

וכך הוא פירוש הכתוב: **אמר להם יעקב לבניו**: אף שיש לכם עדיין תבואה, **אל תראו עצמכם כשאתם שבעין** (605), **לא בפני עשו, ולא בפני ישמעאל** (606), **כדי שלא יתקנאו בכם**, שהרי הם רעבים ומצטערים. ולכן רדו מצרימה, כדי שיחשבו שגם לכם אין תבואה.

היות והזכרנו ענין זה, של ירידת אחי יוסף מצרימה, ממשיכה הגמרא ומבארת את אותם מקראות.

נאמר בהמשך המקרא, לאחר שנתגלה יוסף לאחיו, ושלחם אל יעקב אביהם, שאמר להם יוסף: **"אל תרגזו בדרך"**.

אמר רבי אלעזר: אמר להם יוסף לאחיו: אל תתעסקו בדרך בדבר הלכה (607), **שמא תרגזו עליכם הדרך** [שמא תתעו בדרך (608)].

ותמהה הגמרא: **איני?** וכי זה כך? וכי כך צריך לנהוג, שלא להתעסק בדרך בדברי הלכה?

והאמר [והרי אמר] **רבי אלעאי בר ברכיה: שני תלמידי חכמים שמהלכים בדרך, ואין ביניהן דברי תורה** [שאינם עוסקים בדברי תורה], **ראויין לישרף** [ראוי להם שישרפו]! (609)

ומנין לנו דבר זה? **שנאמר** בזמן שאליהו נפרד מאלישע [ולאחר מכן עלה בסערה השמימה]: **"ויהי המה הלכים הלוך ודבר, והנה רכב אש וסוסי אש ויפרדו בין שניהם"**.

משמע, **שטעמא** [הטעם והסיבה] שלא נשרפו על ידי האש שהיתה שם [רכב אש וסוסי אש] - משום **דאיכא דיבור** [שהיה ביניהם דיבור בדברי תורה] (610) (611).

הא אילו **ליכא** [אילו לא היה ביניהם] **דיבור** - **ראויין** היו **לישרף!** (612) אם כן, איך יתכן שאמר יוסף לאחיו שלא יתעסקו בדבר הלכה?!

ומתרת הגמרא: **לא קשיא. הא**, מה שאמר רבי אלעאי שצריך שיהיה ביניהם דברי תורה, היינו **למיגרס** [לחזור ולשון את לימודם].

ואילו **הא**, מה שאמר יוסף לאחיו שלא יעסקו בדבר הלכה, היינו **לעינוי** [לעיין בתלמוד]. משום שאז יש חשש שמחמת עיונם בתלמוד, לא ישימו לב לדברים אחרים, ויטעו בדרכם (613).

במתניתא תנא [בברייתא שנינו], שכאשר אמר להם יוסף "אל תרגזו בדרך", התכוון להדריכם בהנהגות טובות וראויות למי שהולך בדרך.

ואלו הן אותן הנהגות טובות:

אל תפסיעו בדרככם **פסיעה גסה** (614), כי דבר זה מזיק לאדם (615), וכדלהלן.

והכניסו חמה לעיר (616). כלומר, כשאתם לנים ושוכבים בעיירות שבדרככם, הכנסו לעיר בעוד שהחמה זורחת.

ועתה מבארת הגמרא את טעם הדברים.

אל תפסיעו פסיעה גסה, משום **דאמר מר: פסיעה גסה** (617) **נוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו** (618) **של אדם** [מחסירה 1/500 מכח הראיה של האדם] (619).

והכניסו חמה לעיר, כדרב יהודה אמר רב [כפי שאמר רב יהודה בשם רב].

דאמר רב יהודה אמר רב: לעולם (620) **יצא אדם** לדרכו **ב"כי טוב"** (621), דהיינו, בזמן שהאיר כבר היום. מלשון: "וירא אלקים את האור כי טוב".

וטעם הדבר, כי כשהיום מאיר אין לסטים וחיות רעות מצויים.

וכן כשנכנס לעיר זרה בדרכו, כדי ללון שם, **יכנס ב"כי טוב"**, בזמן שהיום עדיין מאיר.

והטעם, כי אם יכנס בחשיכה, עלול הוא ליפול בבורות ובקעים שבעיר. ועוד, כדי שלא יעלילו עליו אנשי העיר ויאמרו: מרגל או גנב אתה.

שנאמר כאשר אחי יוסף יצאו ממצרים ללכת לארץ כנען: **"הבקר אור** [האיר] **והאנשים שלחו"** (622). הרי לנו שיצאו רק כשהאיר היום.

והיות ודיברה הגמרא בענין ההנהגות הראויות להולכים בדרך, מביאה הגמרא הנהגה נוספת בענין זה.

אמר רב יהודה אמר רבי חייא: המהלך בדרך, אל יאכל יותר ממה שרגילים לאכול **בשני רעבון** [בשנות רעב. כפי שמצינו להלן, שאדם צריך להרעיב עצמו בשני רעבון]. כלומר, ימעט באכילתו.

מאי טעמא [מה טעם הדבר]?

הכא [כאן], בבבל, **תרגימו** [ביארו] שהטעם הוא **משום מעיינא**. "מעיינא" - לשון מעיים. והיינו, שלא יתחלחלו (623) מעיו של האדם ברוב אכילתו מפני טורח הדרך (624).

במערבא אמרי [בארץ ישראל אמרי], שהטעם הוא **משום מזוני**. שאם יאכל הרבה, שמא לא יספיקו לו מזונותיו לכל הדרך.

מאי בינייהו [מה הנפקא מינה בין שני הטעמים]? (625)

דף יא - א

איכא בינייהו [יש נפקא מינה ביניהם] **דיתוב בארבא** [כאשר מסעו הוא בישיבה בספינה (626)].

שאם הטעם הוא משום מעיינא, באופן זה אין חשש, שהרי אינו הולך ברגליו.

אבל אם הטעם הוא משום מזוני, גם בנוסע בספינה שייך אותו חשש, שיתארך המסע, ויכלו מזונותיו באמצע הדרך.

אי נמי, עוד נפקא מינה יש ביניהם: **דקאזיל מאוונא לאוונא**. כאשר הוא הולך מכפר לכפר במקום שמצויים תגרים מוכרי מזון (627).

שאם החשש הוא משום מזוני, הרי באופן כזה אין חשש, שהרי תגרים מוכרי מזון מצויים לו לכל אורך הדרך.

אבל אם הטעם הוא משום מעיינא, גם באופן כזה יש חשש.

אומרת הגמרא: **רב פפא** לא חשש לאכול הרבה בדרך, **וכל פרסה ופרסה** שעבר בדרכו - **אכיל חדא ריפתא** [אכל פת אחת].

והטעם, כי הוא **קסבר** [סובר] שהסיבה שאמרו לא לאכול הרבה בדרך - היינו **משום מעיינא**. והיות והיתה כרסו רחבה מאוד [כפי שמצינו במסכת בבא מציעא פד א], לא היתה אכילה מרובה מזיקה לו (628).

אמר רב יהודה אמר רב: כל המרעיב עצמו בשני רעבון, למרות שיש לו מזון בשפע, **ניצל ממיתה משונה** [כגון מיתת חרב או רעב. כל מיתה שאינה בידי מלאך המות, כדרך כל אדם על מיטתו - נחשבת "מיתה משונה"].

שנאמר: "ברעב פדך ממות".

ואם כוונת הפסוק כפי שנראה ממבט ראשון, שפדה הקדוש ברוך הוא את האדם ממות, הרי **"מרעב פדך" מיבעי ליה** [היה לו] לומר! (629)

אלא, הכי קאמר [כך אמר] הכתוב: **"ברעב"**, **בשכר שמרעיב אדם את עצמו בשני רעבון**, כאשר כל ישראל שרויין בצער, ומשתף עצמו בצער הציבור - **"פדך ממות"**, **ניצול ממיתה משונה**.

אמר ריש לקיש: אסור לאדם לשמש מטתו בשני רעבון (630), כי צריך לנהוג עצמו בצער עם הציבור (631).

שנאמר: "וליוסף ילד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב" (632). מכך שהדגיש הכתוב שהבנים נולדו ליוסף **"בטרם תבוא שנת הרעב"**, מוכח שיוסף הקפיד שלא לשמש מיטתו בשנות הרעב (633).

תנא: חסוכי בנים [חסירי בנים] (634), שלא קיימו עדיין מצות פריה ורביה - **משמשין מטותיהן אף בשני רעבון** (635).

תנו רבנן: בזמן שישראל שרויין בצער, ופירש אחד מהן ולא נצטער עם הציבור, באין שני מלאכי השרת שמלוין לו לאדם, אחד מימינו ואחד משמאלו [כפי שנאמר: **"כי מלאכיו יצוה לך לשמרך וגו'"**] (636), **ומניחין לו ידיהן על ראשו, ואומרים: פלוני זה שפירש מן הצבור - אל יראה בנחמת צבור** (637) (638).

תניא אידך: בזמן שהצבור כולו שרוי בצער, אל יאמר אדם: אלך לביתי, ואוכל ואשתה, ושלום עליך נפשי [כלומר, על נפשי, עצמי, יהא שלום, ומה אכפת לי בצער האחרים] (639).

ואם האדם עושה כן, אינו מצטער בצער הציבור, עליו הכתוב אומר: "והנה ששון ושמחה, הרג בקר ושחט צאן, אכל בשר ושתות יין, אכול ושתו - כי מחר נמות" (640).

והיינו, שהיו אותם בני אדם אומרים, מה לנו בצרת הציבור, אנו אין לנו עתה צרה. דיה לצרה בשעתה [וזהו "כי מחר נמות"]. עתה אנחנו חיים בשלום ושלוה. מחר, כאשר נהיה עלולים למות, נראה מה לעשות].

מה כתיב בתריה [מה כתוב לאחר מכן, בהמשך המקרא] -

"ונגלה באזני ה' צבאות אם יכפר העון הזה לכם - עד תמתון". דהיינו, שרק בהגיע הצרה אליהם, ויודעים שעומדים למות - אזי הם שבים בתשובה.

עד כאן מידת בינונים [שאינם לא צדיקים ולא רשעים]. שעל כל פנים יראים ופוחדים מהמיתה, ולכן שבים לבסוף בתשובה. כפי שנאמר: "כי מחר נמות".

אבל במדת רשעים, הגרועים מהבינונים, מה כתיב -

"אתיו אקחה יין ונסבאה שכר והיה כזה יום מחר" (641). שאומרים שאף למחרת, למרות שהם יודעים שימותו אז אם לא יחזרו בתשובה, יעשו כן (642).

מה כתיב בתריה [מה כתוב בפסוק לאחר מכן] -

"הצדיק אבד (643) ואין איש שם על לב כי מפני הרעה נאסף הצדיק". והיינו, "הצדיק אבד" מן העולם, "ואין איש שם על לב" מפני מה מת הצדיק. ובאמת הסיבה היא "כי מפני הרעה נאסף הצדיק", כדי שלא יראה בבוא הרעה על הרשעים (644).

אלא, יצער אדם עם הצבור (645).

שכן מצינו במשה רבינו, שציער עצמו עם הצבור (646).

שנאמר בזמן מלחמת עמלק: "והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וגוי וידי משה כבדים ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה".

ויש לתמוה, למה ישב משה על אבן, שהיא קשה, ואינה נוחה לישיבה? **וכי לא היה לו למשה כר אחד או כסת אחת לישב עליה?**

אלא כך אמר משה: הואיל וישראל שרויין בצער המלחמה - אף אני אהיה עמהם בצער, על ידי שאשב על אבן קשה.

וכל המצער עצמו עם הצבור - זוכה ורואה בנחמת צבור.

ושמא יאמר אדם: מי מעיד בי בדבר זה (647), שאין אני מצטער עם הציבור? הרי אני אוכל ושותה בצינעה בביתי, שלא בפני כל! (648)

אבני ביתו של אדם וקורות ביתו של אדם [האבנים והקורות שמהם בנוי ביתו של האדם], שהם רואים אותו כל העת - **מעידים בו** (649). **שנאמר: "כי אבן מקיר תזעק וכפיס מעץ (650) יעננה" (651).**

דבי רבי שילא אמרי [הלומדים בבית רבי שילא אומרים]: **שני מלאכי השרת המלוין לו לאדם תמיד, הן מעידין עליו. שנאמר: "כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך".** הרי לנו שישנם שני מלאכים המלווים את האדם תמיד, בכל דרכיו. והם יוכלו להעיד בו על מעשיו.

רבי חידקא אומר: נשמתו של אדם - היא מעידה עליו. שנאמר: "משכבת חיקך שמר פתחי פיך" (652).

ויש אומרים: אבריו של אדם מעידים בו (653). **שנאמר: "אתם עדי נאם ה'"** ["אתם עדי" לשון רבים, משמע אבריו של אדם] (654).

כתוב בתורה: **"אל אמונה, ואין עול, צדיק וישר הוא"**.

וכך אנו דורשים את המקרא:

"אל אמונה" - כשם שנפרעין מן הרשעים לעולם הבא (655) **אפילו על עבירה קלה שעושין בעולם הזה, כך נפרעין מן הצדיקים בעולם הזה על עבירה קלה שעושין** (656).

כלומר, מהרשעים נפרעים על העבירות הקלות שעושים - בעולם הבא. ואילו הצדיקים, נפרעים מהם על עבירות קלות שעושים - בעולם הזה, כדי שיבואו נקיים מעבירות לעולם הבא.

"ואין עול" - כשם שמשלמין שכר לצדיקים לעולם הבא אפילו על מצוה קלה שעושין, כך משלמין שכר לרשעים בעולם הזה אפילו על מצוה קלה שעושין, כדי לטרדן ולסלקם מן העולם הבא. כפי שנאמר: **"ומשלם לשנאיו אל פניו להאבידו"**. כלומר, הקדוש ברוך הוא משלם לשונאיו על מעשיהם הטובים כאן ומיד, כדי שלא יצטרך לשלם להם לעתיד לבוא.

וזהו "צדיק וישר הוא", שמצדיק הדין על צדיקים לפרוע מהן, ועושה טובה וישרות עם הרשעים לפרוע כל זכותם בעולם הזה, כדי לטרוף.

"צדיק וישר הוא", שאין הקדוש ברוך הוא עושה דין בלא דין אמת וצדק

מלמד, שבשעת פטירתו של אדם לבית עולמו, כאשר הוא עולה לבית דין של מעלה, כל מעשיו שעשה כל ימי חייו נפרטין לפניו [מוצגים בפניו בפירוט] (657).

ואומרים לו: כך וכך עשית במקום פלוני ביום פלוני. והוא מודה בדבר ואומר: הן. אכן כך עשיתי.

ואומרים לו: חתום על כך, שעשית מעשים אלו!

והאדם אכן חותם.

שנאמר: "ביד כל אדם יחתום" (658).

ולא עוד, אלא שהאדם מצדיק עליו את הדין שגוזרים עליו, ואומר להם: יפה דנתוני [יפה דנתם אותי]. לקיים מה שנאמר: "למען תצדק בדברך" (659).

אמר שמואל: כל היושב בתענית - נקרא חוטא (660).

ומנין לו לשמואל דבר זה?

סבר שמואל כי האי תנא [כדברי התנא המובא להלן].

דתניא: רבי אלעזר הקפר ברבי (661) אומר: מה תלמוד לומר [מה בא ללמדנו] מה שנאמר בענין נזיר: "וכפר עליו מאשר חטא על הנפש", וכי באיזה נפש חטא אדם זה, שצריך הוא שיכפר עליו הכהן? (662)

אלא, חטא בכך שציער עצמו מן היין (663) [שהרי הנזיר אסור בשתיית יין, כפי שנאמר "מיין ושכר יזיר וגו'"] (664). וזהו "מאשר חטא על הנפש", שחטא בכך שציער נפשו.

ושמואל לומר שהיושב בתענית נקרא חוטא - בקל וחומר מנזיר:

והלא דברים קל וחומר: ומה זה, הנזיר, שלא ציער עצמו אלא מדבר אחד, מן היין - נקרא משום כך "חוטא" (665),

היושב בתענית, **שמצער עצמו מאכילת ושתיית כל דבר ודבר - על אחת כמה וכמה** שנקרא חוטא!

רבי אלעזר חולק על שמואל, **ואומר**: היושב בתענית, לא רק שאינו חוטא, אלא **שנקרא קדוש**. שמתוך שמתענה - מתמרקים עוונותיו, ומתקדש.

ומנין לו לרבי אלעזר דבר זה?

שנאמר גבי נזיר: **"קדוש יהיה, גדל פרע שער ראשו"**. הרי שהנזיר נקרא "קדוש".

ולומד רבי אלעזר שהיושב בתענית נקרא קדוש - בקל וחומר מנזיר.

ומה זה, הנזיר, שלא ציער עצמו אלא מדבר אחד, מהיין, נקרא קדוש,

היושב בתענית, **שמצער עצמו מכל דבר - על אחת כמה וכמה** שנקרא קדוש!

יוצא לנו עתה, שבאמת כתוב גבי נזיר גם לשון "חטא", וגם לשון "קדוש". אלא ששמואל למד מלשון "חטא", ורבי אלעזר למד מלשון "קדוש".

ומקשה הגמרא: **ולשמואל** (666), שאמר שהנזיר נקרא חוטא, **הא איקרי קדוש** [הרי הנזיר נקרא קדוש, כפי שנאמר "קדוש יהיה"]!

ומתרצת הגמרא: **ההוא**, מה שמצינו שנזיר נקרא קדוש, **אגידול פְּרַע קאי** [זה מדובר בגידול השיער פרע. שהנזיר מצווה לגדל שערו ולא לגלחו, כפי שנאמר "כל ימי נדר נזרו תער לא יעבר על ראשו וגוי קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו"].

וכוונת הפסוק "קדוש יהיה גדל פרע וגוי", ששערו של הנזיר נקרא קדוש, ואסור בהנאה (667).

ממשיכה ושואלת הגמרא לאידך גיסא: **ולרבי אלעזר**, שאמר שהנזיר נקרא קדוש, **הא** [הרי] מצינו במקרא **שנקרא חוטא!** ומתרצת הגמרא: **ההוא**, מה שנאמר שנקרא חוטא, היינו באופן **דסאיב נפשיה** [שטימא את עצמו בטומאת מת]. שמה שנאמר "מאשר חטא על הנפש", היינו שטימא עצמו בטומאת מת (668).

ותמהה הגמרא: **ומי אמר רבי אלעזר הכי**, שהיושב בתענית נקרא קדוש?

והאמר [והרי אמר] **רבי אלעזר: לעולם ימוד** [יאמוד, יחשיב] **האדם** את **עצמו** **כאילו קדוש שרוי בתוך מעיו**. דהיינו, כאילו כל מעיו קדושים, ואסור להרעיבם ולהכחישם (669).

שנאמר: "בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר". "בקרבך קדוש" - היינו המעים שבתוכך קדושים, ולכן אסור להכחישם (670). רואים אנו, שרבי אלעזר סובר, שאסור לאדם להרעיב עצמו בצום!

ומתרצת הגמרא: **לא קשיא**.

הא, מה שאמר רבי אלעזר שנקרא קדוש, היינו באופן **דמצי לצעורי נפשיה** [שהמתענה מסוגל לסבול את התענית].

ואילו **הא**, מה שאמר רבי אלעזר שאין ראוי לאדם לענות עצמו, היינו באופן **דלא מצי לצעורי נפשיה** [שאין המתענה מסוגל לסבול את צער התענית] (671).

הגמרא מביאה דעה נוספת בענין הגדרתו של המתענה.

ריש לקיש אמר: המתענה נקרא חסיד. שנאמר: "גמל נפשו איש חסד ועכר שארו וגו'".

והיינו, "גמל נפשו", המפריש נפשו ממאכל ומשתה ["גומל" לשון הפרשה הוא. כמו "ביום הגמל את יצחק", שנגמל מלינוק (672)] - "איש חסד", נקרא חסיד (673).

אמר רב ששת (674): האי בר בי רב דיתיב בתעניתא [אותו תלמיד חכם היושב בתענית], **ליכול כלבא לשירותיה** (675) [יאכל כלב את סעודתו] (676). כלומר, הרי הוא כאדם שמתענה מפני שאין לו מה לאכול, ואין תעניתו מועילה לו כלום.

ואמר רבי ירמיה בר אבא: אין חומרי תענית ציבור, דהיינו, שאוכלין רק מבעוד יום, ואסורין בנעילת הסנדל, **בבבל אלא בצום תשעה באב בלבד** (677). אבל בתעניות הגשמים וכדומה, אוכלים כל ליל התענית, ואסורים רק באכילה ושתיה.

אמר רבי ירמיה בר אבא אמר ריש לקיש: אין תלמיד חכם רשאי לישב בתענית, מפני שנחלש על ידי התענית, ואינו יכול ללמוד, וממעט במלאכת שמים (678).

שנינו במשנתנו: **אוכלין ושותין משחשיכה כו'.**

אמר רבי זעירא אמר רב הונא: יחיד (679) שקיבל עליו תענית בערב יום התענית, שאמר: הריני יושב בתענית למחר, אזי אפילו אם אכל ושתה כל הלילה שלאחר קבלת התענית, עד עלות השחר, למחר (680) הוא מתפלל בתפילת שחרית תפילת תענית [י"עננו"].

ואם **לן בתעניתו**, דהיינו, כגון שהתענה ביום א', ולא אכל כלל במוצאי התענית שהוא ליל יום ב', אלא לן כל אותו הלילה עד הבוקר לשם תענית (681), **אינו מתפלל (682)** בתפילת הבוקר של יום ב' תפילה **של תענית (683)**.

אמר רב יוסף: מאי קסבר [מה סובר] רב הונא?

האם **סבירא ליה שאין מתענין לשעות (684)**, כלומר, המקבל עליו תענית רק למספר שעות (685), ולא לכל היום, אין זה נחשב קבלת תענית, ויכול הוא לאכול. ולכן, היות ואדם זה לא חשב מתחילה להתענות כל הלילה שאחר תעניתו, כמשמעות הלשון "לן בתעניתו", שמשמע שלא נתכוין לכך לכתחילה, ובאמת סבר מתחילה לאכול בסיום יום התענית. ורק כשעבר מקצת הלילה, שעה או שעתים, נמלך והחליט להמשיך להתענות (686), אין זה נחשב תענית, ולכן אין מתפלל בבוקר תפילה של תענית.

או דלמא [או שמא] סובר רב הונא, שבאמת מתענין לשעות, והמקבל עליו תענית שעות, הרי זו נחשבת תענית, ואסור באכילה ושתיה. ומכל מקום המתענה לשעות - אינו מתפלל תפלת תענית, לפי שאין תענית זו חשובה וחמורה כל כך כדי להתפלל תפלת עננו?

אמר ליה אביי לרב יוסף: לעולם קסבר רב הונא שמתענין לשעות, והוא סובר גם שהמתענה לשעות - מתפלל תפלת תענית. ושאני הכא [ושונה הנדון כאן], במקרה שלן בתעניתו, דאיכא שעות דליליא דלא קביל עליה מעיקרא (687) [שאותה תענית שעות של הלילה, לא קיבלה עליו מתחילה], שהרי מתחילה קיבל עליו תענית יום, ורק בלילה נמלך בדעתו והחליט להמשיך ולהתענות.

מר עוקבא (688) איקלע לגינזק [הזדמן למקום ששמו "גינזק"].

בעו מיניה [שאלוהו] בני המקום: האם מתענין לשעות, או אין מתענין לשעות?

לא הוה בידיה [לא היתה בידו תשובה לשאלתם].

הוסיפו ושאלוהו עוד, **קנקנין של נכרים**, שמכניסין בהם יין נסך כדי שישתמר בהם, האם אותם קנקנים **אסורין** להשתמש בהם לאחר שרוקנו מהם את היין, **או מותרין?**

לא הוה בידיה [לא היתה בידו תשובה].

עוד שאלוהו: מצינו ששימש משה בעבודת משכן העדות בשבעת ימי המלואים (689) [ויקרא פרק ח']. ועלינו לברר, אילו בגדים לבש כשעבד עבודת המשכן. כי לא מסתבר שלבש בגדי כהן גדול, שהרי באותו זמן ששימש משה, לבש אהרן את בגדי הכהונה. ואף לא מצינו כתוב שלבש משה בגדי כהונה. ומצד שני, לא מסתבר לומר שלבש את בגדי החול שרגיל ללבוש כשיוצא לשוק - כשעבד במקדש, שהרי אין ראוי לעשות כן (690).

אם כן, **במה** [באיזה סוג בגדים] **שימש משה כל שבעת** (691) **ימי המלואים?**

לא הוה בידיה [לא היתה בידו תשובה].

אזל ושאל בי מדרשא [הלך מר עוקבא, ושאל את שאלותיהם לחכמים שישבו בבית המדרש].

אמרו ליה כך:

הלכתא [הלכה למעשה]: **מתענין לשעות, ואף מתפללין** באותה תענית **תפלת תענית**.

והלכתא: קנקנין של נכרים, לאחר שנים עשר חדש שעמדו ריקים, ובלי כל שימוש - **מותרין** בלא כל הכשרה. כי טעם היין פג מהכלים לאחר שנים עשר חודש. אבל קודם שעברו על הקנקנים שנים עשר חודש, צריכין עירו מים שלשה ימים מעת לעת (692).

ועל השאלה האחרונה: **במה שימש משה כל שבעת ימי המלואים**, ענו לו: משה לא שימש בבגדי כהונה, ואף לא בבגדי חול רגילים, אלא **בחלוק לבן** (693) של פשתן, שנעשה במיוחד לשם כך (694).

רב כהנא מתני [שנה] כך: משה שימש **בחלוק לבן שאין לו אימרא** (695) [שאין לו שפה, מכפלת]. כלומר, שהיה תפור כולו באריגה ותפירה אחת, ולא כבגדים רגילים, שתופרים קודם את גוף הבגד לחוד, ואת בתי הידיים [השרוולים] לחוד, ואחר כך מחברים אותם בתפירה, ויוצא שישנם בבגד קפלים נסתרים, שאפשר להסתיר בהם דברים.

והטעם שלבש דווקא בגד שנתפר כך, כדי שלא יחשדוהו שמא הסתיר באותם קפלים מעות קודש המצויים במשכן, כדי לקחתם לעצמו (696).

לקיים את מה שנאמר [במדבר לב, כב]: "והייתם נקיים מה' ומישראל" (697). דהיינו, שאדם צריך לדאוג שיהיה נקי מחשד לא רק כלפי הקדוש ברוך הוא, היודע צפונות לב,

אלא אף מישראל. ולכן עליו לעשות הכל כדי שלא יהיה חשש כל שהוא שיחשדוהו שנוהג
שלא כשורה (698).

דף יב - א

אמר רב חסדא: □ **הא דאמרת** [מה שאמרנו] **שמתענין לשעות, והוא** דווקא
באופן שאמנם לא קיבל עליו תענית לכל היום מבעוד יום, אלא רק לחלק מהיום. אבל
בסופו של דבר, נמלך **לא טעם כלום** (699) כל היום כולו, **עד הערב**.

אבל אם התחיל להתענות עד חצי היום, ואחר כך אכל, ולא סיים את היום בתענית - אין
זה עינוי, ובודאי אינה נחשבת תענית. ובאופן כזה, אם אכל קודם חצות - אין בכך כלום,
ולא עבר על קבלתו.

אמר ליה אבוי: אם קיבל עליו להתענות רק עד חצי היום, ובסופו של דבר התענה כל
היום, **הא פשיטא שתענית מעלייתא היא** [הרי בודאי שתענית מעולה היא (700)],
ואין צריך להשמיענו דבר זה!

אלא ודאי שתענית לשעות היינו שמתענה עד חצי היום.

אלא אומר אבוי: מה שצריך לחדש שתענית שעות נחשבת תענית, אף שבאמת התענה כל
היום, **לא צריכא** [אין הדבר נצרך] אלא באופן דמתחילה לא נתכוין כלל להתענות היום,
אלא שבאה לו טירדה, ולא אכל עד חצי היום. וכשהגיע חצי היום **אימלך אימלוכי**
[נמלך בדעתו] ואמר, הואיל והתעניתי עד חצי היום, אתענה כבר כל היום. והחידוש הוא,
שאף שלא נתכוין כלל מתחילה לתענית, בכל זאת הרי זו נחשבת תענית (701).

ועוד **אמר רב חסדא: כל תענית, שלא התענה עד ששקעה עליו חמה** (702),
כלומר, שלא התענה עד סוף היום, אלא אכל כבר קודם לכן - **לא שמיה תענית**.

מיתיבי מהמשנה להלן, ששנינו: **אנשי משמר, הכהנים העובדים בבית המקדש,
מתענין עם הציבור - ולא משלימין** את תעניתן, משום שהם עסוקין בעבודה, ואינם
יכולים להשלים ולהתענות כל היום.

הרי שהמתענה ולא שקעה עליו חמה, נחשבת תעניתו תענית!

דוחה הגמרא את הקושיה: באמת אם לא התענה עד סוף היום, אין זה נחשב תענית. ומה
ששנינו **התם** [שם] שאנשי משמר היו מתענין ולא משלימין - **לצעורי נפשיה בעלמא**
הוא [רק כדי לצער עצמם עם הציבור עשו כך], ולא כדי שתיחשב להם תענית.

והיות ואין תעניתם נחשבת תענית, אינם מתפללים תפלת "עננו", ויכולים להפסיק תעניתם בכל זמן שירצו.

תא שמע: דאמר רבי אליעזר ברבי צדוק: אני מבני בניו של סנאה (703) בן בנימין [משבט בנימין].

ובעשרה באב - יום טוב שלהם [של אותה משפחה. משפחת סנאה] היה. שמשום מעשה שהיה [מובא להלן כו א], קבעו להם חכמים יום זה להתנדב ולהביא עצים לדורות, ולהדליק בהם את המערכה שעל גבי המזבח, אף שיש כבר בבית המקדש עצים אחרים לצורך מערכה.

מה שאין כן בשאר בני אדם המתנדבים ומביאים עצים לצורך המערכה (704). שאם יש כבר עצים אחרים, מדליקין קודם כל בהם, ולא בעצים החדשים שהביאו עתה המתנדבים.

המשיך רבי אליעזר ברבי צדוק וסיפר:

ופעם אחת חל תשעה באב להיות בשבת. והיות ואין מתענים בשבת, דחינוהו [דחינו אותו, את צום תשעה באב] **לאחר השבת, ליום ראשון, שהוא עשרה באב. והתענינו בו, ביום ראשון, תענית תשעה באב - ולא השלמנוהו** [לא השלמנו את התענית עד הערב] (705), **מפני שיום עשרה באב - יום טוב שלנו הוא** (706).

הרי שתענית שלא השלימוה, אלא התענו רק מספר שעות - נחשבת תענית!

דוחה הגמרא: **התם נמי** [אף שם, באותו מעשה] מה שהתענו, **לצעורי נפשיה בעלמא הוא** [רק כדי לצער עצמם עם הציבור (707)]. אבל באמת אין תענית זו נחשבת תענית גמורה.

תא שמע, דאמר רבי יוחנן [לפעמים היה רבי יוחנן אומר]: **אהא** [אהיה] **בתענית, עד שאבוא לביתי!** וכשהיה מגיע לביתו, אף שלא היה זה בסוף היום, אלא לאחר כמה שעות - היה אוכל. הרי שקרא רבי יוחנן לתענית שלא השלימה - "תענית!"

דוחה הגמרא: **התם** [שם], מה שקיבל עליו תענית, לא לשם תענית חובה קיבל, אלא כדי **לשמוטיה נפשיה מבי נשיאה הוא דעבד** [להשמיט עצמו מאנשי בית הנשיא עשה]. שהם היו מזמינים ומטריחים אותו לאכול עמם, והוא לא היה רוצה. לכן היה אומר להם שהוא בתענית, ואסור באכילה.

אבל באמת לא נתכוון לקבל עליו תענית כלל, ואם היה רוצה - היה אוכל מיד (708), ואין בנדרו כלום.

אמר שמואל: כל תענית (709) שלא קיבל עליו מבעוד יום - לאו שמיה תענית
[אינה נחשבת תענית] (710).

שואלת הגמרא: **ואי יתיב, מאי** [ואם ישב בתענית אף שלא קיבל עליו מבעוד יום, האם יש בכך חשיבות ומעלה כל שהיא, או לא?] (711)

אמר רבה בר שילא: אדם זה, שהתענה בלי שקיבל עליו את התענית, **דמי למפוחא דמליא זיקא** [הרי הוא דומה למפוח מלא רוח]. שבחינם מילא עצמו רוח ולא אכל, כי אין בכך כל תועלת.

עתה דנה הגמרא בענין קבלת תענית.

אימת מקביל ליה [מתי צריך לקבל עליו התענית מבעוד יום]? **רב אמר**: צריך לקבל את התענית **בזמן המנחה** [בזמן הראוי לתפילת המנחה] (712). דהיינו, מתשע שעות ומחצה ולמעלה (713) [הוא הזמן של תפילת "מנחה קטנה"].

אבל אין צריך לקבל את התענית דווקא בתפילה עצמה, אלא אפילו כאשר הוא עומד בשוק ועוסק בעיסוקיו, מפסיק לרגע ואומר: "הריני בתענית למחר".

ושמואל אמר: צריך לקבל עליו את התענית דווקא בתוך **תפלת המנחה** (714).

ובאיזה מקום בתפילה מקבל עליו את תענית?

כשאומר דברי ריצוי ותחנונים שבסוף התפילה (715), מוסיף ואומר: "הריני בתענית למחר" (716).

אמר רב יוסף: כוותיה דשמואל [כדברי שמואל], שאמר שצריך לקבל את התענית בתפילת המנחה, **מסתברא** [מסתבר].

דכתיב (717) במגילת תענית, לאחר שהוזכרו תאריכים שונים שבהם אירעו מאורעות טובים לישראל, ולכן אין להתענות בהם: "אלין יומיא דלא להתענאה בהון" [אלו הימים שאין להתענות בהם]: **להן (718) כל איניש דייתי עלוהי מקדמת דנא ייסר** [כל אדם שהביא עליו תעניות מקודם לימים טובים אלו, כגון שקיבל עליו להתענות עשרה או עשרים ימי תענית, ובתוך אותם ימים הגיעו אותם ימים טובים שאין להתענות בהם - "ייסר"].

ועתה צריך לבאר, מה הכוונה "ייסר".

מאי לאו, האם אין הכוונה לומר, **שייסר עצמו בצלו?** כלומר, שהמילה "ייסר" - היינו "יאסור", שיאסור עצמו בתפילה (719), בקבלת תענית בתפילת המנחה, ואז דוחה התענית את אותם ימים טובים?

מוכח, שרק קבלת תענית בתפילה מועילה. ואם לא קיבל את התענית באופן זה, לא עשה ולא כלום! דוחה הגמרא: **לא**. הכוונה במילה "ייסר" היא מלשון "ייאָסר", **שיאָסר עצמו**. דהיינו, שאם קיבל עליו תענית קודם לאותם ימים טובים, הרי הוא נאסר באכילה, ותעניתו דוחה את אותם ימים טובים.

פליגי בה [נחלקו בדבר זה] **רבי חייא ורבי שמעון ברבי**.

חד אמר [אחד אומר], שצריך לְשְׁנוֹת במגילת תענית "ייסר".

וחד אמר, שצריך לשנות שם "יאסר".

שואלת הגמרא: **בשלמא למאן דאמר ייסר**, היינו **כדאמרינן** [כפי שאמרנו], שצריך לאסור איסור על עצמו בתפילת המנחה, ורק אז חלה עליו התענית.

אלא למאן דאמר יאסר - מאי היא [למה הכוונה, מה הוא סובר]? (720)

מבארת הגמרא: **כדתניא במגילת תענית: "כל איניש דייתי עלוהי מקדמת דנא יאסר"**.

כיצד?

יחיד שקיבל עליו להתענות בימי שני וחמישי של כל השנה כולה, ואירעו בו ימים טובים הכתובין במגילת תענית, כך הוא הדין:

אם נדרו קודם לגזרתנו, דהיינו, שנדר את נדרו לפני שגזרו ותקנו חכמים את אותם ימים טובים, שלא להתענות בהם (721) - **יבטיל** [יבטל] **נדרו את גזרתנו**, וימשיך את תעניותיו אף באותם ימים טובים.

ואם גזרתנו קודמת לנדרו, דהיינו, שנדר את נדרו אחרי שכבר גזרו ותקנו חכמים את אותם ימים טובים, אזי הדין הוא שאף שנדר את נדרו קודם שחלו אותם ימים טובים - **תבטל גזרתנו את נדרו**, ולא יתענה באותם ימים טובים (722).

תנו רבנן: אדם שקיבל עליו להתענות תענית למחר (723), **עד מתי אוכל ושותה** בלילה שקודם התענית? - **עד שיעלה עמוד השחר**, (724) (725) **דברי רבי**.

רבי אליעזר בר שמעון אומר: עד קרות הגבר [עד שקורא התרנגול] (726) בפעם הראשונה (727).

אמר אביי: לא שנו שיכול לאכול בלילה שלפני תעניתו עד עלות השחר או עד קרות הגבר [כל אחד כשיטתו] אלא באופן **שלא גמר סעודתו** עד סמוך לאותו זמן.

אבל אם גמר סעודתו קודם לכן לדברי הכל **אינו אוכל** יותר (728) (729).

איתיביה רבא מברייתא, ששנינו: **אכל** סעודתו, ובירך ברכת המזון, **ועמד** משולחנו - **הרי זה חוזר ואוכל** לאחר מכן. הרי לנו, שאף שסיים סעודתו, יכול לחזור ולאכול כל עוד שלא האיר היום!

מתרצת הגמרא: **התם** [שם] מדובר **כשלא סילק** את השולחן מלפניו (730). שבאופן כזה לא הסיח דעתו מלסעוד עוד, ולכן אם חזר וסעד - הרי זה נחשב כהמשך לאותה סעודה, והרי אמרנו שיכול להמשיך ולסעוד עד תחילת היום.

איכא דאמרי [יש שאומרים] את מחלוקתם של רבא ואביי באופן אחר:

אמר רבא: לא שנו שיכול לאכול עד שיעלה עמוד השחר אלא **כשלא ישן** עדיין באותו לילה.

אבל אם ישן, הרי זה נחשב הפסקה, ושוב **אינו אוכל**.

איתיביה אביי מברייתא. שכך שנינו שם: **ישן** בליל יום התענית, ושוב התעורר **ועמד** לאחר מכן באותו לילה - **הרי זה אוכל** [יכול הוא להמשיך ולאכול]. הרי לנו, שאף שישן באותו לילה, יכול להמשיך לאכול עד הבוקר!

ודוחה הגמרא את הקושיה: **התם** אין מדובר באופן שישן ממש, אלא **במתנמנם**. אבל אם ישן ממש, אינו אוכל לאחר מכן.

שואלת הגמרא: **היכי דמי מתנמנם** [באיזה אופן נחשב שהוא מתנמנם ולא ישן ממש]?

דף יב - ב

אמר רב אשי: מתנמנם היינו **ניס ולא ניס, תיר** (731) **ולא תיר** [ישן ולא ישן, ער ולא ער] (732). **דקרו ליה ועני** [כשקוראים לו - הוא עונה], **ולא ידע אהדורי סברא**

[ואם מבקשים ממנו דבר שצריך מחשבה וסברא, אינו יודע להשיב]. **וכי מדכרי ליה** - **מדכר** [וכאשר מזכירים לו את הסברא - נזכר]. באופן כזה - הרי הוא מתנמנם.

אמר רב כהנא אמר רב: יחיד שקיבל עליו תענית סתם, ואינו יודע אם נתכוין לתענית יחיד או לתענית צבור - **אסור בנעילת הסנדל** (733) כמו בתענית צבור.

והטעם, משום ש**חיישינן** [אנו חוששים] **שמא תענית צבור קיבל עליו** (734).

היכי ליעבד [היאך יעשה] כדי שיהיה ברור שקיבל עליו תענית יחיד?

אמר רבה בר רב שילא: לימא הכי [שיאמר כך] בזמן קבלת התענית: **"למחר אהא לפניך** [אהיה לפניך, לפני הקדוש ברוך הוא] **בתענית יחיד"**.

אמרו ליה רבנן לרב ששת: הא קא חזינן רבנן דמסיימי מסנייהו ואתו לבי תעניתא [הרי אנו רואים שחכמים נועלים מנעליהם בתענית צבור, ובאים כך לבית התענית], והרי בתענית צבור אסורים בנעילת הסנדל!

[ובאמת טעמם משום שהם סוברים כשמואל, שאמר ליל שאין תענית צבור בבבל].

איקפד [הקפיד] רב ששת על אותם חכמים הנוהגים כך, לבוא במנעליהם ביום התענית, **ואמר להו** [להם], לאותם חכמים שסיפרו לו על כך: **דלמא מיכל נמי אכול** [שמא הם גם אוכלים בתעניתם]?! (735)

[והטעם שהקפיד, משום שהוא אינו סובר כשמואל שאמר שאין תענית צבור בבבל].

ועתה מביאה הגמרא הנהגות שונות שנהגו האמוראים בענין נעילת הסנדל בתענית.

אביי ורבא מעיילי כי מסיימי אפנתא [נכנסו לבית המדרש ביום התענית, כשהם נעולים במין מנעל רך וקל (736)]. כי הם סוברים שביום התענית אסור ללכת דווקא במנעלים של עור (737).

מרימר ומר זוטרא מחלפי דימינא לשמאלא, ודשמאלא לימינא [החליפו את מנעל רגל ימין לרגל שמאל, ואת של רגל שמאל - לרגל ימין] (738).

רבנן דבי רב אשי [החכמים של בית רב אשי] **נפקי כי אורחיהו** [יצאו נעולים במנעליהם כדרכם], ולא שינו כלל.

והטעם, משום ש**סברי כי הא דאמר שמואל** [כי הם סוברים כדברי שמואל], שאין תענית צבור בבבל - **אלא תשעה באב בלבד** (739).

אמר רב יהודה אמר רב: לוח אדם תעניתו (740) - **ופורע** לאחר מכן (741). כלומר, יכול אדם לנהוג בתענית כמו בהלוואה. והיינו, שאם קיבל עליו תענית, ואינו יכול להתענות עתה (742), יכול לקבלה עליו כהלוואה, שיהא מוטל עליו חוב להתענות. ולאחר מכן, כשיוכל להתענות, יפרע חובו - ויתענה.

ממשיך ואומר רב יהודה: **כי אמריתה קמיה דשמואל** [כאשר אמרתי דבר זה לפני שמואל], **אמר לי: וכי נדר קבל עליה, דלא סגי דלא משלם** [וכי קבל עליו נדר, שאי אפשר שלא ישלם את נדרו]?

לא כן. אלא **לצעורי נפשיה קביל עליה** [קיבל עליו לצער עצמו בתענית]. **אי מצי - מצער נפשיה. אי לא מצי - לא מצער נפשיה** [אם הוא יכול, יצער עצמו ויתענה. ואם לאו, לא יצער עצמו, ולא יתענה] (743).

איכא דאמרי [יש האומרים] באופן שונה את מימרתו של רב יהודה בשם רב:

אמר רב יהודה אמר רב: לוח אדם תעניתו - ופורע.

כי אמריתה קמיה דשמואל, אמר לי: פשיטא! פשוט שכך הוא הדין! לא יהא קבלת התענית **אלא נדר! ונדר, מי לא מצי בעי לשלומי ומיזל למחר וליומא אחרינא** [האם אין הנודר יכול לשלמו למחר וליום אחר]? כמו כן בנדון שלנו, ודאי שיכול לשלם את התענית ביום אחר. (744)

רב יהושע בריה דרב אידי איקלע לבי רב אסי [הזדמן לביתו של רב אסי]. **עבדו ליה עגלא תילתא** [הכינו לכבודו עגל משולש] (745).

אמרו ליה בני ביתו של רב אסי לרב יהושע: ליטעום מר מידי [יטעם אדוני דבר מה]!

אמר להו: בתעניתא יתיבנא [יושב אני בתענית], ואסור לי לאכול.

אמרו ליה: ולוזיף מר, וליפרע [שילוח אדוני את התענית, ויפרע ביום אחר]! כלומר, הפסק עתה את תעניתך ואכול עמנו, ופרע את חוב התענית המוטל עליך - ביום אחר!

האם **לא סבר מר להא דאמר רב יהודה אמר רב** [האם אינך סובר את דברי רב יהודה בשם רב], **שלוה אדם תעניתו - ופורע?**

אמר להו: התענית שאני יושב בה - תענית על חלום לא טוב הוא (746). **ואמר רבה בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב: יפה תענית לחלום - כאש לנעורת** (747).

ואמר רב חסדא: ומה שתענית מועילה כל כך לחלום - היינו דווקא אם מתענה בו ביום שחלם בו (748).

לכן איני יכול ללוות את התענית ולפרוע אותה ביום אחר, כי תענית חלום מועילה דווקא באותו יום שחלם בו (749).

ואמר רב יוסף: ואפילו בשבת (750), שאסור להצטער בה, יכול להתענות תענית חלום, כדי שיתבטל צער גופו.

אמנם, למרות שמותר להתענות תענית כזו בשבת, מכל מקום - הרי ביטל מצות "עונג שבת". ולכן שואלת הגמרא, **מאי תקנתיה** [מה תקנתו] אם התענה בשבת? כיצד יכפר על כך? (751) ואומרת הגמרא: **ליתבי תעניתא לתעניתא** [ישב בתענית ביום ראשון (752), כנגד אותה תענית שהתענה בשבת (753)], ובכך יכפר על כך שביטל מצות עונג שבת.

מתניתין:

שנינו במשנה הקודמת, שאם לא ירדו גשמים עד ראש חודש כסלו, בית דין גוזרין שלש תעניות על הציבור. ותעניות אלו - קלות הן. שאוכלים כל הלילה, ואף ביום - אסורים רק באכילה ושתייה. אבל אין חייבים בשאר עינויים.

עברו תעניות אלו - ולא נענו עדיין בירידת גשמים, **בית דין גוזרין שלש תעניות אחרות על הציבור**. ותעניות אלו - חמורות יותר הן, ולכן: **אוכלין ושותין רק מבעוד יום**, אבל בליל יום התענית - אסורים באכילה ושתייה (754), **ואסורין במלאכה** (755), **וברחיצה, ובסיכה, ובנעילת הסנדל, ובתשמיש המטה, ונועלין את המרחצאות** (756).

עברו גם שלש תעניות אלו - ועדיין לא נענו, **בית דין גוזרין עליהן** [על הציבור] **עוד שבע תעניות**.

שהן, סך כל התעניות שהזכרנו: שלוש תעניות הראשונות, שלוש אמצעיות, ושבע אחרונות - **שלוש עשרה תעניות על הציבור** (757).

הרי תעניות אלו, שבעת ימי התענית האחרונים, **יתרות על התעניות הראשונות** [חומרה יתירה יש בהן לעומת כל התעניות הקודמות] בשני דברים:

א. **שבתעניות אלו מתריעין** [בגמרא להלן יתבאר האם הכוונה להתרעה בתפילה וצעקה, או לתקיעה בשופרות (758)], ב. **ונועלין** לחלוטין למשך כל יום התענית **את פתחי החנויות** של דברי מאכל ושתייה [מה שאין כן בתעניות הקודמות, שלמרות שאסורים

באכילה ושתייה, מכל מקום מותר לפתוח את החנויות, ומותר להכנס ולקנות בהן דברי מאכל].

ואימתי יהיו מותרים בעלי החנויות לשוב ולפתוח את חנויותיהם?

ביום התענית שחל ביום שני בשבוע, מטיין [פותחים קצת את פתחי חנויותיהם (759)] **עם חשיכה** [לעת ערב].

והטעם שאין מטיין כל היום, כדי שיראו בני אדם שהחנויות סגורות - ויצטערו. ורק לעת ערב פותחין קצת, כדי שיהיה להם מה לאכול בלילה (760).

ולעומת זאת, **ביום התענית שחל ביום חמישי בשבוע - מותרין** לפתוח חנויותיהם לגמרי, ובמשך כל היום (761), **מפני כבוד השבת** [כדי שיוכלו לקנות צרכי שבת].

עברו גם ימי תעניות **אלו - ולא נענו**, אין גוזרים תעניות נוספות על הציבור.

אבל **ממעטין במשא ומתן, בבנין, ובנטיעה** (762), **באירוסין** (763), **ובנישואין** (764), **ובשאילת שלום בין אדם לחבירו, כבני אדם הנזופין למקום** ["נזופין" - לשון גערה. והיינו כאילו גער בהם הקדוש ברוך הוא].

דין זה נאמר לגבי כלל הציבור.

אבל **היחידים** [תלמידי חכמים] **חוזרין ומתעניין** גם לאחר שעברו כל ימי התעניות שגזרו על הציבור עד **שיצא** [שיעבור] כל חודש **ניסן** (765).

אבל לאחר שיצא חודש ניסן, אין מתפללים עוד על הגשמים. כי אם **יצא** חודש **ניסן** (766), **וירדו אז גשמים - סימן קללה** הוא (767), ולא ברכה (768).

שנאמר שאמר שמואל לעם ישראל, כאשר המליכו את שאול: **"הלוא קציר חטים היום וגו' אקרא אל ה' ויתן קלות ומטר ודעו וראו כי רעתכם רבה וגו'".** הרי שירידת גשמים בקיץ - סימן קללה היא (769).

גמרא:

שואלת הגמרא: **בשלמא כולהו**, כל הדברים שהוזכרו במשנה, שאסורין בתענית - **אית בהו תענוג** [יש בעשייתן תענוג]: **רחיצה, וסיכה, ותשמיש המטה**. ולכן אסור לעשותם ביום התענית.

אבל מלאכה, למה אסור בעשייתה? והרי **צער הוא** לעשות מלאכה! (770)

אמר רב חסדא אמר רב ירמיה בר אבא: אמר קרא: "קדשו צום קראו עזרה אספו זקנים", דימה הכתוב צום - **כעצרת** [היינו חג השבועות ושמיני עצרת, שמכונים בשם "עצרת"].

מה עצרת - אסור בעשיית מלאכה, שהרי יום טוב הוא,

אף תענית - אסור בעשיית מלאכה (771).

אי [שמא תאמר], כיון שאנו מדמים תענית לעצרת לענין איסור מלאכה, נמשיך ונדמה אותם גם לענין אחר, ונאמר: **מה גבי עצרת** - איסור המלאכה מתחיל **מאורתא** [מהערב], מליל יום טוב, **אף בתענית נמי** - יתחיל איסור המלאכה **מאורתא** [מהערב]!
(772)

אמר רבי זירא: לדידי מיפרשא לי מיניה דרבי ירמיה בר אבא [רבי ירמיה בר אבא פירש לי את הענין]: **אמר קרא** בענין צום [במקרא דלעיל]: "קדשו צום וגוי **אספו זקנים**". הרי שדימה הכתוב צום - **דומיא דאסיפת זקנים** [בדומה לאסיפת זקנים, כינוס החכמים בבית הכנסת].

וכך אנו דורשים את הדמיון וההשוואה בין צום לאסיפת זקנים:

מה אסיפת זקנים - ביום היא, שהרי בלילה כל אחד נמצא בביתו, ואינם נאספים, **אף צום נמי** - מתחיל **ביום**, ולא מהערב.

שואלת הגמרא: אם כך, אם אנו מדמים את הצום לאסיפת זקנים, נמשיך על דרך זו, **ואימא** [ונאמר] שהצום מתחיל **מטיהרא** [מהצהרים (773)], שהרי אין דרך הזקנים להתאסף השכם בבוקר, אלא רק בצהרים?

אמר רב שישא בריה דרב אידי: מה ששנינו במשנה, שאסורים בעשיית מלאכה במשך כל היום - **מסייע ליה לרב הונא, דאמר שמצפרא כינופיא** [שכבר מהבוקר של יום התענית - נאספין כולם בבית הכנסת], וכפי שיבואר להלן.

שלכן פשוט לתנא שאיסור מלאכה - כל היום הוא, משום שאנו מדמים את הצום לאסיפת זקנים, ואסיפת זקנים - מהבוקר היא (774).

היכי עבדי [היאך עושין את סדר יום התענית]?

אמר אביי: מצפרא עד פלגא דיומא - מעיינינן במילי דמתא [מהבוקר עד חצות היום, מעיינים בענייני העיר], אם יש גזל וחמס ביניהן, ומפייסים את אלו שנעשה עימם עוול.

מכאן ואילך [מחצות היום ואילך], מחלקים את הזמן שנותר מהיום לשני חלקים :

רבעא דיומא [רבע יום, דהיינו, חצי מחצי היום שנותר] **קרינן בספרא** [קוראין בספר תורה] "ויחל משה", (775) (776) **ואפטרתא** [ומפטירין] הפטרת "דרשו ה' בהמצאו" [כפי שאנו נוהגים בזמננו בתעניות].

מכאן ואילך [מסוף החצי הראשון של חצי היום שנותר] עד סוף היום - **בעינן רחמי** (777) [מתפללים ומבקשים רחמים] (778).

שנאמר: "ויקומו על עמדם ויקראו בספר תורת ה' אלהיהם רבעית היום, ורבעית מתודים ומשתחויים לה' אלהיהם".

הרי לנו שרביע היום קראו בתורה, ורביע היום היו מתודים ומבקשים רחמים (779).

דף יג - א

שואלת הגמרא: מנין לנו שכך הוא סדר הדברים? **איפוך אנא** [אהפוך אני את הסדר], ונאמר שבחצי הראשון של היום קוראין בתורה ובהפטרה, ומבקשים רחמים. ובחצי השני - מעיינים בענייני העיר!

מבאר הגמרא: **לא סלקא דעתך** [אל תעלה על דעתך לומר כך].

דכתיב שאמר נחמיה בן חכליה: **"ואלי יאספו כל חרד בדברי אלהי ישראל על מעל הגולה וגו'** [ואני יושב משומם (780) עד הערב] ". והיינו, שבאו אליו טובים וכשרים שבעם ישראל להגיד על מעל וחטא בני הגולה, כדי להפרישם מן החטא.

וכתיב בהמשך המקרא: **"ובמנחת הערב קמתי מתעניתי** ובקרעי בגדי ומעילי ואכרעה על ברכי **ואפרשה כפי אל ה'".**

ומכך שנחמיה התפלל והתחנן לקראת ערב (781), משמע שבחצי הראשון של היום - מעיינים בענייני העיר.

אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא: כל איסור רחיצה שאסרו חכמים שהוא משום אָבֵל, כגון (782) **צום תשעה באב** (783), שהוא מחמת האבל על חורבן הבית (784), **וכל שכן אָבֵל ממש, שמתו לפניו, אסור** ברחיצה (785) **בין במים חמין ובין בצונן.**

ואילו **כל** איסור רחיצה **שהוא משום** איסור **תענוג**, **כגון תענית צבור**, אזי דווקא **בחמין אסור** לרחוץ, שתענוג הוא לו. אבל **בצונן** - **מותר**, שהרי אין ברחיצה זו תענוג, אלא נקיות בלבד (786).

אמר רב אידי בר אבין: אף אנן נמי תנינא [אף אנו שנינו דבר זה במשנתנו]. שהרי כתוב במשנה גבי תענית צבור: **ונועלין את המרחצאות**. משמע שרק רחיצה במרחצאות, שהם חמים, אסור. אבל רחיצה בצונן - מותרת.

אמר ליה אביי: מה הראיה מלשון המשנה? ואי [ואם] היה סובר התנא שאף **בצונן אסור** לרחוץ, דהיינו, שאסור לרחוץ אף בנהרות צוננין, האם **"סוכרין את הנהרות"** **מבעי ליה למיתני** [היה לו לתנא לשנות]!?

ודאי שאי אפשר לשנות כך, שהרי אין אפשרות לסכור את הנהרות כדי למנוע רחיצה בהם.

והיות ובכל מקרה היה על התנא לשנות "נועלין את המרחצאות", בין אם אסור רק בחמין, ובין אם אף בצונן, אין ראיה מלשון משנתנו (787).

אמר רב שישא בריה דרב אידי: באמת מלשון זו אין ראיה. אלא **אבא** [רב אידי, שהיה אביו של רב שישא], **הכי קשיא ליה** במשנתנו:

מכדי תנן [הרי שנינו] כבר בתחילת המשנה **שאסור ברחיצה**. **"נועלין את המרחצאות" למה לי?** לשם מה שנה התנא שצריך לנעול את המרחצאות, הרי אם אין רוחצים, ממילא אין שימוש למרחצאות!

אלא לאו שמע מינה: דווקא בחמין שבמרחצאות - **אסור** לרחוץ. אבל **בצונן** - **מותר**. ולכן שנה התנא "ונועלין את המרחצאות", להשמיענו שאסור לרחוץ דווקא במים חמים, כאותם מים שבמרחצאות.

לימא מסייע ליה [ננסה לומר שיש סיוע] לרב חסדא, שאמר שכל שהוא משום אבל אסור אפילו בצונן, מהברייתא.

שכך שנינו בברייתא: **כל חייבי טבילות, כגון נדה ויולדת - טובלין כדרכן** [כפי רגילותן לטבול], **בין בתשעה באב, בין ביום הכפורים**.

ועתה, עלינו לבאר **במאי**, באיזה מים, הם טובלין?

אילימא שטובלין במים **חמין**, שהוחמו על גבי האש, אי אפשר לומר כך. כי **טבילה בחמין מי איכא** [האם יש טבילה]! (788) והלא מים שהוחמו בכלי על גבי האש - **שאוּבין**

נינהו [שאובים הם] (789), ואסור לטבול במים שאובים, אלא צריך לטבול דווקא במי גשמים או מעיינות! (790)

אלא לאו - ודאי שמדובר **בצונן**.

ודווקא **חייבי טבילות** - **אין**, אכן, טובלין במים צוננים אף בתשעה באב ויום הכפורים, משום שטבילה בזמנה - מצוה היא (791), שממהר לטהר עצמו.

אבל **איניש אחרינא** [אדם אחר], שאינו חייב טבילה - **לא** ירחץ אף בצונן!

אמר רב חנא בר קטינא: אין מכאן ראייה. כי באמת אפשר לומר שבברייתא מדובר בטבילה בחמין - שלא הוחמו בכלי.

וכיצד יתכן כדבר הזה, שהמים חמים בלא שהוחמו בכלי על האש?

לא נצרכה [לא הוצרכו דברי הברייתא] **אלא לחמי טבריא**, שהם מי מעיין, וחמים הם כבר בנביעתם.

ודווקא חייבי טבילות מותרין בטבילה בחמין. אבל שאר אדם - אסורין בחמין, ומותרין בצונן.

ומקשה הגמרא: **אי הכי, אימא סיפא** [אמור את סוף הברייתא], ששינינו שם, שנחלק **ואמר רבי חנינא סגן הכהנים**, שאף חייבי טבילות אין טובלין בימים אלו, כי **כדי** [ראוין] **הוא בית אלהינו לאבד עליו טבילה פעם אחת בשנה**, ואפילו טבילת מצוה.

ואי אמרת [ואם כדברך, שאתה אומר] **שבצונן מותר** אף לכל אדם לרחוץ בתשעה באב ויום הכפורים, ואין בכך משום ביטול כבוד בית ה', למה יבטלו חייבי טבילה מטבילתן בימים אלו, **ירחץ בצונן!** אלא על כרחך, שלכל אדם אף בצונן אסור, ורק לחייבי טבילות התירו. ונחלק רבי חנינא ואמר, שאף חייבי טבילות לא יטבלו בצונן, כי כדי הוא בית אלקינו לאבד עליו טבילה!

אמר רב פפא: באמת אפשר לומר שלכל אדם דווקא בחמין אסור, אבל בצונן - מותר. ולחייבי טבילות התירו גם בחמין. ובאמת רבי חנינא לא בא לאסור על חייבי טבילות רחיצה בצונן, אלא רק בחמין. ואם כן, אם קיימת אפשרות לטבול בצונן, אכן לא תאבד הטבילה, אלא יטבלו בצונן.

ומה שאמר רבי חנינא בברייתא: "כדי הוא בית אלקינו לאבד עליו טבילה", מדובר **באתרא** [במקום] **דלא שכיח צונן** [שאינן מצויים מים צוננים לטבול בהם] (792).

שבמקום כזה, אם נאסור טבילה בחמין, לא יוכלו לטבול כלל. ואמר רבי חנינא, שלמרות זאת, כדי הוא בית אלקינו לאבד עליו טבילה.

תא שמע: כשאמרו חכמים שבתענית צבור אסור במלאכה, לא אמרו אלא ביום.

אבל בלילה - מותר במלאכה (793).

וכשאמרו שבתענית צבור אסור בנעילת הסנדל, לא אמרו אלא כשהוא בעיר.

אבל כשהולך בדרך מחוץ לעיר - מותר, כי בהליכה כזו יש סכנה אם לא ינעל מנעלים.

הא כיצד? היאך ינהגו הולכי דרכים?

כאשר הוא יוצא לדרך - נועל את הסנדל.

וכאשר נכנס לעיר מדרכו - חולץ סנדלו.

וכשאמרו שבתענית צבור אסור ברחיצה, לא אמרו אלא גבי רחיצת כל גופו.

אבל לרחוץ פניו ורגליו - מותר.

וכן, כשם שאמרנו חילוקי דינים אלו [כגון החילוק בין ההולך בדרך למי שנמצא בעיר לענין נעילת הסנדל] גבי תענית ציבור, כך אתה מוצא חילוקים אלו אף במנודה [מי שנידוהו בית דין, שעליו לנהוג מנהגי אבלות (794)] ובאָבֶל.

עד כאן לשון הברייתא.

ועתה, כששנה התנא בברייתא שהוא הדין לענין מנודה ואבל, **מאי לאו - אכולהו** [האם אין מדובר על כל החילוקים שהוזכרו], ואף על רחיצה. ואמר, שאף במנודה ואבל, אסור לרחוץ דווקא כל גופו, אבל פניו וידיו מותר!

ובמאי [ובמה, באיזה אופן מדובר]? **אילימא** [אם נאמר] שמדובר ברחיצה בחמין, לא יתכן לומר כך. כי לרחוץ פניו ורגליו במים חמים - **מי שרו** [האם מותר] לאבל!!

והאמר [והרי אמר] **רב ששת: אָבֶל אסור אפילו להושיט את אצבעו בחמין!**

אלא לאו, על כרחך שהברייתא מדברת ברחיצה בצונן!

והרי שנה התנא, שאסור לרחוץ כל גופו, ורק פניו ורגליו - מותר.

מוכת, שבתענית צבור אסור לרחוץ כל גופו אפילו בצונן!

הגמרא דוחה את הראיה: **לא**. אין מדובר בברייתא בצונן.

לעולם מדובר בברייתא דווקא **בחמין**. שבאופן זה אסור לרחוץ את כל גופו, ורק פניו ידיו ורגליו - מותר. אבל בצונן - מותר לרחוץ אפילו את כל גופו.

ודקא קשיא לך [ומה שהוקשה לך] ממה ששנינו: **וכן אתה מוצא במנודה ובאבל**, היאך יתכן לומר שמותר לאבל לרחוץ חלק מגופו בחמין, והרי אפילו להושיט אצבעו בחמין אסור -

אין זו קושיה.

כי מה ששנינו בסוף הברייתא, שאף במנודה ואבל אתה מוצא את החילוקים שהוזכרו גבי תענית - **אשאר קאי** [מדובר על שאר הדברים שנשנו בברייתא]: נעילת הסנדל וסיכה (795). שבדברים אלו, אף מנודה ואבל - דינם כמו בתענית צבור.

אבל מה ששנינו בברייתא, שאיסור רחיצה בחמין הוא דווקא בכל גופו, אבל פניו ידיו ורגליו מותר - מדובר דווקא בתענית צבור. אבל במנודה ואבל - גם פניו ידיו ורגליו אסור לרחוץ בחמין.

תא שמע, דאמר רבי אבא הכהן משום רבי יוסי הכהן: מעשה היה, ומתו בניו של רבי יוסי בן רבי חנינא, ורחץ בצונן כל שבעה.

הרי לנו שאבל מותר לרחוץ בצונן!

הגמרא דוחה את הראיה: **התם** [שם], במעשה של רבי יוסי בן רבי חנינא - **כשתכפוהו אבליו הוה** [שהיו ימי אבלותו זה אחר זה מיד], כי מתו שני בניו זה אחר זה. והיות והיו ימי אבלותו מרובים יותר מהרגיל, התירו לו לרחוץ בצונן אף בימי אבלותו.

וכפי שמצינו בברייתא, שאם תכפוהו אבליו, מקילים עליו: **דתניא: תכפוהו אבליו בזה אחר זה**, ומשום כך **הכביד שערו** [שערו נעשה רב, והוא מכביד עליו], שהרי אבל אסור בתספורת -

מיקל בתער [מותר לו לדלל במקצת את שערו בתער].

וכמו כן, למרות שאבל אסור לכבס בגדיו, מכל מקום **אָבַל כזה**, שתכפוהו אבליו, **מכבס כסותו במים**.

אמר רב חסדא: דווקא **בתער**, שהוא דרך שינוי [שהרי באופן הרגיל מספרים את השערות על ידי מספריים], התירו לו להקל שער. **אבל לא** התירו לו להקל **במספרים** - כדרכו.

וכן מה שהתירו לו לכבס כסותו, היינו דווקא **במים**. **ולא בנתר** (796), **ולא בחול**, שדרך לכבס בהם, לפי שהם מלבנים את הכביסה ביותר.

אמר רבא: **אָבְל מוּתַר לְרַחוּץ בְּצוּנָן כָּל שִׁבְעָה, מִיַּד דְּהוּה אַבְשָׂרָא וְחִמְרָא** [כפי שהוא מותר בבשר ויין], שתענוג הם כצונן.

דף יג - ב

מיתבי: **אין הבוגרת** [נערה שהביאה שתי שערות (797), שהן סימני גדלות] **רשאה** [רשאית] (798) **לנוול את עצמה בימי אָבְל אביה** [שמת אביה והיא מתאבלת עליו (799)]. אלא עליה להתקשט, כדי שירצו בני אדם לשאתה לאשה.

משמע, **הא נערה**, שאינה ראויה עדיין להנשא - **רשאה** לנוול עצמה.

מאי לאו, האם מה שאמרנו שאין הבוגרת רשאה לנוול עצמה, ונערה רשאה, לא מדובר **ברחיצה?**

ובמאי, באיזה סוג רחיצה מדובר?

אילימא בחמין, וכי אפשר לומר שעל רחיצה כזו שנינו בברייתא **שאינ הבוגרת רשאה** לנוול עצמה, אלא צריכה היא לרחוץ? **והאמר** [והרי אמר] **רב חסדא: אָבְל אסור** אפילו **להושיט אצבעו בחמין!**

אלא לאו - ודאי שמדובר ברחיצה **בצונן!**

ושנינו בברייתא, שדווקא בוגרת רוחצת. אבל נערה - אינה רוחצת אף בצונן. הרי לנו שְאָבְל אסור לרחוץ אף בצונן!

הגמרא דוחה את הראיה: **לא**. אין מדובר בברייתא ברחיצה. שהרי לא רק בוגרת מותרת לרחוץ בצונן, אלא גם נערה, וכל שאר אבליים, רשאים לרחוץ בצונן.

אלא, הברייתא מדברת **אכיחול** [על כיחול, שהוא הנחת כחול בעיניים] ועל **פירכוס** [סידור השיער]. שדברים אלו מותרים רק בבוגרת, הראויה להנשא, כדי שיקפצו עליה בני אדם.

מוסיפה ואומרת הגמרא: **לימא מסייע ליה** [שמא יש סיוע לדברי רבא] מהמימרא דלהלן:

דאמר רבי אבא הכהן משום רבי יוסי הכהן: מעשה ומתו בניו של רבי יוסי בר חנינא, ורחץ בצונן כל שבעה.

הרי לנו שאבל מותר לרחוץ בצונן!

אמרי: התם בשתכפוהו אבליו זה אחר זה.

דתניא: תכפוהו אבליו בזה אחר זה, הכביד שערו - מיקל בתער, ומכבס כסותו במים.

אמר רב חסדא: בתער - אבל לא במספרים, במים - ולא בנתר ולא בחול ולא באָהַל ["אהל" הוא מין סבון, שרוחצים בו].

איכא דאמרי [יש אומרים], שכך **אמר רבא: אבל אסור בצונן כל שבעה.**

שואלת הגמרא: **מאי שנא** [במה שונה] רחיצה בצונן מאכילת בשר ושתית יין, שאבל מותר בהם?

ומבארת הגמרא: **התם**, מה שהוא אוכל בשר ושותה יין, אינו לשם הנאה, אלא **לפכוחי פחדיה הוא דעביד** [להעביר צערו ודאגתו הוא עושה] (800).

לימא מסייע ליה [האם אפשר לסייע לדברי רבא מהברייתא]: **אין הבוגרת רשאה לנוול עצמה.**

משמע, **הא נערה - רשאה לנוול עצמה.**

במאי [באיזה אופן מדובר]?

אילימא בחמין, וכי אפשר לומר על רחיצה בחמין **שאין הבוגרת רשאה לנוול עצמה**, אלא חייבת לרחוץ?

והאמר רב חסדא: אבל אסור אפילו להושיט אצבעו בחמין!

אלא לאו - ודאי שהברייתא מדברת על רחיצה **בצונן**. ודווקא לבוגרת הותר לרחוץ. משמע שלשאר אבלים - אסור לרחוץ אפילו בצונן, וכדברי רבא!

הגמרא דוחה את הראיה: **לא**. הברייתא אינה מדברת כלל על רחיצה, אלא **אכיחול** ו**פירכוס**, וכפי שנתבאר לעיל.

אמר רב חסדא, זאת אומרת [מדברי הברייתא (801), שנערה אבלה אסורה בכיחול ופרכוס, משמע], **שאבל אסור בתכבוסת** [בכייבוס בגדיו] **כל שבעה** ימי אבלותו. כי איסור תכבוסת דומה לאיסור כיחול ופרכוס.

והלכתא (802): **אבל אסור לרחוץ כל גופו, בין בחמין ובין בצונן, כל שבעה**.

אבל לענין רחיצת **פניו ידיו ורגליו**, יש חילוק בין רחיצה בחמין לרחיצה בצונן: לרחוץ **בחמין** - אסור אפילו רק פניו ידיו ורגליו.

אבל לרחוץ **בצונן** את פניו ידיו ורגליו - **מותר**.

אבל לסוך את גופו בשמן, **אפילו חלק כל שהוא** מגופו - אסור (803).

ואם אינו סך כדי להתענג, אלא רק כדי **לעבר את הזוהמא** [להעביר ולסלק את הכלוך] - **מותר** (804).

עתה חוזרת הגמרא לדון בענייני התענית.

צלותא דתעניתא, היכי מדכרינן [היאך מזכירין את תפילת התענית]?

אדבריה [החשיבו, העלהו לגדולה] (805) **רב יהודה לרב יצחק בריה** [בנו], **ודרש רב יצחק: יחיד שקיבל עליו תענית, מתפלל תפילה של תענית**. דהיינו, תפילת "עננו".

והיכן, באיזה מקום בתפילת שמונה עשרה, **אומרה** [אומר את תפילת "עננו"] -

אומר את תפילת עננו עם ברכה בפני עצמה [כלומר, מסיים אותה בברכה, ברוך אתה ה' וכו'], **בין ברכת "גואל ישראל" - לברכת "רופא חולי עמו ישראל"** (806).

מתקיף לה רב יצחק: וכי תפילת תענית של היחיד חשובה כל כך, עד שהוא **קובע** ומוסיף בתפילת שמונה עשרה **ברכה לעצמו!**

אלא אמר רב יצחק : מזכיר את התענית בתוך ברכת "שמע קולנו", וחותר על כל הברכה, כולל תפילת התענית, בברכת "שומע תפלה" (807). שאותה ברכה וחתימתה, משמע בין על התענית, ובין על כל תפילתו.

וכן אמר רב ששת : מזכירה ב"שומע תפלה" (808).

מיתיבי : אין חילוק בין תפילת יחיד לתפילת צבור בתענית, אלא בדבר אחד :

שזה, היחיד, כולל את תפילת התענית בברכת "שומע תפילה", ומתפלל שמונה עשרה ברכות (809), כמו בכל תפילה.

ואילו **זה**, צבור, אומר את תפילת התענית בברכה בפני עצמה. ואם כן, יוצא שמתפלל תשע עשרה ברכות.

ועתה, עלינו לברר מאי [למה התכוונה הברייתא כשאמרה] "יחיד", ומאי "צבור"?

אילימא [אם נאמר] ש"יחיד" - היינו יחיד ממש, שמתפלל לבדו, ו"צבור" - היינו שליח צבור,

וכי הני [אלו], הברכות שמתפלל שליח צבור בתענית, רק תשע עשרה הן? והרי עשרין וארבע הוּו [הן], כפי שמצינו להלן [טו א], ששליח הצבור אומר בתענית עשרים וארבע ברכות!

אלא לאו - על כרחך צריך לומר, שהכי קאמר [שכך היא כוונת הברייתא] :

אין בין יחיד, דקבל עליו להתענות תענית יחיד, ליחיד שקבל עליו להתענות תענית צבור, אלא חילוק זה : שזה שקבל עליו תענית יחיד - מתפלל שמונה עשרה ברכות.

וזה שקבל עליו תענית צבור - מתפלל תשע עשרה.

שמע מינה [מוכח מכך] שיחיד קובע תפילת תענית בברכה לעצמו!

ולא כדברי רב יצחק ורב ששת, שאמרו שיחיד קובעה בברכת "שומע תפילה".

הגמרא דוחה את הקושיה : לא. לעולם אימא לך [באמת אומר לך] שמה ששנינו בברייתא "צבור" - היינו שליח צבור.

ודקא קשיא לך [ומה שהיה קשה לך], היאך שנינו בברייתא ששליח צבור מתפלל תשע עשרה ברכות, והלא **שליח צבור עשרין וארבע מצלי** [מתפלל] -

אין זו קושיה. כי הברייתא מדברת **בשלוש תעניות ראשונות, דליכא** [שאין בהן] **עשרים וארבע** ברכות, וכפי שמצינו להלן בגמרא [טו א].

ותמהה הגמרא: **ולא?** וכי בשלוש תעניות ראשונות אכן אין אומרים עשרים וארבע ברכות?

והא בברייתא, שהביאה חילוקים בין תעניות ראשונות לאמצעיות, ולא הביאה חילוק זה, שבראשונות אין אומרים עשרים וארבע ברכות, לשון **"אין בין" קתני!**
שכך שנינו בברייתא:

"אין בין שלש תעניות ראשונות לשלוש אמצעיות, אלא חילוק זה: שבאלו, בתעניות ראשונות, מותרין בעשיית מלאכה. ובאלו, בתעניות אחרונות, אסורין בעשיית מלאכה" (810).

והטעם, משום שתעניות ראשונות קלות יותר.

ומשמעות הלשון **"אין בין וכו"**, שהיא לשון מיעוט, שדווקא חילוקים אלו יש בין ראשונות לאמצעיות - ולא יותר.

משמע, **הא לענין אמירת עשרים וארבע** (811) ברכות, אין חילוק בין ראשונות לאמצעיות אלא **זה וזה שוין!**

הגמרא דוחה את הקושיה: אין הכלל כפי שסברנו, שכאשר התנא נוקט לשון **"אין בין"**, כוונתו שרק אלו החילוקים בין תעניות ראשונות לאמצעיות, ולא יותר.

אלא **תנא** [שנה] התנא חילוקים אלו - **ושייר** [והשאיר] חילוקים אחרים. ולא שנה את החילוק שיש בין ראשונות לאמצעיות לענין ברכות.

ומקשה הגמרא: הרי אין דרך התנא לשנות הכל, ולשייר רק דבר אחד. שאם כן, למה לא שנה התנא את הדבר ששייר, הרי לא היה עליו להאריך הרבה לשם כך.

אלא, אם משייר התנא, משייר לפחות שני דברים. שלא שנאם משום שרצה לקצר בלשונו.

ואם כן, **מאי שייר** [מה עוד שייר] התנא - **דהאי שייר** [ששייר את זה], את החילוק לענין ברכות?

ותו [ועוד קשה]: **והא** לשון **"אין בין" קתני!** (812) משמע שחוץ מהחילוקים שהזכיר התנא, אין עוד כל חילוק בין ראשונות לאמצעיות! ומחמת קושיות אלו, נדחה תירוץ הגמרא.

מתרצת הגמרא תירוץ אחר: **אלא, תנא באיסורי קא מיירי** [התנא מדבר בענייני איסור. מה מותר ומה אסור בימי התענית]. אבל **בענייני התפלות - לא מיירי** [אינו מדבר].

ולכן התנא לא הזכיר את החילוק בין ראשונות לאמצעיות גבי ברכות, כי זהו חילוק מענייני תפילה.

הגמרא מביאה עוד תירוץ לקושיה.

ואי בעית אימא [ואם תרצה, תאמר כך]: **באמצעייתא נמי לא מצלי** [גם בתעניות האמצעיות אינו מתפלל] **עשרים וארבע** ברכות. ולכן לא שנה התנא חילוק זה בין ראשונות לאמצעיות.

ותמהה הגמרא: **ולא?** וכי באמצעיות אין אומרים עשרים וארבע ברכות?!

והתניא [והרי שנינו בברייתא]: **אין בין שלש תעניות שניות** [אמצעיות] - **לשבע** תעניות **אחרונות, אלא** חילוק זה בלבד:

שבאלו, תעניות אחרונות, מתריעין ונועלין את החנויות.

משמע, **הא לכל שאר דבריהן** (813) - **זה וזה** [תעניות אמצעיות ואחרונות] **שוין**. והרי בתעניות האחרונות ודאי שאומרים עשרים וארבע ברכות, מוכח שאף בתעניות האמצעיות אומרים אותן!

וכי תימא הכי נמי [שמא תאמר גם כאן] **שתנא** [ששנה] התנא חילוקים אלו, שמתריעין ונועלין את החנויות, **ושייר** את החילוק לענין ברכות,

והא לשון **"אין בין" קתני**, משמע שאין חילוק נוסף בין אמצעיות לאחרונות!

ותמהה הגמרא: **ותסברא** [וכי אתה סובר] שכאשר נוקט התנא לשון **"אין בין"** - הכוונה היא **שדוקא** דברים אלו יש ביניהם, ולא יותר?

והא שייר [והרי שייר] התנא חילוק אחר, שבתעניות אחרונות מוציאין את ה**תיבה** [הארון שמניחין בו את ספרי התורה] לרחובה של עיר, ובאמצעות אין מוציאין!

הגמרא דוחה את התמיהה: באמת כאשר נוקט התנא לשון "אין בין", הכוונה היא בדווקא.

ואי משום ששייר התנא חילוק זה של הוצאת ה**תיבה** לרחובה של עיר - **לאו שיורא הוא** [אין זה נחשב שיור].

כי התנא, **מילי דצינעא** [דברים שעושים בצינעא], כמו התרעה, שהיא בבית הכנסת, וכן עשרים וארבע ברכות, שאומרין בבית הכנסת - **קתני** [שנה במשנה] (814).

אבל **מילי דבפרהסיא** [דברים שנעשים בגלוי, ברחובה של עיר], כגון הוצאת התיבה - **לא קתני** [לא שנה]. ולכן לא הזכיר התנא חילוק זה במשנתנו (815).

אמר רב אשי: מתניתין נמי דיקא [דבר זה, שאין חילוק בין אמצעות לאחרונות לענין עשרים וארבע ברכות - מדוייק גם ממשנתנו].

דקתני: מה אלו, תעניות האחרונות, יתירות על הראשונות -

אלא דבר זה: שבאלו, האחרונות, מתריעין ונועלין את החנויות.

משמע, **אבל בכל** שאר **דבריהן**, אף בענין עשרים וארבע ברכות - **זה וזה שוין**.

הרי לנו שבין בתעניות אמצעות, ובין באחרונות, מברכים עשרים וארבע ברכות.

וכי תימא שהכא נמי [גם כאן] **תנא** [שנה התנא] רק חלק מהדברים שבין אמצעות לאחרונות, **ושייר** חילוק זה שיש ביניהם, שבאמצעות אין אומרים עשרים וארבע ברכות,

והא "מה אלו יתירות וכו'" קתני, משמע שישנם רק חילוקים אלה, ולא אחרים!

ותמהה הגמרא: **ותסברא** שכאשר נוקט התנא לשון "**מה אלו**", המשמעות היא שמה שנקט התנא - **בדווקא הוא? והא שייר לה** התנא את ענין הוצאת ה**תיבה** לרחובה של עיר, שנוהג רק בתעניות אחרונות!

הגמרא דוחה את התמיהה: באמת אפשר לומר ש"מה אלו" - דווקא הוא.

ואי משום הוצאת **תיבה** ששייר התנא - **לאו שיורא הוא** [אין זה נחשב שיור]. כי מה שלא הזכיר התנא עניין זה כאן, היינו **משום דקא חשיב לה באידך פרקא** [משום שהתנא מזכיר ענין זה בפרק שלהלן].

אומרת הגמרא: **השתא דאתית להכי** [ענתה שהגעת לכך], לסברא זו, שדבר שהתנא שנה במקום אחר אינו נחשב שיור, אפשר לומר שבאמת אין אומר עשרים וארבע ברכות באמצעיות, אלא רק באחרונות.

ומה שלא הזכיר התנא חילוק זה בין אמצעיות לאחרונות, שרק באחרונות אומר **עשרים וארבעה ברכות**, **נמי לאו שיורא הוא** [אינו נחשב שיור], **דהא קתני לה באידך פירקא** [שהרי שנה זאת התנא להלן].

ולפי זה, ניישב את הברייתא דלעיל, ששנינו "אין בין יחיד לצבור אלא שזה מתפלל שמונה עשרה וזה מתפלל תשע עשרה", ש"צבור" היינו שליח צבור, ומדובר בתעניות ראשונות, שאין אומרים בהן עשרים וארבע ברכות [שאילו היה מדובר ביחיד המקבל עליו תענית צבור, היתה ראיה מברייתא זו שיחיד קובע ברכה לעצמו, וכפי שנתבאר לעיל].

מאי הוי עלה [מה עלה בגורל הנדון דלעיל], היכן מזכיר היחיד את התענית בתפילתו?

אמר רב שמואל בר ססרטאי, וכן אמר רב חייא בר אשי אמר רב: מזכיר את התענית באמירת "עננו" בין "גואל" ל"רופא", בברכה בפני עצמה.

ורב אשי אמר משמיה דרבי ינאי בריה דרבי ישמעאל: מזכירה בברכת "שומע תפילה", ואין תפילת התענית קובעת ברכה לעצמה.

והלכתא [והלכה למעשה]: מזכירה ב"שומע תפי לה".

היות והגמרא דנה בענין תעניות ראשונות אמצעיות ואחרונות, מביאה הגמרא נדון נוסף בענין זה.

תני חדא [שנינו בברייתא אחת]: **עוברות** [נשים מעוברות] **ומיניקות, מתענות בתעניות הראשונות, ואין מתענות באחרונות.**

ולא התבאר בברייתא מה הכוונה "ראשונות", ומה הכוונה "אחרונות".

ולעומת זאת, **תניא אידך** [שנינו בברייתא אחרת]: **עוברות ומניקות מתענות בתעניות האחרונות, ואין מתענות בתעניות הראשונות.**

ותניא אידך [ובברייתא אחרת שנינו]: עוברות ומניקות אין מתענות, לא בראשונות - ולא באחרונות.

במבט ראשון, נראה שיש כאן שלש דעות חלוקות. דעה ראשונה, שמתענות בראשונות ולא באחרונות. דעה שניה, שמתענות באחרונות ולא בראשונות. ודעה שלישית, שאין מתענות לא באלו ולא באלו.

אמנם, היות ולא נתברר בפירוש מהן אותן "ראשונות" ו"אחרונות" המוזכרות בברייתות, דנה הגמרא, אולי אפשר ליישב את הברייתות באופן שלא יחלקו זו על זו.

אמר רב אשי: נקוט אמצעייתא בידך [תפוס את האמצעיות בידך], שמתענות בשלש תעניות האמצעיות (816). **דמיתרצון כולהו** [כי לפי הנחה זו אפשר ליישב שכל הברייתות סוברות כדעה אחת].

מה ששנינו בברייתא הראשונה שמתענות בראשונות, אין הכוונה לראשונות שבכל ימי התעניות, אלא לאמצעיות. שכלפי שבע תעניות האחרונות - הן נחשבות ראשונות, שהרי הן קודמות להן. ובשבע התעניות האחרונות אינן מתענות. כיון ששבעה ימים הם, אין המעוברות והמניקות יכולות לעמוד בכך.

ומה ששנינו בברייתא האמצעית שמתענות באחרונות ואין מתענות בראשונות, הכוונה היא שמתענות באמצעיות. שכלפי הראשונות ממש - הן נחשבות אחרונות, שהרי הן באות אחריהן. אבל בראשונות שבכולן אין מתענות. כיון שעדיין אין חרון אף כל כך, שהרי לא עברו עדיין הרבה ימים של עצירת גשמים, הקילו על המעוברות והמניקות שלא יתענו.

ומה ששנינו בברייתא האחרונה שאין מתענות לא בראשונות ולא באחרונות, היינו כפשוטו. שבשבע האחרונות לא מתענות, כיון שימי התענית מרובים (817). ובראשונות אין מתענות, כיון שעדיין אין חרון אף מרובה.

שנינו במשנתנו: מה אלו יתירות על הראשונות אלא שבאלו מתריעין ונועלין את החנויות.

במאי מתריעין [היאך מתריעין]?

רב יהודה אמר: בתקיעה בשופרות (818) (819). שלשון "התרעה" - כמו תרועה הוא. וסתם תרועה יש תקיעה לפנייה ותקיעה לאחריה (820).

ותוקעין בשופרות כדי להזכר לפני ה', כפי שנאמר: "ותקעתם בחצצרת והיו לכם לזכרון לפני אלקיכם", וכדי להכניע ליבם מקול השופר, וירתעו מחטאתם.

וכך היו עושים:

בשש הברכות שהיו מוסיפין על שמונה עשרה הברכות ביום התענית [כפי שהבאנו לעיל, שאומרים עשרים וארבע ברכות], על כל ברכה היו מריעין תרועה אחת. ויחד עם התקיעות שלפני ואחרי התרועות - הרי לנו שמונה עשרה התרועות.

ורב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב אמר: אי אפשר לומר שהכוונה היא על תקיעת שופר. שאם כן, היה צריך לנקוט לשון "מריעין", ולא "מתריעין"!

אלא הכוונה שמתריעין באמירת "**עננו**". שמתפללין וצועקין: "עננו אבינו עננו, עננו אלקי אברהם עננו וכו'", הכל כפי שאומרים בסוף הסליחות (821).

אבל "עננו" שמוסיפים בתפילת שמונה עשרה, אומרין בכל התעניות. ואפילו יחיד אומרה בברכת "שומע תפילה" (822).

קא סלקא דעתן [עלה על דעתנו. כלומר, סברה הגמרא], **שמאן דאמר** [שמי שסובר] שמתריעין באמירת "**עננו**" - **לא אמר** [אינו סובר] שמתריעין בתקיעת **שופרות**, אלא ההתרעה היא רק באמירת "עננו".

וכן מאן דאמר שמתריעין בתקיעת **שופרות** - **לא אמר** שמתריעין באמירת "**עננו**", כי התרעה היא דווקא בשופרות (823).

הגמרא ממשיכה לדון על פי הנחה זו.

מקשה הגמרא: **והתניא** [והרי שנינו בברייתא]: בתעניות האחרונות, **אין פוחתין משבע תעניות על הצבור, שבהן שמונה עשרה התרעות** (824). שמוסיפין על שמונה עשרה הברכות שבתפילת שמונה עשרה עוד שש ברכות. ובכל ברכה שמוסיפים - יש שלש תרועות.

וסימן לדבר, כדי שלא תטעה בדבר, אם התרעה זו שהוזכרה בברייתא, תפילה היא או תקיעה: העיר **יריחו**. שמצאנו שתקעו בשופרות במהלך כיבוש העיר [כפי שמסופר בספר יהושע, פרק ו'].
הרי לנו שסימן להתרעות - יריחו. והרי **ביריחו** - **שופרות הוה** [היו] (825), **ותיובתא למאן דאמר** [ומכאן קושיה על מי שסובר] שמתריעין באמירת "**עננו**"! על כרחך שהנחה זו שהנחנו אינה נכונה.

אלא, **בשופרות** - **דכולי עלמא לא פליגי, דקרי לה התרעה**. בדבר זה אין מחלוקת, שתקיעת שופרות נקראת התרעה. ומה ששנינו במשנתנו שמתריעין בתעניות - היינו בשופרות.

כי פליגי [מה שנחלקו] רב יהודה ורב, היינו לגבי שאר פורעניות (826), שמצינו שמתריעין בהן. האם ההתרעה היא באמירת **"עננו"**, או לא.

מר, רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת בשם רב, **סבר** שההתרעה שנאמרה לגבי שאר פורעניות היא אמירת עננו, כי גם **"עננו" קרי לה התרעה** [קוראין לאמירת **"עננו"** התרעה].

ומר, רב יהודה, **סבר** שאותה התרעה היינו תקיעת שופר, כמו ההתרעה שנאמרה לענין תעניות. כי **"עננו" לא קרי לה התרעה** [אמירת **"עננו"** אינה נקראת התרעה].

למאן דאמר שהתרעה היינו באמירת **"עננו"** - **כל שכן** שתקיעה **בשופרות** נחשבת התרעה.

ותמהה הגמרא: **ולמאן דאמר** שהתרעה היינו **בשופרות** - **אבל באמירת "עננו" לא** נחשב התרעה?

והתניא: ושאר כל מיני פורענויות המתרגשות (827), **כגון חיכוך** [מחלה שמתחככין ומתגרדין בה (828)], **מכת חגב** (829), **זבוב, וצירעה, ויתושין** (830) [חרקים שנכנסים בעיניו ובחטמו של האדם], **ושילוח נחשים ועקרבים** [שילוח היינו שהם מתגרים באדם שלא כדרכם, כפי שמצינו להלן [כב א]: חיה רעה שאמרו שמתריעין עליה, היינו בזמן שהיא משולחת מן השמים], **לא היו מתריעין** עליהן אלא **צועקין** בתפילה.

מדברי הברייתא **"לא היו מתריעין אלא צועקין"**, מוכח שצעקה והתרעה, הם שני דברים שונים.

ומדצעקה בפה [והרי צעקה ודאי היינו תפילה בפה] על כרחך **שהתרעה** אינה בתפילה בפה, שהרי צעקה כבר נאמרה, אלא ודאי שזו תקיעה **בשופרות!**

ואמרינן: עניין זה, אם בשאר פורעניות התרעה היינו בשופרות או באמירת עננו - **תנאי היא** [נחלקו בו תנאים].

דתניא, על מאורעות אלו מתריעין בשבת:

על עיר שהקיפוה גייס [חיל אויבים],

או שעלה הנהר שסביב העיר, ועלול לשטוף שדות ובתים,

ועל ספינה המטורפת [שנעה ונדה] **בגלי הים**, ועלולה לטבוע.

רבי יוסי אמר : מתריעין לצורך **עזרה**, כדי שישמעו מרחוק, ויבואו לעזור להם. **אבל לא** מתריעין **לצעקה**, לתפילה. כי אין אנו בטוחים כל כך שתועיל תפילתנו, עד שנזעק בתפילה בשבת.

ועתה, מה ששנינו בברייתא שמתריעין, **במאי**, באיזה אופן מדובר?

אילימא [אם נאמר] שהכוונה לתקיעה **בשופרות**, אי אפשר לומר כך. כי תקיעה **בשופרות בשבת מי שרי** [האם מותרת]?! (831) **אלא לאו** - על כרחך שהכוונה באמירת **עננו**. **וקרי לה** [וקורא לה] התנא לאמירת עננו "**התרעה**" (832).

הרי לנו שנחלקו תנאים בכך, אם אמירת עננו נחשבת התרעה או לא. שהרי בברייתא זו מוכח שהתרעה היינו אמירת עננו, ובברייתא הקודמת מוכח שהתרעה היינו בשופרות.

מסכמת הגמרא : **שמע מינה**. אכן, מוכח מכאן שנחלקו תנאים בענין זה.

בשני דרבי יהודה נשיאה [בימיו של רבי יהודה נשיאה] **הוה צערא** [היה צער מפורענות] שבאה לעולם].

דף יד - ב

גזר רבי יהודה על הציבור **תלת עשרה תעניות** (833) [דהיינו, שלש ראשונות, שלש אמצעיות, ושבע אחרונות, כפי שמצינו גבי עצירת גשמים] - **ולא איעני** [ולא נענו מן השמים].

סבר רבי יהודה **למיגזר טפי** [לגזור על הציבור עוד תעניות] (834).

אמר ליה רבי אמי : **הרי אמרו** : **אין מטריחין את הצבור יותר מדאי**.

אמר רבי אבא בריה דרבי חייא בר אבא : **רבי אמי**, **דעבד** [מה שעשה], שטען לרבי יהודה שאין מטריחין את הצבור יותר מדי

- **לגרמיה הוא דעבד** [לצורך עצמו עשה], כדי שלא יצטרך להתענות עוד (835).

אלא, **הכי** [כך] **אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן** : **לא שנו** שכך הוא סדר תעניות, שלש ושש ושבע, ולא יותר אלא לעצירת גשמים.

אבל לשאר מיני פורענויות, מתענין והולכין בלא הגבלה עד שיענו מן השמים.

תניא נמי הכי [כך שנינו גם בברייתא]: **כשאמרו** שמתעניין **שלש** תעניות, **וכשאמרו** **שבע** תעניות, **לא אמרו אלא** לגבי עצירת **גשמים**.

אבל לשאר מיני פורענויות, מתעניין והולכין, עד שיענו.

שואלת הגמרא: **לימא תיהוי תיובתיה דרבי אמי** [האם נאמר שיש מברייתא זו קושיה על דברי רבי אמי] שטען שאין להתענות יותר, כי אין מטריחין על הציבור יותר מדי? שהרי כאן שנינו בפירוש, שמתענים והולכים עד שיענו!

ואומרת הגמרא: אין מכאן קושיה. כי **אמר לך רבי אמי** [יאמר לך רבי אמי]: נדון זה, אם מתעניין יותר משלש עשרה תעניות - **תנאי היא** [נתון במחלוקת תנאים]. ואני סובר כמו התנא שאומר שאין מתעניין יותר.

דתניא: אין גוזרין יותר משלש עשרה תעניות על הציבור, לפי שאין מטריחין את הציבור יותר מדאי. דברי רבי.

רבן שמעון בן גמליאל אומר: לא מן השם הוא זה [אין זה הטעם שאין מתעניין יותר, משום שאין מטריחין על הציבור]. **אלא הטעם מפני שלאחר שעברו אותן שלש עשרה תעניות - יצא כבר זמנה של רביעה** [של ירידת גשמים], ושוב אין טעם להתענות.

יוצא, שלטעמו של רבי, שהסיבה שאין גוזרים יותר משלש עשרה תעניות - היינו משום שאין מטריחים על הציבור יותר מדי, אין זה דווקא בתעניות גשמים, אלא הוא הדין לתעניות על פורענויות שונות.

אבל לטעמו של רבן שמעון בן גמליאל, דווקא בתעניות של גשמים אין מתעניין יותר משלש עשרה תעניות, משום שכבר אינו זמן ירידתן. אבל כאשר באות שאר פורענויות, שאין זמן מוגבל, מתעניין עד שיתבטלו אותן פורענויות.

שלחו ליה בני נינוה לרבי: כגון אנו [כגון אנו], **דאפילו בתקופת תמוז בעינן מטרא** [שאפילו בתקופת תמוז אנו מבקשים מטר], **היכי נעביד** [היאך ננהג]?

כיחידים דמינן, או כרבים דמינן [האם אנו נחשבים ליחידים, או לרבים]?

ונפקא מינה,

האם **כיחידים דמינן** [אנו דומים], שהרי הציבור כבר אינו מזכיר ירידת הגשמים בתקופת תמוז [ומה שתמיד אף היחיד מזכיר בתפילתו ירידת הגשמים בברכת השנים, היינו משום שסוף סוף זהו זמן שכלל הציבור מזכיר ירידת גשמים], ואם כן, עלינו להזכיר

את הגשמים בברכת **שומע תפלה**, ככל בקשת יחיד. כפי שמצינו במסכת עבודה זרה [ח א] ובמסכת ברכות [לא א], גבי מי שהיה לו חולה בתוך ביתו, שמזכירו בשומע תפילה (836),

או שמא - כרבים דמינן, ואם כן, עלינו להזכיר את הגשמים בברכת השנים?

שלח להו [שלח להם רבי] תשובה: היות וכל הציבור אינו מזכיר עתה את הגשמים - **כיחידים דמיתו** [כיחידים אתם דומין], ועליכם להזכיר בברכת **"שומע תפלה"** (837).

מיתיבי: אמר רבי יהודה: אימתי (838) כך הוא סדר התעניות (839), כפי ששנינו במשנתנו - **בזמן שהשנים כתיקנן**, שהקציר בניסן, וזריעה במרחשון, שזהו סדר השנים בארץ ישראל, **וישראל שרוין על אדמתן**, בארץ ישראל.

אבל בזמן הזה, שאין ישראל שרויין על אדמתן, ואין השנים כתיקנן,

הכל לפי סדר השנים. ולכן, אם אותה שנה צריכה למטר, כגון שהיא שחונה, שצריכה לגשמים הרבה, משתנה סדר התעניות.

הכל לפי המקומות. ולכן, כגון נינוה, שאפילו בתקופת תמוז צריכים למטר, משתנה סדר בקשת הגשמים.

והכל לפי הזמן!

הרי לנו, שבמקום שאין דרך ירידת הגשמים כמו בכל העולם, משתנה סדר התעניות ושאלת הגשמים. ואם כן, בני נינוה, שצריכים מטר אף בתקופת תמוז, שואלין את הגשמים בברכת השנים, כמרובין!

אמר ליה: מתניתא רמית עליה דרבי [מברייתא אתה מקשה על רבי]?

הרי **רבי תנא הוא - ופליג** [והוא חולק] על התנא של הברייתא.

מאי הוי עלה [מה עלה בגורל שאלתנו, האם מזכירים בברכת השנים, או בשומע תפילה]?

רב נחמן אמר: בברכת השנים.

רב ששת אמר: בשומע תפלה.

והלכתא: בשומע תפלה (840).

שנינו במשנתנו: **בשני מטין (841) עם השיכה, ובחמישי כל היום מפני כבוד השבת.**

מלשון התנא אין הדבר ברור היאך נוהגין ביום חמישי שבימי התענית. האם מטין, כפי שעושים ביום שני, או שפותחין את החנויות כרגיל.

איבעיא להו: היכי קתני [היאך שנינו, מה כוונת התנא]: האם הכוונה שבשני מטין, דהיינו, פותחין רק במקצת את החנויות, וגם את זה עושים רק **עם השיכה**, בסיום התענית, ואילו **בחמישי מטין כל היום מפני כבוד השבת**,

או דילמא: בשני מטין, ואילו בחמישי פותחין כרגיל את החנויות, ולמשך כל היום כולו?

תא שמע, דתניא: בשני מטין עד הערב (842), ובחמישי פותחין כל היום כולו - מפני כבוד השבת. הרי לנו שבחמישי פותחין את החנויות כמו בכל יום.

ממשיכה הברייתא ואומרת: אם **היו לו שני פתחים** לחנותו, יכול לפתוח חנותו אף ביום שני למשך כל היום, באופן ש**פותח פתח אחד - ונועל אחד (843)**.

ואם **היה לו אצטבא** [מין כסא או ספסל] **כנגד פתחו**, שאז אין חנותו פתוחה להדיא לרשות הרבים (844), שהרי האיצטבא מסתירה אותה, **פותח** את חנותו אפילו ביום שני **כדרכו - ואינו חושש (845)**.

שנינו במשנתנו: **עברו אלו - ולא נענו, ממעטין במשא ומתן בבנין ובנטיעה.**

תנא: מה ששנינו שממעטין **בבנין**, אין הכוונה בבנין הנצרך לו למגורים או לפרנסתו, אלא הכוונה **לבנין של שמחה (846)**.

וכן מה ששנינו שממעטין **בנטיעה**, אין הכוונה לנטיעה הנצרכת לו לפרנסתו, אלא **לנטיעה של שמחה.**

ועתה מבארת הגמרא מהם בנין ונטיעה של שמחה.

אי זהו בנין של שמחה (847) -

זה הבונה בית חתנות [חתונה] לבנו, כדי לערוך שם את חופתו (848).

אי זו היא נטיעה של שמחה -

זה הנוטע אבוורנקי של מלכים. שהיו נוהגין שכאשר נולד למלך בן, היו נוטעין אילן לשמו. וביום המלכתו של הבן, היו עושין לו כיסא מלכות מאותו אילן (849).

שנינו במשנתנו: **ובשאילת שלום** [לאחר שעברו התעניות - ולא נענו, אסורים בשאילת שלום].

תנו רבנן: חברים, תלמידי חכמים, שיודעים את דיני ימי התענית - **אין שאילת שלום ביניהן** [כלומר, אין הם שואלים זה בשלום זה].

עמי הארץ, שאינם יודעים שאסור לשאול בשלום חבריהם, **ששואלין** בשלום תלמידי חכמים -

מחזירין להם התלמידי חכמים שלום, אבל יעשו זאת **בשפה רפה ובכבוד ראש**.

והן, החברים, מתעטפין [עוטפין את ראשם (850)] **ויושבין, כאבלים וכמנודין** [שחייבין בעטיפה, כפי שנאמר: "ועל שפם יעטה" (851)], **כבני אדם הנזופין למקום** [כאילו נידו אותם מן השמים], **עד שירחמו עליהם מן השמים**.

אמר רבי אלעזר: אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו נפילת אפים כאשר הוא מתפלל ומבקש דבר מה בעדו ובעד הציבור (852), שמא לא יענוהו מן השמים, ויתבזה בפני הצבור - ויחרפוהו (853).

ואין הוא רשאי לעשות כך, **אלא אם כן** יודעים ומכירים בו שהוא חשוב ונענה כמו **יהושע בן נון** (854).

והיכן מצינו שיהושע בן נון נענה כאשר נפל על פניו?

שנאמר ביהושע [המעשה מובא בספר יהושע פרק ז'], במלחמת העי, כאשר נפלו מן העם כשלושים וששה איש: "ויקרע יהושע שמלותיו ויפל על פניו ארצה **ויאמר ה' אל יהושע קם לך למה זה אתה נפל על פניך**". הרי לנו שיהושע נפל על פניו, ונענה (855).

ואמר רבי אלעזר: אין אדם חשוב רשאי לחגור שק במתניו, שהוא סימן אבלות, בעת שהוא מתפלל ומתחנן לפני הקדוש ברוך הוא, שמא לא יענוהו מן השמים.

ואין לו לנהוג כך, **אלא אם כן** יודע שהוא **נענה כיהורם בן אחאב** (856).

שנאמר ביהורם [שהיה מלך רשע, והיה רעב כה גדול בימיו, עד שמחיר ראש חמור היה שמונים כסף. עיין בספר מלכים ב' פרק ו' כל המעשה]: "**ויהי כשמע המלך את דברי**

האשה ויקרע את בגדיו והוא עבר על החמה וירא העם והנה השק על בשרו וגו'".

ונאמר שם לאחר מכן, שאכן נענה יהורם, והוזלה התבואה מאוד: "ויהי כדבר איש האלקים סאתים שערים בשקל וסאה סלת בשקל".

ואמר רבי אלעזר: לא הכל נענין בקריעה [בקריעת הבגדים, שזהו סימן אבלות], **ולא הכל נענין בנפילה** על פניהם.

כפי שמצינו, **שמשה ואהרן נענו בנפילה** על פניהם.

ואילו **יהושע וכלב**, שלא היו חשובים כמשה ואהרן, נענו רק **בקריעה** (857).

ועתה מבארת הגמרא מנין לנו דבר זה.

משה ואהרן נענו בנפילה, דכתיב במעשה המרגלים, כאשר הוציאו דיבת הארץ רעה, וכל העדה קיבלו את דבריהם ואמרו איש אל אחיו "נתנה ראש ונשובה מצרימה": **"ויפול משה ואהרן על פניהם"**.

ואילו **יהושע וכלב** - נענו **בקריעה, דכתיב** בהמשך המקרא דלעיל: **"ויהושע בן נון וכלב בן יפנה קרעו בגדיהם"** (858).

מתקיף לה רבי זירא ואיתימא רב שמואל בר נחמני: אי הוה כתיב [אילו היה כתוב] **"יהושע בן נון קרעו בגדיהם"**, אכן היה משמע **כדקאמרת** [כפי שאמרת], שיהושע וכלב רק קרעו בגדיהם, ולא נפלו על פניהם.

אבל **השתא** [עתה], **דכתיב: "ויהושע קרעו בגדיהם"**, האות וי"ו שבמלה "ויהושע" מלמדת שזהו המשך של הפסוק הקודם. משמע שיהושע וכלב - **הא והא עביד** [עשו את שני הדברים] (859). נפלו על פניהם, וקרעו בגדיהם.

שכך היא משמעות הכתוב: **"ויפול משה ואהרן על פניהם ויהושע"**, שאף יהושע וכלב נפלו על פניהם.

וגם קרעו בגדיהם, כי מצרפים את המילה "ויהושע" גם להמשך המקרא, וקוראים כך: **"ויהושע וגו' קרעו בגדיהם"**.

ואמר רבי אלעזר: לא הכל, לא כל חשובי אומות העולם, יהיו בקימה לקראת ישראל לעתיד לבוא, **ולא הכל יהיו בהשתחויה**.

מלכים - יהיו **בקימה**.

דף טו - א

ומנין לנו דבר זה?

שמלכים יהיו בקימה, למדים מדכתיב: "כה אמר ה' גאל ישראל קדושו לְבָזָה נפש למתעב גוי לעבד משלים [היינו ישראל, שהם בזויים ומתועבים, ועבדים מושלים בהם], מלכים יראו וקמו". הרי לנו, שכאשר מלכי אומות העולם יראו את ישראל, יקומו לקראתם.

ושרים - בהשתחוויה, דכתיב בהמשך אותו מקרא: "שרים וישתחוו".

מתקיף לה רבי זירא, ואיתימא רבי שמואל בר נחמני: אי הוה כתיב [אילו היה כתוב] "ושרים וישתחוו" (860) - היה משמע כדקאמרת [כפי שאמרת]. שמלכים בקימה, ושרים - בהשתחוויה.

אבל השתא דכתיב "שרים וישתחוו", משמע ששרים הא והא עבוד [יעשו את שני הדברים, גם יקומו, וגם ישתחוו]. כי המשמעות היא שהשרים יעשו מה שנאמר על המלכים, שיקומו, ויוסיפו עוד וישתחוו.

אמר רב נחמן בר יצחק: אף אני אדרוש ואומר על אותה דרך: לא הכל זוכים לאורה, ולא הכל זוכים לשמחה.

צדיקים - לאורה (861).

ושרים - לשמחה (862).

מנין לנו שצדיקים זוכים לאורה?

דכתיב: "אור זרע לצדיק" (863).

ולישרים, שהם עדיפים על הצדיקים (864) - תהיה שמחה, דכתיב: "ולישרי לב שמחה".

פרק שני - סדר תעניות כיצד

מתניתין:

סדר התעניות - כיצד? כיצד נוהגים בתעניות?

מוציאין את התיבה [הוא הארון שמניחין בו את ספרי התורה] (865) לרחובה של עיר, למקום שהוא גלוי לעין כל, ונותנין [מניחים] אפר מקלה [אפר שנוצר משריפה] (866) על גבי התיבה (867),

ואף בראש הנשיא ובראש אב בית דין (868) נותנין אפר מקלה.

וכל אחד ואחד מהעם נותן בעצמו אפר מקלה בראשו.

הזקן (869) שבהן [שבעים] אומר לפניו דברי כבושין (870). וכך הוא אומר: (871)

אחינו! לא נאמר באנשי נינוה, כאשר מסופר ששבו בתשובה, ושמו שקים במתניהם: "וירא אלהים את שקם ואת תעניתם" (872),

אלא כך נאמר: "וירא האלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה" [כפי שמסופר בספר יונה].

והיינו, שהקדוש ברוך הוא קיבל את תשובתם בגלל שראה שאכן שבו מדרכם הרעה, ולא בגלל המעשים החיצוניים, שהתענו והתכסו בשקים.

וכן בקבלה (873) [בספרי הכתובים, בספר יואל] הוא אומר [הנביא מצוה ואומר לישראל]: "וקרעו לבבכם - ואל בגדיכם" (874). והיינו, שאין חפץ להי' במעשים

חיצוניים, כגון קריעת בגדים, שסימן הוא לאבל וצער. אלא במעשים פנימיים, שבירת תאוות הלב.

לאחר מכן **עמדו בתפלה** [עומדים להתפלל].

מורידין (875) **לפני התיבה** (876) שליח ציבור שיש בו את המעלות דלהלן : (877)

א. **זקן** (878),

ב. **ושהוא רגיל** [מורגל ומנוסה] בתפילה, כדי שלא יטעה (879),

ג. **ויש לו בנים** [בגמרא להלן מבואר דהיינו שיש לו בנים ואין לו במה לפרנסם, שליבו נשבר ונדכה],

ד. **וביתו ריקם** [בגמרא יתבאר שאין הכוונה כפשוטו, שהוא עני, אלא שגופו נקי מעבירות, שלא חטא, ולא יצא עליו שם רע בעבירה] (880), **כדי שיהא לבו שלם בתפלה**.

ואומר שליח הציבור (881) **לפניהן** [לפני העם] **עשרים וארבע ברכות** : (882) **שמונה עשרה ברכות שאומרים בכל יום** בתפילת שמונה עשרה,

ומוסיף עליהן עוד שש ברכות (883) (884).

ואלו הן אותן שש ברכות נוספות : (885)

א. **זכרונות** [פסוקי זכרונות שאומרים בראש השנה],

ב. **ושופרות** [פסוקי שופרות שאומרים בראש השנה] (886),

ג. מזמור "שיר המעלות **אל ה' בצרתה לי קראתי ויענני**" שבספר תהלים,

ד. מזמור "שיר המעלות **אשא עיני אל ההרים וגו'**",

ה. מזמור "שיר המעלות **ממעמקים קראתיך ה'**",

ו. מזמור "**תפלה לעני כי יעטף**" (887).

רבי יהודה אומר : לא היה שליח הציבור צריך לומר לפניהם זכרונות ושופרות (888).

אלא אומר תחתייהן [במקום זכרונות ושופרות] מזמורים אלו :

א. **"רעב כי יהיה בארץ דבר כי יהיה בארץ וגו'"** (889),

ב. **"אשר היה דבר ה' אל ירמיהו על דברי הבצרות"** (890).

ובסיום כל ברכה - **אומר חותמיהן** (891). דהיינו, שאומר על כל פרשה [על כל ברכה מהברכות שמוסיפים] חתימה מעין הפרשה.

אחרי זכרונות - אומר חתימת זכרונות. אחרי שופרות - אומר חתימת שופרות. וכן בכולן, כדלהלן :

על הראשונה [בפעם הראשונה שמוסיפים על הברכות הרגילות שבתפילת שמונה עשרה], והיינו בברכת גואל ישראל (892), **הוא אומר: "מי שענה את אברהם (893) בהר המוריה הוא יענה אתכם (894) וישמע בקול צעקתכם היום הזה"**. ומסיים בסיום הרגיל של הברכה: **"ברוך אתה ה' גואל ישראל"** (895) (896).

אמנם, אין זו ברכה בפני עצמה, אלא רק תוספת על ברכה קיימת.

ומכאן ואילך מתחיל לומר את שש הברכות הנוספות, ומסיים בהן כדלהלן :

על הברכה השניה (897), אמירת פסוקי הזכרונות, שהיא הברכה הראשונה מששת הברכות הנוספות, **הוא אומר: "מי שענה את אבותינו על ים סוף הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם היום הזה"**.

ומזכיר בברכה זו, של זכרונות, את יציאת מצרים וקריעת ים סוף, לפי שהיו ישראל נשכחים במצרים כמה שנים, ונתייאשו מן הגאולה, וזכרם הקדוש ברוך הוא - וגאלם. כפי שמצינו, שנאמר לשון זכירה גבי יציאת מצרים: "וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם ואזכור את בריתי".

ומסיים מעין הברכה, בעניין זכרונות: **"ברוך אתה ה' זוכר הנשכחות"** (898) (899).

על הברכה השלישית, פסוקי השופרות, **הוא אומר: "מי שענה את יהושע בגלגל הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה"**. ומזכיר את עניינו של יהושע בגלגל, משום שיהושע נענה במלחמת יריחו על ידי שופרות, והיה זה בעוד שהיו ישראל בגלגל.

ומסיים מעין הברכה, בעניין שופרות: **"ברוך אתה ה' שומע תרועה"**.

על הברכה הרביעית, מזמור "אל ה' בצרתה לי קראתי וגו'", הוא אומר: "מי שענה את שמואל במצפה, הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה". ומזכיר את עניינו של שמואל במצפה, משום שהוא מעין המזמור, שקרא דוד אל ה' בצרתו.

ומסיים: **"ברוך אתה ה' שומע צעקה"**. ונוקט לשון צעקה, משום שבשמואל נאמר "ויזעק אל ה'".

על הברכה החמישית, מזמור "אשא עיני אל ההרים", הוא אומר: "מי שענה את אליהו בהר הכרמל הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה". ומזכיר עניין זה, שאליהו נענה בהר הכרמל, משום שהוא מעין המזמור "אשא עיני אל ההרים".

ומסיים: **"ברוך אתה ה' שומע תפלה"**. ונוקט לשון תפלה, משום שנאמר באליהו "ענני ה'", והיינו תפלה.

על הברכה הששית, מזמור: "ממעמקים קראתיך ה'", הוא אומר: "מי שענה את יונה ממעי הדגה, הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה". ומזכיר עניין זה, שיונה נענה ממעי הדגה, שהוא מקום עומק וקושי, משום שהוא מעין המקרא "ממעמקים קראתיך ה'".

ומסיים: **"ברוך אתה ה' העונה בעת צרה"**. ונוקט לשון זו, משום שנאמר ביונה "קראתי מצרה לי".

על הברכה השביעית, מזמור: "תפילה לעני כי יעטף", שהיא הברכה הששית מששת הברכות הנוספות (900), הוא אומר: "מי שענה את דוד ואת שלמה בנו בירושלים, הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה" [היינו, שהיתה צרה בימי דוד, כפי שנאמר: "ויהי רעב בימי דוד שנה אחר שנה", ונענה דוד בתפלתו. ושלמה נענה כאשר הכניס את הארון לבית קדשי הקדשים (901) (902)].

ומסיים: **"ברוך אתה ה' המרחם על הארץ"**, כי דוד ושלמה התפללו על ארץ ישראל. ועוד, שהמזמור "תפלה לעני כי יעטף" נופל על זמן של עצירת גשמים (903), ובימי שלמה נאמר "בהעצר שמים וגו'".

מעשה היה [ב] בימי רבי חלפתא ורבי חנניא בן תרדיון, שעבר אחד לפני התיבה, וגמר את הברכה כולה, והציבור לא ענו אחריו אמן.

והשמש אומר לאחר כל ברכה: **תקעו הכהנים, תקעו!** והכהנים תוקעים.

לאחר מכן אומר החזן, העובר לפני התיבה: **"מי שענה את אברהם אבינו בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה"**.

והשמש אומר: **הריעו בני אהרן, הריעו!** (904)

אומר החזן: **"מי שענה את אבותינו על ים סוף הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה"**.

וכשבא דבר מעשה זה אצל חכמים, אמרו: לא היינו נוהגין כן, שלא לענות אמן אחר ברכתו של העובר לפני התיבה (905), **אלא בשער מזרח, ובהר הבית**. כלומר, בזמן שבית המקדש קיים, כשהיו מתפללין בהר הבית, היו נכנסים אליו דרך השער שבצד מזרח. ואז אכן לא היו עונין אמן, כי אין עונין אמן במקדש [כפי שמצינו להלן טז ב] (906).

סדר עבודתם של הכהנים בבית המקדש היה כך: שבת הכהנים חלוק היה לעשרים וארבעה חלקים, כל חלק נקרא "משמר".

כל משמר היה עובד בבית המקדש במשך שבוע אחד.

המשמר עצמו, שהיו בו כהנים רבים, חלוק היה לשבעה חלקים, כל חלק נקרא "בית אב".

כל בית אב היה עובד יום אחד באותו שבוע הקבוע לאותו משמר.

אם היתה העבודה מרובה, ולא היו אנשי בית אב מסוגלים לעשותה לבדם, היו שאר בני המשמר של אותו שבוע מסייעים להם (907).

ועתה, על פי הקדמה זו, נבאר את המשך דברי משנתנו.

בשלוש תעניות הראשונות, שעדיין אינן חמורות כל כך [כפי שנתבאר לעיל], אנשי המשמר, שעובדים בבית המקדש באותו שבוע שחלה בו התענית, אף שאין הם הכהנים הקבועים לעבוד ביום התענית עצמו, שאינם מ"בית אב" של אותו יום, אמנם מתעניין הם עם הציבור, אבל - ולא משלימין את תעניתן, אלא אוכלים עוד לפני הערב.

והטעם, כי אף שאין אלו הימים הקבועים לעבודתם, מכל מקום יש חשש שתִּכְבַּד העבודה על אנשי בית אב, שהם העובדים הקבועים לאותו יום, ויצטרכו שאר אנשי המשמר לבוא לסייעם. ואם יתענו וישלימו, לא יהא להם כח לעמוד בעבודה.

ואילו **אנשי בית אב**, דהיינו, אנשי המשמר שאותם ימי התענית הם זמנם הקבוע לעבודה, **לא היו מתעניין כלל**. כי אם יתענו, לא יהיה בהם כח לעבוד.

שלוש תעניות **שניות**, היות והן חמורות יותר, **אנשי משמר מתעניין**, ואף **משלימין** תעניתן.

ואילו **אנשי בית אב**, **מתעניין**, **ולא משלימין** תעניתן.

אבל **בשבע** תעניות **האחרונות**, שהן החמורות שבכולן, **אלו ואלו**, בין אנשי המשמר ובין אנשי בית אב, **מתעניין ומשלימין** את תעניתן. **דברי רבי יהושע**.

וחכמים מקילים יותר, **ואומרים** שכך נוהגין :

בשלוש תעניות הראשונות, אלו ואלו, בין אנשי משמר ובין אנשי בית אב, **לא היו מתעניין כלל**.

שלוש תעניות **שניות**, שהן חמורות יותר, **אנשי משמר מתעניין ולא משלימין**, **ואנשי בית אב לא היו מתעניין כלל**.

שבע תעניות **אחרונות**, **אנשי משמר מתעניין ומשלימין**, **ואנשי בית אב מתעניין ולא משלימין**.

היות והוזכרו כאן אנשי משמר, מביאה המשנה דין נוסף הנוגע להם.

בכל שאר ימי השנה, שאינם ימי תענית, **אנשי משמר (908) מותרין לשתות יין בלילות, אבל לא בימים**.

והטעם, משום שבימים יש חשש שתכבד העבודה על אנשי בית אב, ויצטרכו אנשי משמר לסייעם. ואם ישתו יין, יהיו אסורים בעבודה משום שכרות (909).

מה שאין כן בלילה, שכבר אין לחוש שתכבד העבודה, שהרי ראו לפנות ערב שפסקו הקרבנות, ולא כבדה העבודה [ובלילה כבר אין מקריבים קרבנות].

ואילו **אנשי בית אב** אינם מותרין לשתות יין, **לא ביום - ולא בלילה**. משום שלמרות שאין מקריבים קרבנות חדשים בלילה, מכל מקום מעלים אל המזבח אברים ופדרים שפקעו ונפלו מעליו. וכן מה שלא גמרו להקטיר ביום [מהקרבנות שנשחטו ביום] - גומרים בלילה.

אבל היות ואין זו עבודה כבדה, לעולם אין אנשי בית אב צריכים לסיוע של שאר אנשי המשמר. ולכן אנשי משמר מותרים לשתות יין בלילות.

אנשי משמר, ואף אנשי מעמד (910) [”אנשי מעמד” היינו כפי ששינו להלן כו א, היאך קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו?! התקינו נביאים הראשונים עשרים וארבעה משמרות, ועל כל משמר היה מעמד בירושים של כהנים ולויים וישראלים. הגיע זמן משמר לעלות, הכהנים והלויים עולים לירושלים. והישראלים מתכנסין בעריהם, ומתפללין על קרבן אחיהן, אנשי משמר, שיתקבל ברצון], **אסורין מלספר ומלכבס** כל אותו שבוע של משמרתם [אלא עליהם להסתפר קודם לכן. וטעם איסור זה יתבאר להלן].

וביום חמישי מותרין לספר ולכבס - מפני כבוד השבת (911).

ממשיכה המשנה ומביאה ענין אחר מענייני תענית.

כל יום טוב הכתוב (912) **במגלת תענית** (913) **דלא למספד** [שאין להספיד בו], אף ביום שלפניו **אסור** להספיד ולהתענות, שמא יבוא להספיד ביום טוב עצמו. אבל ביום שלאחריו - **מותר**. כיון שכבר עבר היום, אין חשש שמא מתוך שיספיד לאחריו - יבוא להספיד אף ביום טוב.

רבי יוסי אומר : בין לפניו ובין לאחריו - **אסור**.

והיינו דווקא בימים טובים שכתוב עליהם במגילת תענית שלא רק שלא יתענו בהם, אלא אף שלא יספידו בהם. וחמורים הם.

אבל ימים טובים שכתוב עליהם **דלא להתענא** [שלא להתענות בהם], אבל להספיד בהם מותר, היות ואינם חמורים כל כך, בין לפניו ובין לאחריו מותר להתענות (914).

רבי יוסי אומר : אף בימים אלו, לפניו **אסור** להתענות, ורק לאחריו **מותר**.

אין גוזרין תענית על הצבור (915) **בתחילה בחמישי** [אין מתחילין את ימי התענית ביום חמישי], כדי **שלא להפקיע** (916) **השערים** [שלא לגרום להעלאת מחירים].

כי אם מתחילין להתענות ביום חמישי, הרי לעת ערב יקנו הצבור שתי סעודות. אחת לצורך סיום הצום, ואחת לכבוד שבת. וכשיראו בעלי החנויות כך, לא ידעו שזה מחמת התענית, שהרי לא כולם יודעים שגזרו היום תענית (917). אלא יסברו שבא רעב לעולם, ויש מחסור, ולכן ייקרו את המזון, ויפקיעו השער (918).

אבל אם התחילו את ימי התענית כמה ימים לפני יום חמישי, כבר ידוע לכולם שזמן תעניות הוא, ויבינו בעלי החנויות שמחמת התענית קונים הצבור שתי סעודות.

אלא, כך הוא סדר ימי התעניות :

שלש תעניות הראשונות - בימים **שני וחמישי ושני**. כפי שנתבאר. כיון שמתחילין את ימי התעניות לפני יום חמישי, אין חשש להפקעת שערים.

ושלש תעניות שניות - בימים **חמישי שני וחמישי**. שהיות והתחילו שלשת ימי התענית הראשונים ביום שני, שוב אין חשש להפקעת שערים.

רבי יוסי אומר: כשם שאין שלש התעניות הראשונות מתחילות ביום חמישי, כך לא מתחילין את ימי התעניות השניות ביום חמישי, וכמו כן, לא מתחילין את שבע התעניות האחרונות ביום חמישי (919).

אין גוזרין תענית על הצבור בימים אלו:

בראשי חדשים [משום שראש חדש נקרא "מועד"], **בחנוכה, ובפורים**.

ואם התחילו (920) את ימי התעניות לפני ראש חדש, והגיע אחד מימי התענית לראש חדש - **אין מפסיקין** את סדר ימי התענית, אלא ממשיכים ומתענין אף בראש חדש (921).

והטעם, כי למרות שאף ראש חדש נקרא "מועד", מכל מקום לא נאמר עליו שהוא יום משתה ושמחה (922). **דברי רבן גמליאל**.

אמר רבי מאיר: אף על פי שאמר רבן גמליאל שאין מפסיקין את סדר ימי התעניות מחמת ראש חדש, אלא מתענין בו, מודה היה שאין משלימין את התענית עד הערב, אלא אוכלין כבר לפנות ערב (923).

וכן תשעה באב שחל להיות בערב שבת, אין משלימין את התענית, אלא אוכלין לפני כניסת השבת.

גמרא:

שנינו במשנתנו: **סדר תעניות כיצד, מוציאין את התיבה כו'.**

תמהה הגמרא: וכי **אפילו בקמייתא** [בתעניות הראשונות] מוציאין את התיבה לרחובה של עיר?

ורמינהו: בשלש תעניות ראשונות ושניות, נכנסים לבית הכנסת, ומתפללין כדרך שמתפללין כל השנה כולה.

ובשבע תעניות אחרונות, מוציאין את התיבה לרחובה של עיר, ונותנין אפר על גבי התיבה, ובראש הנשיא, ובראש אב בית דין, וכל אחד ואחד נוטל ונותן בראשו.

רבי נתן אומר: אפר מקלה (924) (925) הן מביאין ונותנין בראשיהן.

הרי לנו שרק בשבע תעניות אחרונות היו מוציאין את התיבה לרחובה של עיר!

אמר רב פפא: כי תנן נמי מתניתין [גם מה ששנינו במשנתנו], שמוציאין את התיבה לרחובה של עיר - **אשבע** [על שבע] תעניות האחרונות **תנן** [שנינו].

אבל באמת בתעניות הראשונות והאמצעיות - אין מוציאין את התיבה.

שנינו במשנתנו: **ובראש הנשיא** ובראש אב בית דין.

והדר תני [ולאחר מכן שנינו במשנתנו]: **כל אחד ואחד נותן בראשו.**

הרי שקודם נותנין אפר בראש הנשיא וראש אב בית הדין, שהם החשובים, ורק לאחר מכן שאר העם נותנים אפר בראשם.

ותמהה הגמרא: **איני?** וכי כך היא הדרך?

והתניא: (926) רבי אומר: בדבר של גדולה וחשיבות - מתחילין מן האדם הגדול. שהוא מתחיל, ורק לאחריו ממשיכים הקטנים ממנו.

ואילו בדבר של **קללה** ופחיתות כבוד - **מתחילין מן הקטן**. שהוא מתחיל, ורק לאחריו ממשיכים בגדולים ממנו.

ומנין לנו דבר זה?

ענין זה שבגדולה מתחילין מן הגדול, למדים מהמקרא. **שנאמר: "ויאמר משה אל אהרן ולאלעזר ולאיתמר" (927)**. הרי לנו שקודם דיבר משה אל אהרן, שהוא הגדול, ורק לאחריו דיבר אל אלעזר ואיתמר.

וענין זה שבקללה מתחילין מן הקטן, למדים מכך שלאחר שחטאו האדם ואשתו בעץ הדעת, **בתחלה נתקלל נחש**, שהוא הפחות שבכולם, **ואחר כך נתקללה חוה**, החשובה ממנו, ורק **אחר כך**, לבסוף, **נתקלל אדם**, שהוא החשוב שבכולם.

מכל מקום שנינו בברייתא, שבדבר שיש בו קללה ופחיתות כבוד, מתחילין מן הקטן והפשוט תחילה. ואם כן קשה, היאך שנינו במשנה שקודם נותנין אפר מקלה בראש

הנשיא ובראש אב בית הדין, ורק לאחר מכן שאר העם נותנים בראשיהם? ומבאר
הגמרא: נתינת האפר בראש הנשיא ואב בית הדין אינה פחיתות כבוד, אלא אדרבה, **הא**
חשיבותא לדידהו [חשיבות היא להם]. **דאמרי להו** [כי בנתינת האפר בראשם, כאילו
אומרים להם]: **אתון חשיביתו למיבעי עלן רחמי אכולי עלמא** [אתם לבדכם
חשובים לבקש רחמים על כל העם].

שנינו במשנתנו: **כל אחד ואחד נותן בראשו**.

אמר רב אדא: לגבי כל העם שנינו **"וכל אחד ואחד נותן בראשו"**. ואילו גבי נשיא
ואב בית דין שנינו: **"ונותנין אפר על גבי התיבה ובראש הנשיא ובראש אב בית דין"**.
משמע שאחרים נותנין את האפר על ראשם.

ויש לתמוה, **נשיא ואב בית דין נמי, נשקלו אינהו וניחו בראשיהו** [שיטלו הם
את האפר וניחו בעצמם בראשם]!

מאי שנא דשקיל איניש אחרינא ומנח להו [מה נשתנה דינם, שאדם אחר נוטל
ומניח בראשם]?

אמר רבי אבא דמן קסרי: הסיבה היא, משום שאנו רוצים שעל ידי מעשים אלו, של
נתינת אפר בראש התיבה ובראש העם, תהיה עגמת נפש מרובה, כדי שישבר לב העם
וישובו בתשובה.

דף טז - א

והיות ובאנשים חשובים **אינו דומה מתבייש מעצמו** [על ידי מעשה שעשה הוא עצמו]
- **למתבייש מאחרים** [על ידי מעשה שעשו לו אחרים], שבכך הוא מתבייש יותר
(928), לכן נותנין אחרים את האפר בראש חשובי העם.

אבל שאר העם, אינם מתביישים בנתינת אחרים יותר מאשר בנתינת עצמם (929), ולכן
הם עצמם מניחים אפר בראשם.

והיכא מנח להו [והיכן, באיזה מקום בראש, מניחין את האפר]?

אמר רבי יצחק: במקום שבו מניחין **תפילין** של ראש [במקום שמוחו של תינוק
רופס] (930).

שנאמר בנבואת ישעיה [פרק סא פסוק ג]: "לקרוא שנת רצון לה' וגוי לנחם כל אבלים, **לשום לאבלי ציון, לתת להם פאר תחת אפר**". והיינו, שהקדוש ברוך הוא ישים לאבלים פאר, במקום האפר שהיה עליהם. הרי שדרך אבלות לשים אפר במקום של הפאר.

ו"פאר" - היינו תפילין, כפי שנאמר בספר יחזקאל [פרק כד פסוק יז], שאמר לו הקדוש ברוך הוא ליחזקאל: "בן אדם, הנני לוקח ממך את מחמד עיניך במגפה וגוי, ולא תספוד ולא תבכה וגוי אֶבֶל לא תעשה, פְּאָרֶךְ חָבוּשׁ עליך" (931), והגמרא במסכת ברכות [יא א] אומרת ש"פארך" היינו תפילין (932) (933).

הרי לנו שיש להניח את האפר במקום של הנחת התפילין.

[רחוב תיבה ושקים אפר אפר קבורה ומוריה סימן].

ועתה ממשיכה הגמרא לדון ולבאר את דברי המשנה.

שנינו במשנה, שמוציאין את התיבה לרחובה של עיר. ושם, ברחוב, מתפללים וזועקים (934). ויש לנו לבאר, **למה יוצאין לרחוב?**

רבי חייא בר אבא אמר: כדי **לומר** ולרמוז בכך: בתחילה **זעקנו בצנעא**, בבית הכנסת, **ולא נענינו** מן השמים.

נצא להתפלל ברחובה של עיר, **ונבזה עצמנו בפרהסיא** (935), אולי כך יענה לנו הקדוש ברוך הוא.

ריש לקיש אמר: היציאה לרחוב הרי היא גלות ממקומנו הרגיל. וכך אנו אומרים: **גלינו, גלותינו** תהא **מכפרת עלינו**.

מאי בינייהו [מהי הנפקא מינה בין שני הטעמים]?

איכא בינייהו [ישנו חילוק למעשה בין שני הטעמים], באופן **דגלי מבי כנישתא לבי כנישתא** [אם יצאו וגלו העם מבית הכנסת שהיו רגילין בו, לבית כנסת אחר (936)].

אם הטעם הוא משום גלות, הרי אף בכך יש גלות.

אבל אם הטעם משום ביזוי בפרהסיא, הרי באופן זה אין ביזוי!

ממשיכה הגמרא ומבארת את דברי המשנה.

ולמה מוציאין את התיבה לרחובה של עיר?

אמר רבי יהושע בן לוי, לומר ולרמוז: כלי צנוע היה לנו. שעד עתה היתה התיבה מוצנעת תמיד בבית הכנסת. ועתה - **נתבזה בעוונינו.** שמחמת עוונותינו - נענשנו בעצירת גשמים, והיה עלינו להוציא את התיבה לרחוב (937).

ולמה מתכסין העם בשקים? (938) **אמר רבי חייא בר אבא, לומר ולרמוז על ידי** לבישת השקים, העשויין מנוצה של עיזים (939), **שהרי אנו חשובין** [נחשבים] **כבהמה.**

ולמה נותנין אפר מקלה על גבי תיבה? (940) **אמר רבי יהודה בן פזי: כלומר** [כאילו אומר הקדוש ברוך הוא]: **"עמו אנכי בצרה"**. וזהו ששמים אפר אף בראש התיבה, שבה מונח ספר התורה, ספרו של הקדוש ברוך הוא.

ריש לקיש אמר, שלמדים דבר זה, שהקדוש ברוך הוא מצטער יחד עם ישראל, ממקרא זה: **"בכל צרתם לו צר"** (941). והיינו, שבכל צרתם של ישראל, צר אף לקדוש ברוך הוא.

אמר רבי זירא: מריש [מתחילה], **כי הוה חזינא להו לרבנן דיהבי אפר מקלה על גבי תיבה** [כאשר הייתי רואה שהחכמים נותנין אפר מקלה על גבי התיבה] - **מזדעזע לי כוליה גופאי** [היה מזדעזע לי כל גופי] (942).

ולמה נותנין אפר בראש כל אחד ואחד מהציבור? (943)

פליגי בה [נחלקו בדבר זה] **רבי לוי בר חמא ורבי חנינא.**

חד [אחד מהם] **אמר,** שנותנין את האפר כדי לרמוז ולומר לפני הקדוש ברוך הוא: **הרי אנו חשובין לפניך כאפר,** שאין לו כל ערך. כלומר, אין אנו חשובים כלום.

וחד מהם **אמר,** שעושים זאת **כדי שיזכור לנו** הקדוש ברוך הוא את **אפרו של יצחק** (944), שמסר נפשו להיות קרבן על גבי המזבח (945).

מאי בינייהו [מה נפקא מינה למעשה בין שני הטעמים]? **איכא בינייהו** [יש ביניהם] נפקא מינה, האם אפשר לתת **עפר** מן האדמה **סתם**, ולא אפר שריפה, בראש כל אדם.

לפי הטעם שמרמזין לפני הקדוש ברוך הוא שהרי אנו חשובין כאפר, אותה רמיזה אפשר לעשות גם בעפר, שאינו נחשב לכלום.

אבל לפי הטעם שעושין זאת כדי להזכיר לפני הקדוש ברוך הוא את עקידת יצחק, צריך לתת דווקא אפר שריפה.

למה יוצאין לבית הקברות? (946)

פליגי בה [נחלקו בטעם הדבר] **רבי לוי בר חמא ורבי חנינא**.

חד [אחד מהם] **אמר**, שעושין זאת כדי לרמז ולומר לפני הקדוש ברוך הוא: **הרי אנו חשובין לפניך כמתים** (947).

וחד אמר, שעושין זאת **כדי שיבקשו עלינו המתים רחמים** (948).

מאי בינייהו [מהי הנפקא מינה בין הטעמים]?

איכא בינייהו [נפקא מינה] אם אפשר לצאת לקברי נכרים.

לפי הטעם שיוצאים כדי לרמז שאנו חשובין כמתים, אפשר ללכת גם לקברי נכרים.

אבל לפי הטעם שיוצאין לבית הקברות כדי שיבקשו עלינו המתים רחמים, צריך ללכת דווקא לקברי ישראל. שהרי הנכרים אינם יכולים לבקש אפילו על עצמם רחמים, כל שכן שאינם יכולים לבקש עלינו (949).

והיות והזכרנו שנחלקו בדבר רבי לוי בר חמא ורבי חנינא, מביאה הגמרא עוד מחלוקת ביניהם, בענין אחר לגמרי (950).

מאי "הר המוריה" (951)? למה נקרא המקום שהלך אליו אברהם לעקוד את יצחק [הוא הר הבית] (952), בשם זה? (953)

פליגי בה [נחלקו בענין זה] **רבי לוי בר חמא ורבי חנינא**.

חד [אחד מהם] **אמר**: **ההר** נקרא כך, על שם **שיצא ממנו הוראה לישראל**. ששם היתה לשכת הגזית, שבה עמדו הנביאים המוכיחים לישראל (954).

וחד אמר: **ההר** נקרא כך, על שם **שיצא ממנו מורא לאומות העולם**. שהם שומעים על אודות גדולת ישראל וירושלים - ומתפחדים (955) (956).

שנינו במשנתנו: **הזקן שבהן אומר לפנין דברי כיבושין**.

תנו רבנן: אם יש ביניהם זקן - אומר הזקן את דברי הכיבושין.

ואם לאו, אם אין ביניהם זקן - **אומר חכם דברי כיבושין**.

ואם לאו, אם אין ביניהם אפילו חכם - **אומר** את דברי הכיבושין **אדם של צורה** [בעל קומה (957), כדי שיישמעו דבריו, וימריך ויכניע את הלבבות].

ממה ששנינו בברייתא, שלכתחילה אומר זקן, ואם לאו - אומר חכם, משמע שזקן עדיף, אף שאינו תלמיד חכם. ורק אם אין זקן, אומר חכם.

ותמהה הגמרא: **אטו זקן דקאמרי** [וכי אותו זקן שאמרנו, שהוא עדיף], הכוונה אף על גב דלאו חכם הוא? הרי ודאי שתמיד חכם עדיף על זקן עם הארץ!

אמר אביי: הכי קאמר [כך היא כוונת התנא]: **אם יש שם זקן, והוא גם חכם - אומר אותו אדם, שהוא זקן והוא גם חכם.**

ואם לאו, אם אין שם אדם כזה - **אומר חכם** שאינו זקן.

ואם לאו, אם אין שם אף חכם שאינו זקן - **אומר אדם של צורה** (958).

ומה הם אומרים?

אחינו! לא לבישת שק, ותענית, שהם מעשים חיצוניים, גורמים שייענה לנו הקדוש ברוך הוא (959), **אלא - תשובה ומעשים טובים גורמים.**

שכן מצינו באנשי נינוה, שלא נאמר בהם כאשר חזרו בתשובה, ולבשו שקים והתענו [כפי שמסופר בספר יונה]: **"וירא האלהים את שקם ואת תעניתם", אלא כך נאמר: "וירא האלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה".**

נאמר באנשי נינוה: **"ויאמינו אנשי נינוה באלקים וגוי' ויזעק ויאמר בנינוה מטעם המלך וגדוליו וגוי' ויתכסו שקים האדם וה בה מה".**

מאי הו עבדי [מה וכיצד היו עושים]? (960) **אסרא הבהמות לחוד ואת הוולדות לחוד** [היו אוסרין את הבהמות לחוד, ואת ולדותיהם לחוד], אופן שנגרם להם צער רב.

אמרו לפניו [לפני הקדוש ברוך הוא]: **רבנו של עולם! אם אין אתה מרחם עלינו, אין אנו מרחמים על אלו** (961).

כלומר, כשם שאתה אומר ומצוה עלינו לרחם על כל בעלי החיים, כפי שנאמר: **"ורחמיו על כל מעשיו"**, כך תרחם אתה עלינו.

עוד נאמר באנשי נינוה: **"ויקראו אל אלהים בח זקה".**

לשון **"בחזקה"** משמע שדיברו בכח וניצוח דין.

מאי אמור [מה אמרו בתפילתם]? (962)

אמרו לפניו: רבנו של עולם! עלוב ושאינו עלוב, צדיק ורשע, מי נדחה מפני מי? (963) הרי ודאי שהצדיק נדחה מפני הרשע (964). ולכן, רחם עלינו, תשחיתנו.

עוד נאמר שם: **"וישבו איש מדרכו הרעה ומן החמס אשר בכפיהם"** (965).

מאי "ומן החמס אשר בכפיהם"?

אמר שמואל: אנשי נינוה חזרו בהם מן הגזל עד כדי כך, שאפילו אם גזל אחד מהם מריש [קורה], ובנאו ושיקעו בבירה [בבנין גדול], לא היה מסתפק בהשבת דמי הקורה לבעליה, אלא היה מקעקע והורס את כל הבירה כולה (966), ומחזיר את המריש עצמו לבעליו (967) (968).

אמר רב אדא בר אהבה: אדם שיש בידו עבירה, ומתודה עליה, ואינו חוזר בה [כגון שיש בידו עוון גזל (969), ומתודה על העון, ואינו משיב את הגזילה], למה הוא דומה?

לאדם שתופס שרץ מת, שמטמא את האדם במגעו, בידו.

שכל זמן שהשרץ בידו, אפילו אם הוא טובל בכל מימות שבעולם - לא עלתה לו טבילה, שהרי מיד הוא חוזר ונטמא מהשרץ שבידו.

אבל אם זרקו [זרק אותו אדם את השרץ] מידו, אזי כיון שטבל במקוה שיש בו ארבעים סאה (970) של מים - מיד עלתה לו טבילה - ונטהר מטומאתו.

כך אדם זה, שמתודה על עוון הגזל שבידו, אבל אינו משיב את הגזילה, אין תשובתו עולה לו, שהרי הוא עדיין תפוס ואחוז בגזילה.

שנאמר: "ומודה ועזב ירחם". הרי לנו, שרק אם מתודה, ואף עוזב את חטאיו, אז ירוחם החוטא מן השמים.

ועוד אומר הכתוב: "נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים". משמע, שעם הכפים צריך לישא את הלב לשמים. כלומר, לחזור בו מקלקולו (971).

שנינו במשנתנו: עמדו בתפלה מורידין לפני התיבה זקן כו'.

תנו רבנן: עמדו בתפלה, אף על פי שיש שם בין הקהל זקן וחכם, אין מורידין לפני התיבה אלא אדם הרגיל בתפילה (972).

רבי יהודה אומר, צריך שיהיו באדם היורד לפני התיבה בתענית גשמים מעלות אלו:
(973)

א. שיהא **מטופל** בילדים, **ואין לו** במה לפרנסם [שלבו דואג עליהם, ויצעק מקירות ליבו],

ב. **ויש לו יגיעה בשדה**. ששדותיו זרועות, ומשום כך הוא זקוק ביותר לירידת הגשמים,

ד. **וביתו ריקם** [הגמרא סוברת כעת, שהכוונה שאין לו כלום בביתו, שהוא עני],

ה. **ופרקו נאה** [להלך יתבאר],

ו. **ושפל ברך** [עניו] (974),

ז. **ומרוצה לעם** [שהוא נוח לבריות, ומסכימים לתפילתו],

ח. **ויש לו נעימה** [שיודע להנעים בקולו בנגינה, ועל ידי כך הוא מושך את הלב],

ט. **וקולו ערב**,

י. **ובקי לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים, ולשנות במדרש בהלכות ובאגדות**, שעל ידי כך פסוקי התפילה שגורין על פיו,

יא. **ובקי בכל הברכות כולן**, שהן שגורות על פיו.

ויהבו ביה רבנן עינייהו [נתנו החכמים את עיניהם] **ברבי יצחק בר אמי**, שיש בו כל המעלות הללו, והוא ראוי לרדת לפני התיבה.

ועתה דנה הגמרא בדברי רבי יהודה.

דף טז - ב

הגמרא מבינה עתה, שמה שאמר רבי יהודה שצריך שיהא ביתו ריקם, היינו שאין לו פרנסה בביתו. ולכן תמהה הגמרא, למה שנה רבי יהודה שני תנאים, שצריך שיהא "מטופל ואין לו", ושיהא "ביתו ריקם", הרי **היינו מטופל ואין לו - היינו ביתו ריקם!**

אמר רב חסדא: "ביתו ריקם" אין הכוונה שאין לו פרנסה בביתו, אלא **זהו שביתו ריקם מן העבירה**, שאין חפצי חמס וגזל מצויין בביתו (975).

ופרקו נאה - אמר אביי: זה אדם שלא יצא עליו שם רע אף בילדותו (976). שתמיד, גם בצעירותו, היה נאה ויאה.

נאמר בנבואת ירמיהו: **"היתה לי נחלתי כאריה ביער, נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה"**.

מאי "נתנה עלי בקולה"?

אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב, ואמרי לה אמר רבי חמא אמר רבי אלעזר: זה שליח צבור שאינו הגון, היורד לפני התיבה. שהקדוש ברוך הוא שונאו, והוא נותן בקולו בתפילה לפניו (977).

שנינו במשנתנו: **ואומר לפניהם עשרים וארבע ברכות: שמונה עשרה שבכל יום, ומוסיף עליהן עוד שש.**

ותמהה הגמרא: וכי **הני**, אלה, הברכות הנוספות, **שש** הן? והלא **שבע הויין** [הן]! **כדתנן: "על השביעית הוא אומר ברוך מרחם על הארץ"**, הרי שיש לנו שבע ברכות נוספות!

אמר רב נחמן בר יצחק: אין כוונת התנא לומר שברכה זו היא הברכה השביעית מהברכות הנוספות. אלא **מאי** היא מה שנקט התנא **"שביעית"** - היינו שהיא הברכה **השביעית לברכה הארוכה** (978). דהיינו, לברכה שהתחיל להאריך בה, ברכת גואל ישראל, שהיא משמונה עשרה הברכות הרגילות של התפילה. אבל באמת בחשבון הברכות הנוספות, היא ברכה שישית [כפי שנתבאר במשנה].

כדתניא: בברכת **"גואל ישראל"**, היורד לפני התיבה **מאריך, ובחותמה** [בסיומה] של הברכה **הוא אומר:** **"מי שענה את אברהם בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך גואל ישראל"**. והן, העם, עונים אחריו: **אמן**.

וחזן הכנסת אומר להם: תקעו בני אהרן, תקעו!

וחוזר היורד לפני התיבה ואומר (979): **"מי שענה את אבותינו על ים סוף הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך זוכר הנשכחות"**. והן עונים אחריו: **אמן**.

וחזן הכנסת אומר להם: הריעו בני אהרן, הריעו! (980)

וכן עושין כסדר הזה בכל ברכה וברכה. בברכה אחת אומר: תקעו, ובברכה אחת אומר: הריעו (981).

ומה ששנינו שעונין אחריו אמן, **במה דברים אמורים - בגבולין** [מחוץ לבית המקדש].

אבל במקדש - אינו כן. אלא החזן אומר כך: "מי שענה את אברהם הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה אלקי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך גואל ישראל". והעם עונין אחריו: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

והטעם, **לפי שאין עונין אמן במקדש.**

ומנין לנו דבר זה, שאין עונין אמן במקדש?

שנאמר בספר נחמיה, שאמרו הלויים לישראל: "קומו ברכו את ה' אלהיכם מן העולם עד העולם", ונאמר בהמשך המקרא: "ויברכו שם כבוד ומרומם על כל ברכה ותהלה". והיינו, שעונין העם אחריהם: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

יכול [שמא] **על כל ברכות כולן לא תהא אלא תהלה אחת** [שיאמרו רק בסוף הברכה האחרונה פעם אחת "ברוך שם כבוד מלכותו וכו'"] -

תלמוד לומר: "ומרומם על כל ברכה ותהלה". משמע, **על כל ברכה - תן לו** לקדוש ברוך הוא **תהלה**.

ואלא במקדש מהו אומר?

"ברוך ה' אלהים אלהי ישראל מן העולם ועד העולם (982) ברוך גואל ישראל". והן עונין אחריו: **"ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד"**.

וחזן הכנסת אומר להם: תקעו הכהנים בני אהרן תקעו.

וחוזר ואומר: (983) "מי שענה את אברהם בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך ה' אלהי ישראל זוכר הנשכחות" (984). והם עונין אחריו: **"ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד"**.

וחזן הכנסת אומר להם: הריעו הכהנים בני אהרן הריעו וכו'.

וכן בכל ברכה וברכה. בברכה אחת אומר: תקעו הכהנים, ובאחת אומר: הריעו הכהנים, עד שגומר את כולן.

וכך הנהיג רבי חלפתא לעשות בעיר "צפורי", לא לענות אמן, אלא "ברוך שם כבוד מלכותו וכו'".

וכן הנהיג רבי חנניה בן תרדיון לעשות במקום שנקרא "סיכני".

וכשבא דבר זה לפני חכמים, אמרו: לא היו נוהגין כן, שלא לומר אמן, אלא "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", אלא בשערי מזרח, ובהר הבית.

ואית דאמרי, כדתניא [כלומר, יש ששונים את הברייתא בלשון זו]: אומר לפניו עשרים וארבע ברכות. דהיינו: שמונה עשרה ברכות הרגילות, שאומרים בכל יום בתפילת שמונה עשרה, ומוסיף עליהן עוד שש ברכות מיוחדות לתענית.

ואותן שש ברכות נוספות, היכן אומרן -

בין ברכת "גואל ישראל", לברכת "רופא חולי עמו ישראל". ומאריך בגאולה [בברכת "גואל ישראל", כפי שנתבאר לעיל], והן עונין אחריו אמן על כל ברכה וברכה.

וכך היו נוהגין בגבולין [מחוץ לבית המקדש].

אבל במקדש היו אומרים: "ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם, ברוך גואל ישראל", ולא היו עונין אחריו אמן.

וכל כך למה -

לפי שאין עונין אמן במקדש.

ומנין שאין עונין אמן במקדש? שנאמר: "קומו ברכו את ה' אלהיכם מן העולם עד העולם ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה". על כל ברכה וברכה - תן לו תהלה.

תנו רבנן: (985) על הראשונות הוא אומר: "ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם, ברוך גואל ישראל", והן עונין אחריו: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

וחזן הכנסת אומר: תקעו כהנים תקעו.

וחוזר ואומר: "מי שענה את אברהם בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה".

ועל השניה הוא אומר: "ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך זוכר הנשכחות", והן עונין אחריו: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

וחזן הכנסת אומר: הריעו בני אהרן, הריעו.

ואומר: "מי שענה את אבותינו על ים סוף הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה", והם מריעין ותוקעין ומריעין (986).

וכן בכל ברכה וברכה. באחת אומר תקעו, ובאחת אומר הריעו (987), עד שיגמור את הברכות כולן.

וכך הנהיג רבי חלפתא בציפורי ורבי חנניה בן תרדיון בסיכני.

וכשבא דבר אצל חכמים, אמרו: לא היו נוהגין כן, לענות "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", אלא בשערי מזרח ובהר הבית.

שנינו במשנתנו: רבי יהודה אומר לא היה צריך לומר זכרונות כו'.

אמר רב אדא דמן יפו: מאי טעמא דרבי יהודה -

דף יז - א

לפי שאין אומרים זכרונות ושופרות אלא בזמנים אלו:

א. **בראש השנה**, כפי שמצינו במסכת ראש השנה [טז א]: אמרו לפני בראש השנה מלכויות זכרונות ושופרות [ושם בגמרא מתבאר טעם הדבר].

ב. **ויום הכפורים שביובלות** [בשנת היובל, שחלה אחת לחמישים שנה], כפי שמצינו במסכת ראש השנה [כו ב]: שוה היובל לראש השנה לתקיעה ולברכות.

ג. **ובשעת מלחמה**. כפי שמצינו במקרא [במדבר י]: "וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצר אתכם, והרעתם בחצרות ונזכרתם לפני ה' אלקיכם ונושעתם מאיביכם" (988).

שנינו במשנתנו: **על הראשונה הוא אומר מי שענה את אברהם כו'.**

תנא: יש מחליפין את סדר הדברים. ומשייכים את חתימת "שומע **צעקה**" לברכת "מי שענה את **אליהו** בהר הכרמל",

ואת חתימת "שומע **תפלה**" - **משייכים** לברכת "מי שענה את **שמואל** במצפה".

שואלת הגמרא: **בשלמא גבי שמואל**, אפשר לסיים אף ב"שומע תפילה", **כי כתיב ביה** לשון **תפלה**, כפי שנאמר: "קבצו את כל ישראל המצפתה ואתפלל בעדכם", **וכתיב ביה** גם לשון **צעקה**, כפי שנאמר: "ויחר לשמואל ויזעק אל ה' כל הלילה" (989).

אלא גבי אליהו, הרי רק לשון **תפלה כתיב**, שנאמר: "ענני ה' ענני", שהוא לשון תפילה ובקשה. ואילו לשון **צעקה לא כתיב!** ואם כן, היאך אפשר לסיים את ברכת "מי שענה את אליהו" בלשון **צעקה**?

ומתרצת הגמרא: "**ענני ה' ענני**" - **לשון צעקה היא** (990).

שנינו במשנתנו: **על הששית הוא אומר מי שענה את יונה כו' על השביעית הוא אומר מי שענה את דוד כו'.**

ותמהה הגמרא: **מכדי יונה בתר דוד ושלמה הוה** [הרי בסדר הדורות, יונה היה אחרי דוד ושלמה (991)], **מאי טעמא מקדים ליה ברישא** [למה מקדימין להזכיר את יונה בששית, ורק בשביעית מזכירין את דוד ושלמה]? (992)

ומבארת הגמרא: הטעם שמזכירין את דוד ושלמה רק בסוף הברכות הוא, **משום דבעי למיחתם** [שרוצים לחתום] ולסיים את כל הברכות בחתימת "ברוך **מרחם על הארץ**". ומזכיר באותה ברכה את דוד ושלמה, שהם התפללו על ארץ ישראל (993).

תנא, משום סומכוס אמרו, שאין מסיימין "ברוך מרחם על הארץ", אלא "**ברוך משפיל הרמים**". והיינו, שעל ידי שמנע הקדוש ברוך הוא את הגשם, הכניע את ישראל לחזור בתשובה (994).

שנינו במשנתנו: **שלוש תעניות הראשונות אנשי משמר מתעניין ולא משלימין כו'.**

תנו רבנן: מפני מה אמרו שאנשי משמר מותרין לשתות יין רק בלילות, אבל לא בימים -

משום ששתויי יין אסורים בעבודה בבית המקדש. ואנו חוששין שמא תכבד העבודה על אנשי בית אב שעובדים באותו יום, ויצטרכו לסיוע, ויבואו אנשי משמר ויסייעו להם. לכן, אף שאין אותו היום זמנם הקבוע של אנשי משמר, אסורין לשתות יין בימים. אבל בלילות מותרין, כיון שאז אין העבודה כבדה.

מפני מה אמרו שאנשי בית אב אינם מותרין לשתות יין, לא ביום ולא בלילה - מפני שהן עסוקין תמיד בעבודה. והיות ושתויי יין אסורין בעבודה, לכן אסור לאנשי בית אב לשתות יין כלל.

מכאן, מדברי משנתנו, שאף אנשי משמר, שאין זמן עבודתן באותו היום, אסורין לשתות יין, אמרו:

בזמן הזה (995), שאין בית המקדש קיים, כל כהן שמכיר ויודע איזוהי משמרתו ומשמרת בית אב שלו, כגון, שיודע שהוא שייך למשמרת יהויריב או יהודע, ויודע באיזה יום ובאיזה שבוע היה קבוע זמן עבודתם, ויודע שבתו אבותיו קבועין שם, שלא נתחללו ונגואלו מן העבודה, אלא ראויין הן לעבוד במקדש (996), אסור לשתות יין כל אותו היום (997) שיודע שהוא הזמן הקבוע לעבודת בית אבותיו. שמא יבנה בית המקדש, ואז יהיה כהן זה צריך לעבוד (998).

ואילו כהן שמכיר את משמרתו, באיזה שבוע הם עובדים, ואין מכיר משמרת בית אב שלו, ולכן אינו יודע איזה מימות השבוע הוא זמנו הקבוע, ויודע שבתו אבותיו קבועין שם, אסור לשתות יין כל אותה שבת [כל אותו שבוע, שהוא זמנו של המשמר שלו]. משום שכל יום מימות השבוע בספק הוא, שמא הוא זמנו של כהן זה.

ואילו כהן שאינו מכיר כלל משמרתו ומשמרת בית אב שלו, ויודע שבתו אבותיו קבועין שם, אסור לשתות יין כל השנה, כי בכל יום מימות השנה יש חשש שמא הוא היום הקבוע לבית אב שלו (999).

רבי אומר, אומר אני, שאם חוששין שמא יבנה בית המקדש, צריך להיות הדין שאסור כל כהן לשתות יין לעולם, אף אם הוא מכיר את משמרתו ומשמרת בית אב שלו, שנקבעו לו בעבר.

והטעם, כי יתכן שבעתיד ישתנה סדר המשמרות. ועוד, שיתכן שיעבדו כולם לחנוכת הבית בבת אחת, ויהא כהן זה צריך לעבוד (1000).

אבל מה אעשה, שתקנתו של הכהן, שבגללה הוא מותר לשתות יין - היא קלקלתו.

ומהי אותה קלקלה, שמחמתה מותרין הכהנים לשתות יין -

שהרי כמה שנים שלא נבנה בית המקדש (1001).

ולכן מותרין לשתות יין, כי אין חוששין שמא יבנה, ויצטרכו לעבודתו (1002).

אמר אביי: כמאן שתו האיזנא כהני חמרא [כמו מי, לפי איזו שיטה, שותין בזמננו הכהנים יין] -

כשיטת רבי (1003).

שנינו במשנתנו: **אנשי משמר ואנשי מעמד אסורים לספר ולכבס, ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת.**

מאי טעמא, למה אנשי משמר ואנשי מעמד אסור לספר ולכבס?

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: כדי שלא יכנסו למשמרתם כשהן מנוולין בשיער ארוך ובבגדים שאינם מכובסין.

שאם נתיר להם לספר ולכבס בימי משמרתן, לא יקפידו לעשות זאת קודם אותו זמן, אלא יסמכו על אחד מימי אותו שבוע של משמרתן.

אבל עתה, שהן אסורין לעשות זאת בימי משמרתן, יקפידו להקדים להסתפר ולכבס בשבוע שלפני כן, ויכנסו למשמרתם כשהם מסופרים ולבושים בבגדים נקיים.

תנו רבנן: מצוה שיהא המלך מסתפר בכל יום.

כהן גדול מסתפר מערב שבת - לערב שבת. כלומר, אחת לשבוע.

כהן הדיוט, מסתפר אחת לשלשים יום.

ועתה דנה הגמרא בביאור דברי הבריייתא.

מלך מסתפר בכל יום - מאי טעמא [מה טעם הדבר]?

אמר רבי אבא בר זבדא: משום שאמר קרא: "מלך ביפיו תחזינה עיניך" (1004). והיות והמלך צריך להתראות אל העם ביפיו, לכן עליו להסתפר בכל יום (1005).

כהן גדול מסתפר מערב שבת לערב שבת, מאי טעמא?

אמר רב שמואל בר יצחק: הואיל ומשמרות מתחדשות ובאות כל שבוע ושבוע [שהרי כל משמרת עובדת שבוע אחד בבית המקדש, ולאחר מכן באה אחרת ומחליפה אותה]. ומשמרה שלא ראתה את הכהן הגדול עד עתה, ובאה לראותו, הדבר נאה שתראהו ביפיו.

כהן הדיוט מסתפר **אחת לשלשים יום - מנלן** [מנין לנו דבר זה?]

אתיא [דבר זה בא ונלמד] בגזירה שוה **"פרע - פרע" מנזיר**, וכדלהלן:

כתיב הכא, גבי כהנים: "וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו" (1006), הרי לנו לשון "פרע" בכהנים.

וכתיב התם, גבי נזיר: "קדש יהיה גדל פרע שער ראשו", הרי לנו לשון "פרע" בנזיר.

מה להלן, בענין נזיר, הכוונה היא שצריך לשמור נזירותו ולגדל שער ראשו במשך שלשים יום,

אף כאן, גבי כהנים, מה שנאמר "ופרע לא ישלחו", היינו שלא יגדלו שער ראשם יותר משלשים יום.

ונזיר גופיה [עצמו], **מנלן** שזמן נזירותו שלשים יום הוא?

אמר רב מתנה: כי סתם נזירות - שלשים יום היא.

מנלן?

אמר קרא בענין נזיר: **"קדש יהיה"**. והמילה **"יהיה"** בגימטריא תלתין הוי [שלושים היא]. משמע שצריך הנזיר לשמור על קדושתו שלושים יום.

אמר ליה רב פפא לאביי: ודלמא [ושמא] מה שנאמר גבי כהנים **"ופרע לא ישלחו"**, **הכי קאמר רחמנא** [כך אמרה התורה]: **לא לירבו כלל** [שלא יגדלו הכהנים שערותיהם כלל] (1007), אלא יסתפרו בכל יום!

שכך היא משמעות הכתוב: **"ופרע"**, דהיינו, שער של שלשים יום [כפי שמצינו בענין נזיר], **"לא ישלחו"**, לא יגדלו. אלא יגלחו שערם כל יום.

אמר ליה אביי: אי הוה כתב [אילו היה כתוב] כך: **"לא ישלחו פרע"** - היה באמת משמע **כדקאמרת** [כפי שאמרת], שלא יגדלו שערם עד שיעור "פרע".

אבל **השתא** [עתה], **דכתיב "ופרע לא ישלחו"**, כך היא משמעות הכתוב:

פרע, גידול שיער של עד שלשים יום - **ליהוי** [יהיה]. מותר להם לגדל שערם כך]. **שלוחי** [לשלחו, לגדל אותו יותר] - **הוא דלא לישלחו** [זה לא יעשו], אלא יגלחוהו.

ומקשה הגמרא: **אי הכי**, אם כן, שלמדים דבר זה מן המקרא, **אפילו האידנא** [עתה, בזמן הזה] **נמי** [גם כן] יהיו הכהנים צריכין לגלח שערם כל שלשים יום!

ומבאר הגמרא: הטעם שאין דין זה נוהג בזמן הזה הוא, משום שהמקרא "ופרע לא ישלחו" - סמוך למקרא "ויין לא ישתו". ולכן דין איסור גידול שיער צריך להיות **דומיא דשתויי יין** [דומה לדין שתויי יין].

מה שתויי יין, דווקא **בזמן ביאה** לבית המקדש **הוא דאסור**, כפי שנאמר בספר יחזקאל: "ויין לא ישתו כל כהן בבואם אל החצר הפנימית", אבל **שלא בזמן ביאה** - **שרי** [מותר] לכהן לשתות יין,

אף הכא נמי [גם כאן, בענין גילוח], כך הוא הדין, שדווקא בזמן שבית המקדש קיים אסור לגדל שיער פרע. אבל עתה, שאין בית המקדש קיים, מותר.

ומקשה הגמרא: **והתניא, רבי אומר, אומר אני: כהנים אסורים לשתות יין לעולם. אבל מה אעשה, שתקנתו של הכהן, שמחמתה מותר הוא לשתות יין - מחמת קלקלתו של בית המקדש היא. שהיות ועברו כמה שנים שלא נבנה בית המקדש, אין חוששין שמא יבנה, ויימצא הכהן שתוי יין.**

דף יז - ב

ואמר אביי: כמאן [כמו מי, לפי איזו שיטה] **שתו האידנא כהני חמרא** [שותים הכהנים יין בזמן הזה] - **כשיטת רבי**, שאין חוששין שמא יבנה בית המקדש.

מכלל, משמע, **דרבנן אסרי** [שרבנן אוסרין שתיית יין לכהנים אף בזמן הזה]. אם כן, למה אין הכהנים אסורים לשלח שערם פרע בזמן הזה? (1008)

ומתרצת הגמרא: הרי **מאי טעמא** [מה הטעם] שאסורין לשתות יין, משום שאנו מקוים **שמהרה יבנה בית המקדש, ובעינן [ונצטרך] כהן הראוי לעבודה**. ואם הכהן יהיה שתוי יין, אזי **ליכא** [לא יהיה כהן ראוי] (1009).

מה שאין כן **הכא**, לגבי איסור גידול שיער, אין חשש. כי אף שיבנה בית המקדש פתאום, הרי **אפשר דמספר ועייל** [יכול הכהן להסתפר ולהכנס לעבודה מיד] (1010).

ומקשה הגמרא: **אי הכי**, אם כן, אם זהו הטעם שמותר לכהנים לגדל שערם בזמן הזה, **שתוי יין נמי** [הרי אותו טעם שייך גם בשתויי יין], כי לכשיבנה בית המקדש במהרה בימינו, **אפשר דגני פורתא - ועייל** [יכול הוא לישון מעט - ולהכנס לבית המקדש], וכדברי **רמי בר אבא**.

דאמר רמי בר אבא: הליכה בדרך שאורכה **מיל** [אלפיים אמה] (1011), וכן **שינה** למשך זמן **כל שהוא, מפיגין את השפעת היין!**

ודחינן: **לאו מי איתמר עלה** [וכי לא נאמרה על דברי רמי בר חמא המימרא דלהלן]:

אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוב: **לא שנו** שדרך ושינה מפיגין את היין **אלא בששתה יין רק כשיעור רביעית** (1012).

אבל אם שתה יותר מרביעית, לא רק שדרך ושינה לא יפיגו את היין, אלא אדרבה, **כל שכן שדרך מטרידתו, ושינה משכרתו!**

והיות וכך, אסור לכהנים לשתות יין בזמן הזה. כי יש לחשוש שישתה יותר מרביעית, ואז, אם יבנה פתאום בית המקדש, לא יוכל לעבוד, ואף לא יוכל להפיג במהירות את יינו.

רב אשי אמר חילוק אחר בין שתיית יין, שאסורה בזמן הזה, לגידול שיער - שמותר:

שתויי יין, דמחלי עבודה [שמחללין את העבודה אם עבדו כשהם שתויים], כפי שנאמר: "יין ושכר אל תשת", וכתוב בסמוך לזה: "ולהבדיל בין הקדש ובין החול", דהיינו, בין עבודה מחוללת לשאינה מחוללת, שאם עבד כשהוא שתוי, חילל את העבודה,

מחמת חומרת הדבר **גזרו בהו רבנן**, ואסרו לשתות אף בזמן הזה (1013).

אבל **פרועי ראש, דלא מחלי עבודה** [שאינם מחללין את העבודה אם עבדו כשהם פרועי ראש], שהרי לא נאמר בענין זה לשון חילול [כי אין זה נראה חילול] - **לא גזרו בהו רבנן**, ולכן מותרים בזמן הזה.

מיתבי: ואלו שהן במיתה בידי שמים: כהנים שעבדו בבית המקדש כשהם **שתויי יין**, וכן שעבדו כשהם **פרועי ראש**.

ועתה, יש לנו לברר:

בשלמא כהנים שעבדו כשהם **שתויי יין**, **בהדיא כתיב בהו** [בפירוש נאמר בהם] שדינם במיתה. שנאמר: **"יין ושכר אל תשת אתה ובניך ולא תמותו"** (1014).

אלא פרועי ראש - מנלן שהם במיתה?

על כרחך, שאנו למדים דבר זה מכך שהוקשו פרועי ראש לשתויי יין.

דכתיב בספר יחזקאל: **"וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו"**, **וכתיב בתריה** [וכתוב בהמשך, לאחר מכן]: **"ויין לא ישתו כל כהן בבואם אל החצר הפנימית"**.

ואנו רואים **שאתיקוש** [הוקשו, הוסמכו] במקרא **פרועי ראש - לשתויי יין**.

וכך אנו דורשים מההיקש:

מה כהנים שעבדו כשהם **שתויי יין - דינם במיתה**, **אף פרועי ראש - דינם במיתה**.

ומינה [ומאותו היקש], נלמד אף לענין חילול העבודה, שהרי ההיקש נאמר לענין כל דבר. ונאמר כך:

אי מה כהנים שעבדו כשהם **שתויי יין - דמחלי עבודה** [מחללים את עבודתם], **אף** העובדים כשהם **פרועי ראש - דמחלי עבודה** [מחללין עבודתם].

הרי לנו, שאף כהנים שעבדו כשהם פרועי ראש, חיללו את עבודתם. ולא כדברי רב אשי, שאמר שדווקא שתויי יין מחללין עבודתם, אבל פרועי ראש - לא.

ומסיקה הגמרא: **קשיא!** (1015)

אמר ליה רבינא לרב אשי: הא, דבר זה שלמדנו מספר יחזקאל, שפרועי ראש שעבדו חייבים מיתה, **מקמי דאתא יחזקאל** [לפני שבא יחזקאל] ואמר את נבואתו, **מאן אמרה** [מי אמרה]?

כלומר, הרי כהנים עבדו במשכן ובמקדש הרבה לפני נבואת יחזקאל, ומנין ידעו אז דין זה? הרי לא מצינו זאת בתורה!

אמר ליה רב אשי: ולטעמיך [ולדבריך ולשיטתך], לפי הלך מחשבה זה, יקשה **הא דאמר רב חסדא: דבר זה דלהלן, מתורת משה לא למדנו** (1016), **ורק מדברי קבלה למדנו**.

ומהו אותו דין -

שנאמר בספר יחזקאל: **"כל בן נכר ערל לב וערל בשר לא יבוא אל מקדשי"**
(1017).

"בן נכר ערל לב" - היינו כהן מומר. והוא מכונה "בן נכר", משום שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים.

"ערל בשר" - היינו כהן ערל, שמתו אחיו מחמת מילה [ולכן לא מלו אותו, מחמת הסכנה].

שני סוגי כהנים אלו - אסור להם להכנס לבית המקדש לעבוד עבודה.

ועתה, **הא**, דין זה, **מקמי דאתא יחזקאל, מאן אמרה** [לפני שבא יחזקאל ואמר את הדברים, מי אמרם]? הרי לא נאמר דבר זה בתורה!

אלא, על כרחך צריך לומר, **שגמרא גמיר לה** [הלכה זו נאמרה למשה מסיני], **ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא** [ובא יחזקאל, והסמיק את הדבר בכתובים]. שאמר דבר זה בנבואתו.

הכי נמי [אף כאן], לענין שתויי יין ופרועי ראש, באמת **גמרא גמיר לה** [הלכה למשה מסיני היא], **ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא** (1018).

שנינו במשנתנו: **כל הכתוב במגילת תענית דלא למיספד, לפניו אסור, לאחריו מותר.**

תנו רבנן: אלין יומיא דלא להתענאה בהון [ימים אלו, דלהלן, אין מתענין בהם], **ומקצתהון דלא למיספד בהון** [ובמקצתם לא רק שאין מתענים, אלא אף אין מספידים]:

מריש ירחא דניסן עד תמוניא ביה איתוקם תמידא [מראש חודש ניסן עד יום ח' בניסן, הוקם והועמד קרבן התמיד על מכונן].

שהיו הצדוקים (1019) אומרים, שיחיד מתנדב קרבן תמיד. שהרי מצינו בציווי עשייתו לשון יחיד: "את הכבש האחד תעשה בבקר וגו'". לעומת זאת, חכמים סוברים, שרק הציבור מביא קרבן תמיד.

ודנו והתווכחו איתם חכמים בדבר שמונה ימים, עד שהביאו ראיה מהמקרא שנאמר על קרבן התמיד: "את קרבני לחמי לאישי תשמרו" - לשון רבים (1020). והיינו, שהתמידים באים מתרומת הלשכה, הבאה מכספי הציבור. והודו הצדוקים לחכמים [רבינו גרשום].

ועל כך שנצחו את הצדוקים בטענותיהם, תקנו חכמים לנהוג בימים אלו שמחה יתירה. לא רק שאסור להתענות בהם, אלא אף **דלא למיספד בהון** [שלא להספיד בהם].

ואף בימים הבאים לאחר מכן בחודש ניסן אין מספידים, מחמת מה שאירע בהם, וכדלהלן: **מתמניא ביה** [מיום השמיני שבחודש ניסן] עד **סוף מועדא** [עד סוף המועד, חג הפסח], **איתותב חגא דשבויעא** [הושב והועמד על מכונו חג השבועות].

שהיו הבייתוסים אומרים, שחג השבועות חל תמיד ביום א', מיד אחר השבת. כי הם דרשו את המקרא "וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עמר התנופה שבע שבתות תמימות תהיינה וגו'" כפי הבנתם השטחית, שהכוונה היא למוצאי שבת. והיינו, שממוצאי שבת שבתחילת חג הפסח מתחילים לספור שבעה שבועות, ואז יחול חג השבועות.

ואם כן, היות וחג השבועות חל שבעה שבועות לאחר מכן, יחול תמיד החג במוצאי שבת. [אבל חכמים אמרו, שאין כוונת המקרא לשבת, אלא ליום טוב. והיינו, שמתחילים לספור במוצאי יום טוב ראשון של פסח].

נטפל להם רבן יוחנן בן זכאי, ואמר להם: שוטים! מנין לכם דבר זה, שהכוונה היא למחרת השבת ממש? איזה טעם יש להתחיל את הספירה דווקא במוצאי שבת?!

ולא היה אדם שהחזירו דבר. חוץ מזקן אחד שהיה מפטפט כנגדו, ואמר: משה רבינו אוהב ישראל היה, ויודע שחג עצרת - רק יום אחד הוא. עמד ותיקן שהחג יחול תמיד אחר השבת, כדי שיהיו ישראל מתענגין שני ימים רצופים: שבת ויום ראשון.

והשיבו רבן יוחנן בן זכאי מה שהשיב, ונצחו [כל הענין מובא במסכת מנחות סה ב].

ומחמת אותה שמחה, שנצחו את הבייתוסים והשיבו להם תשובה ניצחת, תקנו חכמים **דלא למיספד בהון** [שלא להספיד באותם ימים] (1021).

אמר מר: מריש ירחא דניסן עד תמניא ביה איתוקם תמידא, דלא למיספד.

ותמהה הגמרא: **למה לי** לתקן שלא להספיד ולהתענות **מריש ירחא** [מראש חודש ניסן] מחמת אותו אירוע? **לימא מתרי בניסן** [נאמר שהתקנה היא שאין מספידין ומתענין רק מיום ב' בחודש ניסן]!

ואין צריך לתקן שמחה ויום טוב מראש חודש, שהרי **ראש חודש גופיה** [עצמו] - **יום טוב הוא** [שנאמר במגילת איכה: "קרא עלי מועד לשבור בחוריי", והיינו ראש חודש אב, הרי שראש חודש מכוונה "מועד" (1022)], וממילא **אסור** בהספד ותענית!

אמר רב : באמת ביום הראשון של החודש אסורין בהספד ותענית מחמת היום עצמו, כי ראש חודש - יום טוב הוא.

ומה ששינו במגילת תענית שאין מספידין מראש חודש, אין הענין נצרך לגבי ראש חודש עצמו. אלא, **לא נצרכה** [אין הדבר נצרך] **אלא כדי לאסור** אף את היום שלפניו, שלפני ראש חודש, בתענית והספד. כי כך הוא הכלל, שיום טוב שאסור בהספד ותענית - אף היום שלפניו אסור.

ותמהה הגמרא: ולצורך יום שלפניו נמי [גם כן], למה היו צריכים לקבוע את היום הראשון של חודש ניסן ליום שמחה ויום טוב מחמת מה שאירע בו? גם בלא זה, **תיפוק ליה** [הוצא אותו. כלומר, נלמד ענין זה באופן פשוט יותר], משום דאותו יום שלפניו אינו בניסן הוה ליה יום שלפני ראש חדש, ומחמת ראש חודש עצמו צריך להיות היום שלפניו אסור, ככל הימים שלפני ימים טובים, שאסורים בהספד ותענית!

ומתרת הגמרא: שונה ראש חדש משאר ימים טובים המוזכרים במגילת תענית.

כי הסיבה שבימים שלפני אותם ימים טובים אסורים בהספד ותענית, היינו כדי לחזק את שמירת אותם ימים טובים. כי אם יהיה מותר להתענות ולהספיד ביום שלפניהם, חוששים אנו שיבואו להתענות ולהצטער ביום טוב עצמו.

וזה דווקא באותם ימים טובים, שתקנת חכמים הם, לכן צריכים הם חיזוק.

אבל ראש חודש, מועד מדאורייתא הוא [מדין תורה הוא, שהרי הוא נלמד מהמקרא]. ומועד שהוא מדאורייתא, שחמור הוא - לא בעי [אינו צריך] חיזוק, לכן יום שלפניו אינו אסור בתענית ומספד.

דתניא: הימים הטובים האלה, הכתובין במגילת תענית, אף בימים שלפניהם ובימים שלאחריהם אסורין בתענית והספד.

אבל שבתות וימים טובים, רק הן עצמן אסורין. אבל הימים שלפניהן ולאחריהן - מותרין.

ומה הפרש [מה החילוק] בין זה לזה [בין הימים המוזכרים במסכת תענית - לשבתות וימים טובים]?

הללו, שבתות וימים טובים, דברי תורה [מן התורה] הם. ודברי תורה אין צריכין חיזוק, ולכן לא הוצרכו לאסור את הימים שלפניהם ואחריהם.

ואילו הללו, הימים המוזכרים במגילת תענית, **דברי סופרים** [תקנת חכמים] הם. **ודברי סופרים - צריכין חיזוק**, לכן אסרו חכמים אף את הימים שלפניהם ואחריהם, כדי שלא יבוא להתענות בימים טובים עצמם.

אמר מר: מתמניא ביה עד סוף מועדא איתותב חגא דשבועיא דלא למיספד.

למה לי [למה הוצרכו חכמים] לאסור תענית והספד מיום ח' בניסן - **עד סוף המועד?** **לימא** [שיאמרו] שאסור רק **עד תחילת המועד**, ואין צריכין לתקן יותר מכך, כי **מועד גופיה** [עצמו] **יום טוב הוא - ואסור** בהספד ותענית!

דף יח - א

אמר רב פפא: כדאמר רב [כפי שאמר רב] לעיל, גבי ראש חודש ניסן: **לא נצרכא** אלא לאסור יום שלפניו. **הכי נמי**, אף כאן, לענייננו, מה שמצינו במגילת תענית, שאסור משמיני בניסן עד סוף המועד, **לא נצרכא** [אין הדבר נצרך] אלא לאסור יום שלאחריו [שאחרי המועד] (1023).

ותמהה הגמרא: **כמאן**, כפי איזו שיטה אתה מעמיד הדברים -

כשיטת **רבי יוסי**, **דאמר** שבאותם ימים טובים המוזכרים במגילת תענית, **בין לפניו** [לפני יום טוב] **ובין לאחריו - אסור** בהספד ותענית! (1024)

אי הכי, אם כן, שאף היום שלאחר יום טוב אסור, **בעשרים ותשעה** באדר **נמי**, שאמרנו לעיל שלכן שנינו במגילת תענית שיום אי של חודש ניסן אסור, למרות שראש חודש עצמו - מועד הוא, כדי לומר שיום עשרים ותשעה באדר, שהוא יום שלפני יום טוב (1025) - אסור [כי מחמת יום טוב של ראש חודש אינו נאסר, שהרי הוא מדאורייתא, ואין צריך חיזוק],

מאי איריא, למה היה צריך לומר שהטעם הוא משום **דהוי יומא דמקמי יומא דמיתוקם תמידא** [שהוא יום שלפני יום טוב, שביום אי בניסן הועמד התמיד, כפי שאמרנו לעיל]?

בלאו הכי, **תיפוק ליה** שהוא אסור משום **דהוה ליה יומא דבתר עשרין ותמניא ביה** [שהוא יום שאחר יום כ"ח באדר, שהוא יום טוב]! (1026) ולמה עשאוהו יום טוב?

דתניא: בעשרים ותמניא ביה [בעשרים ושמונה בן], בחודש אדר, **אתת בשורתא טבתא ליהודאי** [באה בשורה טובה ליהודים], **דלא יעידון מן אורייתא** [שלא יוסרו ויתבטלו מתלמוד תורה].

שכך היה מעשה :

פעם אחת, גזרה מלכות הרשעה (1027) **גזירת שמד על ישראל.**

ומה גזרו עליהם - **א. שלא יעסקו בתורה,**

ב. שלא ימולו את בניהם,

ג. ושיחללו שבתות (1028).

מה עשה יהודה בן שמוע וחבריו?

הלכו ונטלו עצה ממטרוניתא (1029) **אחת, שכל גדולי רומי מצויין אצלה** [רגילים להיות עמה], ושאלוה מה כדאי לעשות כדי לבטל את הגזירה.

אמרה להם: עמדו והפגינו [צעקו] (1030) **בלילה** (1031) (1032).

הלכו והפגינו בלילה.

אמרו וצעקו לקדוש ברוך הוא על אותן גזירות קשות: **אי שמים** [כמו: אהה ה'!] (1033)

וכלפי אותם שגזרו עליהם את הגזירות הרעות אמרו: **וכי לא אחים אנחנו לכם? לא בני אב אחד אנחנו? לא בני אם אחת אנחנו?** הרי כולנו בני אותם אב ואם: אדם וחוה! (1034)

מה נשתנינו מכל אומה ולשון, שאתם גוזרין רק עלינו גזירות רעות!?

שמעו ראשי השלטון את זעקתם של ישראל על הגזירות - **ובטלום.**

ואותו יום שהגיעה בו הבשורה שנתבטלו הגזירות - **עשאוהו יום טוב.**

הרי לנו שיום כ"ח באדר - יום טוב הוא. ואם כן, יום כ"ט באדר אסור בתענית משום שהוא היום שאחרי יום טוב! (1035)

אמר אביי: מה שאמרנו לעיל, שיום כ"ט באדר אסור משום שהוא יום שלפני יום טוב, ולא משום שהוא יום שאחר יום טוב, **לא נצרכה** [אין הדבר נצרך] אלא **לאופן שחדש**

אדר **מעובר**. דהיינו, בשנה מעוברת (1036), שיש בה שני חדשי אדר, הראשון חסר, בן עשרים ותשעה ימים, והשני מלא, בן שלשים יום (1037).

שאז יוצא שהיום האחרון של חודש אדר אינו היום שאחרי כ"ח באדר, אלא היום שאחרי כ"ט בו, ואינו אסור בתענית והספד מחמת היום טוב של כ"ח באדר. לאופן כזה הוצרכנו לומר שהיום הראשון של חודש ניסן - יום טוב הוא, ולכן היום האחרון של חודש אדר, ל' בו, אסור בהספד ותענית, מחמת שהוא יום שלפני יום טוב (1038).

רב אשי אמר: אפילו תימא לאופן שהחודש חסר, בכל זאת הוצרך לומר שיום כ"ט באדר אסור משום שהוא יום שלפני יום א' של חודש ניסן, שהוא יום טוב. ואין די בכך שהוא יום שאחרי יום טוב של כ"ח באדר.

משום שכל יום **שלאחריו**, שאחרי יום טוב, **בתענית אסור**. אבל בהספד - **מותר**. וכן כל יום שלפני יום טוב, אסור רק בתענית, אבל מותר בהספד (1039).

ויום זה, כ"ט באדר, **הואיל והוא מוטל בין שני ימים טובים** (1040), שהרי הוא לפני יום א' בניסן שהוא יום טוב, ואחרי יום כ"ח באדר שהוא יום טוב -

לפיכך **עשאוהו חמור כיום טוב עצמו**, ולכן **אפילו בהספד נמי אסור**.

אמר מר: מתמניא ביה ועד סוף מועדא איתותב חגא דשבועיא דלא למיספד.

שואלת הגמרא: **למה לי למימר ולתקן יום טוב מתמניא ביה** [מיום שמיני שבחודש ניסן]?

לימא שהוא יום טוב רק **מתשעה ביה**. **ותמניא גופיה** [ויום השמיני עצמו] ממילא **אסור**, דהרי **הוא ליה יומא דאיתוקם ביה תמידא**, כפי ששנינו במגילת תענית, שמראש חודש עד יום שמיני בניסן יום טוב הוא, לפי שאז הועמד קרבן התמיד על מכונו!

ומבאר הגמרא: **כיון דאילו מקלע מילתא ובטליניה לשבעה** [שאם יארע דבר מה, כגון שנגזרה גזירה רעה על ישראל, ויתבטלו משום כך חלק מאותם ימים טובים שמראש חודש ניסן, וכיון שמתבטלים חלק מהם, יתבטלו כולם, לפי שאין ביטול לחצאין. ואם כן, כל שמונת הימים שמתחילת חודש ניסן יהיו מותרים בהספד ותענית],

במקרה כזה, אף שהתבטלו ימי השמחה שבתחילת חודש ניסן, עדיין היא **תמניא גופיה** [יום השמיני שבחודש ניסן עצמו] **אסור**, משום **דהוה ליה יומא קמא דאיתותב ביה חגא דשבועיא** [משום שללא קשר לימי השמחה של תחילת חודש ניסן, הוא היום הראשון שבימי השמחה שנקבעו משום שהושב חג השבועות על מכונו] (1041).

על פי הדברים הללו, ממשיכה הגמרא ואומרת :

השתא דאתית להכי [עתה שהגעת לכך, לסברא זו], אפשר לומר סברא זו גם גבי השאלה ששאלנו לעיל על יום עשרים ותשעה שבחודש אדר, למה הוצרכנו לומר שהוא אסור משום שהוא יום שלפני א' בניסן, תיפוק ליה שהוא יום שאחרי כ"ח באדר, שהוא יום טוב! **כי יום עשרים ותשעה באדר נמי, כיון דאילו מיקלע מילתא ובטליניה לעשרים ותמניא** [שאם יארע מקרה, ותבטל השמחה של יום כ"ח באדר], עדיין יהא יום **עשרין ותשעה באדר גופיה** [עצמו] **אסור**, משום **דהוה ליה יומא דמקמי יומא דאיתוקם תמידא** [שהוא יום שלפני היום שבו מתחילים ימי השמחה מחמת שהועמד התמיד על מכונו].

איתמר, רבי חייא בר אסי אמר רב: הלכה כרבי יוסי המוזכר במשנתנו. הסובר שבאותם ימים טובים המוזכרים במגילת תענית שלא להספיד בהם [וכל שכן שאסורים בתענית, כפי שנתבאר לעיל במשנה], אסורין להספיד בין בימים שלפניהם, ובין בימים שלאחריהם.

ואילו בימים שכתוב במגילת תענית רק שלא להתענות בהם, היות והם קלים יותר, לכן רק לפנייהם אסור להתענות, אבל לאחריהם - מותר.

ושמואל אמר: הלכה כרבי מאיר, שMIקל יותר, וסובר שבימים שנאמר בהם שאסורים בהספד, רק ביום שלפניהם אסור, אבל לאחריהם - מותר.

ואילו בימים שנאמר בהם שאסורים רק בתענית, מותרים בין לפנייהם ובין לאחריהם.

תמהה הגמרא: **ומי אמר שמואל הכי**, שהלכה כרבי מאיר?

והתניא, רבן שמעון בן גמליאל אומר: ומה תלמוד לומר, מה בא ללמדנו מה שנאמר במגילת תענית "אלין יומיא דלא להתענאה בהון [אלו, הימים הטובים המוזכרים להלן, אין מתענים בהם], ומקצתהון דלא למספד בהון וכו' [ומקצת הימים הטובים, אף אין מספידיים בהם] " ? למה נקטו חכמים "בהון, בהון" **שתי פעמים?**

אלא, המילה "בהון", שפירושה "בהם", באה להדגיש **ולומר לך, שדווקא הן, אותם ימים טובים עצמם, אסורין**. אבל הימים שלפניהן ולאחריהן - **מותרין**.

ואמר שמואל, שהיות ואותם ימים טובים - מדרבנן הם, אין מחמירין בהם כל כך, ולכן פוסקים **הלכה כרבן שמעון בן גמליאל**, שבין לפנייהם ובין לאחריהם - מותרין.

והרי כאן אמר שמואל שהלכה כרבי מאיר, שלפניהם אסורין!

מתרצת הגמרא : שמואל יצא מנקודת הנחה שהיות וימים טובים אלו - מדרבנן הם, צריך להקל בהם כמה שאפשר.

ולכן, **מעיקרא** [מתחילה], כאשר לא שמע עדיין על דעת רבן שמעון בן גמליאל, **סבר**, **כיון דליכא תנא דמיקל כרבי מאיר** [היות ואין תנא שמיקל לפחות כרבי מאיר], שסובר שלאחריהן מותרים, **אמר שהלכה כרבי מאיר**, כי זו הדעה המקילה ביותר.

אבל לבסוף, **כיון דשמעיה לרבן שמעון דמיקל טפי** [כיון ששמע את שיטתו של רבן שמעון בן גמליאל, שמיקל יותר], וסובר שאף לפנייהם מותרין - **אמר שהלכה כרבן שמעון בן גמליאל**.

ממשיכה הגמרא ודנה בענין פסק ההלכה במחלוקת רבי מאיר ורבי יוסי.

וכן, כשם שאמר לעיל ר' חייא בר אסי בשם רב, שהלכה כרבי יוסי, כך **אמר גם באל** [שם חכם] **אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן** [בשמו של רבי חייא בר אבא, שאמר בשמו של רבי יוחנן]: **הלכה כרבי יוסי**, שבין לפניו ובין לאחוריו - אסור.

אמר ליה רבי חייא לבאלי: אסברא לך [אסביר לך את הדבר]. **כי אמר רבי יוחנן** [כאשר אמר רבי יוחנן] **שהלכה כרבי יוסי - אדלא להתענאה** [לענין אותם ימים טובים שנאמר במגילת תענית שאין מתענים בהם - אמר את דבריו]. שאסור להתענות בין לפנייהם ובין לאחריהם.

אבל לענין אותם ימים ששנינו שאסור להספיד בהם, אין הלכה כרבי יוסי, שאמר שבין לפנייהם ובין לאחריהם אסור. אלא הלכה כרבי מאיר, שרק לפנייהם אסור. אבל לאחריהם - מותר.

תמהה הגמרא : **ומי אמר רבי יוחנן הכי** [וכי אמר רבי יוחנן כך]?

והאמר רבי יוחנן : כלל הוא בפסיקת הלכה : **הלכה כסתם משנה** [הלכה כאותה משנה שנשנתה בסתם, בלי שצויין שמו של התנא שאמר את הדברים שנשנו בה] (1042).

והרי **תנן** במסכת מגילה, גבי קריאת מגילה : **אף על פי שאמרו חכמים**, שלמרות שזמן קריאת המגילה הקבוע הוא ביום י"ד באדר לבני הפרזים, וביום ט"ו באדר לבני המוקפים, ישנם מקרים שבהם **מקדימין** את קריאתה, כגון בני הכפרים [כמבואר שם, בתחילת מסכת מגילה],

מכל מקום, **מותרין בהספד ותענית**.

ועתה, **אימת** [מתין], על אילו ימים שנינו במשנה שמותרים בהספד ותענית?

אילימא [אם נאמר] שמדובר **בבני חמיסר** [בבני הערים המוקפות חומה, שזמנם בחמשה עשר באדר], **וקא קרו ליה בארביסר** [ובאופן שהם קוראין את המגילה בארבעה עשר], כגון שאדם שמתגורר באופן קבוע בכרך [שהוא מוקף חומה] הלך לכפר, שזמן קריאתו ביום י"ד באדר, שהדין הוא שאותו בן כרך קורא עמהן בי"ד, כי אדם שנמצא אף ליום אחד בעיירה שאינה מוקפת, קרוי "פרוז בן יומו", וקורא עמהם.

אי אפשר לומר כך.

כי **ומי שרי** [וכי אכן מותר] בן כרך, שזמנו ביום ט"ו, בהספד ותענית ביום י"ד?

והכתיב [והרי כתוב] **במגילת תענית: יום ארבעה עשר בו ויום חמשה עשר בו יומי פוריא אינון** [ימי הפורים הם], **דלא למיספד בהון** [שלא להספיד בהם].

ויש להבין, לשם מה שנינו שם שאסורין בהספד ותענית.

אם לאסור לבני הפרזים, שקוראים בארבעה עשר, תענית והספד ביום ארבעה עשר, ולבני הכרכים, הקוראים בחמשה עשר, תענית והספד ביום חמשה עשר -

אין הדבר נצרך. שהרי כתוב בפירוש במגילה: "לעשות אותם [את ימי הפורים] ימי משתה ושמחה", והיינו שאסור להתענות ולהספיד בהם!

ואמר רבא: לא נצרכא [אין הדבר נצרך], **אלא לאסור את היום של זה**, דהיינו, את יום חמשה עשר, שהוא זמנם של המוקפין - **בזה**, בבני הפרזים, שאף הם אסורים בהספד ותענית ביום חמשה עשר.

וכן להיפך. לאסור **את היום של זה**, את יום ארבעה עשר, שהוא זמנם של הפרזים, **בזה**, בבני המוקפין. שאף הם אסורים בהספד ותענית ביום ארבעה עשר.

הרי לנו שכולם, בין המוקפין ובין הפרזים, אסורים בהספד ובתענית בין ביום י"ד באדר, ובין בט"ו בו!

ואלא מה נאמר, שמדובר באנשי הכפרים, שמעיקר הדין הם **בני ארביסר**, ככל הפרזים. אבל תקנו להם חכמים, שתמיד הם מקדימים קריאתם ליום הכניסה [יום שיושבין בו בתי דינין בעיירות, ונכנסים לשם בני הכפרים לדין], דהיינו, ימי שני וחמישי (1043). ולפי אותה תקנה יוצא, שאם חל יום י"ד באדר ביום שלישי בשבוע, אזי מקדימין

את בני הכפרים, **וקא קרי ליה בתליסר** [והם קוראים את המגילה ביום שני, י"ג באדר].

ונאמר שבאופן כזה דברה המשנה. שבאותו יום, י"ג באדר, שבני הכפרים קוראים בו את המגילה, מותרין בהספד ותענית -

אי אפשר לומר כך.

שהלא תאריך זה, י"ג באדר - **יום ניקנור הוא** [להלן יבואר מה עניינו של יום זה], שהוא יום טוב, ואסור בהספד ותענית מצד עצמו!

ואלא מה נאמר, שמדובר באנשי כפרים, שהם **בני ארביסר**, ובאופן שחל יום י"ד באדר ביום רביעי בשבוע, שאז מקדימין את קריאתן ליום שני, שהוא יום הכניסה, ויוצא **שקא קרי ליה בתריסר** [שהם קוראין את המגילה ביום י"ב באדר],

ונאמר שבאופן כזה דברה המשנה. ואמר התנא, שבאותו יום, י"ב באדר, מותרין בהספד ותענית -

אי אפשר לומר כך.

שהלא יום י"ב בחודש אדר - **יום טוריינוס הוא** [להלן יתבאר מהו עניינו של יום זה], והוא יום טוב, ואסור בהספד ותענית מצד עצמו!

אלא לאו, על כרחך צריך לומר, שמדובר באופן שחל יום י"ד באדר ביום ראשון בשבוע, שאז בני הכפרים מקדימין ליום חמישי, ויוצא **דקא קרו ליה בחדיסר** [שהם קורין ביי"א באדר].

וקתני [ועל יום זה שנינו במשנתנו], שהוא **מותר בהספד ובתענית**, אף שיום י"א באדר הוא יום שלפני יום טוריינוס, החל ביום י"ב באדר, שהוא יום טוב!

הרי לנו, שהיום שלפני יום טוב, מותר בהספד ותענית. ולא כפי שאמר רבי חייא בשם רבי יוחנן, שהיום שלפני יום טוב - אסור בהספד ותענית!

ודחינן: **לא**. באמת מדובר במשנה **בבני ארבעה עשר**, ובאופן שחל יום י"ד באדר ביום רביעי בשבוע, **דקא קרו ליה בתריסר** [שאז הם קוראין ביום י"ב באדר]. ועל אותו יום אמר התנא, שמותרים בהספד ותענית.

ודקאמרת [ומה שאמרת וטענת], הלא **יום טריינוס הוא**, שיום טוב הוא, ואסור בתענית והספד!

יום טוריינוס גופיה [עצמו] - **בטולי בטלוהו**, ועשאוהו סתם יום של חול, **הואיל ונהרגו בו**, באותו יום, שני חסידים: **שמעיה, ואחיה אחיו** (1044).

כי הא [כפי שמצינו], **דרב נחמן גזר תעניתא בתריסר** [גזר תענית ביום י"ב באדר].

אמרו ליה רבנן: הלא **יום טוריינוס הוא**, שאסור בתענית! (1045)

אמר להו: **יום טוריינוס גופיה** [עצמו] - **בטולי בטלוהו, הואיל ונהרגו בו שמעיה ואחיה אחיו**.

מקשה הגמרא: **ועדיין**, למרות שיום י"ב עצמו אינו יום טוב, היאך מותרין בו בהספד ותענית? **תיפוק ליה** [תוציא ענין זה] שאסורין בכך, משום **דהוה ליה** [שזהו] **יום שלפני יום ניקנור**, שזמנו ביום י"ג באדר, ומשום כך יהא אסור בתענית והספד, כמו כל יום הקודם ליום טוב!

אמר רב אשי: לא יתכן לאסור את יום י"ב בהספד ותענית משום כך, שהרי קל וחומר הוא!

השתא איהו גופיה בטלוהו [עתה, הרי את השמחה שתקנו באותו יום משום מאורע שאירע באותו יום עצמו, דהיינו, יום טוריינוס - בטלו], משום שאירע בו מאורע רע לישראל, ולכן אמרו שצריך לנהוג בו צער ולא שמחה.

והיאך אפשר לומר ש**משום** שהוא יום שלפני **יום ניקנור - ניקום ונגזר** [נקום ונגזור שאסור בהספד ותענית]?! הרי לא יתכן שאת קדושת ושמחת היום עצמו בטלו, ועדיין תהיה בו קדושה ושמחה מחמת יום אחר!

ועתה חוזרת הגמרא לבאר, מחמת אילו מאורעות נקבעו אותם ימים טובים.

מאי ניקנור, ומאי טוריינוס [מה היה המעשה בניקנור, ומה היה המעשה בטוריינוס]?

דתניא: ניקנור - אחד מאפרכי [מדוכסי] **יוונים היה**.

וכאשר נלחמו היהודים ביוונים, **בכל יום ויום היה מניף ידו על יהודה וירושלים, ואומר: אימתי תפול עיר זו בידי - וארמסנה** (1046).

וכשגברה מלכות בית חשמונאי, ונצחום [את היוונים], **קצצו את בהונות ידיו ורגליו** (1047) של ניקנור, **ותלאום בשערי ירושלים**.

ואמרו: פה שהיה מדבר בגאווה, וידיים שהיו מניפות על ירושלים - תעשה בהם נקמה (1048).

ואת אותו יום, שבו נהרג ניקנור, קבעו חכמים ליום טוב.

מאי טוריינוס? אמרו: כשבקש טוריינוס להרוג את לולינוס ופוס (1049) אחיו, שהיו צדיקים גמורים, בלודקיא [היא העיר לוד (1050)], אמר להם טוריינוס:

אם מעמו של חנניה מישאל ועזריה אתם, יבא אלהיכם - ויציל אתכם מידי, כדרך שהציל את חנניה מישאל ועזריה מיד נבוכדנצר שהשליכם לכבשן האש!

אמרו לו לולינוס ופוס: חנניה מישאל ועזריה - צדיקים גמורין היו, וראויין היו ליעשות להם נס.

ואף נבוכדנצר, מלך הגון היה (1051), וראוי לעשות נס על ידו [כדאי הוא שיתקדש שם שמים על ידי כך שינצלו מגזרתו בדרך נס].

ואילו אותו רשע [על טוריינוס אמרו כך] - הדיוט הוא, ואינו ראוי לעשות נס על ידו.

ואנו, אין אנו יוצאים להריגה מחמת עלילה זו שאתם מעלילים על היהודים, אלא מחמת עבירה שבידינו, שעונשה מיתת בית דין - נתחייבנו כליה [הריגה] למקום.

ולכן, אין מיתתנו תלוי בדך.

ואם אין אתה הורגנו, הרבה הורגים אחרים יש לו למקום, והרבה דובין ואריות יש לו למקום בעולמו, שפוגעין בנו והורגין אותנו [שיכולים לפגוע בנו ולהרגנו כדי לעשות שליחותו של מקום].

ובאמת יכול היה הקדוש ברוך הוא להרגנו באופן אחר.

אלא לא מסרנו הקדוש ברוך הוא בידך, שאתה תהרגינו אלא שעתיד ליפרע דמינו מידך [כדי שיפרע את עונש הריגתנו ממך].

ואף על פי כן, אף ששמע טוריינוס את דבריהם, לא שת ליבו לכך, אלא הרגן מיד (1052).

אמרו: לא זזו משם [לא הספיקו טוריינוס וחבורתו לזוז משם], ממקום ההריגה, **עד שבאו דיובלי** [שני שרים (1053)] **מרומי, ופצעו את מוחו של טוריינוס בגיזרין** [במקלות (1054)].

שנינו במשנתנו: **אין גוזרין תענית על הצבור בתחלה בחמישי כו' אין גוזרין תענית בראשי חדשים כו'** ואם התחילו - אין מפסיקין. אמר רבי מאיר: אף על פי שאמר רבן גמליאל אין מפסיקין, מודה היה שאין משלימין.

הרי לנו, שאף שאין גוזרין תענית בראשי חדשים, בחנוכה ובפורים, מכל מקום, אם התחילו כבר בתענית מקודם, אין מפסיקין את התענית כאשר מגיעים אותם ימים.

ועתה, עלינו לברר **כמה הויא התחלה** [כמה זמן נחשב התחלה, שאז כבר אין מפסיקין את התענית]?

רב אחא אמר: שלש תעניות (1055). דהיינו, שני וחמישי ושני. אם כבר התענו בימי שני חמישי ושני קודם שהגיעו אותם ימי שמחה, שוב אין מפסיקין את התענית.

רבי אסי אמר: אף אם התחילו להתענות תענית **אחת** - הרי זה נחשב התחלה, ושוב אין מפסיקין תעניתן.

אמר רב יהודה אמר רב: זו, מה ששנינו במשנתנו, שאף שאין מפסיקין לגמרי את התעניות, מכל מקום אין משלימין תעניתן, אלא אוכלין קודם חשיכה, **דברי רבי מאיר, שאמר משום** [בשם] **רבן גמליאל** היא.

אבל חכמים אומרים: באופן כזה, שכבר התחילו בתענית קודם לכן, **מתענה** בראש חודש, חנוכה ופורים, ואף **משלים** את תעניתו עד הערב.

דרש מר זוטרא משמיה דרב הונא: פסק **הלכה** - אם התחיל את התעניות מקודם, **מתענה ומשלים** (1056).

הדרן עלך פרק סדר תעניות כיצד

פרק שלישי - סדר תעניות אלו

מתניתין:

סדר תעניות אלו האמור בפרק הקודם, שבתחילה מתענין יחידין, ואחר כך מתענין הציבור, ואחר כך מחמירין את תעניתן, וכל הסדר האמור שם, מדובר באופן שהגיע זמן **רביעה ראשונה** (1057) של גשם - ולא ירדו גשמים.

אבל צמחים ששנו ממנהגן, דהיינו, שתחת חטה יצא חוח [מין קוץ], או שתחת שעורה עלתה באשה (1058) - **מתריעין** (1059) **עליהן מיד**. שכבר בתעניות הראשונות, נוהגת חומרת התעניות האחרונות המוזכרות במשנה לעיל (1060).

וכן באופן שפסקו גשמים בין גשם לגשם [שהיתה הפסקה בירידת הגשמים בין רביעה ראשונה לשניה] למשך **ארבעים יום, מתריעין עליהן, מפני שהיא מכת בצורת** [שזהו סימן למכת בצורת (1061)].

וכן באופן שירדו גשמים לצמחין, אבל לא ירדו לאילן (1062) [כלומר, שירדו באופן שהם מועילים רק לצמחים, ואינם מועילים לאילן. ובגמרא יתבאר באיזה אופן מדובר], או שאירע להיפך, שירדו גשמים **לאילן, ולא ירדו לצמחין,**

או שירדו גשמים **לזה ולזה, לצמחין ולאילן, אבל לא ירדו לבורות לשיחין ולמערות** [בור - חפירה עגולה היא. שיח - ארוך וצר. מערה - חפירה מקורה], שהם מקומות לכינוס מים לשתיה ולכיבוס בגדים -

בכל המקרים הללו, **מתריעין עליהן מיד**.

וכן באופן שירדו גשמים במדינה, אבל יש עיר אחת שלא ירדו עליה גשמים, כפי שמצינו דכתיב בספר עמוס: "נשבע ה' וגו' והמטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר, חלקה אחת תמטר וגו'" (1063), שסימן קללה הוא (1064),

דף יט - א

אותה העיר, שלא ירדו בה גשמים, מתענה, וגם מתרעת.

וכל הערים שסביבותיה [הסמוכות לאותה העיר] (1065), אף שירדו בהם גשמים, מכל מקום הן **מתענות**, משום שבני אותה העיר שלא ירדו בה גשמים ילכו לקנות בערים שסביבן תבואה, ועל ידי כך יהיה בהן רעב (1066).

ומכל מקום, אותן ערים **לא מתריעות**, משום שסוף סוף ירדו בהן גשמים.

רבי עקיבא אומר להיפך: אותן הערים **מתריעות** (1067) - **ולא מתענות** (1068).

וכן עיר שיש בה מכת דבר [מגיפה שמתים בה], או שיש בה **מפולת** [שחומותיה והבתים שבה נופלין ברוח] (1069), **אותה העיר - מתענה ומתרעת. וכל סביבותיה מתענות ולא מתריעות.**

רבי עקיבא אומר: הערים שסביבה **מתריעות - ולא מתענות.**

איזהו דבר? איזו מגיפה נחשבת למכת דבר, שמחמתה מתענין ומתריעין? **עיר המוציאה חמש מאות רגלי** [דהיינו, שיוצאים בה כל יום חמש מאות בני אדם לעיסוקיהם] (1070), **ויצאו ממנה שלשה מתים בשלשה ימים, זה אחר זה - הרי זה נחשב למכת דבר.**

אבל אם מתו **פחות מכאן - אין זה נחשב למכת דבר.**

על דברים אלו, המוזכרים להלן, אף אם אירעו במקום מסויים, מתריעין (1071) עליהן **בכל מקום** (1072), אף במקומות מרוחקים יותר, ולא רק בסביבות אותו מקום שאירעו בהן:

על השדפון שנפל בתבואה (1073), **ועל הירקון** [הוא מין חולין] (1074),

ועל הארבה,

ועל החסיל [הוא מין של ארבה] (1075), **ועל החיה רעה** ההורגת בני אדם,

ועל החרב [חיילות ההולכין להרוג ולהשחית בכל מקום],

על כל המאורעות הללו, **מתריעין עליה** בכל מקום, **מפני שהיא מכה שמהלכת** ממקום למקום. ולכן בכל מקום צריכין להתריע, כדי שלא תגיע אליהם המכה.

כפי שמצינו, שכך היה **מעשה**, **שירדו זקנים מירושלים** (1076) **לעריהם** שבארץ ישראל, **וגזרו** על אנשי מקומם **תענית** (1077), **על שנראה** בגודל **כמלא פי תנור** (1078) **שדפון** [כלומר, שנשדפה תבואה בשיעור שאפשר לעשות ממנה פת כמלא פי תנור. ולהלן יתבאר מהו "כמלא פי תנור"] **בעיר אשקלון**, אף שהיא אינה בארץ ישראל, אלא בארץ פלשתים.

ועוד גזרו תענית בעריהם **על שאכלו זאבים שני תינוקות בעבר הירדן**, שזהו בכלל חיה רעה שהוזכרה לעיל, שהיא מכה מהלכת.

רבי יוסי אומר: לא גזרו תענית **על שאכלו** זאבים תינוקות, כי באמת לא כך היה המעשה. **אלא גזרו על שנראו** (1079) שם, בעבר הירדן, זאבים, אף שלא הזיקו עדיין (1080).

על מאורעות **אלו** דלהלן **מתריעין בשבת** (1081) (1082) באמירת עננו: (1083)

על עיר שהקיפוה נכרים לכבשה,

או שהנהר המקיף את העיר עומד לעלות על גדותיו,

ועל הספינה המיטרפת בים, ועומדת לטבוע (1084).

רבי יוסי אומר: לצורך עזרה, כדי שיבואו ממקומות רחוקים לעזור - מתריעין (1085). אבל - **ולא לצעקה**. אין מתריעין וצועקים בבקשת רחמים מן השמים בשבת, משום שאין אנו בטוחין שתועיל תפילתנו - כדי שנצעק על כך בשבת (1086).

שמעון התימני (1087) **אומר: אף על הדבר** מתריעין בשבת.

ולא הודו לו חכמים לשמעון התימני בדבר זה.

על כל צרה (1088) **שלא תבוא** (1089) **על הצבור** - **מתריעין עליהן** (1090), **חוץ מרוב** [מריבוי] **גשמים**. כלומר, אין מתריעין על כך שיורדים יותר מדי גשמים (1091).

והמשנה מביאה מעשה בענין זה.

מעשה היה בארץ ישראל, שהיתה בצורת.

באו ואמרו לו לחוני המעגל (1092): התפלל שירדו גשמים!

אמר להם חוני: צאו והכניסו את תנורי הפסחים (1093) העשויים מחרס, המוצבים בחצירות, אל הבתים, בשביל שלא ימוקו [ימסו ויתפרקו] על ידי מי הגשמים (1094).

התפלל חוני - ועדיין לא ירדו גשמים (1095).

מה עשה?

עג עוגה [עשה צורת עיגול בקרקע] (1096) - ועמד בתוכה.

ואמר לפניו [לפני הקדוש ברוך הוא]: רבוננו של עולם! בניך שמו פניהם עלי [כלומר, בטחו בי שתפילתי תועיל], משום שאני כבן בית לפניך.

נשבע אני בשמך הגדול, שאיני זז מכאן, מתוך עיגול זה עד שתרחם עלי בניך.

התחילו גשמים מנטפין, שירדו מעט גשמים.

אמר חוני לפני הקדוש ברוך הוא: לא כך שאלתי, לא גשמים כאלה ביקשתי. אלא גשמי בורות שיחין ומערות, שימלאו את מאגרי המים.

התחילו הגשמים לירד בזעף ובכוח. ואף גשמים כאלו אינם רצויים, כי הם יכולים להזיק לצמחים.

אמר חוני לפני הקדוש ברוך הוא: לא כך שאלתי. אלא גשמי רצון ברכה ונדבה, היורדים בנחת ובעין יפה.

ירדו גשמים כתקנן וכרגילותם. אבל היו מרובים כל כך, והציפו את רחובות ירושלים, עד שיצאו ישראל מירושלים להר הבית, שהוא המקום הגבוה ביותר בעיר (1097), מפני ריבוי הגשמים (1098).

באו ישראל ואמרו לו לחוני: כשם שהתפללת עליהם, על הגשמים, שירדו, כך התפלל עליהם עתה שילכו להן! (1099)

אמר להם חוני: צאו וראו אם נמחית אבן הטועין (1100) (1101) [מקום גבוה הוא שהיה בירושלים, וכל מי שאבדה לו אבידה, או שמצא מציאה, נפנה לשם, כי שם היו מכריזים על האבידות והמציאות].

כלומר, ראו אם כיסו מי הגשמים את אותה האבן, שהיתה במקום גבוה בירושלים. שאם כן, אכן יש גשמים יותר מדי, ואתפלל עליהם שילכו (1102).

אמנם, לבסוף הביא חוני פר תודה והתפלל, ונסתלק המטר [כפי שמסופר בברייתא המובאת בגמרא להלן].

שלח לו שמעון בן שטח לחוני: אלמלא [אילו לא] שחוני אתה (1103) - גוזרני [הייתי גוזר] עליך נידוי. לפי שאין זה נאה לדבר כך לפני הקדוש ברוך הוא. שאתה מטיח דברים כלפי הקדוש ברוך הוא, ואומר: לא כך שאלתי! (1104) **אבל מה אעשה לך, שאתה מתחטא (1105) לפני המקום - והוא עושה לך רצונך, כמו בן, שהוא מתחטא על אביו - ועושה לו רצונו.**

ועליך הכתוב אומר: "ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך" (1106).

ממשיכה המשנה ודנה בענין תענית הגשמים.

היו מתענין על עצירת גשמים, וירדו להם גשמים.

אם ירדו הגשמים **קודם הנץ החמה - לא ישלימו (1107)** את תעניתן להתענות עד הערב. שהרי קודם שהתחיל זמן התענית, בהנץ החמה, כבר ירדו גשמים.

אבל אם ירדו הגשמים **לאחר הנץ החמה**, שכבר חלה עליהם התענית - **ישלימו** תעניתן, למרות שנענו כבר מן השמים (1108).

רבי אליעזר אומר: אם ירדו הגשמים **קודם חצות היום**, שהוא זמן אכילה, הרי זה נחשב כאילו לא התחילו להתענות, שהרי התענית ניכרת בכך שלא אוכלים את הסעודה בזמנה, בחצות היום. ולכן **לא ישלימו** תעניתן (1109).

אבל אם ירדו הגשמים **לאחר חצות**, שכבר התחילו תעניתן - **ישלימו** את התענית (1110).

מעשה היה, שגזרו תענית בעיר לוד על עצירת גשמים, וירדו להם גשמים קודם חצות היום.

אמר להם רבי טרפון: היות וירדו גשמים קודם חצות, לא חלה התענית. ולכן **צאו ואכלו ושתו, ועשו יום טוב** מתוך שמחה.

ויצאו העם, ואכלו ושתו, ועשו יום טוב. ובאו בין הערבים (1111) לבית הכנסת, **וקראו הלל הגדול (1112).** דהיינו, מזמור "הודו לאלקי האלקים כי לעולם חסדו".

והטעם שאמרו מזמור זה, משום שנאמר בו: "נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו".

גמרא:

שנינו במשנתנו: **סדר תעניות האלו האמור ברביעה ראשונה.**

הרי לנו, שכבר בזמן רביעה ראשונה, אם לא ירדו גשמים - מתענין.

ורמינהי: אם עבר זמן רביעה ראשונה ושניה ולא ירדו גשמים, אזי יש לשאול [לבקש] על הגשמים.

אבל אם עבר כבר זמן רביעה שלישית, ועדיין לא ירדו גשמים, אזי יש להתענות (1113).

מוכח, שרק ברביעה שלישית מתענין, ואילו בראשונה ובשניה - רק שואלים את הגשמים!

אמר רב יהודה: הכי קאמר [כך אמר, לכך נתכוין] התנא של משנתנו:

סדר תעניות האמור לעיל, אימתי הוא נוהג - כשעברה רביעה ראשונה. דהיינו, בזמן שיצאה רביעה ראשונה ושניה ושלישית - ולא ירדו גשמים. כי כל גשמי היורה, דהיינו שלש הרביעות, נקראים רביעה ראשונה (1114).

אבל אם ירדו גשמים ברביעה ראשונה, וזרעו את האדמה, ולא צמחו הצמחים. אי נמי [או] שאכן צמחו צמחים, ולאחר מכן חזרו ונשתנו לדבר אחר - מתריעין עליהן מיד (1115).

אמר רב נחמן: מה ששנינו במשנתנו שמתריעין עליהן מיד, היינו דוקא כאשר נשתנו הצמחים. שאז יש להתפלל שיחזור יופיים לתקנו, כפי שהם רגילים להראות.

אבל אם יבשו - לא מתריעין מיד, כי התפילה כבר לא תועיל, והרי זו תפילת שוא (1116).

ותמהה הגמרא: וכי מה חידש לנו רב נחמן? **פשיטא** [פשוט הדבר], **נשתנו תנן** [הרי במשנה שנינו, שדווקא אם נשתנו - אזי מתריעין מיד]!

ומבארת הגמרא: **לא צריכא** [לא נצרכו דבריו של רב נחמן], אלא לאופן ד**אקון**. שעלתה התבואה בקנה [בגבעול שלה], ונתקנה מעט לאחר שנתייבשה (1117).

מהו דתימא [שמא תאמר] **שאקנתא**, אותו תיקון מועט, **מילתא היא** [דבר בעל משמעות הוא], ותועיל תפילה לתקן יותר,

קמשמע לן [השמיענו] רב נחמן, שאין הדבר כן. כי אותו תיקון מועט אינו נחשב כלל, ולא תועיל תפילה (1118).

שנינו במשנתנו: **וכן שפסקו גשמים בין גשם לגשם כו'** מפני שהיא מכת בצורת.

מאי "מכת בצורת"? (1119)

אמר רב יהודה אמר רב: כאשר יש הפסקה כזו בין הגשמים, **מכה** היא, **המביאה** בסופו של דבר **לידי בצורת**.

דף יט - ב

אמר רב נחמן: נהרא אנהרא, דהיינו, אם אין תבואה בעיר אחת, ואפשר להביא תבואה מעיירות אחרות בספינות דרך הנהר (1120) - **בצורתא**. הרי זה נחשב בצורת. אבל אין זה נחשב רעב, שהרי אפשר להביא תבואה בקלות, על ידי ספינות, ממקומות רחוקים.

אבל **מדינתא אמדינתא,** אם אין תבואה במדינה אחת, וצריכים להביא ממדינה אחרת על ידי נשיאת שקי תבואה על גבי חמורים - **כפנא**. הרי זה נחשב רעב, שהוא גרוע מבצורת, לפי שאי אפשר להביא בקלות ממקומות רחוקים.

ואמר רבי חנינא: אם **סאה** (1121) אחת של תבואה נמכרת **בסלע** (1122), שזהו יוקר גדול, ומכל מקום התבואה **שכיחא** [מצויה לכל] - **בצורתא**, הרי זה נחשב בצורת. שהרי למרות שהתבואה ביוקר, סוף סוף היא ניתנת להשגה תמורת תשלום גבוה.

אבל אם **ארבעה** סאין תבואה נמכרין **בסלע**, שזהו מחיר מוזל מאוד, **ולא שכיחא** [ואין התבואה מצויה] - **כפנא**. הרי זה נחשב רעב. כי מה תועלת בכך שהתבואה בזול, אם אין היא ניתנת להשגה.

אמר רבי יוחנן: לא שנו את סדר התעניות הזה **אלא בזמן שהמעות בזול,** ופירות ביוקר (1123).

אבל אם **המעות ביוקר,** כלומר - שאינן מצויות, ואף שהפירות בזול - **מתריעין עליה מיד**. כי מה תועלת בכך שהפירות בזול, אם אין מעות מצויות לקנות בהן!

דאמר רבי יוחנן: נהירנא [זוכר אני] כד הוו קיימי [כאשר היו מצויין] ארבעה סאין בסלע, שזהו מחיר זול מאוד, ובכל זאת הוו נפישי נפיחי כפן [היו מרובין נפוחי רעב] בעיר טבריא, מדלית איסר [משום שלא היה מצוי איסר (1124) לקנות בו].

שנינו במשנתנו: **ירדו לצמחין אבל לא לאילן** וכו'.

שואלת הגמרא: **בשלמא** אופן שירדו גשמים **לצמחים ולא לאילן, משכחת לה** [יתכן הדבר], באופן **דאתא** [שבא המטר] **ניחא, בנחת, שאז הוא טוב לצמחים. ולא אתיא רזיא** [ולא שבא בכח], שאז הוא טוב לאילן [כפי שמצינו לעיל ג ב].

וכמו כן מה ששנינו ירדו **לאילן ולא לצמחין**, יתכן הדבר, באופן **דאתיא רזיא, ולא אתיא ניחא** [שירד המטר בכח ולא בנחת]. כי אז הוא מועיל לאילן - ולא לצמחים.

וכן, מה ששנינו: ירדו **לזה ולזה**, לצמחים ולאילנות, **אבל לא לבורות ולא לשיחין ומערות**, גם כן **משכחת לה** [יכול הדבר להיות], באופן **דאתיא רזיא וניחא** [שירד המטר גם בנחת וגם בכח], **מיהו טובא לא אתיא** [אבל לא ירדו גשמים מרובין], כדי מילוי בורות.

אלא הא דתניא: ירדו לבורות לשיחין ולמערות, אבל לא לזה ולזה, היכי משכחת לה [היאך יתכן הדבר]? היאך יתכן שגשם שמועיל למילוי בורות, אינו מועיל לא לצמחים ולא לאילנות?!

ומבאר הגמרא: הדבר יתכן באופן **דאתיא בשפיכותא**, שירד הגשם בכח חזק מאוד [יותר מ"רזיא"]. שאז הוא ממלא את הבורות, אבל, מחמת שהוא יורד בכח גדול, אינו טוב לצמחים, ואף לא לאילנות (1125).

תנו רבנן: מתריעין על האילנות, אם לא ירדו להם גשמים - **בפרוס הפסח** (1126) [בימי הפסח (1127)],

על מי הבורות ושיחין ומערות, אם לא ירדו להם גשמים, ומחמת שאין די מים בבורות, אין במה להשקות את הזרעים ואת הבהמות - מתריעין **בפרוס החג** [בימי חג הסוכות] (1128).

ואם אין להן מים אפילו כדי **לשתות בני אדם**, מתריעין **עליהן מיד**, ואפילו קודם פרוס החג (1129).

ואף שעדיין ימות החמה הן, ואינן זמן הגשמים, מכל מקום מתריעין, היות וכולם צריכים עתה למים.

ואיזהו מיד שלהן? כלומר, מה הכוונה שמתריעין מיד -

אין הכוונה שמתחילין להתריע מיד, באיזה יום שלא יהיה. אלא הכוונה שמתריעין מיד בימי **שני וחמישי ושני** הסמוכים (1130).

וכולן, כל אלו שהוזכרו למעלה, שמתריעין עליהם, אין מתריעין עליהן אלא באפרכיאה שלהן (1131) [במלכות שלהם (1132)], ששם כלו מי בורות שיחין ומערות (1133).

ומחלת **אסכרא** (1134), **בזמן שיש בה מיתה**, שהיא מגיפה מהלכת, ומתים ממנה - מתריעין עליה (1135).

אבל בזמן שאין בה מיתה - אין מתריעין עליה.

ומתריעין על הגובאי [הוא מין ארבה] אפילו באופן שנראה רק **כל שהוא**, מעט. משום שאף כשנראה עתה רק מעט, סימן הוא שיבואו עוד לרוב.

אבל חגב, אם נראה רק מעט, אין מתריעין. והטעם, כי מצוי הוא להיות מעט, ויתכן שלא יבואו עוד. וגם אינו מכלה כל כך את הירק - כמו הגובאי.

רבי שמעון בן אלעזר אומר: אף על החגב מתריעין, ואף אם נראה רק כל שהוא.

תנו רבנן: מתריעין על האילנות, אם לא ירדו להם גשמים, דווקא **בשאר שני שבוע** [בשש השנים שאינן שנת שמיטה]. אבל בשנת השמיטה - אין מתריעין, שהרי האילנות - הפקר הן (1136).

אבל **על הבורות ועל השיחין ועל המערות**, אם לא ירדו להן גשמים, מתריעין **אפילו בשנת השביעית**, שהרי אף בשביעית כולם צריכים מי שתיה (1137).

רבן שמעון בן גמליאל אומר: אף על האילנות מתריעין בשביעית, אפילו שהאילנות הפקר הן, **מפני שיש בהן, באילנות, פרנסה לעניים**, שהם מתפרנסים מליקוט בשדות ההפקר, ולכן יש צורך בירידת גשמים.

תניא אידך [שנינו ברייתא אחרת]: **מתריעין על האילנות - בשאר שני שבוע. על הבורות על השיחין ועל המערות - אפילו בשביעית.**

רבן שמעון בן גמליאל אומר: אף על האילנות מתריעין בשביעית,

ומתריעין אף על הספיחין [צמחים שגדלו מאליהן] בשביעית, אפילו שאינם חשובין כל כך -

מפני שיש בהן, באילנות ובספיחין, פרנסה לעניים.

תניא, אמר רבי אלעזר בן פרטא: מיום שחרב בית המקדש (1138), נעשו גשמים צימוקין לעולם [שיורדים הגשמים בקושי (1139)].

יש שנה שגשמיה מרובין, ויש שנה שגשמיה מועטין.

יש שנה שגשמיה יורדין בזמנן, בתחילת החורף. ויש שנה שאין גשמיה יורדין בזמנן.

שנה שגשמיה יורדין בזמנן, למה הוא דומה -

לעבד שנתן לו רבו פרנסתו [משכורתו ומזונותיו] של כל השבוע - **באחד בשבת** [ביום הראשון של השבוע].

שאז, לפי שיש לו פנאי להכין, **נמצאת עיסה נאפית כתיקנה**, ולא במרוצה ובחיפזון, **וגם** תהיה הפת הנאפית - **נאכלת** בנחת, **כתיקנה**.

כך גם שנה שגשמיה יורדים בזמנם, התבואה גדלה בזמנה, והכל בא על מקומו בשלום.

לעומת זאת, **שנה שאין גשמיה יורדין בזמנן, למה הוא דומה -**

לעבד שנתן לו רבו פרנסתו בסוף שבוע העבודה, **בערב שבת**. שהיות וכבר אין לו פנאי, **נמצאת עיסה נאפית שלא כתיקנה, ונאכלת שלא כתיקנה**.

שנה שגשמיה מרובין, למה הוא דומה -

לעבד שנתן לו רבו פרנסתו בבת אחת בתחילת השנה, וטוחן את כל החיטים בבת אחת.

שיש לו ריווח בדבר, כי בכל פעם שטוחנים חיטים, משתייר מן הקמח בריחיים. ובאופן כזה, שטוחן את החיטים בבת אחת לכל השנה, **נמצאו ריחים טוחנות מן הכור**, שהיא כמות גדולה - **כמה שטוחנות מן הקב**, שהיא כמות קטנה בהרבה (1140).

כלומר, אותה כמות נשארת בריחיים בין אם טוחן כמות גדולה, ובין אם טוחן כמות קטנה.

ולכן, אם טוחן כמות גדולה בבת אחת, יוצא נשכר.

מה שאין כן כשהוא טוחן מעט מעט, נמצא נפסד קמח בכל טחינה.

כמו כן בגשמים, כאשר יורדים גשמים מרובין בבת אחת, נמצא שהארץ בולעת את כל הכמות הרגילה להבלע, בבת אחת. וכן מה שהרוח רגילה לייבש, מייבשת בבת אחת.

מה שאין כן אם יורדים הגשמים מעט מעט, נמצא נפסד בכל פעם את הגשמים שנבלעים ומתייבשין.

ועוד ריוח יש כאשר העבד מקבל את כל פרנסתו בבת אחת. כי כאשר לשים בצק בעריבה, תמיד מפסידים את מה שנדבק בדפני הכלי ובסדקיו. ולכן, באופן שמגבל עיסתו לצורך זמן רב, יוצא העבד נשכר.

כי נמצאת עיסה אוכלת [מחסרת] **מן הכור - כמה שאוכלת מן הקב**. שהרי בין אם לשים בעריבה כמות גדולה, ובין כמות קטנה, תמיד תיחסר העיסה אותה כמות.

כך גם גבי גשמים, כשירדדים מעט מעט, נבלעים בטרשים, ואינם מרביעים ומשקים את הארץ.

לעומת זאת, **שנה שגשמיה מועטין, למה הוא דומה - לעבד שנתן לו רבו פרנסתו מעט מעט**.

נמצאו ריחיים מה שטוחנות מן הכור - טוחנות מן הקב.

נמצאת עיסה כמה שנאכלת מן הכור - אוכלת מן הקב. ועל כן, יוצא העבד נפסד, כפי שנתבאר.

דבר אחר: בזמן שגשמיה של השנה מרובין, למה הוא דומה -

לאדם שמגבל את הטיט [מכין טיט, על ידי לישת עפר ומים].

אם יש לו מים רבים, המים אינן כלין תוך כדי הגיבול, ויוצא הטיט מגובל יפה.

אבל **אם יש לו מים מועטין, המים כלים, ונמצא שהטיט יבש, ואינו מתגבל יפה**.

תנו רבנן: פעם אחת עלו כל ישראל לרגל לירושלים, ולא היה להם מים לשותות, לפי שהיתה שנת בצורת.

הלך נקדימון בן גוריון, שהיה עשיר גדול (1141), אצל הגמון (1142) אחד.

אמר לו: הלוני (1143) שתיים עשרה מעיינות (1144) מים מלאים לצורך עולי הרגלים, ואני אחזיר ואתן לך את אותם שתיים עשרה עינות מים מלאים, כאשר יתמלאו ממי הגשמים.

ואם איני עומד בהבטחתי, ואיני נותן לך את המעיינות מלאין - הריני נותן לך תמורתם שתיים עשרה ככר כסף.

וקבע לו זמן, תוך איזה פרק זמן יחזיר לו מים או כסף.

כיון שהגיע הזמן שקבעו, ולא ירדו גשמים, בשחרית (1145) שלח לו אותו הגמון לנקדימון: שגר לי או מים, או מעות, שיש לי בידך [שאתה חייב לי]!

שלח לו נקדימון: עדיין יש לי זמן, כי הזמן שקבענו הוא עד סוף היום, ואם כן, כל היום כולו - שלי וברשותי הוא!

בצהריים שלח לו שוב ההגמון: שגר לי או מים או מעות שיש לי בידך!

שלח לו נקדימון: עדיין יש לי שהות ביום.

במנחה (1146) שוב שלח לו ההגמון: שגר לי מים או מעות שיש לי בידך!

שלח לו נקדימון: עדיין יש לי שהות ביום.

דף כ - א

לגלג עליו אותו הגמון. אמר בלבו: כל השנה כולה לא ירדו גשמים, ובדיוק עכשיו, ברגע האחרון, ירדו גשמים?! מיד נכנס ההגמון לבית המרחץ בשמחה (1147).

ובעוד שהאדון נכנס בשמחתו לבית המרחץ, נקדימון נכנס (1148) לבית המקדש (1149) כשהוא עצוב.

נתעטף - ועמד בתפלה.

אמר לפניו [לפני הקדוש ברוך הוא]: רבנו של עולם! גלוי וידוע הדבר לפניך, שלא לכבודי עשיתי מה שעשיתי, ולא לכבוד בית אבא עשיתי. אלא לכבוד עשיתי, כדי שיהו מים מצויין לעולי רגלים הבאים לירושלים ולבית המקדש!

מיד נתקבלה תפילתו, נתקשרו שמים בעבים, וירדו גשמים, עד שנתמלאו שמים עשרה מעינות מים - ועוד הותירו ועלו על גדותיהם.

בעוד שיצא אדון מבית המרחץ, נקדימון בן גוריון יצא מבית המקדש.

כשפגעו ההגמון ונקדימון זה בזה, אמר לו נקדימון להגמון בבדיחות: תן לי דמי מים יותר שיש לי בידך, שהרי נתמלאו המעיינות יותר ממה שנתת לי!

אמר לו ההגמון: יודע אני, שלא הרעיש הקדוש ברוך הוא את עולמו, והוריד גשמים אלו אלא בשבילך.

אלא עדיין יש לי פתחון פה וטענה עליך, שעל ידה אוציא ממך את מעותיי
(1150).

ומהי אותה טענה -

שכבר שקעה חמה, ועבר היום (1151). וגשמים שירדו - ברשותי ירדו [כלומר, היות ועבר היום ולא ירדו גשמים, עליך לשלם לי את ככרי הכסף, כפי שהתחייבת. ומה שירדו עכשיו גשמים ומילאו את הבורות, מים שלי הם]!

כיון ששמע כך, חזר ונכנס נקדימון לבית המקדש. נתעטף ועמד בתפלה, ואמר לפניו: רבנו של עולם! הודע [הוכח לכולם] שיש לך אהובים בעולמך! וכשם שעשית לנו נס בירידת הגשמים, גם כן עשה לנו עוד נס, כדי שלא תהיה להגמון כל טענה!

מיד נשבה הרוח ונתפזרו העבים, וחזרה וזרחה החמה, ונתברר שעדיין יום הוא
(1152).

באותה שעה אמר לו האדון: אילו לא נקדרה (1153) [בַּקָּעָה (1154)] החמה דרך העננים, היה לי פתחון פה עליך שאוציא ממך מעותיי.

תנא: מתחילה לא נקדימון היה שמו, אלא "בוני" היה שמו.

ולמה נקרא שמו נקדימון -

על שם **שנקדמה חמה בעבורו** (1155).

תנו רבנן: שלשה (1156) היו, **שנקדמה להם** (1157) **חמה בעבורן**. ואלו הם:

משה,

ויהושע,

ונקדימון בן גוריון (1158).

שואלת הגמרא: **בשלמא נקדימון בן גוריון - גמרא** (1159). קבלה היא בידינו שכך היה מעשה.

יהושע נמי [גם יהושע] כתוב בפירוש **בקרא**, שעמדה ונעצרה בעבורו החמה. **דכתיב** [יהושע י'] כאשר נלחם יהושע בחמשת המלכים שעלו על גבעון: **"וידם השמש וירח עמד וגו'".**

אלא משה - מנלן [מנין לנו] שנקדמה חמה בעבורו?

אמר רבי אלעזר: אתיא [דבר זה נלמד] בגזירה שוה **"אחל" - "אחל"** (1160).

כתיב הכא, גבי מלחמת משה בסיחון: **"היום הזה אחל תת פחדך"**, **וכתיב התם**, גבי מלחמת יהושע: **"היום הזה אחל גדלך"**.

ומגזירה שוה זו אנו למדים, מה יהושע - נקדמה לו חמה, כפי שמצינו בפירוש במקרא, אף משה - נקדמה לו חמה.

רבי שמואל בר נחמני אמר: אתיא [דבר זה נלמד] בגזירה שוה **"תת" - "תת"**.

כתיב הכא, גבי מלחמת משה בסיחון: **"אחל תת פחדך"**, **וכתיב התם**, גבי מלחמת יהושע: **"ביום תת ה' את האמרי"**.

רבי יוחנן אמר: אין למדים דבר זה מגזירה שוה, אלא **אתיא מגופיה דקרא** [דבר זה נלמד מגופו של המקרא].

שנאמר בהמשך המקרא שהובא לעיל, **"היום הזה אחל תת פחדך וגו'": "אשר ישמעון שמעך ורגזו וחלו מפניך"**.

אימתי רגזו וחלו (1161) העמים **מפניך - בשעה שנקדמה לו חמה למשה**.

שנינו במשנתנו: **וכן עיר שלא ירדו עליה גשמים כו'** דכתיב והמטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר.

אמר רב יהודה אמר רב: ושתייהן, בין העיר שירד עליה המטר, ובין העיר שלא ירד עליה - **לקללה** הן. כי בעיר שירד עליה רוב מטר, ריבוי הגשמים יקלקל את התבואה. ובעיר שאין יורדין בה גשמים, אין התבואה גדלה.

והיות והבאנו פסוק שלמרות שמשמעותו הפשוטה היא שלעיר אחת תהיה ברכה, באמת גם היא לקללה -

מביאה הגמרא מקרא אחר, שמשמעותו הפשוטה היא לקללה, ובאמת - ברכה היא.

כתוב במגילת איכה: **"היתה ירושלים לנדה ביניהם"**.

אמר רב יהודה אמר רב: מה שדימה הנביא את ירושלים לנדה - **לברכה** היא. ירושלים הרי היא **כנדה**. **מה נדה**, אף שהיא אסורה עתה - **יש לה היתר** לאחר זמן, **אף ירושלים**, למרות שעתה היא מאוסה - **יש לה תקנה** בעתיד (1162).

עוד כתוב במגילת איכה: **"היתה כאלמנה"**.

אמר רב יהודה: מה שדימה הנביא את ירושלים לאלמנה - **לברכה** הוא. ירושלים **כאלמנה** היא. כלומר, היא כאשה הדומה לאלמנה - **ולא אלמנה ממש**.

אלא, הרי היא **כאשה שהלך בעלה למדינת הים, ודעתו לחזור עליה** (1163). שאמנם עתה היא כאלמנה, השרויה בלא בעל, אבל אינה כאלמנה ממש, כי סוף סוף יחזור בעלה בעתיד.

כך גם ירושלים, עתה אין השכינה שרויה בתוכה. אבל בעתיד - תחזור ותשרה בה.

כתוב בנבואת מלאכי, שאמר הקדוש ברוך הוא לישראל: **"וגם אני נתתי אתכם נבזים ושפ לים"**.

אמר רב יהודה: נבואה זו שנתנבא הנביא על ישראל, למרות שמשמעותה קללה - באמת **לברכה** היא.

ומה הברכה בכך -

דמשום שאנו, ישראל, בזויים ושפלים בעיני הנכרים, **לא מוקמי מינן** [אין הנכרים מעמידין מאיתנו, מעם ישראל] **לא רישי נהרי** [מוכסים], **ולא גזיריפטי** [סרדיוטין, שוטרים] (1164).

כתוב בספר מלכים [מלכים א' פרק יד], בנבואת אחיה השילוני: **"והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים"**.

אמר רב יהודה אמר רב: מה שדימה הנביא את ישראל לקנה, למרות שאמר "והכה ה' וגו'" - **לברכה** הוא (1165).

דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: **מאי דכתיב** בספר משלי: **"נאמנים פצעי אוהב ונעותרות** (1166) **נשיקות שונא**" [דהיינו, האוהב, אף שהוא פוצע, כוונתו לטובה. ואילו השונא, אף שהוא מנשק, כוונתו לרעה] -

טובה הקללה שקילל אחיה השילוני את ישראל [שזהו פצעי אוהב, שהרי אחיה - אהב את ישראל], שאמר להם: **"והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים"** -

יותר מברכה שברכן בלעם הרשע [שזהו נשיקות שונא, שהרי בלעם שנא את ישראל], שאמר להם: **"כארזים עלי מים"**.

ועתה מבארת הגמרא את הדבר.

אחיה השילוני קללן [קלל את ישראל] **בדמיון לקנה**. **שאמר להם לישראל**: **"והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה"**.

ודמיון זה, למרות שנראה שהוא לקללה - לברכה הוא.

כי מה קנה זה עומד במקום מים (1167), **וגזעו מחליף, ושרשיו מרובין, ואפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו** - **אין מזיזות אותו ממקומו, אלא הולך ובא עמהן** [עם הרוחות] מחמת גמישותו.

ולכן, ברגע שדממו הרוחות - עמד הקנה במקומו, ולא ניזוק כלל (1168).

אבל בלעם הרשע בירכן בדמיון לארז.

שנאמר: **"כארזים עלי מים"** (1169).

ודמיון זה, למרות שנראה שהוא ברכה - לקללה הוא.

כי מה ארז זה אינו עומד במקום מים, ואין גזעו מחליף, ואין שרשיו מרובין, ואמנם אפילו כל הרוחות שבעולם נושבות בו - אין מזיזות אותו ממקומו מחמת חוזקו. אבל, כיון שנשבה בו רוח דרומית, שהיא חזקה ביותר, היות ואין הארז גמיש, אלא חזק וקשה, עוקרתו הרוח ממקומו - והופכתו על פניו.

ולא עוד, אלא עוד מעלה יש בקנה. שזכה קנה ליטול הימנו קולמוס (1170), ולכתוב בו ספר תורה נביאים וכתובים (1171).

תנו רבנן: לעולם יהא אדם רך כקנה בהנהגותיו עם בני אדם, ואל יהא קשה כארז.

הברייתא מביאה מעשה, שממנו מוכח עד כמה צריך האדם להזהר לנהוג ברכות כקנה, ולא להיות קשה כארז.

מעשה שבא רבי אלעזר ברבי שמעון ממגדל גדור [שם מקום] מבית רבו, לאחר שישב שם זמן רב ולמד תורה, והיה רכוב על חמור, ומטייל על שפת נהר כדי לשמוח וליהנות.

ושמח שמחה גדולה, והיתה דעתו גסה עליו (1172), מפני שלמד תורה הרבה.

דף כ - ב

נזדמן לו בדרכו אדם אחד (1173), שהיה מכוער ביותר.

אמר לו אותו אדם לרבי אלעזר: שלום עליך רבי!

ולא החזיר לו רבי אלעזר שלום (1174).

ולא עוד, אלא שתחת זאת אמר לו: ריקה [לשון זלזול הוא. כלומר: אדם ריק שכמוך], כמה מכוער אותו האיש [כלפי אותו אדם אמר כך]! שמא כל בני עירך מכוערין כמותך? (1175)

אמר לו אותו אדם: איני יודע. אלא, לך ואמור לאומן שעשאני [דהיינו, הקדוש ברוך הוא]: כמה מכוער כלי זה שעשית!

כלומר, אם יש לך טענות על צורת המכוערת, לא אני הכתובת. אלא, לך ליוצרי, לקדוש ברוך הוא, והתלונן בפניו על היצירה המכוערת שיצר!

כיון שידע והבין רבי אלעזר בעצמו שחטא בדבריו, ירד מן החמור - ונשתח לפניו [לפני אותו אדם], ואמר לו: נענית לך [דיברתי אליך יותר מן הראוי] (1176), מחול לי!

אמר לו אותו אדם: איני מוחל לך, עד שתלך (1177) לאומן שעשאני, ואמור לו: כמה מכוער כלי זה שעשית!

היה רבי אלעזר **מטייל** [מהלך] **אחריו** (1178) ומנסה לפייסו עד **שהגיע לעירו** (1179).

יצאו בני עירו לקראתו [לקראת רבי אלעזר], **והיו אומרים לו: שלום עליך רבי רבי, מורי מורי!** (1180)

אמר להם אותו אדם: למי אתם קורין "רבי" "רבי"? (1181)

אמרו לו: לאדם זה שמטייל אחריך. לרבי אלעזר.

אמר להם: אם אדם זה - רבי הוא, אל ירבו רבנים כמותו בישראל!

אמרו לו: חס וחלילה! (1182) מפני מה אתה אומר כך?! אמר להם: כך וכך עשה (1183) לי [סיפר להם את כל המעשה].

אמרו לו: אף על פי כן, למרות מה שעשה לך, מחול לו לרבי אלעזר, לפי שאדם גדול בתורה הוא.

אמר להם: בשבילכם [משום שאתם מבקשים] - הריני מוחל לו. ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן (1184).

מיד (1185) נכנס רבי אלעזר בן רבי שמעון לבית המדרש ודרש: לעולם יהא אדם רך כקנה (1186), ואל יהא קשה כארז (1187).

ולפיכך, משום שהקנה רך, זכה קנה ליטול הימנה קולמוס לכתוב בו ספר תורה תפילין ומזוזות.

שנינו במשנתנו: **וכן עיר שיש בה דבר או מפולת כו'.**

תנו רבנן: מפולת שאמרו במשנתנו - היינו באופן שהיו הכתלים **בריאות** [חזקות] מתחילה, **ולא** שהיו כבר **רעועות**. שהרי אם כבר היו רעועות, טבען הוא שנופלות.

וכמו כן מדובר שהיו קירות **שאינן ראויות ליפול**, **ולא** קירות **הראויות ליפול**.

ותמהה הגמרא: **הי ניהו** [אילו הם] **בריאות**, **והי ניהו** [ואילו הם] **שאינן ראויות ליפול**? הרי בריאות ואין ראויות ליפול - היינו הך הם!

וכמו כן, **הי נינהו רעועות**, **הי ניהו ראויות ליפול**? הלא היינו הך הם!

ומבאר הגמרא: מה ששינו "ראויות ליפול" בפני עצמן, ו"בריאות" בפני עצמן, ששמע ש"ראויות ליפול" מדובר בקירות בריאות -

לא צריכא [אין הדבר נצרך] - אלא לאופן דאכן הקירות בריאות, אלא **שנפלו מחמת גובהיהו** [מחמת גובהן. שהיו גבוהות יותר מדי].

אי נמי, הדבר יתכן באופן **דקיימן אגודא דנהרא** [שהקירות עומדין על שפת הנהר]. שאף שהקירות בריאות, נופלין הן, משום שהמים מקלקלים את הקרקע, ושוחקים את היסוד.

הגמרא מביאה מעשה שהיה בענין כותל רעוע.

כי ההיא אשיתא רעועה דהואי בנהרדעא [כמו אותו קיר רעוע שהיה בעיר נהרדעא], **דלא הוה חליף רב ושמואל תותה** [שלא היו עוברים רב ושמואל תחתיו], **אף על גב דקיימא באתרה תליסר שנין ולא נפלה** [אף שכבר עמד הקיר במקומו שלש עשרה שנים, ולא התמוטט].

יומא חד איקלע רב אדא בר אהבה להתם [יום אחד הזדמן רב אדא בר אהבה לאותו מקום].

אמר ליה שמואל לרב: ניתי מר ונקיף [בוא ונקיף את הקיר המסוכן, ולא נלך תחתיו, כפי שאנו רגילים לעשות תמיד]!

אמר ליה רב לשמואל: לא צריכנא האידנא [היום אין אנו צריכים להקיף], כיון **דאיכא רב אדא בר אהבה בהדן, דנפיש זכותיה, ולא מסתפינא** [משום שרב אדא בר אהבה, שרבים זכויותיו, נמצא עמנו, ולכן אין לחשוש שהקיר יתמוטט].

הגמרא מביאה מעשה נוסף בענין כותל רעוע.

רב הונא הוה ליה ההוא חמרא בההוא ביתא רעיעא, ובעי לפנייה [לרב הונא היה יין שהיה מונח בבית רעוע, ורצה לפנותו משם לפני שיתמוטט עליו הבית]. אלא שהיה חושש להכנס לשם.

התחכם רב הונא, **ועייליה לרב אדא בר אהבה להתם** [הכניס לבית את רב אדא בר אהבה, שמרובין זכויותיו, כפי שהובא לעיל]. **משכיה בשמעתא** [עכבו שם על ידי עיסוק בלמוד תורה] **עד דפנייה** [עד שסיים לפנות את היין מהבית].

בתר דנפק - נפל ביתא [מיד אחרי שיצא רב אדא מן הבית - נפל הבית].

ארגיש [הרגיש] **רב אדא בר אהבה בדבר**, שהכניסוהו לבית כדי שלא יתמוטט ויוכלו לפנותו - **ואיקפד** [והקפיד על הדבר] (1188).

ולמה הקפיד על הדבר?

סבר לה [כי הוא סובר] **כי הא דאמר** [כפי שאמר] **רבי ינאי: לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה, ויאמר: אין אני חושש, כי ודאי עושין לי נס, ולא אנזק.**

והטעם, כי יש לו לחשוש **שמא אין עושין לו נס** מן השמים.

ואפילו **אם תימצי לומר שעושין לו נס** - מכל מקום **מנכין** [ממעטין] **לו** משום כך **מזכויותיו** (1189) [מהזכויות שיש בידו על ידי מצוות ומעשים טובים] (1190).

אמר רב חנן: מאי קרא [מנין למדים דבר זה, שעל ידי שנעשה לו נס, מנכין לו מזכויותיו?]

דכתיב שאמר יעקב, כאשר התפלל אל הקדוש ברוך הוא שיצילנו מיד עשו: **"קטנתי מכל החסדים ומכל האמת וגוי** כי במקלי עברתי את הירדן הזה ועתה הייתי לשני מחנות" [כלומר, כשעברתי את הירדן בדרכי אל לבן, כל רכושי היה המקל שבידי. ואילו עתה, כשאני חוזר משם, כה רבים בני האדם והרכוש שעמי, עד שניתן לחלק אותם לשני מחנות].

ומה שאמר "קטונתי", היינו שחשש יעקב, שמא על ידי הניסים הגדולים שנעשו לו - נתמעטו ונתקטנו זכויותיו (1191).

מאי הוה עובדיה [מה היו מעשיו] **דרב אדא בר אהבה**, שכל כך היו בטוחים בזכויותיו?

כי הא דאתמר (1192) [כפי שמצינו מימרא זו]: **שאלו תלמידי רב אדא בר אהבה: במה, באילו זכויות, הארכת ימים?** (1193) **אמר להם, בזכות דברים אלו:** (1194)

א. מימי לא הקפדתי בתוך ביתי (1195),

ב. ולא צעדתי בפני מי שגדול ממני בחכמה [כלומר, כשהלכתי עם גדולים ממני, לא הקדמתי ללכת לפניהם, והיא מידת ענווה] (1196),

ג. ולא הרהרתי בדברי תורה במבואות המטונפות (1197), **ד. ולא הלכתי ארבע אמות בלא הרהור תורה** (1198), **ובלא שתפילין מונחים בראשי ובורועי,**

ה. ולא ישנתי בבית המדרש. לא שינת קבע, ואף לא שינת ארעי (1199), **ו. ולא ששתי** [לא שמחתי] **בתקלת חברי** (1200),

ז. ולא קראתי לחבירי בחכינתו (1201) [בכינוי שמכנים אותו בני אדם לגנאי, כגון שם לווי]. **ואמרי לה** [ויש אומרים] **שכך אמר רב אדא: לא קראתי שם לחבירי בחניכתו** [דהיינו, שם לווי של משפחתו] (1202).

אמר ליה רבא לרפרם בר פפא: לימא לן מר מהני מילי מעלייתא דהוה עביד רב הונא [יאמר לנו כבודו מאותם דברים מעולים שהיה עושה רב הונא]!

אמר ליה: בינקותיה - לא דכירנא [דברים שהיה עושה בצעירותו איני זוכר]. אבל **בסיבותיה - דכירנא** [דברים שהיה עושה בזקנותו - אני זוכר].

שכך היה עושה: **דכל יומא דעיבא** [בכל יום מעונן], שרוח חזקה מנשבת בו, ויש חשש שקירות רעועים יפלו מחמת חוזק הרוח, **הוּוּ מפקין ליה בגוהרקא דדהבא** [היו מוציאים אותו, את רב הונא, שכבר היה זקן, וקשה היה לו להלך ברגליו, בקרון] (1203) של זהב] (1204), **וסייר לה לכולה מתא** [וכך היה מסייר ובודק בכל העיר].

וכל אשיתא דהוות רעיעתא - הוה סתר לה [וכל קיר רעוע - היה מצוה על משרתיו לסותרו], כדי שלא תפיל אותו הרוח על בני אדם.

אי אפשר למרה [אם היתה יכולת כספית לבעל הקיר] - **בני לה** [היה בעל הקיר בונה אותה שוב מכספו].

ואי לא אפשר [ואם לא היה באפשרותו]

אזי **בני לה איהו מדידיה** [היה רב הונא בונה את הקיר מכספו שלו] (1205).

עוד מספר רפרם בר פפא ממעשיו המעולים של רב הונא :

וכל פניא דמעלי שבתא [כל ערב שבת, בערבו של היום], **הוה משדר שלוחא לשוקא** [היה רב הונא שולח שליח לשוק] (1206). **וכל ירקא דהוה פייש להו לגינאי** [וכל הירקות שהיו נשארים לגננים, מגדלי הירקות, שלא הצליחו למכרם עד עתה], **זבין ליה, ושדי ליה לנהרא** [היה שליחו של רב הונא קונה עתה את אותם ירקות, ולאחר מכן היה זורקן לנהר], מהטעם שיתבאר להלן.

ותמהה הגמרא : למה היה השליח זורקן לנהר, **וליתביה** [שיתנם] **לעניי!**

ומבארת הגמרא : היינו משום שאם היה עושה כן, **זמנין דסמכא דעתייהו, ולא אתו למיזבן** [לפעמים יסמכו העניים על כך, שיקבלו בחינם את הירקות שישארו, ולא יקנו כלל]. והרי לא תמיד ישארו ירקות בשוק, ונמצא שלפעמים לא יהיו לעניים ירקות לשבת!

ותמהה הגמרא : ועדיין, למה היה צריך לזרקן לנהר, **לשדייה לבהמה** [שיזרקן לבהמות, ויאכלום הם]!

ומבארת הגמרא : **קסבר** [סובר] רב הונא, שדבר שהוא **מאכל אדם - אין מאכילין** אותו **לבהמה** (1207). והטעם, כי ביזוי אוכלין הוא. שעל ידי שנותן מאכל הראוי לאדם - לבהמה, נראה כבועט בטובה שהשפיע הקדוש ברוך הוא בעולם (1208).

ועתה שואלת הגמרא על עצם הענין :

למה בכלל היה צריך רב הונא לקנות את אותן ירקות? **ולא ליזבניה כלל** [שלא יקנה אותן כלל]!

מבארת הגמרא : הטעם הוא, משום שרב הונא חשש שאם לא יקנו את אותן הירקות, במשך השבת יתייבשו ויתקלקלו, ולא יהיו ראויים לשימוש, ויצאו הירקנים נפסדים. ואם כן, **נמצאת** [נמצא שאתה] **מכשילן לעתיד לבא**, שלא ירצו למכור ירקות לסעודת שבת (1209).

ועוד ממעשיו המעולים של רב הונא :

כי הוה ליה מילתא דאסותא [כאשר היה לו סם רפואה כלשהו], **הוי מלי כוזא מיניה, ותלי ליה בסיפא דביתא** [היה ממלא כלי מאותו סם, והיה תולה אותו על פתח ביתו], **ואמר : כל דבעי - ליתי ולישקול** [כל מי שרוצה - שיבוא ויטול].

ואיכא דאמרי [ויש אומרים]: **מילתא דשיבתא הוה גמיר** [הוא היה יודע שמנהג השדים להזיק למי שאוכל בלי נטילת ידים] (1210). ולכן **הוה מנח כוזא דמיא, ודלי ליה** [היה מניח במקום בולט כלי של מים], **ואמר: כל דצריך - ליתי וליעול** [שיכנס, ויטול ידיו], **דלא לסתכן** [כדי שלא יבוא לידי סכנה].

עוד מעשה מעולה היה עושה רב הונא:

כי הוה כרך ריפתא [כשהיה כורך לחם לאכול], **הוה פתח לבביה** [היה פותח את שער ביתו] **ואמר: כל מאן דצריך - ליתי וליכול** [כל מי שצריך - שיבוא ויאכל].

אמר רבא: כולהו, את כל מנהגי רב הונא שהוזכרו לעיל - **מצינא מקיימנא** [יכול אני לקיים] (1211),

דף כא - א

לבר מהא [חוץ מדבר זה שהוזכר אחרון], שהיה מכריז שכל מי שרוצה - יבוא ויאכל, **דלא מצינא למיעבד** [שאיני יכול לקיימו], **משום דנפיש בני חילא דמחוזא** [משום שהעניים בעיר מחוזא מרובים מאד] (1212), ואם יבואו כולם לאכול אצלי, יכלה ממוני.

הגמרא מביאה מעשה נוסף שמסופר בו בין היתר על כותל רעוע.

אילפא ורבי יוחנן (1213) **הו גרסי באורייתא** [היו לומדים תורה]. **דחיקא להו מילתא טובא** [היו עניים ודחוקים ביותר].

אמרי [אמרו זה לזה]: **ניקום וניזיל וניעבד עיסקא** [נלך ונעשה עסק לצורך פרנסתנו], **ונקיים בנפשין** [בעצמנו] את המקרא: **"אפס כי לא יהיה בך אביון כי בך יברכך ה'".** כלומר, הם פירשו ודרשו את המקרא כך: לא יהיה אביון בך, בעצמך. אלא עליך לדאוג לפרנסתך (1214).

אזלו [הלכו לדרכם].

בדרך **אותבי תותי גודא רעיעא** [התיישבו בצילו של כותל רעוע ומט ליפול] (1215). **הו קא כרכי** (1216) **ריפתא** [אכלו פת].

אתו תרי מלאכי השרת [באו שני מלאכי השרת].

שמעיה [שמעו] **רבי יוחנן**, **דאמר חד לחבריה** [שאמר מלאך אחד לחבירו]: **נישדי עלייהו האי גודא - ונקטלינהו** [נפיל עליהם כותל זה - ונהרגם] (1217), לפי **שמניחין** את העיסוק בתורה, שהוא לצורך **חיי עולם** (1218) **הבא, ועוסקין בפרנסתם**, שהיא לצורך **חיי שעה** [חיי עולם הזה, שהם זמניים בלבד, ויש להם קץ]!

אמר ליה אידך [אמר לו המלאך השני] (1219): **שבקינהו** [הניחם] ולא נהרגם, **דאיכא בהו חד - דקיימא ליה שעתא** [כי יש בהם אחד, שעומדת לו השעה להעשות גדול בתורה, ואין זה זמנו למות].

רבי יוחנן שמע את דברי המלאכים, ואילו **אילפא - לא שמע**.

אמר ליה רבי יוחנן לאילפא: שמע מר מידי [האם שמעת דבר מה]?

אמר ליה אילפא: לא שמעתי דבר.

אמר רבי יוחנן בליבו: מדשמעי אנא [מזה שאני שמעתי את דברי המלאכים], ואילו **אילפא לא שמע, שמע מינה** [מוכח] **שלדידי** הוא **דקיימא לי שעתא** [שאני הוא זה שאמרו עלי המלאכים שעומדת לי השעה].

אמר ליה רבי יוחנן לאילפא: חוזר אני בי ממחשבתי הראשונה. אלא, **איהדר** [אחזור למקומנו, ואמשיך ללמוד תורה], **ואוקי בנפשאי** [ואקיים בנפשי] את המקרא: **"כי לא יחדל אביון מקרב הארץ"** (1220).

רבי יוחנן הדר [חזר למקומו], ואילו **אלפא - לא הדר** [לא חזר], אלא נשאר בדעתו, שצריך ללכת למצוא פרנסה.

עד דאתא אילפא [עד שחזר אילפא ממסעו] - **מליך רבי יוחנן** [נעשה רבי יוחנן ראש ישיבה].

הגמרא קוראת לכך "מליך", לשון מלוכה, כי המנהג היה שמי שנעשה ראש ישיבה, היו הציבור מגדלין ומעשירין אותו מממונס (1221).

אמרו לו אנשי המקום לאילפא: אי אתיב מר וגריס [אם היית יושב כאן ולומד], **לא הוה מליך מר** [וכי לא היית אתה נעשה ראש ישיבה]!?

ודאי היינו ממליכין אותך [כי אילפא היה מתחילה חכם יותר מרבי יוחנן]! (1222)

אזל [הלך אילפא], **ותלא נפשיה באסקריא דספינתא** [עלה והעמיד עצמו בגובהו של תורן ספינה שעגנה בנמל] (1223).

ומשם הכריז ואמר: **אי איכא דשאל לי במתניתא דרבי חייא ורבי אושעיא** [אם יבוא אדם, וישאלני דבר על ברייתא ששנו רבי חייא ורבי אושעיא (1224)], **ולא פשטינא ליה ממתניתין** [ולא אוכל להביא לו ראייה לדברי הברייתא ממשנה] (1225), **נפילנא מאסקריא דספינתא - וטבענא** [אפיל את עצמי מעל התורן - ואטבע בים]!

אתא ההוא סבא, תנא ליה [בא זקן אחד, ושנה לו את הברייתא דלהלן]: (1226)

האומר [מי שציוה לפני מותו] לאדם נאמן, שהפקיד בידו את ממונו: "לאחר מותי, **תנו שקל** [חצי סלע (1227)] **לבניי בשבת**" [כל שבוע, לצורך פרנסת השבוע], ובאמת הן **ראויין מחמת צרכיהם המרובים לתת להם סלע** -

נותנין להם סלע, כפי צרכיהם האמיתיים.

והטעם, כי אם היתה כוונתו בדווקא, שיתנו להם שקל ולא יותר, היה צריך לצוות בפירוש: אל תתנו להם אלא שקל.

והיות ולא אמר כך, אנו מניחים שמה שאמר שיתנו להם שקל, ולא יותר, היינו כדי לזרזם במשא ומתן, שיטרחו וילמדו דרך ארץ - וירויחו.

אבל אם בסופו של דבר אין המעות מספיקין לפרנסתם, ודאי גם בדעתו היה שיוסיפו להם.

ולעומת זאת, **אם אמר** אותו אדם בלשון זו: "**אל תתנו להם לבני אלא שקל** בשבוע", משמעות הדבר היא שיתנו להם רק שקל - ולא יותר.

ולכן **אין נותנין להם אלא שקל** (1228).

ואם אמר אותו אדם, כשציוה לפני מותו: "**מתו** [אם ימותו בני] - **ירשו אחרים תחתיהם**", אזי **בין שאמר: "תנו שקל לבני בשבת"**, **ובין שאמר: "אל תתנו להם אלא שקל"** -

אין נותנין להם אלא שקל.

משום שבכך שאמר "אם מתו - ירשו אחרים תחתיהם", נתכוין שישאר ביד הנאמן סכום שיוכלו להוריש לאחרים. ולכן אנו אומרים שנתכוין שיתנו להם בדווקא שקל, ולא יותר, כדי שישאר לאחרים.

אמר ליה אילפא: מה ששנינו ברייתא, שאף שאין די להם בפחות מסלע, בכל זאת נותנים להם רק שקל, **הא מני** [לפי איזו שיטה היא]

שיטת **רבי מאיר היא, דאמר: מצוה לקיים דברי המת** (1229).

ולכן, אף שמן הדין היה צריך לתת לבנים את כל הראוי להם, שהרי כל הממון - שלהם הוא, שירשוהו מאביהם, ואין בו לאותם אחרים שאמר האב שירשו אחריהם כלום, אלא אם ישאר מאותו ממון לאחר מיתת הבנים - יטלוהו אותם אחרים, ואם לאו - לא יטלו כלום,

מכל מקום, משום שמצוה לקיים דברי המת, שציוה שיִרשו אחרים אחרי בניו, אנו מקמצים בממון שִירשו הבנים, כדי שיהא בו מוֹתֵר, ויטלוהו אותם אחרים (1230).

היות והזכרנו מעשה בבית רעוע, ואת גדולתו של רב אדא, שמחמת זכויותיו לא נפל הבית, מביאה הגמרא מעשה מאלף נוסף בענין זה.

אמרו עליו על נחום איש גס זו (1231), **שהיה סומא משתי עיניו, גדם משתי ידיו** [שהיו שתי ידיו קטועות], **קיטע משתי רגליו, וכל גופו מלא שחין.**

והיה מוטל שוכב בבית רעוע. ורגלי מטתו מונחין בספלין של מים, כדי שלא יעלו עליו נמלים דרך רגלי המיטה, והרי אינו יכול לסלקן, שהרי ידיו קטועות.

פעם אחת היתה מטתו של נחום מונחת בבית רעוע.

בקשו תלמידיו לפנות קודם את מטתו עימו, ואחר כך לפנות את הכלים שבבית, כדי שלא יפול הבית עליו.

אמר להם נחום: בניי! פנו קודם את הכלים, ורק אחר כך פנו את מטתי.

ולמה?

משום **שמובטח לכם, שכל זמן שאני בבית** (1232) - **אין הבית נופל** (1233).

ולכן כדאי שתפנו קודם את הכלים, כדי להצילם, כי אין חשש שיפול בינתיים הבית עלי. מה שאין כן אם תפנו אותי קודם, יש חשש שמיד לאחר מכן יפול הבית, לפני שתספיקו להוציא את הכלים.

עשו תלמידיו כדבריו. **פינו קודם את הכלים - ואחר כך פנו את מטתו, ורק אז נפל הבית.**

משראו כך, **אמרו לו תלמידיו לנחום בתמיהה: רבי! וכי מאחר שצדיק גמור אתה, עד כדי כך שאתה בטוח שלא יפול הבית כל זמן שאתה בו, למה עלתה לך כך, שאתה כל כך מיוסר?** (1234)

אמר להם: בניי! אני גרמתי לעצמי את הייסורין הללו.

שכך היה מעשה: פעם אחת הייתי מהלך בדרך לבית חמי, והיה עמי משוי
[משא] של שלשה חמורים.

אחד של מאכל,

ואחד של משתה,

ואחד של מיני מגדים [פירות].

בא עני אחד, ועמד לי בדרך, ואמר לי: רבי, פרנסני [תן לי דבר מה לאכול]!

אמרתי לו: המתן עד שאפרוק מן החמור דבר מאכל (1235).

לא הספקתי לפרוק מן החמור עד שיצתה נשמתו של העני, שהיה רעב מאוד
(1236).

הלכתי ונפלתי על פניו של העני, ואמרתי: עיני שלא חסו על עיניך - יסומו
[יתעוורו] (1237),

ידיי שלא חסו על ידיך - יתגדמו,

רגלי שלא חסו על רגליך - יתקטעו.

ולא נתקררה דעתי, עד שאמרתי: כל גופי יהא מלא שחין.

וכך אכן היה.

אמרו לו תלמידיו: אוי לנו שראינוך בכך, במצב כזה! אמר להם: אוי היה לי אם
לא ראיתוני בכך (1238).

ואמאי קרו ליה לנחום בכינוי זה: נחום איש גם זו, על שום מה כינוהו "איש גם
זו"?

משום דכל מילתא דהוה סלקא ליה [שכל מאורע שהיה קורה לו, לטוב ולרע],
אמר: גם זו לטובה (1239).

זימנא חדא, בעו לשדורי ישראל דורון לבי קיסר [פעם אחת רצו ישראל לשלוח
דורון לבית הקיסר].

אמרו: מאן ייזיל [מי ילך בשליחותנו]? כדאי **שייזיל** [ילך] **נחום איש גס זו,**
דמלומד ורגיל בניסין הוא.

שדרו בידיה מלא סיפטא [שלחו בידו מלוא הארגז] **דאבנים טובות ומרגליות.**

אזל [הלך], **בת בהוא דירא** [לן בדרך בבית מלון] (1240).

בליליא קמו הנך דיוראי [בלילה, כאשר נחום נס את שנתו, קמו דיירי הבית],
ושקלינהו לסיפטיה [נטלו את הארגז], הוציאו את מה שהיה בתוכו ונטלו לעצמם,
ומלונהו עפרא [ומלאו את הארגז בעפר מחצר ביתם], והחזירוהו למקומו, כאילו לא
אירע דבר.

כי מטא התם [כאשר הגיע נחום לשם, לבית הקיסר], והגיש את התשורה לקיסר,
שרינהו לסיפטא [פתחו המשרתים את הארגז], **חזנהו דמלו עפרא** [וראו שהוא
מלא בעפר].

בעא מלכא למקטלינהו לכולהו [רצה המלך בכעסו להרוג את כל היהודים]. **אמר:**
קא מחייכו בי יהודאי [לועגים לי היהודים], ששולחים לי במתנה ארגז מלא עפר!
אמר נחום בליבו: גם זו לטובה.

אתא אליהו, אדמי ליה כחד מינייהו [בא אליהו הנביא, ונדמה למלך כאחד
מהשרים].

אמר ליה למלך: הרי אין זה מסתבר שהיהודים יעשו דבר כזה, שישלחו למלך עפר,
ויכעיסוהו.

דלמא הא עפרא - מעפרא דאברהם אבוהון הוא [אולי אין זה עפר פשוט, אלא
מעפרו המיוחד של אברהם אביהם], שהשתמש בו במלחמת המלכים [כמסופר בספר
בראשית פרק יד], **דכי הוה שדי עפרא - הווי סייפיה** [שכאשר היה אברהם זורק
עפר על אויביו - היה העפר הופך לחרבות], **גילי - הווי גירי** [וכאשר היה זורק על אויביו
קש - היה הופך לחיצים (1241)]. **דכתיב: "יתן כעפר חרבו, כקש נדף קשתו"!**

קיבל המלך את דבריו של אליהו, והחליט לנסות ולבדוק האם אכן עפר פלא הוא.

הויא חדא מדינתא דלא מצו למיכבשה [היתה מדינה אחת, שלא היו יכולים
חילותיו של הקיסר לכבשה]. **בדקו מיניה** [בדקו מאותו עפר, שזרקו ממנו על חיל אותה
מדינה] - **וכבשוה** [וכך הצליחו לכבשה] (1242).

עיילו לבי גנזיה [נכנסו לבית גנזיו של המלך], **ומלוהו לסיפטיה** [ומלאו את ארגזו של נחום] **באבנים טובות ומרגליות, ושדרוהו ביקרא רבה** [ושלחוהו למקומו בכבוד גדול].

כי אתו, ביתו (1243) **בהוא דיורא** [בדרך חזרה, שוב לן נחום באותו מלון].

כאשר ראו בני הבית את הכבוד הגדול שעושים לנחום, **אמרו ליה: מאי אייתית בהדך, דעבדי לך יקרא כולי האי** [מה הבאת איתך לבית הקיסר, שעשו לך כבוד גדול כזה]?

אמר להו: מאי דשקלי מהכא - אמטי להתם [מה שנטלתי עימי מכאן - הבאתי לשם, לבית הקיסר] (1244).

שמחו בני הבית, ואמרו בליבם: העפר שביתנו בנוי עליו - עפר פלאים הוא! כדאי להרוס את הבית, ולקחת את כל העפר שתחתיו לבית הקיסר!

סתרו לדירייהו [הרסו את ביתם], **ואמטינהו לבי מלכא** [והביאו את העפר לבית המלך].

אמרו ליה למלך: האי עפרא דאייתי הכא [העפר שהובא לכאן קודם לכן] - **מדידן הוא** [משלנו הוא], והנה הבאנו לך עוד מאותו עפר!

בדקוה - ולא אשכחוה [בדקו עבדי המלך אם יש אמת בדבריהם, שגם עפר זה - עפר פלא הוא, ולא נמצא כדבריהם],

וקטלינהו להנך דיוראי [והרגו את אותם בני בית].

שנינו במשנתנו: **אי זו היא דבר עיר המוציאה חמש מאות רגלי כו'.**

תנו רבנן: עיר המוציאה חמש מאות ואלף רגלי [כלומר, אלף וחמש מאות רגלי], **כגון כפר עכו, ויצאו הימנה תשעה מתים בשלשה ימים** (1245) **זה אחר זה - הרי זה נחשב מכת דבר.**

אבל אם מתו תשעה מתים **ביום אחד, או שמתו בארבעה ימים** (1246) - **אין זה דבר.**

ועיר המוציאה חמש מאות רגלי, כגון כפר עמיקו, דהיינו, שהיא מוציאה שליש מהעיר שהוזכרה לעיל, כגון כפר עכו, שמוציאה חמש מאות ואלף רגלי, ויצאו ממנה שלשה מתים בשלשה ימים, זה אחר זה, דהיינו, שליש מתשעה מתים שהוזכרו

לעיל - **הרי זה** נחשב מכת **דבר**. כי ביחס למספר אנשי העיר, היינו הך, כמו בכפר עכו (1247).

דף כא - ב

אבל אם מתו **ביום אחד**, או שמתו **בארבעה ימים** - **אין זה דבר**.

העיר ששמה "**דרוקרת**" - **עיר המוציאה חמש מאות רגלי הוה** [היתה], **ויצאו ממנה שלשה מתים ביום אחד**.

גזר רב נחמן בר רב חסדא תעניתא על כך, למרות ששנינו בברייתא לעיל, שדווקא אם יצאו בשלשה ימים - הרי זה דבר. אבל אם יצאו ביום אחד - אין זה דבר, ואין מתענין על כך.

אמר רב נחמן בר יצחק: כמאן, כשיטת מי גזר רב נחמן תענית? והרי בברייתא שנינו שאין מתענין על כך -

כשיטת **רבי מאיר** גבי שור שנגח שור אחר. שדינו, שאם השור הנוגח הוא תם, שזו הפעם הראשונה או השניה שנגח, משלם חצי מהנזק. אבל אם נגח שלש פעמים, הרי הוא נחשב מועד, ומשלם נזק שלם.

ונחלקו בענין זה רבי יהודה ורבי מאיר.

שיטת רבי יהודה היא, שדווקא אם נגח שלש פעמים בשלשה ימים זה אחר זה, נעשה מועד. כפי שמשמע מהפסוק "או נודע כי שור נגח הוא מתמול שלשום". שכך דורשין את הפסוק: "מתמול" - שנים. "שלשם" - שלשה. הרי כאן שלשה ימים.

אבל אם נגח שלש פעמים ביום אחד - לא נעשה מועד.

ורב נחמן בר יצחק בסוגייתנו סובר כשיטת רבי מאיר שם, **דאמר** שאף אם נגח שלש פעמים ביום אחד - הרי זה מועד. כי קל וחומר הוא: אם כ**שריחק נגיחותיו** זו מזו, שנגח רק פעם אחת ביום - נעשה מועד, ו**חייב** נזק שלם, באופן **שקירב נגיחותיו זו לזו**, שנגח ביום אחד שלש פעמים - **לא כל שכן** שנעשה מועד!?

אם כן, הוא הדין כאן, גבי מכת דבר, ניתן ללמוד בקל וחומר: אם כאשר מתים שלשה בני אדם בשלשה ימים - הרי זה דבר, כל שכן שאם מתים שלשה בני אדם ביום אחד - ודאי שזו מכת דבר.

מספרת הגמרא: רב נחמן בר יצחק היה מתגורר בין אנשים שאינם חשובים כל כך.

אמר ליה רב נחמן בר רב חסדא לרב נחמן בר יצחק: ליקום מר, ליתי לגבן
[בוא וצא ממקומך, ותתגורר עמנו, במקום מגורי אנשים חשובים יותר!] (1248)

אמר ליה רב נחמן בר יצחק: תנינא [שנינו], **רבי יוסי אומר: לא מקומו של אדם מכבודו.** אם אדם הולך למקום של אנשים מכובדים יותר, אין הדבר גורם שהוא יהיה יותר מכובד.

אלא להיפך, אדם מכבד את מקומו. שאם האדם מכובד מחמת מעשיו, אף מקומו נעשה מכובד על ידי כך.

שכן מצינו בהר סיני. שכל זמן שהיתה השכינה שרויה עליו, היה ההר קדוש ומכובד. כפי שאמרה תורה לגבי זמן מתן תורה: **"גם הצאן והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא"**. שלשון "ההר ההוא" (1249) משמע, שדווקא כל זמן שהוא בגדולתו, שהשכינה עליו, אז "הצאן והבקר אל ירעו" אל מול ההר, מחמת קדושתו.

אבל מרגע שנסתלקה שכינה ממנו, מהר סיני, אמרה תורה: **"במשך היבל המה יעלו בהר"**. והיינו, מזמן סיום תקיעת השופר, שהדרך היא להאריך ולמשוך התקיעה בשעת סיום [וזהו לשון "במשך היבל"], מסתלקת הקדושה, ויכולים לעלות להר (1250).

וכמו כן מצינו בענין אהל מועד שבמדבר.

שכל זמן שהוא, האוהל, נטוי (1251) ועומד על מכונו, אמרה תורה: **"וישלחו מן המחנה כל צרוע"**. והיינו, שהמצורעים ושאר הטמאים לא יהיו בתוך המחנה, לפי שהשכינה שרויה בתוכו.

אבל מרגע שהוגללו הפרוכת, דהיינו, שפורקו יריעות המשכן, הותרו הזבין והמצורעים ליכנס שם, לפי שנסתלקה כבר שכינה.

אמר ליה רב נחמן בר רב חסדא לרב נחמן בר יצחק: אי הכי, איקום אנא ואיזול לגבי מר [אם כן, אקום ואבוא אני להתגורר ביניכם!] (1252)

אמר ליה רב נחמן בר יצחק: אין ראוי לעשות כך.

כי מוטב שיבא מנה (1253) בן פרס (1254) [כינה את עצמו מנה בן פרס, דהיינו, מנה בן חצי מנה (1255), כי הוא עצמו נסמך לרב, שהרי הוא מכוונה "רב נחמן". אבל אביו לא נסמך, שהרי אינו נקרא "רב יצחק", אלא סתם "יצחק"] אצל מנה בן מנה [כך כינה

את רב נחמן בר רב חסדא, לפי שהוא עצמו רב, וגם בן של רב], שהרי מנה בן מנה חשוב יותר ממנה בן פרס.

ואל יבא מנה בן מנה - אצל מנה בן פרס, שאין זה לפי כבודו.

מספרת הגמרא מעשים נוספים על בני אדם שהצילו את סביבתם על ידי מעשיהם הטובים:

בעיר **סורא הוות דברתא** [היתה מכת דבר]. ורק **בשיבבותיה דרב** [בשכונתו, באיזור מגוריו, של רב] **לא הוות דברתא.**

סברו מיניה, משום זכותיה דרב דנפיש [סברו בני המקום, שמחמת זכויותיו המרובות של רב לא הגיעה מכת הדבר לשכונתו].

איתחזי להו בחילמא [הראו להם משמים בחלום]: **רב דנפישא זכותיה טובא, הא מילתא זוטרא ליה לרב** [רב, שמרובין זכויותיו מאוד, דבר זה, שאין בשכונתו מכת דבר - דבר קטן הוא לגביו], ובודאי שאין לתלות דבר זה בזכויותיו של רב (1256).

אלא מחמת מה לא היתה שם מכת דבר -

משום ההוא גברא [משום זכויותיו של אותו אדם] שהיה מתגורר שם, **דשייל מרא זבילא לקבורה** [שהיה משאיל כלי חפירה, את ומעדר, לצורך קבורה].

ומדדו לו מידה כנגד מידה, שבזכות שהיה עושה חסד עם המתים, לא היתה בשכונתו מגיפת מיתה.

בדרוקרת הוות דליקתא [בעיר שנקראת "דרוקרת" היתה דליקה]. **ובשיבבותיה דרב הונא לא הוות דליקתא** [ובשכונתו של רב הונא, שהתגורר באותה עיר, לא היתה דליקה].

סבור מינה בזכותא דרב הונא דנפיש [סברו בני המקום, שהסיבה שלא היתה שם דליקה - היינו מחמת זכויותיו המרובות של רב הונא].

איתחזי להו בחילמא [הראו להם בחלום משמים]: **האי, דבר זה, שלא תהיה דליקה בשכונתו - זוטרא ליה** [דבר קטן הוא] **לרב הונא, ואין לומר שמחמת זכויותיו הוא, שהרי זכויותיו מרובות ביותר!**

אלא, משום ההיא איתתא [משום אותה אשה], **דמחממת תנורא מערב שבת לערב שבת** [שהיתה מבעירה את התנור בביתה במשך כל ימי השבוע, כדי שיהא מוכן לאפיה בכל שעה], **ומשיילה לשיבבותה** [ומשאילתו לשכנותיה להשתמש בו] (1257).

ומדדו לה מידה כנגד מידה, שמשום שהיתה עושה חסד באור, לכן לא נפלה בשכנותה דליקה.

מספרת הגמרא:

אמרו ליה לרב יהודה: אתו קמצי [בא למקומנו ארבה] (1258), שדרכו לכלות את התבואה.

גזר רב יהודה **תעניתא**, כדי שיעלה מעליהם הארבה.

אמרו ליה בני המקום: לשם מה עלינו להתענות, והרי אותם ארבה **לא קא מפסדן** [אינם מזיקים]!

אמר להו רב יהודה: וכי אותם קמצי **זוודא אייתו בהדיהו** [הביאו עמהם צידה ממקומם], עד שאינם צריכים לאכול מכאן דבר? הרי ודאי שבסופו של דבר יזיקו לתבואה! עוד **אמרו ליה לרב יהודה: איכא מותנא בחזירי** [ישנה מגיפת מות בין החזירים].

גזר רב יהודה **תעניתא**, כדי שיסור המות.

ולכאורה הדבר תמוה. כי עד עתה מצינו שגוזרים תענית רק כאשר ישנה מכת דבר בין בני אדם. אבל כאשר יש דבר בבעלי החיים, אין גוזרים תענית.

ולכן שואלת הגמרא: **נימא קסבר רב יהודה** [האם נלמד מכך, שרב יהודה סובר], **שמכה משולחת ממין אחד**, כגון במקרה זה, שנשתלחה מכה בין החזירים, הרי זה סימן שהמכה **משולחת מכל המינין**, והיא תגיע אף לבני אדם, ולכן יש לגזור תענית?!

דוחה הגמרא: **לא**. אין מכאן ראיה. באמת אפשר לומר שכאשר מכה משולחת במין אחד, אין היא משולחת בכל המינים. אבל **שאני חזירי** [שונים החזירים משאר בהמה וחיה], **דדמיין מעייהו לבני אינשי** [שהמעים שלהם דומים למעי בני אדם] (1259). ולכן, כשיש מגיפה בחזירים, סימן רע הוא אף לבני אדם (1260).

הגמרא מספרת מעשה נוסף בענין תענית על הצרות.

אמרו ליה לשמואל: איכא מותנא בי חוזאי [יש מגיפת דבר במקום פלוני במלכות בבל, שנקרא "בי חוזאי"].

גזר שמואל **תעניתא** בעירו נהרדעא, אף שהיתה מרוחקת מאותו מקום.

אמרו ליה בני עירו לשמואל: והא מרחק [והרי המגיפה במקום מרוחק ממקומנו], ואין חשש שתגיע לכאן!

אמר: ליכא מעברא הכא דפסיק ליה. כלומר, הרי אין מעברות ומחיצות שמפסיקות בפני מגיפת הדבר שלא תבוא לכאן!

והואיל ואין דבר המפסיק, לכן יש לגזור תענית, כדי שלא תבוא לכאן המגיפה.

אמרו ליה לרב נחמן: איכא מותנא בארעא דישראל [יש מגיפת מות בארץ ישראל].

גזר רב נחמן **תעניתא** במקומו, בבבל.

משום שאמר, קל וחומר הוא: **אם** ארץ ישראל, שהיא חשובה **כגבירה** כלפי בבל - **לוקה**, בבל, שהיא **שפחה** כנגד ארץ ישראל, **לא כל שכן** שיש חשש שתלקה! שואלת הגמרא: **טעמא** [הטעם שגזר רב נחמן תענית בבבל, אף שאין זה מקום המגיפה] - מחמת אותו קל וחומר **דגבירה ושפחה**. שאם גבירה לוקה, ודאי שיש לחשוש לשפחה.

משמע, **הא** מקומות שהם **כשפחה ושפחה**, כגון שני מקומות המרוחקין זה מזה בבבל עצמה, ובאה מכת דבר לאחד המקומות - **לא** יתענו במקום האחר המרוחק.

והא [והרי] הבאנו לעיל, שאמרו ליה לשמואל: **איכא מותנא בי חוזאי** [יש מגיפה בבי חוזאי], ו**גזר** שמואל **תעניתא** במקומו, אף שהיה מרוחק מבי חוזאי!

מתרצת הגמרא: באמת אין מתענין מחמת מכת דבר שהגיעה למקום מרוחק. ו**שאני התם** [ושונה הדבר שם], במעשה של שמואל, **כיון דאיכא שיירתא** [שיש שיירות מצויות מבי חוזאי לנהרדעא] **דלווי ואתיא בהדיה** [שהמגיפה עלולה להתלוות ולבוא עמהן].

והיות והבאנו שזכויות מרובות מגינות על בני המקום, מביאה הגמרא מעשה נוסף בענין זה:

אדם ששמו **אבא אומנא** [ונקרא כך, משום שמלאכתו היתה הקזת דם (1261)]. והעוסק במלאכה זו נקרא "אומנא", **הוה אתי ליה שלמא ממתיתבתא דרקיעא** [היה בא

לו שלום מהישיבה שברקיע, דהיינו, שהיתה בת קול אומרת לו: שלום עליך (1262) **כל יומא** [כל יום].

ולאביי היתה באה אותה בת קול **כל מעלי יומא דשבתא** [כל ערב שבת]. דהיינו, פעם אחת בשבוע, ביום שישי (1263).

ואילו **לרבא** היתה באה אותה בת קול רק **כל מעלי יומא דכיפורי** [כל ערב יום כיפור]. דהיינו, פעם אחת בשנה, בערב יום כיפור (1264).

הוה קא חלשא דעתיה דאביי [היתה דעתו של אביי חלשה. כלומר, היה מצטער] - **משום מעלתו דאבא אומנא**.

שאבא אומנא היה לכאורה אדם פשוט, ובכל זאת היתה מעלתו גדולה כל כך, עד שהיה בא לו שלום מהרקיע כל יום.

ואילו הוא, אביי, שידע בנפשו שהוא תלמיד חכם וצדיק, לא זכה לכך אלא פעם אחת בשבוע.

אמרו ליה: אין לך להצטער על כך, כי **לא מצית למיעבד כעובדיה דאבא אומנא** [אינך יכול לעשות כמעשיו הטובים של אבא אומנא] (1265).

ומאי הוו עובדיה [ומה היו מעשיו] **דאבא אומנא?**

דכי הוה עביד מילתא [שכאשר היה עוסק במלאכתו, הקזת הדם], **הוה מחית גברי לחוד, ונשי לחוד** [היה מושיב את האנשים לחוד, ואת הנשים לחוד, מחמת צניעות] (1266).

ואית ליה לבושא דאית ביה קרנא, דהוות בזיעא כי כוסילתא [והיה לו מין לבוש, שהיה בו נקב קטן, ובאותו נקב היתה תקועה הקרן שמקיזין על ידה דם].

דכי הוות אתיא ליה איתתא [שכאשר היתה באה אליו אשה להקיז דם], **הוה מלביש לה** [היה אבא אומנא מבקש ממנה ללבוש את הבגד הזה], **כי היכי דלא ליסתכל בה** [כדי שלא יצטרך להסתכל בבשרה כלל] (1267).

שלולא אותו בגד, היתה האשה צריכה לגלות את בשרה כדי שיוכל לתקוע שם את הקרן ולהקיז דם.

אבל עתה, שהיתה האשה לובשת בגד זה, לא היתה צריכה לגלות מבשרה כלום, שהרי הבגד כבר נקוב ועומד. ואין צריך אלא לתחוב הקרן בגופה, ולהקיז דם.

עוד מספרת הגמרא ממעשיו הטובים של אבא אומנא :

והוה ליה דוכתא דצניעא [והיה לו, לאבא אומנא, מקום צנוע, שאינו גלוי לעין כל],
דשדי ביה פשיטי דשקיל [ששם היו הבאים להקיז דם מניחין את הפרוטות שהיה עליהם לשלם בשכרו].

ולמה נהג אבא אומנא כך, שכל אחד יניח בעצמו את השכר, ובמקום צנוע -

כדי שלא יתביישו אלו שאין להם מה לשלם.

דאית ליה - שדי ביה [מי שיש לו מה לשלם - היה מניח שם את המעות].

דלית ליה - לא מיכסיף [ומי שאין לו, ולא יכול היה לשלם, לא היתה לו בושת פנים בכך. שהיות והקופה היתה במקום צנוע, וכל אחד שם בעצמו את המעות, אף אחד לא היה יודע מי שילם ומי לא].

כי הוה אתרמי ליה צורבא מרבנן [כאשר היה מזדמן אליו תלמיד חכם להקיז דם],
אגרא מיניה לא שקיל [לא היה נוטל ממנו תשלום].

ולא רק זה, אלא **שבתר דקאי** [אחרי שקם החכם מהקזת הדם] - **יהיב ליה פשיטי**
[היה אבא אומנא נותן לו מעות משלו], **ואמר ליה: זיל בריא נפשך** [והיה אומר לו:
לך וקנה לך דבר מאכל, והברא את עצמך] (1268).

יומא חד [יום אחד], **שדר אביי זוגא דרבנן למיבדקיה** [שלח אביי זוג תלמידי חכמים, לבדוק את מעשיו של אבא אומנא], כדי להיווכח במעשיו הגדולים של אותו אדם, שבא לו שלום משמים יותר ממנו (1269).

אותבינהו, ואכלינהו, ואשקינהו [הושיבם אבא אומנא בביתו, והאכילם והשקם],
ומך להו ביסתרקי בליליא [ושטח להם מצעי צמר נאים לישן עליהם בלילה].

דף כב - א

לצפרא כרכינהו ושקלינהו, וקמו ונפקו להו לשוקא [בבוקר, כרכו אותם תלמידי חכמים את מצעי הצמר - ונטלו, ויצאו עמם לשוק למכרם שם] (1270) -
ואשכחינהו [ומצאם שם אבא אומנא].

אמרו ליה: לשיימיה מר היכי שוו [תעריך לנו כמה שוים מצעים אלו, וקנה אותם לדך]!

ורצו החכמים לבדקו אם יחשדם כגזלנים, או שמא יעריך את המצעים בפחות משווים, כדי שלא יפסיד הרבה בכך שיקנה אותם מהם למרות שהם שלו.

אמר להו: הכי והכי [כך וכך הם שוים].

אמרו ליה: ודלמא שוו טפי [שמא שוים הם יותר מכך]! **אמר להו: בהכי שקלינהו** [בסכום זה אני עצמי קניתי אותם] (1271).

אמרו ליה: דידך ניהו - ושקלינהו מינדך [מצעים אלו שלך הם - ונטלנו אותם ממך].

אמרו ליה: במטותא מינדך, במאי חשדתינן [בבקשה ממך, אמור לנו, כשראית שאנו מנסים למכור את מצעיך בלא רשותך - במה חשדתנו]? **אמר להו: אמינא** [אמרתי לעצמי], שמא **פדיון שבויים איקלע להו לרבנן, ואכסיפו למימר לי** (1272) [אולי הזדמנה לכם מצות פדיון שבויים דחופה, והתביישתם לומר לי שאתם זקוקים לכסף]. ולכן באתם מתחילה להתארח בביתי, כדי שתוכלו להשיג כסף באופן כל שהוא.

אמרו ליה: השתא נשקלינהו מר [עתה, שהתברר לך שנתכוונו רק לנסותך, טול לך את מצעיך]! **אמר להו: מההוא שעתא - אסחתינהו מדעתאי לצדקה** [מאותו רגע שסברתי שנטלתם את המצעים לצורך פדיון שבויים, הסחתי דעתי מהם, ונתכוונתי שישמשו לצרכי צדקה].

ממשיכה הגמרא ומספרת:

הוה קא חלשא דעתיה דרבא - משום דאביי [חלשה דעתו של רבא, משום מעלתו של אביי. שהרי לאביי היתה באה אותה בת קול פעם בשבוע, ואילו לו, לרבא, היתה באה רק פעם בשנה, בערב יום כפור].

איתחזי ליה בחלמא [נראו לו בחלום מן השמים], **ואמרו ליה: מסתייך דקא מגנית אכולא כרכא** [די לך בכך שאתה מגן בזכויותיך על כל בני עירך] (1273).

רבי ברוקא חוזאה [שהיה ממקום ששמו "בי חוזאי"] **הוה שכיח בשוקא דבי לפט** [היה מצוי בשוק של מקום שנקרא "בי לפט"].

הוה שכיח אליהו גביה [היה אליהו הנביא מצוי אצלו שם].

אמר ליה רבי ברוקא לאליהו: איכא בהאי שוקא בר עלמא דאתי [האם יש בשוק זה אדם שהוא בן עולם הבא]? (1274) **אמר ליה: לא**. אין כאן אדם כזה (1275).

אדהכי והכי [בינתיים, תוך כדי שהיו עומדים ומדברים], **חזא לההוא גברא דהוה סיים מסאני אוכמי, ולא רמי חוטא דתכלתא בגלימיה** [ראה אליהו אדם אחד, שהיה נועל מנעלים שחורים, שלא כמנהג היהודים (1276), וכן, לא היה מוטל פתיל תכלת בבגדו (1277)].

אמר ליה לרבי ברוקא: האי, אדם זה שלפנינו, בר עלמא דאתי [בן עולם הבא] **הוא** (1278).

קרא ליה, ולא אתא לגביה [קרא לו רבי ברוקא, ולא בא אותו אדם אליו].

רהט בתריה [רץ רבי ברוקא אחריו].

אמר ליה לאותו אדם: מאי עובדך [מה מעשיך, במה אתה עוסק]?

אמר ליה אותו אדם לרבי ברוקא: זיל האידנא ותא למחר [לך עתה, ובוא מחר], ואז אענה לך על שאלותיך.

למחר פגש שוב רבי ברוקא את אותו אדם. **אמר ליה: מאי עובדך** [מה מעשיך]?

אמר ליה: זנדוקנא אנא [שומר בית האסורים אני]. **ואסרנא גברי לחוד ונשי לחוד** [ואני אוסר את האנשים לחוד ואת הנשים לחוד], **ורמינא פוריאי בין הני להני** [ומטיל אני את מיטתי בין אלו לאלו], כלומר, אני ישן בין האנשים לבין הנשים, **כי היכי דלא ליתו לידי איסורא** [כדי שלא יתערבו אנשים בנשים, ויבואו לידי עבירה].

כי חזינא בת ישראל דיהבי נכרים עלה עינייהו, מסרנא נפשאי - ומצילנא לה [כאשר אני רואה בין האסירים נערה בת ישראל, שנותנים בה בעלי בית האסורים את עיניהם לדבר עבירה, מוסר אני נפשי, ומצילה מן האיסור].

ממשיך אותו אדם ומספר:

יומא חד הוות נערה מאורסה גבן, דיהבו בה נכרים עינייהו [יום אחד היתה אצלנו נערה מאורסה, שנתנו בה הנכרים את עיניהם].

מה עשיתי כדי להצילה -

שקלי דורדייא דחמרא, ושדאי לה בשיפולה [נטלתי שמרי יין, שהם אדומים כדם, והטלתי בשפולי בגדה], **ואמרי** [כדי שיסברו ויאמרו הרואים]: **דיסתנא היא** [דרך נשים לה (1279), ומאוסה היא].

אמר ליה רבי ברוקא: מאי טעמא [מה הטעם] שאינך נוהג כדרך היהודים, **לית לך חוטי** [שאינן ציצית מוטלת בבגדך], **וסיימת מסאני אוכמי** [ואתה נועל מנעלים שחורים]?

אמר ליה: עיילנא ונפיקנא ביני נכרים [אני נכנס ויוצא בין הנכרים]. ולכן איני נוהג כדרך היהודים, **כי היכי דלא לידעו דיהודאה אנא** [כדי שלא ידעו הנכרים שיהודי אני].

ולשם מה אני נכנס לבין הנכרים -

כדי לשמוע את שיחתם ודיוניהם.

שעל ידי כך, **כי הוו גזרי גזירתא** [כאשר הם מחליטים לגזור גזירות על ישראל], **מודענא להו לרבנן** [מודיע אני על כך לחכמים], **ובעו רחמי, ומבטלי לגזירתייהו** [והם מבקשים רחמים מן השמים, ומבטלים את הגזירות].

עוד שאלו רבי ברוקא: **ומאי טעמא כי אמינא לך אנא מאי עובדך, אמרת לי זיל האידנא ותא למחר** [מה הטעם שכששאלתיך מה מעשיך, אמרת לי שאלך עתה, ואבוא למחר]?

אמר ליה: בההיא שעתא גזרי גזירתא [באותה שעה שמעתי את הנכרים שהם גוזרים גזירה על ישראל]. **ואמינא** [ואמרת בלבני], **ברישא איזיל ואשמע להו לרבנן דלבעי רחמי עלה דמילתא** [קודם כל אלך מיד ואודיע דבר זה לחכמים, כדי שיבקשו על כך רחמים].

אדהכי והכי אתו הנך תרי אתי [בינתיים הגיעו לשוק עוד שני בני אדם].

אמר ליה אליהו לרבי ברוקא: הנך נמי בני עלמא דאתי נינהו [גם אלו - בני עולם הבא הם].

אזל לגבייהו [הלך רבי ברוקא אל אותם בני אדם].

אמר להו: מאי עובדיכו [מה מעשיכם]?

אמרו ליה: אינשי בדוחי אנן, מבדחינן עציבי [אנשים בדוחים ושמחים אנחנו, ואנו מבדחים בני אדם עצובים] (1280).

אי נמי, ועוד דבר אנו רגילים לעשות, **כי חזינן בי תרי דאית להו תיגרא בהדייהו** [כאשר אנו רואים שני בני אדם שיש ביניהם מריבה], **טרחינן ועבדינן להו שלמא** [אנו טורחים על ידי דברי בדיחות, ועושים ביניהם שלום] (1281).

שנינו במשנתנו: **על אלו מתריעין בכל מקום כו'.**

תנו רבנן: על דברים אלו דלהלן מתריעין בכל מקום:

א. על השדפון,

ב. ועל הירקון (1282), **ג. ועל ארבה וחסיל,**

ד. ועל חיה רעה.

רבי עקיבא אומר: על השדפון ועל הירקון, אפילו נראו בכל שהוא, בכמות מזערית ביותר - מתריעין (1283).

וכן לגבי **ארבה וחסיל, אפילו אם לא נראה בארץ ישראל אלא כנף אחד** [עוף אחד מהם (1284)], **מתריעין עליהן.**

שנינו במשנתנו: **ועל חיה וכו'.**

תנו רבנן: חיה רעה שאמרו שמתריעין עליה, דווקא בזמן שרואים שהיא משולחת מן השמים להזיק - מתריעין עליה.

אבל אם **אינה משולחת, אלא מהלכת כדרכה - אין מתריעין עליה** (1285).

ועתה עלינו לברר, **אי זו היא חיה שנחשבת משולחת, ואי זו היא - שאינה משולחת.** כלומר, מנין נדע אם החיה משולחת מן השמים, שנתריע על כך?

ממשיכה הברייתא ומבארת:

אם **נראית החיה בעיר - הרי היא משולחת** מן השמים, שהרי אין דרכן של חיות להראות בעיר, אלא רק במקומן הטבעי, בשדה.

אבל אם נראית **בשדה** - **אינה משולחת** מן השמים. שהרי כך הוא דרכה תמיד, להיות בשדה.

נראית **ביום** - הרי היא **משולחת** מן השמים (1286).

אבל אם נראית **בלילה** - **אינה משולחת** מן השמים.

אם **ראתה** החיה **שני בני אדם, ורצתה** [ורצה] **אחריהן** - הרי היא **משולחת**.

אבל אם **נחבאת** החיה **מפניהן** - **אינה משולחת**.

אם **טרפה** [הרגה] החיה **שני בני אדם, ואכלה** רק **אחד מהן** - הרי זו **משולחת** מן השמים. שאם לא כן, למה הרגה שני בני אדם, אם היתה רעבה רק לאחד?

אלא ודאי היתה משולחת מן השמים להרוג בני אדם! (1287)

אבל אם **אכלה** החיה את **שניהן** [את שני בני האדם שהרגה] - **אינה משולחת**. שהרגה את שניהם משום שהיתה רעבה לאכול שני בני אדם.

עלתה החיה לעלית הגג, **ונטלה תינוק מעריסה** - הרי היא **משולחת**.

ועתה דנה הגמרא בדברי הברייתא.

מקשה הגמרא: **הא גופה קשיא** [דברי הברייתא עצמם מוקשים]!

אמרת בתחילה: **נראתה בעיר משולחת**. משמע שבכל מקרה, **לא שנא** [לא שונה] באופן שנראתה **ביום** - **ולא שנא** שנראתה **בלילה**, אם היה זה בעיר - הרי זו משולחת.

והדר, ולהלן בברייתא, **אמרת: ביום משולחת, בלילה - אינה משולחת**. משמע שאם נראתה בלילה, אף שהיה זה בעיר, אין זו משולחת!

ומתרצת הגמרא: **לא קשיא. הכי קאמר** [כך אמר, לכך התכוון] התנא של הברייתא:

אם **נראתה** החיה **בעיר**, וכגון שנראתה **ביום**, שהרי סתם לשון "נראתה" משמע שהיה זה ביום - הרי היא **משולחת**.

משמע, אבל אם נראתה **בעיר בלילה** - **אינה משולחת**. כי בלילה אין החיה חוששת, ואפילו בעיר.

אי נמי, וכמו כן, ישנו עוד אופן שאינה נחשבת משולחת: אם נראתה **בשדה**, **אפילו** אם היה זה **ביום** - **אינה משולחת**, שהרי זהו מקום גידולה (1288).

עוד מקשה הגמרא על הברייתא:

שנינו: **ראתה שני בני אדם ורצתה אחריהן - משולחת.**

משמע, **הא** אם ראתה שני בני אדם ולא רצה אחריהן, אף שנשארה **עומדת**, ולא ברח ונחבאת מפניהם - **אינה משולחת.**

והדר [ולאחר מכן, בהמשך המשנה] **אמרת: נחבאת מפניהן**, מפני אותן שני בני אדם - **אינה משולחת.**

משמע, **הא** אם היא **עומדת** במקומה, ואינה בורחת ונחבאת מפניהן - הרי היא **משולחת!**

ומתרת הגמרא: **לא קשיא. כאן**, מה שמשמע מהרישא שאם עמדה, אף שלא התחבאה - אינה משולחת, היינו **בשדה הסמוכה לאגם** [אגם הוא מקום סמוך לעיר, מלא קוצים, שהחיות נחבאות שם].

כיון שהחיה נמצאת בסמוך למקום גידולה, אינה בורחת. כי סוברת היא, שאם ירדפו אחריה בני האדם, תברח ותתחבא מפניהם מיד.

ואילו **כאן**, מה שמשמע מהמשך המשנה, שאם עמדה - הרי זו משולחת, היינו **בשדה שאינה סמוכה לאגם**. שבאופן כזה, אין רגילות שתעמוד ולא תברח. וכיון שזו אינה בורחת, סימן הוא שהיא משולחת מן השמים מחמת גזירה.

עוד שנינו בברייתא: **טרפה שני בני אדם כאחד** (1289), **ואכלה אחד מהן - משולחת. אכלה שניהם - אינה משולחת.**

ותמהה הגמרא: היאך אומר התנא, שאם החיה אכלה שני בני אדם - אינה משולחת, **והא אמרת שאפילו אם רצתה** [רצה] אחרי בני אדם, אף שלא טרפה אדם כלל, הרי היא משולחת! (1290)

אמר רב פפא: כי תני ההיא, מה ששנה התנא, שדווקא אם אכלה הרי היא משולחת, אבל אם רק רדפה, אינה משולחת - היינו **באגמא** [באגם, המקום שהחיות מצויות בו]. כיון שהיא נמצאת במקום גידולה, אינה חוששת לרדוף אחרי בני אדם.

גופא [שנינו בגוף המשנה]: **עלתה לגג ונטלה תינוק מעריסה - משולחת.**

ותמהה הגמרא: **פשיטא!** פשוט הדבר, שאם העיזה חיה עד כדי כך, לעלות לגג בית שדרים בו בני אדם, וליטול משום תינוק, ודאי שהיא משולחת!

אמר רב פפא: אין מדובר בבית הנמצא בתוך יישוב. כי באופן כזה אכן פשוט הדבר שהיא משולחת, ולא היה צריך התנא להשמיענו דין זה.

אלא, התנא מדבר בבית **ככוכי דציידים** [כוכ, מבנה המשמש את הציידים כאשר אינם עסוקים בציד] הנמצא בשדה, שהם מתחבאים בו כדי לארוב לעופות ולצוד אותם.

והשמיענו התנא, שאף שאין זה בנין קבוע, ואינו נחשב כיישוב, והוא נמצא במקום הגידול הטבעי של החיות - בשדה, שהדין הוא שאם נראית שם חיה, אינה משולחת -

מכל מקום, אם עלתה חיה לגג של אותו כוך ציידים, ונטלה תינוק מעריסה, אין זה טבעה, והרי זו משולחת.

שנינו במשנתנו: **על החרב וכו'.**

תנו רבנן: חרב שאמרו במשנתנו שמתענין עליה (1291), **אינו צריך** התנא **לומר** ולחדש דבר זה גבי **חרב שאינו של שלום**, דהיינו, מלחמה הבאה על ישראל. כי דבר פשוט הוא שמתריעין על כך.

אלא, כוונת התנא לומר, שאפילו על **חרב של שלום**, דהיינו, חיל מלחמה שאינם באים להלחם בישראל, אלא רק עוברים דרך ארץ ישראל, כדי להלחם במקום אחר - מתריעין (1292).

ומפני מה צריך להתריע על חרב של שלום, והרי אינם באים להלחם בישראל -

שהרי **אין לך חרב של שלום יותר מחילו של פרעה נכה**, **ואף על פי כן נכשל בה**, באותה מלחמה, **המלך יאשיהו**, וכפי שיסופר להלן.

שנאמר כאשר רצה פרעה נכה מלך מצרים לעבור דרך ארץ ישראל להלחם באשור במקום הנקרא כרכמיש אשר על נהר פרת (1293), ויצא יאשיהו מלך ישראל למלחמה נגדו, כדי למנעו מלעבור בארץ ישראל:

דף כב - ב

”וישלח אליו [פרעה נכה] מלאכים לאמר: מה לי ולך מלך יהודה?! לא עליך אתה היום, כי אל בית מלחמתי. ואלהים אמר לבהלני. חדל לך מאלהים אשר עמי - ואל ישחיתך”.

והיינו, ששלח פרעה שליחים אל יאשיהו, שישכנעו אותו להמנע מלהלחם בו. כי באמת אין כלל מלחמה בינו ובין ישראל, אלא מלחמתו היא נגד אשור, אשר שלחוהו אלהיו להלחם בהם.

ועתה, צריכים אנו לברר, למה התכוון פרעה בדבריו ”אלהים אשר עמי”. האם כוונתו לאלקי השמים, או להבדיל, לעבודה זרה.

מאן [מיהו] אותו ”אלהים” שאמר פרעה שהם שלחוהו למלחמה?

אמר רב יהודה אמר רב: זו עבודה זרה. כלומר, פרעה טען, שאלהים אחרים שלחוהו להלחם באשור.

אמר יאשיהו בליבו: הואיל וקא בטח פרעה בעבודה זרה - יכילנא ליה [הואיל ופרעה בוטח וסומך על עבודה זרה, אני יכול לו, ואנצחנו במלחמה]. ולהלן יתבאר במה טעה המלך יאשיהו.

כתוב בהמשך המקרא: **”וירו הירים למלך יאשיהו, ויאמר המלך לעבדיו: העבירוני כי החליתי מאד”.**

מאי ”כי החליתי מאד”? (1294) **אמר רב יהודה אמר רב: מלמד שמרוב החיצים שירו היורים במלך יאשיהו (1295), עשו את כל גופו של יאשיהו מחורר ככברה (1296).**

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מפני מה נענש יאשיהו? והרי לכאורה טענתו היתה טענה טובה!

מפני שהיה לו לימלך [להתייעץ] **בירמיהו הנביא (1297),** אם להניח לפרעה לעבור בארצו או לא - **ולא נמלך (1298).**

מאי דרש [איזה מקרא דרש] יאשיהו, שמשום כך החליט לא לתת לפרעה נכה לעבור בארצו -

דרש את המקרא בפרשת בחקתי, גבי הברכות שבירך הקדוש ברוך הוא את ישראל אם ילכו בחקתי: **”וחרב לא תעבר בארצכם”.** והיינו, שלא יעברו חילות מלחמה בארץ ישראל.

וכך דרש: **מאי "חרב"?** על איזו חרב דיבר המקרא, שלא תעבור בארץ ישראל?

אילימא [אם נאמר] שהכוונה ל**חרב שאינה של שלום**, דהיינו, שמבשרנו הכתוב שלא תבוא עלינו מלחמה בארץ ישראל, **והכתיב** [והרי כבר נאמר] בתחילת אותו פסוק: **"ונתתי שלום בארץ"**, והיינו, שלא תבוא מלחמה על ישראל. ולשם מה חוזר הכתוב בסוף הפסוק ואומר: "וחרב לא תעבור בארצכם"!!

אלא, על כרחך שכוונת הכתוב היא, שאפילו **חרב של שלום** לא תעבור בארצכם!

ובאמת כך היא כוונת הכתוב, כפי שהוכחנו.

אלא שזה דווקא בדור זכאי. **והוא**, יאשיהו, **אינו יודע שאין דורו דומה יפה** בעיני המקום, שלא היו צדיקים (1299).

כי הוה קא ניחא נפשיה [כאשר נפטר יאשיהו], **חזא ירמיהו שפוותיה דקא מרחשן** [ראה ירמיהו הנביא את שפתותיו של יאשיהו מרחשות ונעות].

אמר ירמיהו בליבו: שמא חס וחלילה מילתא דלא מהגנא אמר אגב צעריה [שמא חלילה אמר יאשיהו מחמת צערו דבר שאינו מהוגן כלפי שמיא].

גחין, ושמעיה דקא מצדיק עליה דינא אנפשיה [התכופף ירמיהו כדי לשמוע את דבריו של יאשיהו, ושמע שהוא מצדיק עליו את הדין].

וכך **אמר יאשיהו: "צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי"**. והיינו כפי שאמרנו, שחטא בכך שהיה לו לימלך בירמיהו.

פתח עליה ההיא שעתא [פתח ירמיהו ואמר על יאשיהו באותה שעה ששמע את הדברים]: **"רוח אפינו משיח ה' נלכד בשחיתותם"** (1300). והיינו, שיאשיהו נלכד במעשיהם הרעים של אנשי דורו, כפי שנתבאר לעיל.

שנינו במשנתנו: **מעשה וירדו זקנים מירושלים לעריהם כו'** [וגזרו תענית על שנראה כמלא פי תנור (1301) שדפון באשקלון].

איבעיא להו: האם הכוונה שנראה **כמלא תנור תבואה**, דהיינו, שנראה שדפון בשיעור של תבואה הממלאה תנור,

או דלמא, שנראה **כמלא תנור פת**, דהיינו, שנראה שדפון בשיעור של תנור מלא פת.

וזהו שיעור קטן יותר, כי אין דרך למלא את כל חלל התנור בפת, אלא היו מדביקין את הפת רק בדפנות התנור סביב.

תא שמע מהברייתא, ששנינו: **כמלא פי תנור**. ואם כן, ודאי שהכוונה לפת, שדבוקה ועומדת בפי התנור. כי התבואה אינה יכולה לעמוד בפי התנור, אלא נופלת אל תוכו.

ואף שפשטנו שהכוונה היא למלא תנור פת, ולא מלא תנור תבואה, **עדיין תיבעי להו** [עדיין יש מקום לשאול ולהסתפק]: האם הכוונה שהיה שדפון כשיעור **כיסויא דתנורא** [כיסוי התנור], והיינו, כמו גודל של פת אחת גדולה, שיכולה לעמוד על פתח התנור כמו כיסוי,

או דלמא כי דרא דריפתא דהדר ליה לפומא דתנורא [כשיעור שורה של לחמים, המונחים זה לצד זה, ומקיפים את פי התנור]? (1302)

ומסקנת הגמרא: **תיקו**.

שנינו במשנתנו: **ועוד גזרו תענית על שאכלו זאבים כו'** [שני תינוקות בעבר הירדן]. (1303).

אמר עולא משום רבי שמעון בן יהוצדק: מעשה היה, ובלעו זאבים שני תינוקות כשהם שלמים (1304), ושהו במעיהם כמה ימים, **והקיאום** [והוציאום] כך, כשהם שלמים, **דרך בית הרעי**.

ובא אותו מעשה לפני חכמים, כדי לדון האם אותם תינוקות מטמאין כמו כל מת, או לא.

וטיהרו חכמים את הבשר מלטמא טומאת מת, היות ונתעכל בתוך מעיהם של הזאבים (1305), ונתבטל, ואינו נחשב עוד בשר, אלא פירשא [הפרשה, כמו כל צואה] בעלמא.

וטמאו את העצמות, ואמרו שהם מטמאים בטומאת מת, כיון שאינם מתעכלין, והרי הם שלמים כתחילה (1306).

שנינו במשנתנו: **על אלו מתריעין בשבת כו'**.

תנו רבנן: אחד [דין אחד ל -] **עיר שהקיפיה נכרים** להלחם בה, **או שהנהר** המקיפה עומד לעלות על גדותיו,

ואחד [דין אחד ל -] **ספינה המיטרפת בים** ועומדת לטבוע,

ואחד יחיד שנרדף מפני נכרים או מפני לסטין,

וכן אדם שנרדף **מפני רוח רעה** (1307), שנכנסה בו רוח רעה, ומשום כך הוא הולך ורץ בלי דעת, ויש חשש שיטבע בנהר, או יפול לבור וימות -

כל המקרים האלה - דין אחד להם, **שמתריעין עליהם אף בשבת** (1308).

על כולן, על כל אותן צרות שהוזכרו לעיל, **יחיד רשאי לסגף** [לענות] **את עצמו בתענית** (1309), אף שאין כל הציבור מתענה.

רבי יוסי אומר: אין היחיד רשאי לסגף את עצמו בתענית (1310), **שמא** על ידי התענית לא יהיה בו כח לעבוד ולהרויח ולהתפרנס מיגיעו, **ויצטרך לנדבת הבריות**. ושמא **אין הבריות מרחמות עליו**, וימות ברעב.

אמר רב יהודה אמר רב: מאי טעמא דרבי יוסי (1311), שאמר שאין היחיד רשאי לסגף עצמו בתענית? **דכתיב: "ויהי האדם לנפש חיה"** (1312). וכך דורשין את הפסוק: **נשמה שנתתי בך - החייה**. דהיינו, דאג אתה לכך שתחיה, ולא תסמוך על הבריות (1313).

שנינו במשנתנו: על אלו מתריעין בשבת וכו' **שמעון התימני אומר: אף על הדָּבָר כו'** [ולא הודו לו חכמים].

איבעיא להו: האם מה שלא הודו לו חכמים - היינו לענין התרעה בשבת, שנחלקו חכמים על שמעון התימני, והם סוברים שאין מתריעין בשבת על הדבר. **אבל בחול - הודו לו שמתריעין**.

או דלמא לא הודו לו חכמים כלל שמתריעין על הדבר, אלא הם סוברים שאין מתריעין בין בשבת ובין בחול?

תא שמע, דתניא: מתריעין על הדבר בשבת, ואין צריך לומר שמתריעין בחול.

רבי חנן בן פיטום תלמידו של רבי עקיבא משום רבי עקיבא [משמו של רבי עקיבא] **אומר: אין מתריעין על הדבר כל עיקר** (1314).

הרי לנו, שהחולקים על הדעה שמתריעין על הדבר בשבת, סוברים שאין מתריעין כל עיקר, ואפילו בחול (1315).

שנינו במשנתנו: **על כל צרה שלא תבוא על הצבור כו'**.

תנו רבנן: על כל צרה שלא תבוא על הצבור - מתריעין עליה, חוץ מרוב גשמים [ריבוי גשמים], הגורמים לנזקים.

מאי טעמא? מה הסיבה שאין מתריעין על צרת ריבוי גשמים?

אמר רבי יוחנן: לפי שאין מתפללין על רוב הטובה.

ואמר רבי יוחנן: מניין אנו למדים שאין מתפללין על רוב הטובה?

שנאמר בספר מלאכי: **"הביאו את כל המעשר אל בית האוצר וגו'** ובחנוני נא בזאת וגו' אם לא אפתח לכם את ארבות השמים והריקתי לכם ברכה עד בלי די". הרי לנו, שאף גשם שיורד ללא הפוגה - ברכה הוא.

מאי לשון: "עד בלי די"?

אמר רמי בר רב: עד שיבלו שפתותיכם מלומר די. דהיינו, "עד בלי", עד שיבלו שפתותיכם, מלומר "די", שתיפסק הטובה.

אמר רמי בר רב יוד [אמר רמי, שהיה בנו של חכם ששמו "יוד"]: **ובגולה** [בבבל, שהיא עמוקה, במצולה] - **מתריעין עליה** [על צרת ריבוי הגשמים]. משום שבמקום עמוק, על ידי ריבוי הגשמים - נטבעים הבתים במים (1316).

תניא נמי הכי [אף שנינו כך בברייתא]: **שנה שגשמיה מרובין, אנשי משמר שולחין לאנשי מעמד** [להלן יתבאר מיהם אנשי משמר ואנשי מעמד]: **תנו עיניכם באחיכם שבגולה** [כאשר אתם מתפללים בתעניות, שימו עיניכם, וחישבו על אחיכם שבגולה], **שלא יהא בתיהם קבריהם** מחמת ריבוי גשמים.

שאלו את רבי אליעזר: עד היכן גשמים יורדין, ויתפללו שלא ירדו [מהי כמות ריבוי הגשמים, שיתפללו עליה שלא ירדו עוד גשמים]?

אמר להם רבי אליעזר: **כדי שיעמוד אדם בקרן אפל** [הוא שן סלע גבוה ששמו "קרן אפל"], שהוא מקום גבוה הרבה מעל פני הקרקע, ומחמת ריבוי הגשמים - **ישכשך** האדם שעומד שם את **רגליו במים** [במי הגשמים].

ובאמת אין מציאות כזו, שיגיעו מי הגשמים לגובה כזה. ונתכוין רבי אליעזר לומר, שלעולם אין מתפללין על ריבוי גשמים.

תמהו ושאלו את רבי אליעזר: היאך אתה אומר שהשיעור הוא כדי שיעמוד וישכשך רגליו במים, **והתניא** [והרי שנינו בברייתא]: **כדי שיעמוד וכו' וישכשך ידיו במים!**

השיב להם רבי אליעזר: **רגליו - כידין קאמינא** [כאשר אמרתי רגליו - נתכוונתי שיוכל לשכשך את ידיו]. כיון שיכול הוא לשכשך הוא רגלו במים, אם יתכופף וישחה, יוכל לשכשך אף את ידו.

אמר רבה בר בר חנה: לדידי חזיא לי קרן אפל [אני ראיתי את אותו סלע שנקרא "קרן אפל"], כאשר עמדתי תחתיו, **דקם ההוא טייעא כי רכיב גמלא ונקיט רומחא בידיה** [שעמד עליו, על אותו סלע, סוחר ישמעאלי, רוכב גמל, ומחזיק רומח בידו, שהוא דבר גבוה ובולט מאוד], ובכל זאת, מחמת גובהו העצום של הסלע - **מיתחזי איניבא** [נראה לי אותו ישמעאלי קטן כתולעת (1317)].

תנו רבנן: "ונתתי גשמיכם בעתם". היינו שלא תהיה הארץ שכורה [שתויה מריבוי גשמים יותר מדי], **ולא שתהא צמאה למים, אלא בינונית** (1318).

ולמה אין זה טוב שירדו גשמים מרובין מדי

לפי שכל זמן שהגשמים מרובין, **מטשטשין** [מקלקלים] את הארץ, ואינה מוציאה פירות.

דף כג - א

דבר אחר [ביאור אחר בענין]: **"בעתם"** מדבר בענין זמן ירידת הגשמים.

דהיינו, שירדו הגשמים בזמן הראוי ביותר לכך. בזמן שאין בני אדם רגילים להלך בדרכים, ואין הגשמים מפריעים למהלך החיים.

והיינו, **בלילי רביעיות** [ימי רביעי בלילה] **ובלילי שבתות**. שבזמנים אלו מצויה בחוץ שידה שנקראת אגרת בת מחלת, ושמונה עשרה ריבוא של מלאכי חבלה, והם מזיקים את הבריות (1319). ולכן אין בני אדם יוצאים בזמנים אלו (1320).

שמה תאמר, כיון שהגשמים יורדים רק שני ימים בשבוע - אין בהם די!

אין הדבר כן. כי אותם גשמים - מבורכים הם, ולכן הם שקולים כגשמים שיורדים כל ימי השבוע, ואף יותר מכך.

שכן מצינו בימי שמעון בן שטח, שהיתה עת רצון, ולמרות שירדו להם לישראל גשמים רק בלילי רביעיות (1321) **ובלילי שבתות**, בכל זאת נתברכה מאוד

התבואה, **עד** כדי כך **שנעשו** גרעיני החטים גדולים **ככליות** [כלומר, כל גרעין של חיטה - היה גדול ככליה (1322)],

וגרעיני השעורים - נעשו גדולים **כגרעיני זיתים** [כי גרעיני השעורים קטנים מגרעיני החיטים], **ועדשים** - נעשו גדולים **כדינרי זהב**.

וצררו בני הדור **מהם**, מאותם חטים ושעורים ועדשים, **דוגמא** למשמרת **לדורות** הבאים, **להודיע כמה החטא גורם**. שלולא החטא, היתה התבואה צריכה להיות בגודל כזה. ורק מחמת החטא - התבואה קטנה כפי שהיא כעת.

שנאמר: "עונותיכם הטו אלה, וחטאתיכם מנעו הטוב מכם" (1323).

וכן מצינו בימי הורדוס, שסתר את בנין בית המקדש השני שבנה עזרא, ובנה הוא בנין אחר במקומו, יפה ממנו [כפי שמצינו במסכת בבא בתרא ג ב, עיין שם]. **שהיו העם עוסקין בבנין אותו בית המקדש**, וכדי שהגשמים לא יפריעו את העם ממלאכתו, **היו יורדין גשמים רק בלילה**.

למחר בבוקר נשבה הרוח, ונתפזרו העבים, וזרחה החמה, ויצאו העם למלאכתן [למלאכת בנין בית המקדש].

ועל ידי כך, שירדו גשמים באופן כזה, שאינם מפריעים למלאכת הבניה, **ידעו העם שמלאכת שמים בידיהם**. דהיינו, שבנין זה הוא רצון הקדוש ברוך הוא.

שנינו במשנתנו: **מעשה ששלחו לחוני המעגל וכו'.**

תנו רבנן: פעם אחת יצא [עבר] **רוב חודש אדר** (1324), שהוא כבר סוף החורף, **ועדיין לא ירדו גשמים**.

שלחו העם לחוני המעגל: התפלל עלינו - וירדו גשמים!

התפלל חוני על כך - ועדיין לא ירדו גשמים.

עג חוני עוגה [צייר חוני עיגול סביבו] **ועמד בתוכה, כדרך שעשה חבקוק הנביא**. **שנאמר: "על משמרת אעמדה ואתיצבה על מצור וגו'".** והיינו, שכך עשה חבקוק, שעג עוגה ועמד בתוכה, ואמר שלא יצא משם עד שיענהו הקדוש ברוך הוא (1325).

וכך **אמר חוני לפניו** [לפני הקדוש ברוך הוא]: **רבנו של עולם! בניך שמו פניהם עלי** [בטחו בי, שתפילתי תועיל], משום **שאני כבן בית לפניך**.

נשבע אני בשמך הגדול, שאיני זו מכאן עד שתרחם על בניך, ותוריד להם גשמים.

התחילו גשמים מנטפין מעט מעט.

אמרו לו תלמידיו לחוני: רבי, ראינוך ולא נמות! כלומר, השתדל שנזכה לראותך ולא נמות ברעב מפני עצירת הגשמים (1326). כי כמדומין אנו שאין גשמים אלו יורדין אלא להתיר שבועתך. שנשבעת שלא תזוז מן העוגה עד שירדו גשמים - והרי ירדו (1327).

אבל באמת גשמים מועטים אלו אינם מועילים לנו דבר.

אמר חוני לפניו [לפני הקדוש ברוך הוא]: לא כך שאלתי. לא ביקשתי גשמים כאלה, שאינם מועילים כלל. אלא גשמי ברכה, הממלאים בורות שיחין ומערות, כדי שיהיה לעם מה לשתות.

ירדו גשמים בזעף, עד שגודלה של כל טפה וטפה - היה כמלא פי חבית.

ושיערו חכמים, שהיו הטיפות גדולות כל כך, עד שאין שיעורה של טפה פחותה מלוג (1328).

אמרו לו תלמידיו לחוני: רבי, ראינוך ולא נמות! התפלל עלינו שלא נמות! כמדומין אנו, שאין גשמים יורדין אלא לאבד העולם!

אמר להם חוני: לא תמותו.

אמר חוני לפניו [לפני הקדוש ברוך הוא]: לא כך שאלתי, אלא גשמי רצון ברכה ונדבה.

ירדו הגשמים כתיקנן. לא טיפות מועטות, ולא טיפות ענקיות, אלא גשם רגיל. אבל ירדו וירדו ללא הפסק, עד שהוצפה בהם כל ירושלים, ועלו כל העם להר הבית, שהוא המקום הגבוה ביותר בירושלים, מפני הגשמים.

אמרו לו תלמידיו לחוני: רבי, כשם שהתפללת על הגשמים שירדו - ונענית, כך התפלל עתה על הגשמים - ויפסקו וילכו להם.

אמר להם חוני: כך מקובלני מרבותי, שאין מתפללין על רוב הטובה שתיפסק.

אבל, **אף על פי כן**, היות ואתם מבקשים זאת, **הביאו לי פר הודאה**, להתוודות עליו (1329) ולסמוך עליו, ולהקריבו בבית המקדש [כי חוני היה בזמן בית המקדש], ואתפלל עליכם.

הביאו לו פר הודאה.

סמך שתי ידיו עליו, ואמר לפניו [לפני הקדוש ברוך הוא]: **רבנו של עולם! עמך ישראל, שהוצאת ממצרים** (1330), **אינן יכולין לעמוד** [לסבול], **לא ברוב טובה - ולא ברוב פורענות.**

כעסת עליהם, ומנעת מהם גשמים - אינן יכולין לעמוד בכך.

השפעת עליהם רוב טובה - אינן יכולין לעמוד אף בכך.

יהי רצון מלפניך, שיפסקו הגשמים, ויהא ריוח בעולם (1331).

מיד נשבה הרוח, ועל ידי כך נתפזרו העבים, וזרחה החמה.

ויצאו העם לשדה, והביאו להם כמהין ופטירות (1332) שצצו מיד אחרי ירידת הגשם, והיה להם מיד מה לאכול.

שלח לו שמעון בן שטח לחוני: אלמלא חוני אתה [אם לא שחוני אתה], דהיינו, שאדם גדול אתה (1333) - **גוזרני** [הייתי גוזר] **עליך נידוי** על מה שעשית, כי לא נהגת כראוי בכך שהטחת דברים כלפי מעלה, ואמרת: לא כך שאלתי. וגוזרין נידוי על כבוד הרב (1334).

שאלו שנים אלו, שלא ירדו בהם גשמים, כמו **שני אליהו** הם, שנשבע לאחאב שלא ירדו גשמים שלש שנים, וביקש מהקדוש ברוך הוא, ונתן את **מפתחות גשמים בידו של אליהו, האם לא נמצא שם שמים מתחלל על ידך!?**

שהרי אם כך הוא, שמצד אחד קיימת כבר שבועה שלא ירדו גשמים, ומצד שני אתה נשבעת שלא תזוז עד שירדו גשמים, יוצא שאיך שלא יהיה - יש כאן שבועת שוא! (1335)

אבל מה אעשה לך, שאתה מתחטא ["מתחטא" - לשון חטא הוא] **לפני המקום** - ובכל זאת **עושה לך רצונך, כמו בן שמתחטא על אביו - ועושה לו רצונו. ואומר לו: אבא, הוליכני לרחצני בחמין! שטפני בצונן** [רחוץ אותי במים צוננים] **! תן לי אגוזים, שקדים, אפרסקים, ורמונים! - ונותן לו כל תאוותו.**

ועליך הכתוב אומר: **"ישמח אביך ואמך ותגל יולדתיך"** (1336).

תנו רבנן: מה שלחו בני לשכת הגזית [הסנהדרין] לחוני המעגל -

מקרא זה: "ותגזר אמר ויקם לך ועל דרכיך נגה אור".

שדרשו מקרא זה כלפי חוני. וכך דרשו:

"ותגזר אמר". אתה, חוני, גזרת מלמטה, על הארץ, שירדו הגשמים, ושיפסקו הגשמים, והקדוש ברוך הוא מקיים מאמרך מלמעלה.

"ועל דרכיך נגה אור". דור שהיה אפל מחמת צער על עצירת הגשמים (1337) - הארת אותו בתפלתך.

עוד נאמר בהמשך אותו מקרא: "כי השפילו ותאמר גוה, ושח עינים יושע: ימלט אי נקי, ונמלט בבר כפיך".

וכך דרשו מקרא זה כלפי חוני:

"כי השפילו ותאמר גוה". דור שהיה שפל - הגבהתו (1338) בתפלתך.

"ושח עינים יושע". דור ששח [היה כפוף] בעונו - הושעתו בתפלתך מן המיתה, על ידי שהבאת להם שובע.

"ימלט אי נקי". דור שלא היה נקי (1339) מעוון - מלטתו מעונש בתפלתך.

"ונמלט בבר כפיך" (1340) מלטתו, את הדור, במעשה ידיך הברורין (1341) (1342).

אמר רבי יוחנן: כל ימיו של אותו צדיק, היה מצטער על הבנת מקרא זה (1343) שנאמר בתהילים: "שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים". והיינו, שגלות בבל, שנמשכה שבעים שנה, היתה כחלום (1344).

אמר ותמה חוני בליבו: מי איכא דניים שבעין שנין בחלמא [האם יתכן שאדם ישן שבעים שנה בשינה אחת ללא הפסק]? (1345)

יומא חד הוה אזל באורחא [יום אחד הלך חוני בדרך].

חזייה לההוא גברא דהוה נטע חרובא [ראה אדם שנטע עץ חרוב].

אמר ליה חוני: האי, עד כמה שנין טעין [עץ זה, תוך כמה שנים הוא טוען פירות]?

אמר ליה אותו אדם: עד שבעין שנין [עד שבעים שנה].

אמר ליה חוני: אם כן, למה לך ליטוע עץ זה, שספק גדול הוא אם תהנה מפירותיו? וכי פשיטא לך דחיית שבעין שנין [וכי ברור לך שתחיה עוד שבעים שנה]?

אמר ליה אותו אדם: אנא עלמא בחרובא אשכחתיא [אני מצאתי בעולם עצי חרובים טעונים פירות], ששתלום אבותי. כי היכי דשתלי לי אבהתי, שתלי נמי לבראי [וכפי שאבותי שתלו עבורי, כך אני שותל לצורך בני].

יתיב, קא כריך ריפתא [ישב חוני, וסעד את ליבו בפת].

אתא ליה שינתא, נים [נפלה עליו שינה, ונרדם].

אהדרא ליה משוניתא [עלתה סביבו שן סלע (1346) והקיפתו], ועל ידי כך איכסי מעינא [נתכסה מעיני בני אדם, שלא ימצאוהו ויפריעוהו בשנתו], ונים שבעין שנין [וישן שבעים שנה רצופות].

כי קם [כאשר התעורר משנתו לאחר אותן שבעים שנה], חזייה לההוא גברא דהוא קא מלקט מינייהו [ראה אדם אחד, שהיה מלקט מפירות אותו חרוב שנשתל לפני שנרדם].

אמר ליה חוני לאותו אדם: את הוא דשתלתיה [האם אתה הוא האדם ששתל את החרוב הזה]?

אמר ליה: לא. אלא בר בריה אנא [בן בנו של השותל אני].

אמר ליה: שמע מינה דניימי שבעין שנין [מוכח שישנתי שבעים שנה].

חזא לחמריה דאתיילידא ליה רמכי רמכי [ראה חוני שלאִתונו, שרכב עליה לפני שנרדם, נולדו ולדות רבים]

וכיצד היה הדבר?

האתון היתה אז מעוברת, וילדה זכר. ובא עליה אותו וּלד, ונולדו להם ולדות (1347).

אזל לביתיה [הלך חוני לביתו]. אמר להו [אמר לבני הבית]: בריה דחוני המעגל מי קיים [האם בנו של חוני חי]?

אמרו ליה בני הבית : בריה ליתא [בנו של חוני איננו. שכבר נפטר]. **בר בריה איתא**
[בן בנו ישנן].

אמר להו לבני הבית : אנא [אני הוא] **חוני המעגל**.

לא הימנוהו [לא האמינו לו] (1348).

אזל [הלך] **חוני לבית המדרש**.

שמעינהו לרבנן דקאמרי [שמע את החכמים כשהם אומרים] : **נהירן שמעתתין**
כבשני חוני המעגל [ברורה לנו שמועה זו שלמדנו עתה, כפי שהיו השמועות ברורות
לנו בימיו של חוני המעגל].

דכי הוי עייל לבית מדרשא, כל קושיא דהו להו לרבנן - הוה מפרק להו
[שכאשר היה חוני נכנס לבית המדרש, היה מיישב כל קושיא שהיתה להם לחכמים].

אמר להו לחכמים : אנא ניהו [אני הוא חוני המעגל].

ולא הימנוהו, ולא עבדי ליה יקרא כדמבעי ליה [לא האמינו לו, ולא כבדוהו
כראוי לו] (1349).

חלש דעתיה [חלשה דעתו] של חוני (1350), **בעי רחמי - ומית** [ביקש רחמים שימות
- ומת].

אמר רבא, היינו דאמרי אינשי [זהו מה ששגור בפי בני אדם] : **או חברותא, או**
מיתותא [אם אין חבריו של אדם נוהגין בו כבוד, נוח לו שימות] (1351).

אבא חלקיה, בר בריה דחוני המעגל הוה [בן בנו, כלומר - נכדו, של חוני המעגל
היה]. **וכי מצטריך עלמא למיטרא** [וכאשר נצרך העולם למטר], **הו משדרי רבנן**
לגביה [היו שולחים אליו חכמים, שיבקשו ממנו להתפלל על כך], **ובעי רחמי, ואתי**
מיטרא [והיה מבקש רחמים, והיה בא מטר].

זימנא חדא איצטריך עלמא למיטרא [פעם אחת הוצרך העולם למטר].

שדור רבנן זוגא דרבנן לגביה, למבעי רחמי דניתי מיטרא [שלחו החכמים אליו
שני תלמידי חכמים, כדי שיבקשו ממנו שיתפלל שיבוא מטר].

אזול לביתיה - ולא אשכחוהו [הלכו לביתו של אבא חלקיה, ולא מצאוהו שם].

אזול בדברא, ואשכחוהו דהוה קא רפיק בדברא [הלכו בשדה, ומצאוהו שם
כשהוא עודר את הקרקע].

דף כג - ב

יהבו ליה שלמא [נתנו לו החכמים שלום], ולא אסבר להו אפיה [ולא האיר להם
פנים] (1352), אלא המשיך לעסוק במלאכתו.

בפניא [לפנות ערב], כשסיים מלאכתו והלך לביתו, כי הוה מנקט ציבי [כאשר נשא
עמו בדרכו הביתה ענפי עצים], דרא ציבי ומרא בחד כתפא [הניח את העצים ואת
המעדר שעדר בו על כתף אחת], וגלימא בחד כתפא [ואת בגדו - על הכתף האחרת].

כולה אורחא לא סיים מסאני [לכל אורך הדרך לא נעל מנעלים], אלא הלך יחף
(1353). כי מטי למיא - סיים מסאניה [רק כאשר הגיע למקום שצריך לעבור במים
- נעל מנעליו].

כי מטא להיזמי והיגי - דלינהו למניה [כאשר הגיע למקום שצריך לעבור בין
קוצים, הגביה את בגדיו] כדי שלא יקרעו.

כי מטא למתא [כאשר הגיע אבא חלקיה לפאתי העיר], נפקה דביתהו לאפיה כי
מיקשטא [יצאה אשתו לקראתו כשהיא מקושטת בתכשיטים].

כי מטא לביתה [כאשר הגיע לביתו], עלת דביתהו ברישא, והדר עייל איהו,
והדר עיילי רבנן [נכנסה קודם אשתו אל הבית, ואחריה נכנס הוא (1354), ורק לבסוף
הכניס את החכמים].

יתיב וכריך ריפתא [ישב אבא חלקיה ואכל פת], ולא אמר להו לרבנן איתו כרוכו
[ולא אמר לחכמים שיבואו אף הם לאכול].

פלג ריפתא לינוקי [חילק אבא חלקיה פת לילדיו]. לקשישא חדא [לילד הגדול יותר
נתן פת אחת], ולזוטרא תרי [ולקטן - נתן שתיים].

אמר לה לדביתהו [אמר אבא חלקיה לאשתו]: ידענא דרבנן משום מיטרא קא
אתו [יודע אני שהחכמים באו בגלל המטר, לבקש שאתפלל עליו].

ניסק לאיגרא וניבעי רחמי [הבה נעלה לעליית הגג ונבקש רחמים על כך] לפני שהחכמים יאמרו לשם מה באו, **אפשר דמרצי הקדוש ברוך הוא וייתי מיטרא** [אולי יתרצה הקדוש ברוך הוא לתפילתנו ויביא מטר].

ולא נחזיק טיבותא לנפשין [ולא נחזיק טובה לעצמנו בפרהסיא, שיאמרו כולם שמחמת תפילתנו ירד המטר], אלא רק אנחנו נדע את הדבר.

סקו לאיגרא [עלו הוא ואשתו לעליית הגג]. **קם איהו בחדא זויתא, ואיהי בחדא זויתא** [עמד הוא, אבא חלקיה, בזוית אחת של החדר. ואשתו עמדה בזוית אחרת (1355)], והתפללו.

נענה הקדוש ברוך הוא לתפילתם של אבא חלקיה ואשתו, ומיד התחילו להופיע ענני גשם.

קדים סלוק ענני מהך זויתא דדביתהו [הקדימו ועלו ענני הגשם מאותה זוית שעמדה בה אשתו של אבא חלקיה]. שהיא נענתה תחילה.

כי נחית [כאשר ירד אבא חלקיה מעליית הגג], **התקם ואמר להו לחכמים: אמאי אתו רבנן** [לשם מה באו החכמים אלי?]. **אמרו ליה: שדרי לן רבנן לגבי דמר, למיבעי רחמי אמיטרא** [שלחו אותנו החכמים אל כבודו, כדי שיבקש רחמים על המטר].

אמר להו: ברוך המקום, שלא הצריך אתכם לאבא חלקיה, אלא הוריד את המטר בלי תפילתי. וכפי שהבאנו לעיל, שרצה אבא חלקיה להסתיר מהם את הדבר, שירד הגשם על ידי תפילתו.

אמרו ליה: ידעינן דמיטרא מחמת מר הוא דאתא [יודעים אנו, שהמטר ירד מחמת תפילתו של כבודו], ואין טעם לנסות להסתיר את הדבר.

אלא, למרות שמטרתנו כבר הושגה, מכל מקום לימא לן מר הני מילי דתמיה לן [יאמר ויבאר לנו כבודו דברים אלו, שאנו תמהים עליהם]:

מאי טעמא כי יהינא למר שלמא, לא אסבר לן מר אפיה [למה כאשר באנו לשדה ונתננו לך שלום, לא הסברת לנו פניך?]

אמר להו: שכיר יום הואי, ואמינא לא איפגר [שכיר יום הייתי. שבעל השדה שכר אותי לעשות מלאכתו כל היום. ואמרתי בלבי, שלא אתבטל ממלאכתי אפילו זמן מועט זה, של הסברת פנים] (1356).

עוד שאלוהו: **ומאי טעמא דרא מר ציבי אחד כתפיה, וגלימא אחד כתפיה** [ולמה נשאת את העצים על כתף אחת, ואת הבגד על הכתף השניה]? הרי יכול היית לשים את העצים על הבגד, כדי שלא יכאיבו לך חודי העצים!

אמר להו: אותו בגד לא שלי היה, אלא - **טלית שאולה היתה**. שאלתי אותה מאדם אחר, כדי ללבשה.

להכי, לדבר זה, ללבישה, **שאלי**. היה הבגד שאול לי. ואילו **להכי,** לצורך אחר, לשאת על הבגד עצים - **לא שאלי** [לא היה הבגד שאול לי].

ולכן היה אסור לי לשאת את העצים על הבגד, כי הבגד עלול היה להתבלות ולהקרע על ידי העצים (1357).

עוד שאלוהו: **מאי טעמא כולה אורחא לא סיים מר מסאניה, וכי מטי למיא סיים מסאניה** [למה כל הדרך לא נעלת נעליים, ורק כשהגעת למים נעלת מנעליך]? **אמר להו: כולה אורחא - חזינא** [כל הדרך, ראיתי את אשר לפני, ויכולתי להזהר שלא לדרוך על דברים חדים ומכאיבים]. אבל **במיא - לא קא חזינא** [כאשר עברתי במים, לא יכולתי לראות. ושמא ישכני דג או נחש], לכן נעלתי מנעלים.

עוד שאלוהו: **מאי טעמא כי מטא מר להיזמי והיגי, דלינהו למניה** [למה כאשר הגעת למקום קוצים, הגבת את בגדיך] כדי שלא יקרעו? מה הועלת בכך, הרי במקום שיקרעו הבגדים - נשרט גופך!

אמר להו: זה, הגוף, אף אם הוא נשרט ונפצע, לבסוף הרי הוא **מעלה ארוכה** ומתרפא.

ואילו **זה,** הבגד שנקרע, **אינה מעלה ארוכה** (1358).

ולכן עדיף לי שישרט ויפצע גופי, ולא שיקרע הבגד (1359).

עוד שאלוהו: **מאי טעמא כי מטא מר למתא, נפקא דביתהו דמר כי מיקשטא** [למה כשהגעת לעיר, יצאה אשתך לקראתך כשהיא מקושטת]?

אמר להו: כדי שהיא תמצא חן בעיני, ולא אתן עיני באשה אחרת.

עוד שאלוהו: **מאי טעמא עיילא היא ברישא, והדר עייל מר אבתרה, והדר עיילינן אנן** [למה נכנסה קודם האשה, ואחר כך אתה (1360), ורק אחר כך אנחנו], וכי כך היא דרך ארץ, שהאורחים נכנסים אחרונים?

אמר להו: משום דלא בדקיתו לי [משום שאינכם בדוקים לי]. שאיני יודע אם כשרים אתם או פרוצים בעריות (1361). והיות וכך, לא רציתי שתכנסו אתם אחרי אשתי, וגם לא רציתי שתשארו אתם עם אשתי בחוץ. לכן נכנסנו בסדר הזה: קודם אשתי, אחר כך אני, ואחר כך אתם. שבאופן הזה לא היה כל חשש פריצות (1362).

עוד שאלוהו: **מאי טעמא כי כריך מר ריפתא, לא אמר לן איתו כרוכו** [למה כאשר אכלת פת, לא הזמנת אותנו לאכול איתך]?

אמר להם: **משום דלא נפישא ריפתא** [משום שלא היתה הפת מרובה כדי שתספיק אף לכם], **ואמינא** [ואמרת בלבי], הרי ודאי שלא יצטרפו החכמים לסעודה, כי יראו שאינה מספקת לכולם. לכן לא אמינם לסעודה, כדי שלא אחזיק בהו ברבנן **טיבותא בחנם** [שלא יכירו לי טובה בחנם, על דבר שלא התכוונתי באמת לעשות עבורם].

עוד שאלוהו: **מאי טעמא יהיב מר לינוקא קשישא חדא ריפתא, ולזוטרא תרי** [למה נתת לילד הגדול פת אחת, ולקטן שתיים]? והרי הסברא נותנת שהגדול צריך יותר מזון!

אמר להו: האי, זה, הגדול, קאי בביתא [נמצא בבית], ויכול הוא לאכול עוד אחרי הסעודה, מתי שירצה. ואילו האי, הקטן, יתיב בבי כנישתא [יושב בבית המדרש לפני רבו], ואינו חוזר כל היום לביתו.

עוד שאלוהו: **ומאי טעמא קדים סלוק ענני מהך זותא דהוות קיימא דביתהו דמר, לעננא דידיה** [מה הטעם שהקדימו העננים לעלות מאותה זוית שבה עמדה אשתך, ורק אחר כך עלו מהזוית שבה אתה עמדת]?

אמר להם: כי זכויותיה של אשתי מרובים מזכויותי. **משום דאיתתא שכיחא בביתא, ויהבא ריפתא לעניי, ומקרבא הנייתה** [כי האשה נמצאת בבית. וכאשר בא עני רעב, נותנת היא לו פת, ויכול הוא לאכול מיד ולשבוע].

ואילו **אנא** [אני], איני נמצא בבית, ואיני יכול לתת פת מוכנה לאכילה, אלא **יהיבנא זוזא** [אני נותן לעני מעות שיקנה בהן פת], **ולא מקרבא הנייתה** [ואין הנאתו קרובה ומזומנת מיד], כי צריך הוא להתעכב בקניית הפת.

אי נמי [ועוד סיבה יש שזכויותיה מרובין מזכויותי], **משום הנהו ביריוני דהוו בשיבבותן** [אותם בורים ועמי הארץ שדרו בשכונותנו], והיו מצערים אותנו (1363).

אנא בעי רחמי (1364) **דלימותו** [אני ביקשתי רחמים שימותו ולא יצערונו יותר] (1365),

והיא, אשתי, בעיא רחמי דליהדרו בתיובתא [והיא בקשה רחמים שיחזרו אותם בריונים בתשובה (1366)].

ואהדרו [ובאמת לבסוף חזרו בתשובה].

חנן הנחבא [להלן מבארת הגמרא למה כינוהו בכינוי זה: "הנחבא"] **בר ברתיה דחוני המעגל הוה** [בן בתו של חוני המעגל היה].

כי הוה מצטריך עלמא למיטרא [כאשר נצרך העולם למטר], **הוה משדרי רבנן ינוקי דבי רב לגביה** [היו החכמים שולחים תינוקות של בית רבן (1367) אליו, אל חנן הנחבא], כדי לרכך את ליבו, שיתכוין יותר בתפילתו.

ונקטי ליה בשיפולי גלימיה [והיו התינוקות אוחזין בשולי בגדו], **ואמרו ליה: אבא, אבא** [כך היו רגילים לקרותו], **הב לן מיטרא** [תן לנו מטר]!

אמר חנן לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם! עשה בשביל תינוקות אלו, שמבקשים ממני מטר, ואין מכירין בין אבא דיהיב מיטרא [שיכול לתת מטר], **הקדוש ברוך הוא (1368), לאבא דלא יהיב מיטרא** [שאין בידו לתת מטר. ועל עצמו אמר כך].

ואמאי קרי ליה [ולמה קראו לו בכינוי זה]: **"חנן הנחבא"?**

מפני שהיה מחביא עצמו בבית הכסא (1369). שכאשר נכנס לעשות צרכיו, היה מתחבא בבגדיו מרוב צניעות שהיתה בו.

אמר ליה רבי זריקא לרב ספרא: תא חזי [בוא וראה] **מה ההבדל והחילוק בין אלו שנחשבים לתקיפי דארעא דישראל** [בני ארץ ישראל, שנחשבים שם כתקיפים, המתנהגים בתקיפות ובעוז] - **לאלו שנחשבים לחסידי דבבל** [בני בבל, שנחשבים שם כמתנהגים בענוה].

כלומר, שאותם הנחשבים בארץ ישראל כתקיפים, הרי הם ענוים יותר מאותם הנחשבים ענוים בבבל.

מי הם הנחשבים כחסידי דבבל - **רב הונא ורב חסדא**.

וכך היה מנהגם: **כי הוה מצטריך עלמא למיטרא** [כאשר הוצרך העולם למטר], **אמרי** [אמרו]: **ניכניף לגבי הדדי וניבעי רחמי** [נתכנס יחד ונבקש רחמים], **אפשר דמירצי הקדוש ברוך הוא דייתי מיטרא** [שמא יתרצה הקדוש ברוך הוא, ויביא לנו מטר].

הרי לנו, שאף שלא היה כחם רב כל כך, שהרי לא בא המטר בשביל אחד מהם, אלא רק כאשר נתכנסו יחד, בכל זאת היו מפרסמים את הדבר (1370), שבא הגשם מחמת תפילתם.

לעומת זאת, בוא וראה את ענוותנותם של אלו שנחשבים **כתקיפי דארעא דישראל**, כגון **רבי יונה אבוב דרבי מני**.

שכך היה מנהגם: **כי הוה מצטריך עלמא למיטרא** [כאשר הוצרך העולם למטר], **הוה עייל לביתיה** [היה נכנס רבי יונה לביתו], **ואמר להו: הבו לי גואלקי, ואיזיל ואייתי לי בזוזא עיבורא** [ואמר לבני הבית: תנו לי שק, ואלך ואביא דגן בשווי זוז].

כך אמר לבני ביתו. כי רצה להסתיר אפילו מהם שהגשם בא על ידי תפילתו.

כי הוה נפיק לברא [לאחר שיצא מחוץ לביתו], לא היה הולך לשוק כפי שאמר לבני הבית, אלא **אזיל וקאי בדוכתא עמיקתא** [הלך ועמד במקום נמוך ועמוק], שהוא מקום ראוי יותר לתפילה, **דכתיב: "ממעמקים קראתיך ה'"** (1371).

וקאי בדוכתא צניעא, והוי מכסי בשקא, ובעי רחמי, ואתי מיטרא [והיה עומד במקום צנוע, כדי שלא יראוהו, ומתכסה באותו שק שנטל עמו (1372), ומבקש רחמים, והיה יורד מטר].

כי הוה אתי לביתיה [כאשר היה חוזר לביתו], **אמרי ליה** [שאלוהו בני הבית]: **אייתי לן מר עיבורא** [האם הבאת לנו את הדגן שהלכת לקנות]?

ושוב לא גילה להם רבי יונה שבא הגשם מחמת תפילתו, אלא רק **אמר להו: אמינא** [אמרתי בליבי], **הואיל ואתא מיטרא, השתא רווח עלמא** [הואיל ובא גשם, יהיה עתה שפע בעולם], ויוזלו הפירות. ולכן לא כדאי לקנות עתה תבואה.

ותו [ועוד] מעשה שמוכיח את חסידותו של רבי יונה:

רבי מני בריה [בנו של רבי יונה], **הוּו קא מצערי ליה דבי נשיאה** [היו מצערין אותו אנשי בית הנשיא].

הלך רבי מני, **ואישתטח על קברא דאבוב** [השתטח על קבר אביו, רבי יונה]. **אמר ליה: אבא אבא! הני** [אלו], אנשי בית הנשיא, **מצערו לי** [מצערים אותי]!

יומא חד הוּו קא חלפי התם [יום אחד עברו אנשי בית הנשיא שם, ליד מערת קבורתו של רבי יונה].

אמר ליה רבי יצחק: אי הכי [אם כך] - תחזור חנה לשחרוריתה [לכיעורה] (1375).

ואכן כך היה, שחזרה חנה לשחרוריתה (1376).

הנהו תרי תלמידי דהווי קמיה דרבי יצחק בן אלישיב [אותם שני תלמידים שהיו למדים לפני רבי יצחק בן אלישיב], **אמרו ליה: ניבעי מר רחמי עלן דניחכים טובא** [יבקש הרב עלינו שנחכים הרבה]!

אמר להו: עמי היתה [דבר זה היה בידי, שכל מה שאני מבקש, נותנין לי מן השמים] - **ושלחתיה** [ושילחתיו מעמי, ועתה אין תפילתי מקובלת כל כך] (1377).

רבי יוסי בר אבין הוה שכיח קמיה דרבי יוסי דמן יוקרת [היה שכיח ומצוי לפני רבי יוסי מהמקום שנקרא "יוקרת"]. שישב לפניו ללמוד תורה.

שבקיה [הניחו] - רבי יוסי בר אבין, דהיינו, הפסיק ללמוד אצל רבי יוסי דמן יוקרת והלך לו, **ואתא לקמיה דרב אשי** [ובא ללמוד לפני רב אשי].

דף כד - א

יומא חד, שמעיה דקא גריס [יום אחד, שמע רבי יוסי את רב אשי כשהוא לומד וגורס]: **אמר שמואל: השולה דג מן הים בשבת, כיון שיבש בו** בדג שטח שגדלו **כסלע** [הוא מין מטבע], אף שהדג עדיין מפרכס לאחר מכן, ובעוד שהוא מפרכס חזר והשליכו לים (1378)

- **חייב** משום מלאכת נטילת נשמה (1379).

והטעם, כיון שיבש בדג כסלע, שוב אינו יכול לחיות (1380).

אמר ליה רבי יוסי בר אבין: ולימא מר [והרי עליך להוסיף עוד פרט בדין זה, ולומר]: **ודין זה שאמרנו, הוא דווקא אם המקום היבש בדג הוא בין סנפיריו!** (1381)

אמר ליה רב אשי: אכן כך. צריך היה להוסיף פרט זה. אבל, **ולא סבר לה מר דההיא רבי יוסי בן רבי אבין אמרה** [וכי אינך סובר שרבי יוסי בן רבי אבין אמר דין זה]! ואם כן, היה עליך לומר את דבריך בשמו, שהרי כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם! (1382)

אמר ליה : אנה ניהו [אני הוא] רבי יוסי בן רבי אבין. ואמרתי את הדברים בשם עצמי.

אמר ליה רב אשי : ולא קמיה דרבי יוסי דמן יוקרת הוה שכיח מר [וכי לא היית יושב ללמוד לפני רבי יוסי דמן יוקרת?]

אמר ליה רבי יוסי בר אבין : הן. אכן כך.

אמר ליה רב אשי : ומאי טעמא שבקיה מר , ואתא הכא [ומה הטעם שעזבת את רבי יוסי דמן יוקרת, ובאת לכאן ללמוד?]

אמר ליה רבי יוסי בר אבין : חושש אני שמא יארע שיקפיד עלי, ואינזק מהקפדתו.

כי **גברא דעל בריה ועל ברתיא לא חס**, **עלי דידי היכי חייס** [אדם שלא חס על בנו ובתו [כפי שמסופר להלן], היאך יחוס עלי? ועתה מביאה הגמרא את גוף המעשים, שרבי יוסי דמן יוקרת לא חס על בנו, ולא חס על בתו.

שלא חס על **בריה** [בנו] - **מאי היא**, היאך היה המעשה?

יומא חד, הוּו אגרי ליה אגרי בדברא [יום אחד, היו לו לרבי יוסי פועלים שכירי יום בשדהו].

נגה להו [החשיך להם היום], **ועדיין לא אייתי להו ריפתא** [לא הביא להם רבי יוסי פת לאכול].

אמרו ליה לבריה [אמרו הפועלים לבנו של רבי יוסי, שהיה עמהם בשדה]: **כפנינן** [אנו רעבים]!

באותה העת **הוּו יתבי תותי תאינתא** [היו כולם יושבים תחת תאנה], שלא היו בה פירות, לפי שלא היתה זו עונתן.

אמר בנו של רבי יוסי : תאנה תאנה ! הוציאי פירותיך, ויאכלו פועלי אבא !

אפיקו [הוציאה התאנה פירותיה], **ואכלו** מהן הפועלים.

אדהכי והכי - אתא אבוה [בינתיים - הגיע האב, רבי יוסי].

אמר להו [אמר להם הפועלים]: **לא תינקטו בדעתייכו** [אל תחשדוני בדעתכם על שלא הבאתי לכם מזונות עד עתה], **דהאי דנגהנא - אמצוה טרחנא, ועד השתא הוא דסגאי** [כי מה שאחרתי, משום שטרחתי בדבר מצוה, ורק עתה סיימתי לעסוק בה].

אמרו ליה הפועלים : רחמנא לישבעך - כי היכי דאשבען ברוך [שהקדוש ברוך הוא ישביע אותך, כפי שבנדך האכילנו לשובע].

אמר להו: מהיכא, מהיכך הביא לכם לאכול?

אמרו: הכי והכי הוה מעשה [כך וכך היה מעשה]. וספרו לו את כל המעשה.

אמר לו רבי יוסי לבנו: בני! אתה הטרחת את קונך [את הקדוש ברוך הוא, קונה שמים וארץ] **להוציא תאנה פירותיה שלא בזמנה, יאסף שלא בזמנו** [ענשך יהיה שאתה תיאסף מן הארץ ותמות שלא בזמנדך].

זהו המעשה שלא חס רבי יוסי על בנו.

המעשה שלא חס על **ברתיה** [בתו] - **מאי היא** [מה הוא]?

הויא ליה ברנא בעלת יופי [היתה לו לרבי יוסי בת נאה].

יומא חד, חזיא לההוא גברא כריא בהוצא וקא חזי לה [יום אחד, ראה רבי יוסי אדם אחד שחופר וסותר את גדר העצים שהקיפה את חצירו, כדי להסתכל פנימה].

אמר לו רבי יוסי לאותו אדם: מאי האי [מה מעשה זה שאתה עושה]?

אמר ליה: רבי, אם ללוקחה לא זכיתי [אם לשאת את בתך לא זכיתי], גם **לראותה לא אזכה?** לכן עשיתי חור בגדר, כדי שאוכל לפחות לראותה.

אמר לה רבי יוסי לבתו: בתי! קא מצערת להו לברייתא [את מצערת את הבריות]. **שובי לעפריך** (1383) [כלומר, תמותי ותיקברי בעפר שממנו נוצר האדם], **ואל יכשלו ביך** [בך] **בני אדם**.

וכן הוה [וכך אכן היה] (1384) (1385).

זהו המעשה שלא חס רבי יוסי על בתו.

מספרת הגמרא מעשה נוסף על רבי יוסי דמן יוקרת.

הויא ליה ההוא חמרא [היה לו לרבי יוסי חמור, שהיה משכירו לאחרים לצורך מלאכתם].

כדהוּו אגרי לה, כל יומא לאורתא הוּו משדרי לה אגרה אגבה, ואתיא לבי מרה [כשהיו שוכרים את החמור, כל יום בערב היו שולחים את דמי השכירות על גבי החמור, והיה החמור חוזר עם הדמים לבית בעליו].

ואי טפו לה, או בצרי לה - לא אתיא [ואם היו מוסיפים על דמי השכירות הקבועים, או שהיו פוחתים מהם, לא היה החמור זז ממקומו].

יומא חד אינשו זוגא דסנדלי עלה [יום אחד שכחו השוכרים על החמור זוג סנדלים], **ולא אזלה עד דשקלונה מינה, והדר אזלה** [ולא רצה החמור ללכת לדרכו, עד ששמו השוכרים לב לכך, הורידו ממנו את הסנדלים, ורק לאחר מכן הלך].

אלעזר איש בירתא, כד הוּו חזו ליה גבאי צדקה - הוּו טשו מיניה [כשהיו רואים אותו גִבְאֵי צדקה, היו בורחים מפניו, שלא יראה אותם].

ומדוע ברחו מפניו -

דכל מאי דהוּו גביה - יהיב להו [כי כל מה שהיה בידו, היה נותן לגבאים לצרכי צדקה, ולא היה משאיר לעצמו דבר] (1386).

יומא חד הוּו סליק לשוקא, למיזבן נדוניא לברתיה [יום אחד הלך אלעזר איש בירתא לשוק, לקנות דברי נדוניה לבתו שעמדה להנשא].

חזיהו גבאי צדקה, טשו מיניה [ראוהו גבאי הצדקה, וברחו מפניו, כדי שלא יתן להם כל מה שבידו].

אזל ורהט בתרייהו [הלך הוא, ורץ אחריהם].

אמר להו: אשבעתיכו, במאי עסקיתו [משביע אני אתכם שתאמרו לי, באיזו צדקה אתם עוסקים]?

אמרו ליה הגבאים: אנו עוסקים באיסוף כספים כדי להשיא יתום ויתומה.

אמר להן: העבודה! שהן קודמין לבתי [נשבע אני, שהם קודמים לבתי]. שהרי הם יתומים, ואין להם הורים שידאגו להם. ואילו בתי - אינה יתומה (1387).

שקל כל דהוּו בהדיה - ויהב להו [נטל אלעזר את כל הממון שהיה בידו, ונתן להם].

פש ליה חד זוזא [נותר בידו זוז אחד].

זבן ביה חיטי [קנה באותו זוו חיטים], **ואסיק שדייה באכלבא** [והשליכם באוצר החיטים שלו], והלך לו לבית המדרש.

אתאי דביתהו [באה אשתו], **אמרה לה לברתיה** [ואמרה לה לבתה]: **מאי אייתי לך אבוך** [מה הביא לך אביך]?

אמרה לה בתה: **כל מה דאייתי - באכלבא שדי** (1388) [כל מה שהביא אבא, השליך לאוצר החיטים].

אתיא למיפתח בבא דאכלבא [ניגשה האשה לפתוח את שער האוצר], **חזת אכלבא דמליא חיטי** [ראתה שהוא מלא חיטים], **וקא נפקא בצינורא דדשא** [ובולטים ויוצאים מתחת סף הדלת], **ולא מיפתח בבא מחיטי** [והשער אינו יכול להפתח מרוב חיטים שדוחקים אותו].

אזלא ברתייה לבי מדרשא [הלכה בתו של אלעזר לבית המדרש]. **אמרה ליה**: **בא וראה מה עשה לך אוהבך** [בוא וראה את הנס הגדול שעשה לך הקדוש ברוך הוא]!

אמר לה: **העבודה** [נשבע אני]! **אותן חיטים**, **הרי הן הקדש עליך** (1389), **ואין לך בהן חלק אלא כאחד מעניי ישראל** (1390).

והטעם, משום שחיטים אלו - מעשה ניסים הם, ואסור לאדם ליהנות ממעשה ניסים. כי הנהנה מנס - מנכין לו מזכויותיו.

רבי יהודה נשיאה [שהיה בנו של רבן גמליאל בן רבי] **גזר תעניתא** כדי שירדו גשמים.

בעי רחמי - ולא אתא מיטרא [ביקש רחמים - ולא בא מטר].

אמר רבי יהודה: **כמה איכא** [ישנם], כמה שנים עברו מזמנו של **שמואל הרמתי**, שירדו גשמים כשביקש, כפי שנאמר: "הלא קציר חטים היום אקרא אל ה' ויתן קולות ומטר וגו'" - **לזמנו של יהודה בן גמליאל**, שהטילו עליו ישראל להתפלל, וצוח, ואין מי שמשגיח בו! (1391)

כלומר, ראו איזה הבדל יש בין דורו של שמואל, שנענה מיד, לבין דור זה, שאין מי שמשגיח עלינו!

אוי לו לדור שכן נתקע [תקוע]! **אוי לו למי שעלתה בימיו כך**! (1392)

על ידי דברים אלו שאמר, **חלש דעתיה** [חלשה והושפלה דעתו] - ועל ידי כך **אתא מיטרא** [בא המטר].

דבי נשיאה גזר תעניתא, ולא אודעינהו [ולא הודיע על כך] **לרבי יוחנן ולריש לקיש**.

לצפרא אודעינהו [בבוקר יום התענית - הודיע להם].

אמר ליה ריש לקיש לרבי יוחנן: הא לא קבילנא עלן מאורתא [הרי לא קיבלנו עלינו את התענית מבעוד יום!] (1393)

אמר ליה רבי יוחנן: אנן - בתרייהו גררינן [נגררים ונמשכים אנו אחריהם. אחרי כל הציבור. כלומר, מראש היה בדעתנו לעשות מה שכלל הציבור עושה, ולכן הרי זה כאילו קיבלנו עלינו את התענית בפירוש].

דבי נשיאה [אנשי בית הנשיא] **גזר תעניתא - ולא אתא מיטרא** [ולא בא גשם].

תנא להו [שנה להם] **אושעיא זעירא דמן חברייה** [הצעיר שבישיבה (1394)]: כתוב: **"והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה"**. "עיני העם" הם הזקנים, החכמים, מאירי עיני העם.

משל לכלה שהיא בבית אביה. כל זמן שענייה יפות - אין כל גופה צריכה בדיקה. כי יופי העיניים - סימן הוא על יופי כל הגוף.

אבל אם **עיניה טרוטות** [אינן יפות (1395)] - **כל גופה צריכה בדיקה**. כלומר, מסתבר שגם שאר גופה אינו יפה.

והיות ואנשי בית הנשיא, שהם נחשבים כעת "עיני העם", רשעים הם (1396), אין שאר דלת העם, האנשים הפשוטים, צריכין בדיקה, לבדוק מעשיהם, ולכן לא משגיחין בהם מן השמים כשמתענין.

אתו עבדי דבי נשיאה, ורמו ליה סודרא בצואריה, וקא מצערו ליה [באו עבדיו של הנשיא, ושמו סודר בצוארו של אושעיא, וציערוהו], על שביזה את הנשיא וביתו, ואמר שהם רשעים.

אמרו להו בני מאתיה [אמרו להם בני עירו של אושעיא לעבדי הנשיא]: **שבקיה** [הניחו לו] לאושעיא, ואל תצערוהו, **דהא נמי מצער לן** [שהרי גם אותנו הוא מצער בדבריו], שמחרף ומגדף אותנו על מעשינו.

אבל, **כיון דחזינן דכל מיליה לשום שמים** [כיון שאנו רואים שכוונתו של אושעיא לשם שמים] - **לא אמרי ליה ולא מידי, ושבקינן ליה** [אין אנו אומרים לו דבר, ומניחין לו]. **אתון נמי שבקוהו** [אף אתם, אנשי בית הנשיא - הניחוהו].

רבי גזר תעניתא - ולא אתא מיטרא.

נחית קמיה אילפא [ירד לפני התיבה אדם ששמו "אילפא"], **ואמרי לה רבי אילפי** [ויש אומרים, ששמו היה "רבי אילפי"].

אמר אותו אדם: **"משיב הרוח"** - ומיד **נשב זיקא** [ונשבה רוח].

אמר אותו אדם: **"מוריד הגשם"** - ומיד **אתא מיטרא** [ירד גשם].

אמר ליה רבי: מאי עובדך [מה מעשיך]? כלומר, אילו מעשים טובים אתה עושה, שתפילתך נשמעת כל כך?

אמר ליה: דיירנא בקוסטא דחיקא, דלית ביה חמרא לקידושא ואבדלתא [אני מתגורר בכפר דחוק ועני, שאין להם יין לקידוש והבדלה].

טרחנא ואתינא חמרא לקידושא ואבדלתא, ומפיקנא להו ידי חובתייהו [טורח אני ומביא להם יין לקידוש והבדלה, ומוציא אותם ידי חובתם (1397)] (1398).

רב איקלע לה הוא אתרא [רבי הזדמן למקום אחד] שהיתה בו עצירת גשמים. **גזר תעניתא ולא אתא מיטרא.**

נחית קמיה שליחא דצבורא [ירד לפניו שליח ציבור לפני התיבה].

אמר אותו שליח ציבור: **"משיב הרוח"** - **ונשב זיקא** [ונשבה הרוח].

אמר אותו שליח ציבור: **"מוריד הגשם"** - **ואתא מיטרא** [ובא גשם].

אמר ליה: מאי עובדך [מה מעשיך]? אילו מעשים טובים אתה עושה, שתפילתך נענית מיד?

אמר ליה: מיקרי דרדקי אנא [מלמד תינוקות אני], **ומקרינא לבני עניי - כבני עתירי** [ומלמד אני את בני העניים - כבני העשירים]. **וכל דלא אפשר ליה, לא שקלינא מיניה מידי** [ומי שאין ביכלתו לשלם, אינני נוטל ממנו כלל שכר].

ואית לי פירא דכוורי [ויש לי חפירה שיש בה דגים]. **וכל מאן דפשע** [וכל תלמיד שאינו רוצה ללמוד] - **משחדינא ליה מינייהו** [אני משחדו על ידי הדגים], **ומסדרינן ליה, ומפייסין ליה, עד דאתי וקרי** [ואני מסדרו ומפייסו עד שהוא בא וקורא ולומד עם כולם].

רב נחמן גזר תעניתא. בעא רחמי - ולא אתא מיטרא.

אמר רב נחמן לציבור: **שקלוה לנחמן, חבוטו מן גודא לארעא** [טלו את נחמן, והשליכוהו ממקום מושבו לארץ] (1399), שהרי אינו נענה בתפילתו!

על ידי דברים אלו שאמר על עצמו **חלש דעתיה**, התבייש ונפלה רוחו, ומשום כך **אתא מיטרא**.

רבה גזר תעניתא. בעי רחמי - ולא אתא מיטרא.

אמרו ליה: והא רב יהודה, כי הוה גזר תעניתא - אתא מיטרא [כאשר היה גוזר תענית, היה בא מיד גשם]!

אמר להו רבה: מאי אעביד [ומה אעשה]?

אי [אם] אתם סבורים שרב יהודה נענה **משום תנויי** [משום שדרגת לימוד התורה בזמנו היתה עדיפה מדרגתינו]

אין הדבר כך, **כי אנן עדיפינן מינייהו** [אנו עדיפים בדבר זה מדורו של רב יהודה].

דף כד - ב

דבשני דרב יהודה [שהרי בתקופתו של רב יהודה], **כל תנויי** **בנזיקין הוה** [כל לימודם - בסדר נזיקין היה] (1400). שלא היו לומדים סדרים אחרים, אלא סדר נזיקין בלבד (1401).

ואנן קא מתנינן בשיתא סדרין [ואילו אנו שונים ולומדים את כל ששת הסדרים].

וכי הוה מטי רב יהודה בעוקצין [וכאשר היה רב יהודה מגיע בלימודו למשנה במסכת עוקצין (1402) המדברת בענין זה]:

כל ידות (1403) האוכלין, כדוגמת עלי הירק, אם נגעה בהן טומאה, נטמא גם האוכל המחובר לאותן ידות, אם צריך הוא להן. וכן להיפך, אם נגעה טומאה באוכל, נטמאו גם הידות.

ושנינו שם: **האשה** (1404) **שכובשת ירק בקדירה**, דהיינו, שהיא סוחטת את הירק ממימיו, כדי שיתקיים לזמן ארוך, הידות, העלים של אותו ירק - טהורות, ואינן נטמאות אם נגעה טומאה בירק עצמו.

וטעם הדבר, משום שעל ידי הכבישה והלחץ שהופעל על הירק, נשתברו ונסדקו הידות, ואי אפשר ליטול בהן את הירק. כי אם יטלוהו על ידי אחיזה בידות, היות והן חלשות וסדוקות, יתנתק מהן הירק ויפול. והיות וכך, אין העלים נחשבים כידות של האוכל, ואינם נטמאים אגב האוכל.

ואמרי לה [ויש אומרים, שאין מדובר על מה ששנינו "האשה שהיתה כובשת וכו'", אלא על ענין זה]: **זיתים שכבשן בטרפיהן** [יחד עם העלים (1405) שלהן] - **טהורין** הידות מלהביא טומאה לאוכל, משום שלאחר שכבשום - שוב אינן ראויין להיות בית יד (1406).

כשהיה רב יהודה מגיע תוך לימודו לעניינים אלו -

אמר [היה אומר]: **הויית דרב ושמואל קא חזינא הכא** [עניינים אלו דומים עלי כהויות של רב ושמואל] (1407), שעמוקים הם, ואינם נהירים לי!

ואילו **אנו** [אנו] **קא מתנינן בעוקצין** (1408) **תליסר מתיבתא** [לומדים את מסכת עוקצין בשלש עשרה ישיבות בעיר זו שאנו יושבים בה] (1409).

ולמרות כל זאת, למרות שאנו עדיפים על דורו של רב יהודה בלימוד התורה,

ואילו רב יהודה, כי הוה שליף חד מסאנא [כאשר היה חולץ מנעל אחד] משום עינוי (1410) - **אתימיטרא** [היה בא מיד מטר].

ואנו קא צווחינן כולי יומא - וליכא דאשגח בן [ואילו אנו, צווחים כל היום בתפילה, ואין שמשגיח בנו ושומע לנו].

אי משום עובדא [שמא אין אנו נענין בתפילתנו משום מעשינו, שאין אנו נוהגין כראוי],

אי איכא דחזא מידי - לימא [אם יש מי שראה בנו, בחכמים, דבר מה שאינו ראוי

- שיאמר]!

והיות ואין מי שיאמר עלינו שאין אנו נוהגים כשורה בדבר מה, ודאי שאין הדבר תלוי בנו ובמעשינו, שהרי אנו עדיפים על רב יהודה.

אבל מה יעשו גדולי הדור, שלמרות שמחמת מעלת עצמן היו נענים, מכל מקום, היות ואין דורן דומה יפה [אנשי הדור אינם נוהגים כהוגן] (1411), לכן אינן נענין בתפילתן (1412).

מספרת הגמרא :

רב יהודה חזא הנהו בי תרי [ראה שני בני אדם] **דהוו קא פּרצי בריפתא** [שהיו זורקים פת זה לזה לשם שעשוע].

אמר: שמע מינה איכא שבעא בעלמא [ממעשי בני אדם אלו, שמזלזלים כל כך בפת, מוכח שיש שובע גדול בעולם].

יהיב עיניה, הוה כפנא [נתן רב יהודה עיניו, ונעשה רעב בעולם] (1413).

רצו החכמים לגרום לכך שיצא רב יהודה לשוק, ויראה שיש רעב גדול, ויתפלל על כך.

אמרו ליה רבנן לרב כהנא בריה דרב נחוניא שמעיה [אמרו החכמים לשמשו של רב יהודה, ששמו היה רב כהנא בן רב נחוניא]: **מר דשכיח קמיה** [אתה, שמצוי ושכיח לפני רב יהודה], **ניעשייה דליפוק בפתחא דסמוך לשוקא** [השתדל לגרום לכך, שיצא רב יהודה לפתח הסמוך לשוק] (1414).

ואכן כך היה. **עשייה - ונפק לשוקא** [גרם רב כהנא לרב יהודה שיצא לשוק].

חזא כנופיא [ראה רב יהודה הרבה בני אדם עומדים מכוונסים במקום אחד].

אמר להו [אמר להם, לאותם בני אדם]: **מאי האי?** מה הדבר, לשם מה אתם עומדים כאן?

אמרו ליה: אכוספא דתמרי קיימי, דקא מזדבן [יש כאן כלי מלא תמרים] (1415) העומדות למכירה, ואנו ממתנינים לקנות מהן].

אמר רב יהודה: אם כל כך הרבה בני אדם ממתנינים לקנות מכלי אחד של תמרים, **שמע מינה כפנא בעלמא** [מוכח מכך, שיש רעב בעולם].

אמר ליה לשמעיה [אמר רב יהודה לשמשו]: **שלוף לי מסאניי** [חלוץ לי את מנעלי] (1416). ורצה לעשות כך לשם עינוי, כדי שירד מטר.

שלף ליה חד מסאנא [חלץ לו שמשו מנעל אחד], ולא הספיק לחלוץ את השני עד **שאתא מיטרא** [עד שירד מטר].

כי מטא למישלף אחרינא [כאשר ניגש רב יהודה לחלוץ את המנעל האחר], **אתא אליהו** [בא אליהו הנביא] **ואמר ליה: אמר הקדוש ברוך הוא: אי שלפת אחרינא - מחריבנא לעלמא** [אם תחלוץ את המנעל השני, אחריב את העולם] (1417).

אמר רב מרי ברה דבת שמואל [בנה של בתו של שמואל]: באותו יום שעשה רב יהודה כך, **אנא הוה קאימנא אגודא דנהר פפא** [אני הייתי עומד על שפתו של הנהר הנקרא "פפא"].

חזאי למלאכי דאיזמו למלחי [ראיתי שם מלאכים שנדמו למלחי ספינה], **דקא מייתי חלא ומלונהו לארבי** [שהביאו חול ומלאו בו הספינה], **והוה קמחא דסמידא** [ועל ידי נס הפך החול לקמח סולת]. ועשו כך, כדי למכור את הקמח לבני המקום.

הגיעה השמועה על כך לבני המקום, **ואתו כולי עלמא למיזבן מיניה** [באו כולם לקנות מאותו קמח סולת].

ואמינא להו [ואמרתי להם]: **מהא לא תיזבנון, דמעשה נסים הוא** [אל תקנו מקמח זה, כי הוא נוצר על ידי נס] (1418). וכמה שאפשר להתרחק ממעשה נסים, יותר טוב ונכון (1419).

שמעו לו בני המקום, ולא קנו מאותו קמח.

למחר אתיין ארבי דחיטי דפרזינא [למחרת הגיעו למקום ספינות שהובילו חיטים ממקום שנקרא "פרזינא"], וקנו מהן בני המקום.

רבא איקלע להגרוניא [הזדמן למקום ששמו "הגרוניא"] בזמן של עצירת גשמים.

גזר תעניתא [גזר תענית]. **בעא רחמי** [ביקש רחמים, שירד מטר] - **ולא אתא מיטרא** [ולא ירד מטר].

אמר להו [אמר להם לבני המקום]: **ביתו כולי עלמא בתעניתייכו** [לינו כולכם בתעניתכם], ואל תאכלו כלום עד הבוקר.

למחר אמר להו [למחרת אמר לבני המקום]: **מי איכא דחזא חילמא - לימא** [מי מכם שראה דבר מה בחלומו - שיאמר את הדבר].

אמר להו רבי אלעזר מהגרוניא: לדידי אקריון בחלמי [לי הקריאו ואמרו בחלומי] כדברים האלה: **שלם טב לרב טב מריבון טב דמטוביה מטיב לעמיה** [שלום טוב - לרב טוב, מריבון טוב, שמטיב מטובו לעמו] (1420).

אמר : מדברים טובים אלו שאמרו לך בחלומך, **שמע מינה עת רצון היא למבעי רחמי** [מוכח שעתה הוא עת רצון לבקש רחמים].

בעי רחמי - ואתי מיטרא [בקש רחמים, וירד מטר].

מביאה הגמרא עתה מעשה בענין זה, שהיה כח בידי החכמים להוריד מטר בתפילתם.

ההוא גברא דאיחייב נגדא בבי דינא דרבא, משום דבעל נכרית [היה אדם שהתחייב מלקות בבית דינו של רבא, משום שבעל נכרית] (1421).

נגדיה רבא - ומית [הלקהו רבא, ומת אותו אדם מחמת המלקות] (1422).

אשתמע מילתא בי שבור מלכא, בעא לצעורי לרבא [נשמע הדבר בבית המלך (1423), ששמו היה "שבור", ורצה לצער ולהעניש את רבא].

אמרה ליה איפרא הורמיז (1424) **אימיה דשבור מלכא לברה** [אמרה לו אמו, ששמה היה "איפרא הורמיז" לבנה, לשבור]: **לא ליהוי לך עסק דברים בהדי יהודאי** [לא כדאי שיהיה לך עסק דברים עם היהודים].

ומדוע? **דכל מאי דבעיין ממרייהו - יהיב להו** [כי כל מה שהם מבקשים מריבונם, מהקדוש ברוך הוא, נותן הוא להם].

אמר לה שבור לאמו: מאי היא? מהו הדבר שהקדוש ברוך הוא עושה להם כשמבקשים ממנו?

אמרה לו: **בעין רחמי - ואתי מיטרא** [מבקשים הם רחמים, ויורד מטר].

אמר לה: מזה שיורד גשם בימות הגשמים כאשר הם מבקשים על כך, אין ראייה שהקדוש ברוך הוא נענה לבקשתם. כי יתכן **שההוא**, מה שיורד אז גשם, כשהם מבקשים אותו, היינו **משום דזימנא דמיטרא הוא** [משום שזמנו ועונתו של הגשם הוא]. אלא שעד אותו זמן נעצר, ועתה בא.

אלא, אם באמת כל מה שהם מבקשים - אלקיהם עושה עבורם, **לבעו רחמי האידנא, בתקופת תמוז, וליתי מיטרא** [שיבקשו היהודים רחמים עתה, בתקופת תמוז, שאינה עונת הגשמים, ויבוא מטר], ואז נדע שאכן כך הוא הדבר, שהקדוש ברוך הוא נענה לבקשתם.

שלחה ליה לרבא [שלחה לו איפרא הורמיז לרבא]: **כוין דעתך ובעי רחמי דליתי מיטרא** [כוון דעתך ובקש רחמים שירד עתה מטר] (1425).

בעי רחמי - ולא אתי מיטרא [ביקש רבא רחמים - ולא ירד מטר].

אמר רבא לפניו [לפני הקדוש ברוך הוא]: **רבונו של עולם! "אלהים באזנינו שמענו אבותינו ספרו לנו פעל פעלת בימיהם בימי קדם"** [פסוק הוא בתהלים], והיינו, שאבותינו סיפרו לנו את הנסים והנפלאות שעשית בימיהם (1426), **ואילו אנו - בעינינו לא ראינו נסים!**

משאמר רבא כך, **אתא מיטרא** [בא גשם]. והיה רב כל כך, **עד דשפוך מרזבי דצפורי לדיגלת** [עד שנשפכו המים דרך המרזבים בצפורי, ושטפו את הרחובות, עד שהגיעו ונפלו לנהר החדקל] (1427).

אתא אבוה, איתחזי ליה בחלמיה [בא אביו של רבא, ונגלה לו בחלום הלילה] (1428), **ואמר ליה: מי איכא דמיטרח קמי שמיא כולי האי** [האם יש מי שמטריח את הקדוש ברוך הוא כל כך, להוריד גשם שלא בזמנו]? (1429) **אמר ליה אביו: שני דוכתיך** [שנה את מקומך] (1430), ואל תישן הלילה על המטה שאתה רגיל לישן עליה.

עשה רבא כמצות אביו, **ושני דוכתייה** [ושינה את מקום לינתו באותו לילה].

למחר, אשכחיה דמרשם פורייה בסכיני [למחרת בבוקר, מצא שהיו על מיטתו הרגילה רישומי וסימני סכינים]. לפי שרצו שדים להרגו, וחתכו את מיטתו (1431).

רב פפא גזר תעניתא - ולא אתא מיטרא [גזר תענית - ולא בא מטר].

חלש ליביה [נחלש לבו]. כלומר, רב פפא הרגיש חולשה גופנית מחמת התענית.

שרף פינכא דדייסא [אכל מלא כף (1432) של דייסא], **ובעי רחמי - ולא אתא מיטרא** [וביקש רחמים על המטר - ולא בא].

ואין ראוי לעשות כן, לטעום ואחר כך לבקש רחמים.

לכן **אמר ליה רב נחמן בר אושפזתי** בגיחוך: (1433) **אי שריף** (1434) **מר פינכא אחריתי דדייסא - אתי מיטרא** [אם תאכל עוד כף של דייסא - יבוא מטר]! (1435)

איכסיף [נתבייש] רב פפא מדבריו של רב נחמן, **וחלש דעתיה** [וחלשה דעתו], ועל ידי כך **אתא מיטרא** [בא מטר].

רבי חנינא בן דוסא הוה קא אזיל באורחא [היה מהלך בדרך].

אתא מיטרא [בא גשם], והפריע לו בהליכתו.

אמר לפניו: רבנו של עולם, כל העולם כולו בנחת, שטוב להם שיורדים גשמים להשקות את שדותיהם, ורק **חנינא בצער**?! (1436)

פסק מיטרא [הפסיק הגשם לרדת].

כי מטא לביתיה [כאשר הגיע רבי חנינא לביתו], **אמר לפניו** [אמר לפני הקדוש ברוך הוא]: **רבנו של עולם! כל העולם כולו בצער** על כך שלא יורדים גשמים, ואינם משקים את שדותיהם, ורק **חנינא**, שיושב אני בביתי, ואיני צריך לגשמים לפי שאין לי שדות (1437) - **בנחת**!?

אתא מיטרא [בא גשם].

אמר רב יוסף: מאי אהניא ליה צלותא דכהן גדול לגבי רבי חנינא בן דוסא (מה הועילה תפילתו של כהן גדול לגבי רבי חנינא בן דוסא)?

הרי הכהן הגדול היה מתפלל לפני הקדוש ברוך הוא שלא יקבל את תפילת עוברי הדרכים, שהיו מתפללים שלא ירדו גשמים ולא יפריעו בדרכם. ואף על פי כן, נתקבלה תפילתו של רבי חנינא כשהלך בדרך, ופסקו להם הגשמים!

דתנן: הכהן הגדול היה מתפלל תפלה קצרה (1438) **בבית החיצון** [בהיכל, שהוא חיצון לבית קדש הקדשים].

מאי מצלי [מה היה אומר בתפילתו)?

רבין בר אדא ורבא בר אדא דאמרי תרוייהו משמיה דרב יהודה [אמרו שניהם משמו של רב יהודה], שכך היתה תפילתו של כהן גדול:

”יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתהא השנה הזו גשומה (1439) **ושחונה”**.

ותמהה הגמרא: היאך התפלל הכהן שתהא השנה **שחונה** [חמה] (1440), וכי **מעלייתא היא** [וכי דבר מעולה הוא, שתהא השנה חמה]? הלא **אדרבה, גריעותא היא** [דבר גרוע הוא]! (1441)

אלא כך התפלל הכהן הגדול: **אם** עתידה השנה הבאה להיות **שחונה** - מבקשים אנו שתהא **גשומה וטלולה** (1442) [שתהא שנה של ירידת גשמים וטל מרובים]. כי בזמן החום צריכין גשם רב ותדיר (1443).

וסיים הכהן תפילתו ואמר: **ואל יכנס לפניך תפילת עוברי דרכים**, המתפללים שלא ירדו גשמים, כדי שלא יפריעו אותם בדרכם.

רב אחא בריה דרבא מסיים משמיה דרב יהודה את תפילתו של הכהן הגדול בדברים אלו:

לא יעדי עביד שולטן מדבית יהודה (1444) [לא יסור עושה מלחמה (1445) מבית יהודה] (1446),

ואל יהו עמך ישראל צריכין להתפרנס זה מזה, אלא שיהיה לכל אחד כדי פרנסתו. וכן, **לא יצטרכו לסיוע של עם אחר** (1447).

אמר רב יהודה אמר רב: בכל יום ויום (1448) **בת קול** (1449) **יוצאת ואומרת: כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני** [בזכותו של חנינא בני]. **וחנינא בני** עצמו - **דיו** [די לו] **בקב חרובים מערב שבת לערב שבת** [שמחמת עניותו המרובה היה חסר לחם (1450), והיה אוכל רק חרובים כל ימי השבוע].

דף כה - א

מספרת הגמרא:

הוה רגילא דביתהו למיחמא תנורא כל מעלי דשבתא ושדייא אקטרתא **משום כיסופא** [היתה אשתו של רבי חנינא רגילה להחם את התנור כל ערב שבת, והיתה מניחה בתנור דבר המעלה עשן, כדי שיהיה נראה כאילו היא אופה דברי מאפה לכבוד שבת, ולא יתביישו בכך שאין להם פת לשבת] (1451).

הוה לה הך שיבבתא בישתא [היתה לה, לאשתו של רבי חנינא, שכנה רעה].

אמרה אותה שכנה בליבה: **מכדי, ידענא דלית להו ולא מידי** [הרי יודעת אני שאין להם, לרבי חנינא ולאשתו, ולא כלום], **מאי כולי האי** [מהו כל העשן הרב הזה היוצא מארובת תנורם]? **אזלא וטרפא אנבא** [הלכה ודפקה על דלת ביתו של רבי חנינא].

איכספא ועיילא לאינדרונא [התביישה אשת רבי חנינא לפתוח, כי חששה שתראה בבושתה, ולכן נכנסה לחדר].

כשראתה השכנה הרעה שאין פותחים את הדלת, פתחה בעצמה, ונכנסה לראות.

איתעביד לה נסא [נעשה לה לאשת רבי חנינא נס], **דחזיא לתנורא מלא לחמא**,
ואגנא מלא לישא [שראתה השכנה את התנור מלא בלחם, ולידו עומדת קערה מלאה
בצק].

קראה השכנה לאשת רבי חנינא **ואמרה לה: פלניתא, פלניתא** [פלונית פלונית]!
אייתי מסא, דקא חריך לחמיך [הביאי מרדה להוציא את הלחם, שהרי הוא מתחיל
להחרך ולהשרף]! **אמרה לה** אשת רבי חנינא: **אף אנא להכי עיילי** [אף אני לשם כך
נכנסתי לחדר, להביא מרדה].

תנא: לא רק להצטדק אמרה כך אשת רבי חנינא, אלא **אף היא** באמת, כאשר שמעה
שהשכנה דופקת בדלתה, ואם לא תהיה פת בתנור, תגרם לה בושה גדולה, **להביא**
מרדה נכנסה לחדר, **מפני שמלומדת בנסים** היתה, וידעה בוודאות שייעשה לה
נס כדי שלא תתבייש.

אחרי אותו מעשה, **אמרה ליה דביתהו** [אמרה לו אשתו לרבי חנינא]: **עד אימת**
ניזיל ונצטער כולי האי [עד מתי נלך ונצטער כל כך הרבה בעניות]?

אמר לה רבי חנינא: **מאי נעביד** [ומה נעשה כדי לצאת ממצב זה]?

אמרה לו אשתו: **בעי רחמי דניתבו לך מידי** [בקש רחמים מהשמים, שיתנו לך דבר
מה שנוכל להתפרנס ממנו]!

בעא רחמי [ביקש רבי חנינא רחמים].

נעשה לו נס, **ויצתה** מהשמים **כמין פיסת יד**, **ויהבו ליה חד כרעא דפתורא**
דדהבא [ונתנו לו מן השמים רגל אחת של שלחן זהב].

בלילה לאחר מכן, עוד קודם שהספיקו לעשות דבר מה עם אותה רגל זהב, **חזיא**
בחלמא עתידי צדיקי דאכלי אפתורא דדהבא דאית ליה תלת כרעי, **ואיהו**
אפתורא דתרי כרעי [ראה רבי חנינא בחלום איך שהצדיקים יושבים בגן עדן לעתיד
לבוא. שאר הצדיקים אוכלים על שולחן זהב שיש לו שלש רגלים (1452), והוא אוכל על
שלחן שיש לו שתי רגלים].

ורמזו לו בכך מן השמים, שמה שנתנו לו עתה, יחסר לו לעתיד לבוא בגן עדן (1453).

אמר לה רבי חנינא לאשתו: **ניחא לך דמיכל אכלי כולי עלמא אפתורא**
דמשלם, **ואנן אפתורא דמיחסר** [האם יהא נוח לך בכך, שכולם יאכלו על שלחן
שלם, ורק אנחנו נאכל על שלחן חסר, שאינו שלם]?

אמרה ליה אשתו: **ומאי נעביד** [ומה נעשה עתה], כדי שלא יחסר שולחנו -

בעי רחמי דנשקלינהו מינדך [בקש רחמים שיטלו ממך את רגל הזהב] (1454).

בעי רחמי - ושקלוהו [ביקש רבי חנינא רחמים, ונטלו את רגל הזהב].

תנא: גדול היה נס אחרון, שנטלו ממנו את רגל הזהב - **יותר מן הראשון**. **דגמירי**

[כי כך מקובלנו מרבתינו]: **דמיהב יהבי, מישקל - לא שקלי** [שנותנין מן השמים. אבל לאחר שנתנו, שוב אין לוקחים בחזרה] (1455).

הגמרא מספרת עוד מעשה ניסים שנעשה ברבי חנינא.

חד בי שמשי [ערב שבת אחד (1456), בין השמשות] **חזייה לברתיה דהוות עציבא**

[ראה רבי חנינא את בתו שהיא עצובה].

אמר לה: בתי! למאי עציבת [למה את עצובה]? **אמרה ליה: כלי של חומץ**

נתחלף לי בכלי של שמן, שרציתי לשפוך שמן אל נרות השבת, וסברתי שכלי החומץ הוא כלי השמן, ושפכתי ממנו לתוך הנר, **והדלקתי ממנו אור לשבת**. והרי ודאי יכבה הנר עוד מעט, שהרי החומץ אינו חומר בעירה (1457).

אמר לה: בתי! מאי אכפת לך איזה חומר שמת בנר? **מי שאמר לשמן וידלוק,**

דהיינו, הקדוש ברוך הוא, שנתן בשמן את תכונת הבעירה, **הוא יאמר אף לחומץ - וידלוק!**

תנא: היה הנר דולק והולך. ולא דלק רק בליל שבת, כפי שהיה דולק בדרך כלל, אלא

המשיך ודלק **כל היום כולו** (1458) עד מוצאי שבת, **עד שהביאו ממנו אור לצורך הבדלה** (1459).

ועוד מעשה ניסים שנעשה לרבי חנינא:

רבי חנינא בן דוסא הוה ליה הנך עיזי [היו לו עיזים].

אמרו ליה שכניו: קא מפסדן עיזיך [עיזיך מזיקות לשדותינו]!

רבי חנינא, שהקפיד שעיזיו יאכלו רק מן ההפקר, היה בטוח בכך שאינן מזיקות לשדות אחרים, ולכן **אמר** לשכניו:

אי קא מפסדן - ניכלינהו דובי [אם כדבריכם, שהעיזים מזיקות, שיאכלום דובים].

ואי לא, כל חדא וחדא תיתי לאורתא דובא בקרנייהו [אבל אם לא כן הדבר, בערב כל עז ועז תביא בקרניה דוב].

ואכן כך היה. **לאורתא אייתי כל חדא וחדא דובא בקרנייהו** [בערב הביאה כל עז דוב אחוז בקרניה] (1460).

ועוד מעשה ניסים שעשה רבי חנינא :

הוה ליה ההיא שיבבתא דקא בניה ביתא [היתה לו שכנה שבנתה לה בית], אבל בטעות הביאה קורות לתקרה שלא במידה הנכונה, והיו קצרים מדי, **ולא מטו כשורי** [ולא הגיעו הקורות מכותל לכותל] (1461).

אתיא לקמיה [באה השכנה לפניו]. **אמרה ליה : בנאי ביתי ולא קמטו כשוראי** [בניתי ביתי, ולא הגיעו הקורות]!

אמר לה רבי חנינא : מה שמך ? (1462)

אמרה ליה : איכו שמי.

אמר : איכו ! נימטו כשוריך [יהי רצון שיתארכו קורותיך, ויגיעו לאורך המתאים]! (1463)

תנא : אכן כך היה, שהתארכו הקורות והגיעו לכתלי הבית. ולא עוד, אלא שהאריכו כל כך, עד שיצאו ובלטו מחוץ לכתלי הבית, **אמה לכאן, לצד זה של הבית, ואמה לכאן** (1464), לצדו השני של הבית.

ויש אומרין : סניפין עשאום. דהיינו, שעל ידי מעשה ניסים נדבקו אל הקורות הקצרות חתיכות עץ קטנות, והאריכום עד הגודל המתאים (1465).

תניא, פלימו אומר : אני ראיתי את אותו הבית של איכו, והו קורותיו יוצאות אמה לכאן ואמה לכאן.

ואמרו לי : בית זה שקירה [עשה לו תקרה. כלומר, סייע בהעמדת תקרתו] **רבי חנינא בן דוסא בתפלתו** [על ידי תפילתו].

עתה חוזרת הגמרא לדון במעשה הקודם, שסופר בו על עיזיו של רבי חנינא בן דוסא. ותמהה : **ורבי חנינא בן דוסא, מהיכן הו ליה עזים ? והא אמרנו לעיל שעני הו** [היה], והיה מתפרנס בחרובין מערב שבת לערב שבת!

ועוד תמוה, היאך גידל רבי חנינא עיזים, והרי אמרו חכמים (1466): אין מגדלין בהמה זקה בארץ ישראל!

ומבארת הגמרא, שאכן לא היו העיזים שייכות לו, אלא החזיק בהן לצורך אדם אחר, משום מעשה שהיה, וכדלהלן.

אמר רב פנחס: מעשה ועבר אדם אחד על פתח ביתו של רבי חנינא, והניח שם תרנגולין, ושכחם שם והלך לדרכו.

ומצאתן אשתו של רבי חנינא בן דוסא כשהן מונחות על פתח ביתה.

הכניסה את התרנגולין אל הבית.

הטילו התרנגולים ביצים, **ואמר לה רבי חנינא: אל תאכלי מביציהן**, שהרי אינן שלנו (1467).

והרבו התרנגולין ביצים, ובקעו מהן אפרוחים שגדלו והיו לתרנגולין רבים, והיו מצערין אותם (1468) [את רבי חנינא ובני ביתו] בקרקוריהם ובלכלוך הרב שהיו מביאים.

ולכן **מכרן רבי חנינא, וקנה בדמיהן עזים** (1469).

פעם אחת עבר אותו אדם שאבדו ממנו התרנגולין ליד ביתו של רבי חנינא, ואמר לחבירו: בכאן הנחתי התרנגולין שלי לפני זמן רב.

שמע רבי חנינא את דבריו.

אמר לו לאותו אדם: יש לך בהן, באותן תרנגולין, סימן? אמר לו: הן. אכן, יש לי בהן סימן.

נתן לו לרבי חנינא סימן בתרנגולין, ונטל את העיזין שקנה רבי חנינא בדמיהן.

ואותן עיזים שקנה רבי חנינא בדמי התרנגולים שמצא, והחזיקן ברשותו זמן מה, **הן הן עיזי דאייתו דובי בקרנייהו** [הן אותן עיזים שהביאו דובים בקרניהן].

הגמרא מספרת מעשה נוסף שעוסק במה שאירע מחמת עניותם של חכמי ישראל.

רבי אלעזר בן פדת דחיקא ליה מילתא טובא [היה דחוק בפרנסתו מאוד].

עבד מלתא [הקייז דם], ולמרות שנחלש מחמת ההקזה, והיה עליו לאכול סעודה מלאה, **לא הוה ליה מידי למטעם** [מרוב עניותו לא היה לו דבר לאכול].

הדבר היחיד שמצא לאכול, היה חתיכת שום.

שקל ברא דתומא [נטל רבי אלעזר צלע שום], **ושדייה בפומיה** [והניחו בפיו, ואכלו].

חלש לביה - ונים [התעלף מרוב חולשה - ונרדם].

אזול רבנן לשיולי ביה [באו החכמים לבקר].

חזיוהו דקא בכי וחייך [ראו אותו החכמים בשנתו, שהוא בוכה ולאחר מכן צוחק], **ונפק צוציתא דנורא מאפותיה** [ויוצא ניצוץ אש ממצחו].

כי אתער [כאשר התעורר משנתו לבסוף], **אמרו ליה: מאי טעמא קבכית וחייכת** [למה בכית וצחקת בשנתך]?

אמר להו: דהוה יתיב עמי הקדוש ברוך הוא [כי היה הקדוש ברוך הוא יושב עמי] (1470).

ואמרי ליה [ואמרתי לו]: **עד מתי אצטער בהאי עלמא** [עד מתי אצטער בעניות בעולם הזה]?

ואמר לי הקדוש ברוך הוא: **אלעזר בני, ניחא לך דאפכיה לעלמא מרישא** [האם נוח לך שאהפוך את העולם מתחילתו] (1471), **אפשר דמתילדת בשעתא דמזוני** [שאיז אולי תיוולד בשעה ובמזל של מזון בריוח]?! (1472)

אמרי לקמיה [אמרתי לפני הקדוש ברוך הוא]: **כולי האי, כל כך הרבה עשית בעולמך, ועדיין אתה אומר רק שאפשר, שספק הוא, שמא איוולד במזל של מזון?** (1473)

אמרי ליה [אמרתי ושאלתי לפניו]: **דחיי טפי** [האם השנים שחייתי כבר - מרובות על השנים שאחיה, כלומר, האם עברתי כבר את רוב ימי חיי], **או שמא דחיינא** [השנים שאחיה מכאן ואילך - מרובות על השנים שחייתי כבר]?

אמר לי הקדוש ברוך הוא: **דחייית** [החיים שחיית כבר, מרובות על החיים שתחיה מכאן ולהלן].

אמרי לקמיה [אמרתי לו]: **אם כן, שנותרו לי מעט שנים, לא בעינא** [אינני רוצה שתחריב את העולם ותבראהו מחדש לצורך אותן מעט שנים] (1474).

אמר לי: בהאי אגרא דאמרת לא בעינא [בשכר שאמרת כך, שאינך רוצה שאחריב את העולם], **יהיבנא לך לעלמא דאתי תליסרי נהרוותא דמשחא אפרסמון** (1475), **דכיין כפרת ודיגלת, דמענגת בהו** [אתן לך לעולם הבא שלש עשרה (1476) נהרות שמן אפרסמון (1477), טהורים כנהרות פרת וחדקל, שתתענג בהן].

וזהו שבכה רבי אלעזר בשנתו, על שהודיעו הקדוש ברוך הוא שנותרו לו מעט שנים. וצחק ושמח על כך שבישרו הקדוש ברוך הוא על אותן שלש עשרה נהרות אפרסמון.

אמרי לקמיה [אמרתי לפניו]: **האי, ותו לא** [רק זה תתן לי, ולא יותר]?

אמר לי: ואם אתן לך יותר, לחברך מאי יהיבנא [לחבריך, החכמים האחרים, מה אתן]?

אמרי ליה: ואנא מגברא דלית ליה בעינא [וכי אני מבקש את הבקשה מבשר ודם, שהוא מוגבל באפשרויות הנתינה שלו]? והרי אני מבקש ממי שהכל שלו, ובידו לתת גם לי וגם לחברי! (1478)

מחיין באסקוטלא אפותאי [היכני הקדוש ברוך (1479) הוא על מצחי על ידי הכאת אצבע באצבע (1480)], **ואמר לי: אלעזר ברי, גירי בך, גירי** [הכיתי בך בחיצים]! (1481)

וזהו שיצא ניצוץ של אש ממצחו בתוך שנתו, מחמת הכאתו של הקדוש ברוך הוא (1482).
עתה חוזרת הגמרא לענין תענית גשמים, ומביאה מעשה נוסף בענין זה.

רבי חמא בר חנינא גזר תעניתא כדי שירדו גשמים - **ולא אתא מיטרא** [ולא ירדו גשמים].

אמרו ליה: והא [והרי] רבי יהושע בן לוי גזר תעניתא - ואתי מיטרא [ובא גשם]!

אמר להו: הא אנא, הא בר ליואי [הרי אני, והרי רבי יהושע בן לוי]. כלומר, אי אפשר להשוות בינינו. הוא עדיף ממני, ולכן נענה בתפילתו (1483).

אמרו ליה: דניתי וניכוין דעתין, אפשר דתברי ציבורא לבייהו דאתי מיטרא [נבוא ונכוון דעתינו בתפילה, שמא ישבר ליבם של הציבור, ויבוא מטר].

בעון רחמי - ולא אתי מיטרא [בקשו רחמים - ולא בא מטר].

אמר להו לציבור: ניחא לכו שיבא מטר בשבילנו [האם נוח לכם, ומסכימים אתם לדעה אחת, שיבוא מטר בשבילנו]? (1484)

אמרו ליה: הן.

אמר רבי חמא בר חנינא: רקיע רקיע, כסי פניך בעננים, וירד מטר!

לא איכסי [לא נתכסו פני הרקיע בעננים].

אמר רבי חמא: כמה עזין [חצופים] **פני רקיע**, שאינם מתכסין בעננים למרות שהציבור התפללו על כך!

לאחר שאמר רבי חמא דברים אלה, **איכסי בעיבא** [נתכסו פני הרקיע בעננים], **ואתא מיטרא** [וירד מטר].

ממשיכה הגמרא ומספרת:

לוי גזר תעניתא, ולא אתא מיטרא.

אמר לפניו [לפני הקדוש ברוך הוא]: **רבונו של עולם! עלית וישבת במרום, ואין אתה מרחם על בניך!** (1485)

על ידי אותם דברים שאמר לוי כלפי הקדוש ברוך הוא - אירעו שני דברים:

אתא מיטרא [בא מטר],

וגם **איטלע** [נעשה לוי צולע], שנענש על הדברים שהטיח כלפי מעלה.

אמר רבי אלעזר: לעולם אל יטיח (1486) **אדם דברים כלפי מעלה. שהרי אדם גדול** (1487) **הטיח דברים כלפי מעלה - ואיטלע** [ונעשה צולע].

ומנו [ומיהו אותו אדם] - **לוי**, כפי שסופר לעיל.

ותמהה הגמרא: **והא גרמא ליה** [וכי דבר זה גרם לו] לכך שנעשה צולע?

והא לוי אחוי קידה קמיה דרבי [החווה קידה לפני רבי (1488)]. קידה היינו שנועץ גודליו בקרקע, ושׁוֹחֵה עד שפניו מגיעות אל הרצפה] - **ואיטלע** [ועל ידי כך נעשה צולע (1489)]!

הרי לנו, שנעשה צולע משום שהחזקה קידה! ואמרינן: **הא והא**, שני הדברים, גם המעשה שהחזקה קידה, וגם המעשה שהטיח דברים כלפי מעלה, **גרמא ליה** [גרמו לו] שנעשה צולע.

והיינו, שהחטא שחטא, שהטיח דברים כלפי מעלה, גרם לו שנעשה צולע על ידי הקידה. שלולא החטא, לא היה ניזוק על ידי הקידה (1490).

רבי חייא בר לולייני שמעינהו להנך ענני דקאמרי (1491) [שמע את העננים כשהם אומרים זה לזה]: **ניתו וניתבי מיא בעמון ומואב** [בואו וניתן מים בעמון ומואב].

אמר רבי חייא לפניו [לפני הקדוש ברוך הוא]: **רבונו של עולם, כשנתת תורה לעמך ישראל, חזרת על כל אומות העולם - ולא קיבלוה** (1492), **ועכשיו אתה נותן להם לאומות העולם מטר?**

שדו הכא [שישליכו העננים מימיהם כאן, במקומנו]!

ואכן כך עשו העננים, **שדיוה אדוכתיהו** [הורידו את מימיהם במקומו של רבי חייא].

דרש רבי חייא בר לולייני: מאי דכתיב, מהו ביאור הפסוק: "צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה"?

אם נאמר שהצדיק יפרח כעץ תמר, **למה נאמר** בהמשך הפסוק שיסגה כעץ ארז?

ואם נאמר שהצדיק דומה לארז, **למה נאמר** שדומה תמר?

למה דימתה התורה את הצדיק גם לתמר וגם לארז?

אלא, **שאילו נאמר** רק שהצדיק דומה תמר **ולא נאמר** הדמיון לארז, **הייתי אומר** כך:

דף כה - ב

מה תמר, אם חתכו את גזעו - **אין גזעו מחליף** [אין הגזע גדל שוב], **אף צדיק**, הדומה לתמר, כך הוא, **שחס וחלילה אין גזעו מחליף**, והיינו, שאחרי מותו אין הוא

חי שוב בתחית המתים (1493), **לכך נאמר** שהצדיק דומה אף ל**ארז**, שגזעו מחליף (1494). שאם חותכים את גזעו, צומח תחתיו גזע אחר.

ואילו **נאמר** רק הדמיון ל**ארז**, ולא **נאמר** הדמיון ל**תמר**, הייתי **אומר** כך:

מה ארז - אין עושה פירות [אינו מצמיח פירות (1495)], **אף צדיק חס וחלילה אין עושה פירות**, שאין לו שכר לעתיד לבוא (1496), **לכך נאמר** הדמיון ל**תמר**, ו**נאמר** גם הדמיון ל**ארז**, לומר לך שהצדיק דומה ל**תמר**, שעושה פירות, ודומה ל**ארז**, שגזעו מחליף.

ותמהה הגמרא: **ועץ ארז - גזעו מחליף?**

והתניא: הלוקח אילן מחבירו כדי לקוץ [לקצוץ] אותו, ולהשתמש בגזע העץ להסקה וכדומה, אינו קוצץ את גזע העץ ממש סמוך לקרקע, אלא **מגביהו מן הקרקע טפח** [כלומר, משאיר גזע בגובה טפח מעל הקרקע ואינו קוצצו], ורק מעל מקום זה **קוצץ**. כי רק באופן כזה יוכל הגזע לגדול שוב, והאילן יוציא שוב פירות. אבל אם יקצוץ ממש סמוך לקרקע, שוב לא יצמח הגזע.

דין זה נאמר ברוב העצים. אבל ישנם עצים שדינם שונה:

בסדן השקמה [הוא אילן שיקמה שנקצץ כבר כמה פעמים, ולכן גזעו נעשה עבה כסדן] - מניח **שני טפחים** מהגזע בקרקע, וקוצץ את הגזע מעל מקום זה. כי רק באופן כזה יגדל הגזע שוב.

בבתולת השקמה [נטיעה שלא נקצצה מעולם] - מניח **שלושה טפחים** בקרקע, וקוצץ.

בקנים ובגפנים - קוצץ רק **מן הפקק** [הוא הקשר (1497) התחתון ביותר שבגזע] ולמעלה.

בדקלים ובארזים, לא רק שאינו צריך להניח מהגזע מעל הקרקע, אלא אף **חופר למטה** בתוך האדמה, **ומשריש** [ועוקר את הגזע עם השרשים]. והטעם, **לפי שאין גזעו של דקל וארז מחליף** [מתחלף] בכל מקרה. שאם קוצצין אותו, אף אם אין קוצצין את כולו, אלא מניחין חלק מחובר בקרקע, שוב אין הגזע צומח מחדש.

הרי לנו, שאין גזעו של הארז מחליף. ואיך אמרנו שדימה הפסוק את הצדיק ל**ארז**, משום שגזעו מחליף?

ומתרצת הגמרא: באמת גזעו של ארז רגיל, המכונה "ארז" סתם - מחליף.

והכא, כאן, מה ששנינו בברייתא שאין גזעו של הארז מחליף, **במאי עסקינן** [במה אנו עוסקים, במה מדובר] -

בשאר מיני ארזים. שיש עץ ארז ששמו "ארז", וגזעו מחליף. ויש עוד תשעה מיני ארזים, שיש להם שמות אחרים. ועצים אלו - אין גזעם מחליף. **וכדרבה בר הונא** [כפי שאמר רבה בר הונא].

דאמר רבא בר הונא: עשרה מיני ארזים הן. שנאמר: "אתן במדבר ארז שטה והדס וגו'". [כך הוא לשון המקרא: "אתן במדבר ארז שטה והדס ועץ שמן אשים בערבה ברוש תדהר ותאשור יחדיו". בפסוק זה מוזכרים שבעה סוגי ארזים. והגמרא במסכת ראש השנה אומרת, שהוסיפו עליהם עוד שלשה סוגים: אלונים, אלמוגים, ואלמוגים].

תנו רבנן: מעשה ברבי אליעזר שגזר שלש עשרה תעניות על הצבור - ולא ירדו גשמים.

בתענית **האחרונה** מאותן שלש עשרה תעניות, כיון שראו שלא נענו עד עתה, **התחילו הצבור לצאת מבית הכנסת.**

אמר להם רבי אליעזר לציבור: וכי תקנתם כבר קברים לעצמכם? הרי תמותו כולכם ברעב חס ושלום!

מאחר ששמעו הציבור דברים קשים אלו - **געו** [צעקו] **כל העם בבכיה,**

ועל ידי כך **ירדו גשמים** (1498).

שוב מעשה ברבי אליעזר שירד לפני התיבה להתפלל ביום תענית הגשמים, **ואמר את עשרים וארבע הברכות הנאמרות ביום התענית - ולא נענה.**

ירד רבי עקיבא אחריו לפני התיבה, ואמר רק את הדברים דלהלן: "אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה, אבינו מלכנו למענך רחם עלינו" (1499), ומיד **ירדו גשמים.**

הוּו מרנני רבנן [כיון שראו החכמים כך, שרבי אליעזר לא נענה, ואילו רבי עקיבא נענה מיד, היו מרננים אחר רבי אליעזר, שאינו גדול כל כך כרבי עקיבא].

יצתה בת קול ואמרה: מה שרבי עקיבא נענה, ורבי אליעזר לא נענה, **לא מפני שזה, רבי עקיבא, גדול מזה, מרבי אליעזר.**

אלא מפני שזה, רבי עקיבא, מעביר על מידותיו, וזה, רבי אליעזר, אינו מעביר על מדותיו. ולכן נענה רבי עקיבא יותר מרבי אליעזר (1500).

תנו רבנן: עד מתי יהו הגשמים יורדין, ואז יהיו הצבור פוסקין מתעניתם [מפסיקים מלהתענות]? כלומר, כמה גשמים צריכים לרדת כדי שיפסיקו את תענית הגשמים? (1501)

אומרת הברייתא: השיעור הוא - **כמלא ברוך** (1502) **המחרישה**. דהיינו, אם טשטשו הגשמים את הקרקע בעומק של מענית המחרישה [היינו, ג' טפחים]. **דברי רבי מאיר**.

וחכמים אומרים: בקרקע חרבה ויבשה - השיעור הוא **טפח**. שאם חדרו הגשמים לעומק טפח בקרקע חרבה וקשה, ודאי ריבוי גשמים הוא.

בקרקע בינונית, שאינה יבשה לגמרי, וגם אינה תחוה לגמרי - השיעור הוא **טפחיים**. שאם חדרו הגשמים לעומק טפחיים, ודאי ריבוי גשמים הוא.

ואילו **בקרקע עבודה**, חרושה [עבודה" היינו שהיא מעובדת] - השיעור הוא **שלשה טפחים**. שאם חדרו מי הגשמים לעומק שלשה טפחים, ודאי ריבוי גשמים הוא. אבל אם חדרו רק טפח או טפחיים, אין זה ריבוי גשמים. כי היות והקרקע מעובדת ותחוה, חודרים אליה המים בקלות.

תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר: אין לך טפח מי גשמים הבא **מלמעלה**, שאין מי תהום יוצא ומתגבר לקראתו בגובה שלשה טפחים.

ומקשה הגמרא: **והא תניא** [והרי שנינו] שתהום יוצא לקראת הטפח הבא מלמעלה **טפחיים!**

ומתרצת הגמרא: **לא קשיא. כאן**, מה ששנינו בברייתא שהתהום יוצא לקראתו טפחיים - היינו **בקרקע עבודה**. כיון שכך, שהקרקע חרושה ותחוה, אין צריך גשמים מרובים כדי לחדור טפח בקרקע. ולכן, היות ולא ירדו גשמים מרובים, אין התהום יוצא לקראתם אלא טפחיים.

ואילו **כאן**, מה ששנינו שהתהום יוצא לקראתו שלשה טפחים - היינו **בקרקע שאינה עבודה**. שהיות והקרקע קשה ויבשה, יש צורך בגשמים רבים כדי לחדור טפח בקרקע, ולכן התהום יוצא לקראתם שלשה טפחים.

אמר רבי אלעזר: כשמנסכין את המים (1503) בחג הסוכות, תהום אומר לחבירו: אבע מימך [לשון נביעה. כלומר: הוצא מימך], כי קול שני ריעים אני שומע. דהיינו, ניסוך המים וניסוך היין.

שנאמר: "תהום אל תהום קורא לקול צנורך וגו'". והיינו, שמים עליונים קוראים למים תחתונים, ואומרים ששומעים את קול (1504) אותם שני ספלים של ניסוך. ניסוך המים וניסוך היין (1505).

אמר רבה: לדידי חזי לי האי רידיא [אני עצמי ראיתי את אותו מלאך הממונה על הגשמים (1506), ששמו "רידיא" (1507), **דמי לעיגלא** [דומה הוא לעגל], **ופירסא שפוותיה** [ושפתיו פרוטות וסדוקות] (1508), **וקיימא בין תהומא תתאה לתהומא עילאה** [ועומד הוא בין תהום העליון, הרקיע, ובין התהום התחתון, האוקיינוס. במקום שהרקיע והאוקיינוס נושקים].

וכך עושה אותו מלאך:

לתהומא עילאה [לתהום העליון], לרקיע, **אמר ליה** [אומר לו המלאך]: **חשור מימך** [השור, הורד מימך אל הקרקע].

ואילו **לתהומא תתאה** [לתהום התחתון], לאוקיינוס, **אמר ליה** [אומר לו המלאך]: **אבע מימך** [הוצא מימך אל פני האדמה].

שנאמר: "הנצנים נראו בארץ וגו'" [וסוף הפסוק: "עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו"].

וכך דורשים את המקרא: "הנצנים נראו בארץ", דהיינו, כשאותן שני ניסוכין, הדומים לניצנים, שכפי שהניצנים באים רק משנה לשנה, כך הניסוכין באים רק אחת לשנה, בחג הסוכות, נראו בארץ.

"עת הזמיר הגיע", דהיינו, זמירות החג -

אז "קול התור", קולו של המלאך הדומה לשור [כפי שאמרנו לעיל, שאותו מלאך דומה לעגל. ותרגום של שור הוא "תורא"], נשמע בארצנו. שהוא אומר לתהום העליון: "חשור מימך", ולתהום התחתון: "אבע מימך" (1509).

שנינו במשנתנו: **היו מתענין וירדו גשמים קודם הנץ החמה כו'.**

תנו רבנן: היו מתענין, וירדו להם גשמים ביום תעניתם,

אם ירדו הגשמים **קודם הנץ החמה** - **לא ישלימו** הצבור את תעניתם. שהרי ירדו הגשמים לפני שחלה עליהם התענית כלל [כי התענית מתחילה רק מזמן הנץ החמה].

אבל אם ירדו הגשמים **לאחר הנץ החמה**, שכבר חלה עליהם התענית, אפילו רק במקצת - **ישלימו** תעניתם. **דברי רבי מאיר**.

רבי יהודה אומר : אם ירדו הגשמים **קודם חצות** היום, שהוא זמן הסעודה - **לא ישלימו** תעניתם. כיון שירדו קודם זמן הסעודה, אין ניכר עדיין שחלה עליהם התענית, שהרי מה שלא אכלו עד עתה, היינו משום שלא הגיע הזמן הרגיל לאכילה.

אבל אם ירדו הגשמים **לאחר חצות** היום, שכבר ניכר שחלה עליהם התענית, שהרי לא אכלו את הסעודה הקבועה בחצות היום (1510) - **ישלימו** תעניתם.

רבי יוסי אומר : אם ירדו גשמים **קודם תשע שעות** ביום - **לא ישלימו** תעניתם. כי יש בני אדם, כגון בני מלכים, שאינם סועדים סעודתם עד תשע שעות. כי הם ישנים עד שלש שעות ביום על מיטתם. ולאחר מכן, כשקמים ממיטתם, שוהין שש שעות - ואז סועדים. והיות וכך, עד תשע שעות עדיין לא ניכר שחלה התענית.

אבל אם ירדו הגשמים **לאחר תשע שעות**, שאז כבר עבר זמן סעודה של כל העולם, ואפילו של בני מלכים, וניכר לכל שחלה התענית - **ישלימו** תעניתם.

שכן מצינו באחאב מלך ישראל (1511), שהתענה מתשע שעות ולמעלה. שנאמר כאשר בא אליו אליהו הנביא לאחר שהרג את נבות היזרעאלי, ואמר לו "הרצחת וגם ירשת וגו' במקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות ילקו הכלבים את דמך גם אתה": "ויהי כשמע אחאב את הדברים האלה, ויקרע בגדיו, וישם שק על בשרו, ויצום וגו'", ונאמר לאחר מכן שאמר הקדוש ברוך הוא לאליהו: "**הראית כי נכנע אחאב וגו'**" (1512).

רבי יהודה נשיאה גזר תעניתא [רבי יהודה הנשיא גזר תענית מחמת שלא ירדו גשמים], **וירדו להם גשמים לאחר הנץ החמה**.

סבר רבי יהודה **לאשלומינהו** [להשלים את התענית].

אמר ליה רבי אמי : הרי "**קודם חצות**" ו"**אחר חצות**" **שנינו!** דהיינו, שאם ירדו גשמים קודם חצות - לא ישלימו תעניתם, ורק אם ירדו לאחר חצות - ישלימו. והרי ירדו גשמים לאחר הנץ החמה, קודם חצות היום, ואם כן, אין צריך להשלים את התענית!

עוד מספרת הגמרא :

שמואל הקטן (1513) גזר תעניתא משום שלא ירדו גשמים, וירדו להם גשמים קודם הנץ החמה.

כסבורין היו העם לומר, שזה שירדו גשמים קודם הנץ החמה, עוד לפני שהתחילו להתענות - **שבחו של צבור הוא**. שעדיין לא הספיקו להתפלל, וכבר נענו להם מן השמים, וירדו גשמים (1514).

אמר להם שמואל הקטן: אמשול לכם משל, למה הדבר דומה -

לעבד שמבקש פרס [מתנה] **מרבו** [מאדונו], אבל עדיין לא בא לפני אדונו לבקש את בקשתו.

מששמע האדון על כך, **אמר להם** למשרתיו: **תנו לו** לעבד מיד את מה שמבקש, וילך מכאן, **ואל אשמע קולו**, כי איני אוהבו, ואינני רוצה לשמוע אותו.

כך גם כאן, נענה הקדוש ברוך הוא מיד, והוריד גשמים עוד קודם שהתחיל הציבור להתפלל, כדי שלא ישמע דבריהם ותפילתם.

אם כן, אין הדבר שבח לציבור, אלא אדרבה - גנאי הוא להם! **שוב** היה מעשה ב**שמואל הקטן**, ש**גזר תעניתא, וירדו להם גשמים לאחר שקיעת החמה**. דהיינו, עם סיום התענית.

כסבורים היו העם לומר עתה, שודאי **שבחו של צבור הוא**. שהרי המתין הקדוש ברוך הוא עד שסיימו להתענות ולהתפלל, ורק לאחר מכן ירדו גשמים. הרי שרצה הקדוש ברוך הוא לשמוע את תפילת העם.

אמר להם שמואל: לא שבח של צבור הוא (1515).

אלא אמשול לכם משל, למה הדבר דומה -

לעבד שמבקש פרס מרבו.

האדון רצה לצער את עבדו, ולכן **אמר להם** האדון לעבדיו: אל תתנו לו מיד, אלא **המתינו לו** [תנו לו להמתין] זמן רב, **עד שיתמקמק (1516) ויצטער**, ורק **אחר כך תנו לו**.

כך גם כאן, נענה הקדוש ברוך הוא רק בסוף יום התענית, כדי שיתמקמקו העם ויצטערו כל היום בצום ותענית.

ותמהה הגמרא: לשיטתו של שמואל הקטן, שבין אם נענה הקדוש ברוך הוא מיד בתחילת היום, אין זה שבחו של צבור. ובין אם נענה בסוף היום, אין זה שבחו של צבור. שבחו של צבור - היכי דמי, באיזה אופן יהיו העם נענים, כדי שנדע שרצה הקדוש ברוך הוא בהם ובתפילתם!?

ומבארת הגמרא: באופן שאמר הציבור **"משיב הרוח"** - ומיד לאחר מכן **נשב זיקא** [נשבה הרוח]. **אמר הציבור "מוריד הגשם"**

- ומיד לאחר מכן **אתא מיטרא** [בא הגשם]. באופן כזה מוכח שרצה הקדוש ברוך הוא בתפילתם.

שלכן המתין להם עד שיתפללו, ולא הוריד את הגשם עוד קודם לכן, כי רצה לשמוע את תפילתם. ומצד שני, לא המתין עד סוף היום שיתמקמו בצערם, אלא הוריד להם את הגשם מיד.

שנינו במשנתנו: **מעשה וגזרו תענית בלוד כו'** [המשך דברי המשנה: "וירדו להם גשמים קודם חצות. אמר להם רבי טרפון: צאו ואכלו ושתו ועשו יום טוב. ויצאו ואכלו ושתו ועשו יום טוב, ובאו בין הערביים וקראו הלל הגדול"] (1517).

ותמהה הגמרא: למה הלכו קודם לביתם ואכלו ושתו, ורק אחר כך חזרו לבית הכנסת ואמרו הלל? **ונימא הלל מעיקרא** [שיאמרו הלל מתחילה, כשהם עדיין בבית הכנסת בתעניתם]!

דף כו - א

אביי ורבא דאמרי תרווייהו [אמרו שניהם כאחד]: הטעם הוא, **לפי שאין אומרים הלל הגדול אלא על נפש שבעה, וכרס מלאה.**

והיינו משום שבהלל הגדול כתוב הפסוק: "נותן לחם לכל בשר", ולכן ראוי שייאמר כשהם שבעים.

ותמהה הגמרא: **איני?** האם באמת כך הוא הדין, שאין אומרים הלל לפני שאכלו ושתו?

והא רב פפא איקלע לבי כנישתא דאבי גובר [הזדמן לבית הכנסת של אדם (1518) ששמו "אבי גובר"], **וגזר תענית, וירדו להם גשמים עד חצות. ואמר רב פפא הלל כשהיו בבית הכנסת, בתעניתם, ורק אחר כך אכלו ושתו!**

ומתרצת הגמרא: באמת אין אומרים הלל אחר התענית קודם שיאכלו וישתו. **ושאני** [ושונים] **בני מחוזא** [שם היה אותו בית כנסת של אבי גובר], **דשכיחי בהו שכרות** [ששכיחה בהם שכרות. כלומר, רגילים הם להשתכר]. ואם יאכלו וישתו, ישתכרו, ויפשעו ולא יאמרו הלל.

לכן אמר להם רב פפא שקודם כל יאמרו הלל, ורק אחר כך יאכלו וישתו.

הדרן עלך פרק סדר תעניות אלו

פרק רביעי - בשלשה פרקים

מתניתין:

ברוב ימות השנה, כהנים נושאים את כפיהם (1519) פעם אחת ביום. בתפילת שחרית. בימים שיש בהם תפילת מוסף, הכהנים נושאים כפיהם פעמיים: בתפילת שחרית ובתפילת מוסף.

ואולם, **בשלשה פרקים** [זמנים] **בשנה**, הכהנים נושאים את כפיהן **ארבע פעמים ביום**.

ואלו הן אותן ארבע פעמים ביום שהכהנים נושאים את כפיהן:

א. בתפילת שחרית,

ב. בתפילת מוסף,

ג. בתפילת מנחה,

ד. ובתפילת **נעילת שערים** [היינו התפילה הרביעית שאנו מתפללין ביום הכפורים לפנות ערב (1520). ונוהגין היו להתפלל תפילת נעילה גם בתעניות (1521)].

ואלו הם אותם שלשה זמנים בשנה שבהם הכהנים נושאים כפיהן ארבע פעמים:

א. בתעניות,

ב. ובמעמדות (1522),

ג. וביום הכפורים.

ועתה, מהם תעניות, ומהו יום הכפורים - דבר ידוע הוא. אבל עלינו לבאר מהם אותם מעמדות שהוזכרו כאן.

אלו הן מעמדות: (1523) **לפי שנאמר** בענין קרבן התמיד: **"צו את בני ישראל את קרבני לחמי וגו'** תשמרו (1524) להקריב לי במועדו". כאן צייתה התורה את בני ישראל להקריב את קרבן התמיד דבר יום ביומו. כבש אחד בבוקר, וכבש אחד בין הערבים.

והיאך היה אותו קרבן מתייחס לכל ישראל -

על ידי שהיה הקרבן בא מתרומת מחצית השקל (1525), שהיתה ניתנת על ידי כל אחד מישראל.

ויש לתמוה: אם כן, שהיה קרבן התמיד קרבנם של כל ישראל, **וכי היאך קרבנו של אדם קרב, והוא אינו עומד על גביו?** הלא צריך שבעל הקרבן יעמוד על קרבנו בעת הקרבנותו (1526), והרי אי אפשר שכל ישראל יעמדו על קרבן התמיד! (1527)

לכך **התקינו נביאים הראשונים** [הם שמואל ודוד, כפי שמבואר להלן בגמרא] **עשרים וארבעה משמרות של כהנים**, כל משמרת ממקום שונה בארץ ישראל. והיו אותן משמרות עולות לעבודה בירושלים, כל אחת בַּתּוֹרָה, למשך שבוע אחד (1528).

ועל כל משמר ומשמר שהיה עולה לירושלים לעבודה, היה מעמד בירושלים של כהנים, של לויים, ושל ישראלים (1529). שהיו עולים לירושלים כהנים לויים וישראלים.

ולאיזה צורך עלו?

כהנים - לעבודה.

לויים - לשיר.

ישראלים - לעמוד על קרבנם (1530) וקרבת אחיהם שנשארו בעריהם.

כאשר הגיע זמן המשמר לעלות לירושלים, כהנים ולוים [וכן ישראלים, אותם שהיו עולים לעמוד על קרבנם] היו **עולים לירושלים**.

ושאר **ישראל שבאותו משמר** [מאותו אזור שממנו עלו אותו משמר], שנשארו במקומם ולא עלו, היו **מתכנסין לעריהן** להתפלל על קרבן אחיהן שעלו, שיתקבל ברצון. והיו מתעניין (1531), ומוציאין ספר תורה, וקוראין **במעשה בראשית** (1532). [להלן יתבאר למה היו קוראין דווקא מעשה בראשית].

וכך היה סדר קריאת התורה:

ביום הראשון שבאותו שבוע, היו קוראין מתחילת פרשת **בראשית**, וכן פרשת **"ויהי רקיע"**.

והטעם שלא היו קוראין רק פרשה ראשונה שבבראשית, אלא הוסיפו פרשת **"ויהי רקיע"**, היינו משום שאין בפרשה ראשונה תשעה פסוקים, כדי שיעור קריאה לכהן לוי וישראל [שהרי אין קוראין בתורה פחות משלשה פסוקים].

ביום השני היו קוראין פרשת **"יהי רקיע"**, ופרשת **"יקוו המים"**.

ביום השלישי היו קוראין פרשת **"יקוו המים"**, ופרשת **"יהי מארת"**.

ביום הרביעי היו קוראין פרשת **"יהי מארת"**, ופרשת **"ישרצו המים"**.

ביום החמישי היו קוראין פרשת **"ישרצו המים"**, ופרשת **"תוצא הארץ"**.

ביום הששי היו קוראין פרשת **"תוצא הארץ"**, ופרשת **"ויכלו השמים"**.

[וביום השביעי של המשמרת, שהוא יום השבת, היו קוראים את פרשת השבוע הקבועה].

והיאך היו קורין פרשיות אלו -

פרשה גדולה, דהיינו פרשה שיש בה יותר משלשה פסוקים, כגון פרשה ראשונה של בראשית, שיש בה חמשה פסוקים, **קורין אותה בשנים** [בשני בני אדם. שהיו שנים עולים לקריאתה, וכפי שיבואר להלן בגמרא].

ואילו פרשה **הקטנה**, שיש בה רק שלשה פסוקים - קורין אותה **בעוֹלָה יחיד**.

בתפילת **שחרית**, **ובמוסף** (1533), **ובמנחה** (1534), **נכנסין וקורין על פיהן** [כל אחד בעל פה, בפני עצמו (1535)] **כפי שקורין את קריאת שמע**.

כל זה בשאר ימי השבוע. אבל **בערב שבת**, בתפילת **מנחה לא היו נכנסין** [לא היו מתכנסים לבית הכנסת] - **מפני כבוד השבת**. דהיינו, מפני שהיו עסוקים בהכנת צרכי השבת.

כל יום שיש בו אמירת הלל - אין בו מעמד בתפילת שחרית. דהיינו, אותם ישראל שהיו עומדים בירושלים על קרבן אחיהם (1536), לא היו עושים מעמד באותו יום.

והטעם, משום שאין פנאי לומר את שניהם. גם את ההלל וגם את המעמדות. והיה המעמד נדחה מפני ההלל.

וביום שיש בו **קרבן מוסף**, שיש טרדה בהקרבתו יותר מטרדת קרבן התמיד שהיו מקריבין בכל יום, לפי שאין לך מוסף שאין בו לפחות שתי בהמות (1537) [ואילו קרבן התמיד - בהמה אחת היא] - היות והכהנים שבאותה משמרת טרודים בהקרבה, וישראל שבהם טרודים לחטוב עצים ולשאוב מים (1538) - **אין** מעמד בתפילת מנחה (1539) (1540), הסמוכה לזמן הקרבת קרבן המוסף (1541).

ואף בתפילת **נעילה**, המרוחקת מזמן הקרבת המוסף, אין מעמד, כי עדיין טרודין הן.

וביום שיש בו **קרבן עצים** [להלן יתבאר מהו "קרבן עצים"] - **אין** מעמד בתפילת **המנחה** הסמוכה לזמן קרבן העצים (1542), משום שטרודים בהקרבתו (1543). אבל בתפילת נעילה, המרוחקת יותר, יש מעמד (1544). **דברי רבי עקיבא**.

אמר לו בן עזאי לרבי עקיבא: **כך היה רבי יהושע שונה את הענין**:

יום שיש בו **קרבן מוסף - אין** מעמד בתפילת **המנחה**. אבל בתפילת נעילה, שהיא מרוחקת יותר ביום - עושין מעמד.

ואילו יום שיש בו **קרבן עצים - אין** מעמד בתפילת **נעילה** (1545). ובגמרא יתבאר טעמו של רבי יהושע.

מששמע רבי עקיבא שכך היה רבי יהושע שונה, **חזר** אף **רבי עקיבא להיות שונה כבן עזאי** (1546).

היות והזכרנו את ענין קרבן העצים, מבארת המשנה ענין זה בהרחבה.

זמן עצי כהנים והעם, דהיינו, אותם זמנים קבועים, שבהם בני משפחות מסויימות מתנדבים ומביאים עצים למערכה (1547), והיו אותם מתנדבים מקריבים קרבן באותו יום שהביאו עצים -

תשעה זמנים הם.

ובכל אחד מזמנים אלו, מביאים את העצים והקרבן, אותן משפחות שיוזכרו להלן (1548).

ואלו הם אותם תשעה זמנים ואותן משפחות:

א. באחד בחודש ניסן הביאו את העצים **בני ארח בן יהודה** [כלומר, משבט יהודה היו. וכן כל אותן שהוזכרו להלן בשם "בן יהודה"]. שכשעלו בני הגולה מבבל, התנדבו הם תחילה, באחד בניסן. והעצים שהם הביאו, הספיקו ליותר משלשה חודשים וחצי - עד עשרים בתמוז.

ב. בעשרים בתמוז, כשכלו העצים שהביאו בני ארח בן יהודה, הביאו עצים **בני דוד בן יהודה** [ממשפחת דוד המלך היו].

ג. בחמשה באב, הביאו עצים **בני פרעוש בן יהודה**.

ד. בשבעה בו [בחודש אב] הביאו עצים **בני יונדב בן רכב** [ממשפחת יתרו היו].

ה. בעשרה בו, בחודש אב, הביאו עצים **בני סנאה בן בנימין** [משבט בנימין היו].

ו. בחמשה עשר בו, בחודש אב, הביאו עצים **בני זתוא בן יהודה, ועמהם** הביאו עצים גם **כהנים ולוים, וכל מי שטעה בשבטו** ושוב אינו יודע עם מי ילך (1549), **ובני גונבי עלי ובני קוצעי קציעות** [להלן יבואר מיהם אותם המכונים "בני גונבי עלי" ו"בני קוצעי קציעות"] (1550).

ז. בעשרים בו, בחודש אב, הביאו עצים **בני פחת** (1551) **מואב בן יהודה**.

ח. בעשרים באלול הביאו **בני עדין בן יהודה**.

ט. באחד בטבת שבו [חזרו] **בני פרעוש**, שכבר הביאו עצים בחמשה באב, והביאו עצים פעם **שניה** (1552).

באחד בטבת, שהוא ראש חודש, וחל בתוך ימי החנוכה, **לא היה בו מעמד כלל**. לפי **שהיה בו** גם אמירת **הלל**, וגם **קרבן מוסף** של ראש חודש, וגם **קרבן עצים**, שהביאו בני פרעוש. ולכן, היות והיו טרודים ביותר באותו יום, לא היה בו מעמד (1553).

חמשה דברים רעים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז, וחמשה דברים אירעו בתשעה באב (1554).

ואלו הם חמשת הדברים שאירעו את אבותינו **בשבעה עשר בתמוז**:

דף כו - ב

א. נשתברו הלוחות [לוחות הברית] על ידי משה רבינו, כשראה את העגל והמחולות שעשו בני ישראל כאשר בושש לרדת מההר (1555).

ב. ובוטל קרבן התמיד על ידי שגזרה המלכות שלא להקריבו (1556).

ג. והובקעה חומת העיר ירושלים על ידי האויבים (1557).

ד. ושרף אפוסטמוס את התורה (1558).

ה. והעמיד מנשה המלך [הוא היה בנו של חזקיה מלך יהודה] **צלם בהיכל** (1559).

ואלו הם חמשת הדברים שאירעו **בתשעה באב**: **א. נגזר על אבותינו** במדבר **שלא יכנסו לארץ** [על ידי מעשה המרגלים, כפי שמסופר בספר במדבר, פרק י"ג ואילך].

ב. וחרב הבית [בית המקדש] **בפעם הראשונה** [כלומר, בית ראשון],

ג. ואף כשחרב בפעם השנייה [בית שני], היה זה בתשעה באב.

ד. ונלכדה העיר ביתר שהיתה עיר גדולה, והיו דרים בה ישראל, ונהרגו כולם (1560).

ה. ונחרשה העיר ירושלים על ידי האוייב (1561).

והיות וארעו אותם מאורעות רעים בתשעה באב, לפיכך -

משנכנס חודש אב, כלומר, מראש חודש אב ואילך - **ממעטין בשמחה** (1562).

בשבת [בשבוע] **שחל תשעה באב להיות בתוכה** [בתוך אותו שבוע], נוהגים מקצת מנהגי אבלות. ולכן, **אסור מלספר ומלכבס** (1563) באותו שבוע.

ואם חל תשעה באב בערב שבת (1564), אזי **ביום חמישי** שלפניו, אף שהוא בשבוע שחל בו תשעה באב, **מותרין** לכבס (1565), **מפני כבוד השבת** [כדי שיהיו לו בגדים מכובסים לכבוד השבת, הבאה מיד לאחר תשעה באב] (1566).

בסעודה המפסקת שאוכלין **בערב תשעה באב**, יצער עצמו יותר. ולכן, **לא יאכל אדם שני תבשילין** (1567), כגון בשר ודגים (1568).

וכן **לא יאכל** באותה סעודה **בשר**, **ולא ישתה** בה **יין**.

רבן שמעון בן גמליאל אומר: ישנה [בגמרא יתבאר למה נתכוין רבן שמעון].

רבי יהודה מחייב בכפיית המטה [להפוך את המטה על פניה], ולא יישן עליה, אלא על גבי קרקע (1569).

ולא הודו לו חכמים בדבר זה. שהם סוברים שאין צריך לכפות מטתו (1570).

המשנה ממשיכה לעסוק בענייניו של חודש אב.

אמר רבן שמעון בן גמליאל: לא היו ימים טובים לישראל - כחמשה עשר באב, וכיום הכפורים (1571).

שמחמת שהיו ימים אלו ימים טובים לישראל, **בהן**, בימים אלו, **כל בנות ירושלים**, אף העשירות, שיש להן בגדים נאים משלהן, **יוצאות בכלי לבן** (1572) **שאולין** [שהיתה כל אחת שואלת בגד מחברתה, ולא היתה לובשת את שלה].

ולמה נהגו בנות ישראל כך -

כדי שלא לבייש את מי שאין לו.

והיות וכך, ששאלו בנות ישראל בגדים אחת מחברתה, **לכן כל הכלים** [הבגדים] היו **טעונין טבילה**. שכל אחת היתה טובלת את הבגד ששאלה. לפי שאין כל אחת בקיאה במעשי חברתה, ושמא נדה היתה, ובגדיה טמאים (1573).

ובנות ירושלים יוצאות וחולות [רוקדות. לשון "מחולות" (1574)] **בכרמים** (1575).

ומה היו אומרות?

בחור! שא נא עיניך, וראה מה אתה בורר לך (1576).

אל תתן עיניך בנוי (1577), תן עיניך במשפחה! כלומר, ברור לך אשה ממשפחה מיוחסת ומעולה במעשיה. כפי שאמר שלמה: "שקר החן והבל היפי. אשה יראת ה'".

- היא תתהלל" (1578).

ואומר [ועוד פסוק נאמר בענין זה]: "תנו לה מפרי ידיה ויהללוה בשערים מעשיה". הרי שהאשה מתהללת ומשתבחת במעשיה הטובים, ולא ביפיה החיצוני.

וכן הוא אומר (1579): "צאינה (1580) וראינה בנות ציון במלך שלמה, בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתנתו, וביום שמחת לבו".

"בנות ציון" - היינו בנים שמצויינים לו לקדוש ברוך הוא במילה ותפילין וציצית [רש"י על שיר השירים].

"במלך שלמה" - היינו הקדוש ברוך הוא. כי זהו כינוי למלך שהשלוש שלו.

"אמו" - היינו כנסת ישראל (1581).

"ביום חתנתו" - זה מתן תורה. דהיינו יום הכפורים, שניתנו בו לוחות אחרונות.

"וביום שמחת לבו" - זה בנין בית המקדש, שיבנה במהרה בימינו (1582) (1583).

גמרא:

שנינו במשנתנו: בשלשה פרקים בשנה כהנים נושאים את כפיהם כו'.

שואלת הגמרא: היאך שנינו שבאותם שלשה פרקים, תעניות מעמדות ויום הכפורים, הכהנים נושאים כפיהן ארבע פעמים, דהיינו: שחרית, מוסף, מנחה ונעילה?

בשלמא ביום הכפורים, יש בו אותן ארבע תפילות (1584).

אבל תעניות ומעמדות, מי איכא מוסף [וכי יש בהם תפילת מוסף]? (1585)

ומתרת הגמרא: משנתנו כפי שהיא שנויה לפנינו - חסורי מיחסרא [חסרה היא]. ובאמת הכי קתני [כך צריך לשנותה]:

בשלשה פרקים, כהנים נושאים את כפיהן כל זמן שמתפללין [בכל התפילות שיש בכל אחד מאותם ימים]. והיינו, שחרית מנחה ונעילה.

ויש מהן, באותם שלשה פרקים, פרק אחד שיש בו נשיאת כפים **ארבעה פעמים ביום**: שחרית, ומוסף, מנחה, ונעילת שערים. לפי שבאותו יום יש גם תפילת מוסף. וזהו יום הכפורים, שיש בו ארבע תפילות.

ואלו הן שלשה פרקים: תעניות, ומעמדות, ויום הכפורים.

אמר רב נחמן אמר רבה בר אבון: מה ששנינו במשנתנו, שנושאים כפים בכל תפילות היום, זו דברי רבי מאיר.

אבל חכמים אומרים: בתפילות שחרית ומוסף - יש בהן נשיאת כפים. אבל תפילות מנחה ונעילה - אין בהן נשיאת כפים.

מאן חכמים [מיהם אותם חכמים] שנחלקו על רבי מאיר -

רבי יהודה היא.

דתניא: שחרית ומוסף, מנחה ונעילה, כולן יש בהן נשיאת כפים. דברי רבי מאיר.

רבי יהודה אומר: שחרית ומוסף - יש בהן נשיאת כפים. מנחה ונעילה - אין בהן נשיאת כפים.

רבי יוסי חולק הן על דברי רבי יהודה, והן על דברי רבי מאיר, **ואומר**: נעילה - יש בה נשיאת כפים. מנחה - אין בה נשיאת כפים.

במאי קמיפלגי [במה נחלקו] תנאים אלו?

רבי מאיר שאומר שנושאים כפים בכל תפילות היום, **סבר**: כל יומא טעמא מאי לא פרשי כהני ידיהו במנחתא [מה הטעם שאין הכהנים נושאים כפיהם בכל יום בתפילת המנחה] -

משום שתפילת המנחה - אחרי סעודת הצהרים היא, ויש חשש שימשוך את סעודת הצהרים, וישתכר בה, וישא ידיו מתוך שכרות, והרי כהן שתוי יין אסור לישא כפיו! (1586)

אם כן, חשש זה שייך דווקא ביום שסועדין בו, שאז יש חשש שישתכר בסעודתו.

אבל **האידינא**, היום, ביום התענית, הרי **ליכא** חשש שכרות [אין חשש שישתכר], ולכן נושאים הכהנים כפיהן אף בתפילת המנחה.

ורבי יהודה סבר : בתפילות **שחרית ומוסף**, **דכל יומא** [שאף בכל יום רגיל, שאינו יום תענית] **לא שכיח** בהן **שכרות**, שהרי עדיין לא הגיע זמן סעודה - **לא גזרו בהו רבנן** [לא גזרו בהן רבנן שלא ישאו הכהנים כפיהן, שהרי בתפילות אלו אין כלל חשש שכרות].

אבל בתפילות **מנחה ונעילה**, **דכל יומא שכיחא שכרות** [שבכל יום רגיל, שאינו יום תענית, שכיחא שכרות באותו זמן (1587)], ולכן אין הכהנים נושאים כפיהם בכל יום בתפילת המנחה, **גזרו בהו רבנן** [גזרו בהן חכמים] שלא ישאו כפיהן אף ביום התענית, למרות שאז אין שייכת שכרות. משום שאם ישאו כפים ביום התענית, יבואו לישא כפיהם אף ביום רגיל, שיש בו חשש שכרות.

ורבי יוסי סבר : תפילת **המנחה**, **דאיתה בכל יומא** [שישנה בכל יום מימות השנה], **גזרו בה רבנן** שלא ישאו כפים אף ביום התענית, שמא יבואו לישא כפיהם במנחה אף ביום רגיל של ימות השנה.

מה שאין כן בתפילת **נעילה**, **דליתה בכל יומא** [שאינה בכל יום], אלא רק ביום התענית, **לא גזרו בה רבנן** שלא ישאו בה כפים. כיון שאין תפילה זו מצויה כל יום, אין חשש שאם נתיר בה נשיאת כפים, יבואו לישא כפים גם בכל יום בתפילת מנחה.

אמר רב יהודה אמר רב: **הלכה כרבי מאיר**. שנושאים כפים בכל תפילות יום התענית.

ורבי יוחנן אמר בלשון זו: **נהגו העם כרבי מאיר**.

ורבא אמר בלשון זו: **מנהג כרבי מאיר**.

ועתה מבארת הגמרא מה החילוק למעשה בין לשונות אלו שנקטו האמוראים.

מאן דאמר [מי שאמר] בלשון זו: **"הלכה כרבי מאיר"**, סובר **שדרשינן לה בפירקא** [סובר שדורשין ומכריזין דבר זה לפני הציבור], כדי שיעשו כולם כך.

מאן דאמר: **"מנהג כרבי מאיר"**, סובר שאין הדבר פשוט כל כך שהלכה כרבי מאיר. ולכן **מידרש לא דרשינן** [אין דורשין דבר זה בציבור], אבל **אורויי מורינן** [אם בא אדם לשאול כיצד לנהוג, מורין לו לישא כפיו].

שמשמעות "מנהג" היא, שתורת מנהג יש בדבר, ומנהג כשר הוא.

ומאן דאמר: "נהגו העם כרבי מאיר", סובר שאף אם בא אדם לשאול כיצד לנהוג, **אורוי לא מורינן** [אין מורין לו לישא כפיו]. **ואי עביד - עביד** [ואם נשא כפיו מדעתו, עשה], **ולא מהדרינן ליה** [ואין מחזירין אותו. כלומר, אין אומרים לו שלא לעשות כן].

שמשמעות "נהגו" היא, שנהגו כך מדעתם, אבל מנהג זה אינו עיקר.

ורב נחמן אמר: הלכה כרבי יוסי. שבתפילת מנחה אין נושאים כפיהן, ובתפילת נעילה - נושאים.

ומסיקה הגמרא: **והלכה כרבי יוסי.**

והיות וכך היא ההלכה, שאין נושאים כפים בתפילת מנחה ביום התענית, עלינו לבאר, **האידינא, כיום, מאי טעמא פרשי כהני ידיהו במנחתא דתעניתא** [למה הכהנים נושאים כפיהם במנחה שבתענית]?

מבאר הגמרא: **כיון דסמוך לשקיעת החמה קא פרשי** [כיון שכיום נוהגים להתפלל מנחה בתענית רק סמוך לשקיעת החמה, ואז נושאים הכהנים כפיהם, ולא כבכל יום, שמתפללים מנחה מיד בזמנה, משש שעות ומחצה ולמעלה] - **כתפילת נעילה דמיא** [דומה תפילת מנחה זו לתפילת נעילה, שזמנה הוא עם שקיעת החמה], ולכן אין חשש שיבואו לישא כפים בתפילת מנחה כל השנה, שהרי אין תפילת התענית דומה לתפילות כל השנה (1588).

ועתה חוזרת הגמרא לבאר את הענין שהוזכר כאן כבדרך אגב, ששכור אסור בנשיאת כפים.

דכולי עלמא מיהת [על כל פנים, כולם, כל התנאים וכל האמוראים שהוזכרו לעיל] **סוברים ששכור אסור בנשיאת כפים.**

מנהני מילי [מנין אנו למדים דבר זה]?

אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא: כתוב בתורה, שציוה הקדוש ברוך הוא לבני אהרן: "כה תברכו את בני ישראל אמור להם יברכך ה' וגו'". כאן נצטוו הכהנים לברך את ישראל בברכת כהנים.

ובסמוך לציווי זה, בתחילת אותו פרק, נאמר דין נזיר: "איש או אשה כי יפליא לנדור נדר נזיר וגו'".

ועתה, **למה נסמכה פרשת כהן מברך - לפרשת נזיר?**

לומר לנו וללמדנו : מה נזיר - אסור ביין [כפי שנאמר בו : "מיין ושכר יזיר"], **אף כהן מברך - אסור ביין**. שאם הוא שכור, אסור לו לברך.

מתקיף לה [התקיף והקשה על דבריו] **אבוה דרבי זירא** [אביו של רבי זירא], **ואמרי לה אושעיא בר זבדא** [ויש אומרים, שזה שהקשה היה אושעיא בר זבדא] :

אי, אם כך, שלמדים דין כהן מברך מדין נזיר, שמא נוסקיף ונלמד כהן מנזיר כך : **מה נזיר** [כשם שנזיר] **אסור אף בחרצן** [גרעין] של גפן, ולא רק ביין עצמו, כפי שנאמר "מחרצנים ועד זג לא יאכל", **אף כהן מברך יהא אסור בחרצן!?**

אמר רבי יצחק : אי אפשר לומר כך. כי **אמר קרא** [אמר הכתוב] : "ביום ההוא הבדיל ה' את שבט הלוי וגוי' לשרתו ולברך בשמו". מכך שנסמך כהן משרת, העובד עבודה בבית המקדש - לכהן שנושא כפיו ומברך את ישראל, אנו למדים שדינו של כהן מברך דומה לדינו של כהן משרת.

וכך נלמד מהיקש זה : **מה כהן משרת - מותר בחרצן**, שהרי נאמר בו "יין ושכר אל תשת וגוי' בבואכם אל אהל מועד", הרי לנו שאסור דווקא בשתיית יין, ולא באכילת חרצנים -

אף כהן מברך - מותר באכילת חרצן, ואסור רק בשתיית יין (1589).

דף כז - א

המשיך אביו של רבי זירא ושאל : **אי**, אם כך, שהוקש כהן מברך לכהן משרת, נוסקיף ונלמד כהן מברך מכהן משרת כך : **מה כהן משרת - בעל מום לא**, שכהן בעל מום פסול לעבודה, **אף כהן מברך - בעל מום לא**, ויהא כהן בעל מום פסול מלברך ברכת כהנים! (1590)

אמר לו רבי יצחק : **הא איתקש לנזיר** [הרי הוקש כהן מברך לנזיר]. וכשם שבנזיר אין פסול של בעל מום, כך כהן אינו פסול מלברך אם הוא בעל מום.

אמר לו אביו של רבי זירא : יוצא מדבריך, שהתורה הקישה כהן מברך גם לנזיר וגם לכהן משרת, אבל לא נאמר לאיזה ענין הוקש לזה, ולאיזה ענין - לזה.

ואתה קובע ואומר, שכהן מברך הוקש לכהן משרת - לענין שאינו אסור באכילת חרצן. ולנזיר - לענין שאין מום פוסל בו. למרות שבעצם אפשר להקיש גם להיפך, וללמוד מכהן משרת שבעל מום פסול, ומנזיר - שאסור באכילת חרצן.

ותמוה הדבר! **מאי חזית דמקשת לקולא** [מה ראית, מנין אתה מוכיח זאת, שיש להקיש לכהן משרת ולנזיר באופן שמקילים על הכהן המברך], שאינו אסור באכילת חרצן, ואין מום פוסל בו,

אדרבה, **אקיש לחומרא** [נקיש לחומרא], ונאמר שכשם שזויר אסור באכילת חרצן, כך כהן מברך אסור. וכשם שמום פוסל בכהן משרת, כך מום פוסל בכהן מברך!

אמר לו רבי יצחק: באמת מה שאסור לכהן לישא כפיו כשהוא שכור, אין זה דין תורה, אלא תקנת חכמים.

ומה שלמדנו דבר זה מהיקש לכהן משרת - **אסמכתא נינהו מדרבנן** [הסמיכו חכמים דינם על דברי תורה] (1591). והיות ומקור הדין הוא תקנת חכמים, עלינו להקיש **לקולא**, כדי שהדין יתאים ללימוד מהפסוק. והיינו, שאין מום פוסל בכהן מברך, ואין אסור באכילת חרצן.

שנינו במשנתנו: **אלו הן מעמדות לפי שנאמר צו את בני ישראל כו'.**

שואלת הגמרא: **מאי קאמר** [מה כוונת התנא של משנתנו], שפתח ואמר: "אלו הן מעמדות", ולא המשיך באותו ענין, לבאר אלו הן מעמדות, אלא כתב את טעם הדבר: "לפי שנאמר צו את בני ישראל וכו'". מהו ביאור דבריו?

ומבארת הגמרא: **הכי קאמר** [כך אמר התנא]: **אלו הן מעמדות** - כפי שיובא להלן במשנה.

ומה הטעם לכך שתיקנו מעמדות -

לפי שנאמר: "צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי לאשי". והיאך קרבנו של אדם קרב, והוא אינו עומד על גביו?

התקינו נביאים הראשונים עשרים וארבעה משמרות.

על כל משמר ומשמר היה מעמד בירושלים, של כהנים ושל לויים ושל ישראלים.

הגיע זמן משמר לעלות, כהנים ולויים עולין לירושלים.

תנו רבנן: עשרים וארבעה משמרות היו בארץ ישראל, ושתים עשרה משמרות היו בעיר יריחו.

ותמהה הגמרא: **שתים עשרה** משמרות היו **ביריחו**, מלבד אותן עשרים וארבעה שהיו בארץ ישראל? אם כן **נפישן להו טובא** [מרובות הן המשמרות הרבה יותר מעשרים וארבעה], שהרי סך כל המשמרות, של ארץ ישראל ושל יריחו, שלושים ושש הן!

אלא על כרחך שכך היא כוונת התנא: עשרים וארבעה משמרות היו בארץ ישראל. **שתים עשרה מהן**, מאותן עשרים וארבעה, היו ביריחו.

והיאך היה סדר עליית אותן משמרות לירושלים?

כאשר **הגיע זמן המשמר** [אחד מעשרים וארבעה המשמרות] **לעלות** לירושלים, היו אנשי המשמר מתחלקין כך:

חצי המשמר היה עולה משאר חלקי ארץ ישראל לירושלים לעבודה.

וחצי המשמר היה עולה מיריחו, כדי שיספקו מים ומזון לאחיהם שעובדים בירושלים. כי אותם כהנים שבאו ממקומות רחוקים לא היו יכולים להביא עמם מים ומזון לצורך שהייתם בירושלים. לכן היה עולה עמהם חצי משמר מיריחו הסמוכה לירושלים, והם היו מביאים איתם מים ומזון לצורך כל בני המשמר (1592).

אמר רב יהודה אמר שמואל: כהנים ולוים וישראלים שבאותו מעמד - **מעכבין את הקרבן**. דהיינו, אם לא עלו לירושלים כל אנשי המעמד, כהנים לויים וישראלים, אלא רק חלק מהם, אין הקרבן כשר. שהיות וכולם, כהנים לויים וישראלים, בעלי הקרבן הם, צריך שתהיה לכולם נציגות בשעת הקרבתו (1593).

במתניתא תנא [בברייתא שנינו], **רבי שמעון בן אלעזר אומר: כהנים ולוים** (1594), **ואף כלי שיר** (1595), **מעכבין את הקרבן**. שאם היו לויים ושרו את שירם, אבל לא נגנו בכלי שיר, אין הקרבן כשר.

ואילו לפי רב יהודה אמר שמואל, אין כלי שיר מעכבין את הקרבן.

במאי קמיפלגי [במה נחלקו], מה טעם המחלוקת האם כלי שיר מעכבין או לא?

מר, רב יהודה אמר שמואל, **סבר שעיקר שירה**, אותו השיר ששרים הלויים - **בפה** הוא. וניגון הכלים אינו בא אלא להנעים את קול השרים. ולכן, היות וסוף סוף ישנם לויים ששרים את השיר, אין כלי הנגינה מעכבים.

ומר, רבי שמעון בן אלעזר, **סבר שעיקר שירה בכלי**. ולכן, אם אין כלי נגינה, אף שהלויים עצמם שרים את שירם, אין הקרבן כשר (1596).

אמר רב חמא בר גוריא אמר רב: לא בכל הדורות היו הכהנים מתחלקים לעשרים וארבעה משמרות.

אלא, כך היה סדר הדברים:

בתחילה **משה תיקן** (1597) **להם לישראל שמונה משמרות** כהונה. **ארבעה** משמרות ממשפחת **אלעזר** בן אהרן, **וארבעה** משמרות ממשפחת **איתמר** בנו.

בא שמואל בדורו - **והעמידן** [והעמיד את מנין המשמרות] **על שש עשרה** (1598).

בא דוד בדורו, כאשר ראה שנתרבו עוד הכהנים, ואין די בחלוקתם לשש עשרה משמרות, **והעמידן** [והעמיד את מנין המשמרות] **על עשרים וארבעה** (1599).

שנאמר: "**בשנת הארבעים למלכות דויד נדרשו וימצא בהם גבורי חיל ביעזיר גלעד**". ובאותם מקראות, העוסקים בדברים שהיו בימי דוד (1600), נמנו עשרים וארבעה משמרות.

מיתיבי [הגמרא מקשה קושיה מדברי הברייתא דלהלן, על דברי רב חמא בר גוריא בשם רב]: **משה תיקן להם לישראל שמונה משמרות. ארבעה משמרות מאלעזר, וארבעה - מאיתמר.**

בא [באון] **דוד ושמואל - והעמידן** [והעמידו את מנין המשמרות] **על עשרים וארבע.**

שנאמר: "**המה יסד דויד ושמואל הראה** (1601) **באמונתם**" (1602).

הרי לנו, שדוד ושמואל יחד העמידום על עשרים וארבעה משמרות, ולא כפי שאמר רב חמא בר גוריא בשם רב, ששמואל העמידם על שש עשרה, ורק לאחר מכן העמידם דוד על עשרים וארבע!

מבאר הגמרא: **הכי קאמר** [כך היא כוונתו של התנא בברייתא]: **מיסודו של דוד ושמואל הרמתי**, כלומר, על ידי שניהם, שהגדילו כל אחד בתורו את מספר המעמדות - **העמידום בסופו של דבר על עשרים וארבע משמרות.**

תניא אידך [שנינו בברייתא אחרת]: מתחילה **משה תיקן להם לישראל שש עשרה משמרות**, בחלוקה שוה בין בני אלעזר לבני איתמר: **שמונה** מהמשמרות היו **מאלעזר, ושמונה משמרות - מאיתמר.**

ולאחר מכן, **כשרבו** הכהנים **בני אלעזר** - **על בני איתמר**, **חלקום** [חלקו שוב את המשמרות באופן שונה, שיתאים למספרם היחסי של בני אלעזר ובני איתמר], **והעמידום על עשרים וארבע**. ששה עשר - מבני אלעזר, ושמונה - מבני איתמר.

שנאמר: **"וימצאו בני אלעזר רבים לראשי הגברים מן בני איתמר - ויחלקום. לבני אלעזר ראשים לבית אבות ששה עשר, ולבני איתמר לבית אבותם שמונה"**. והיינו, שמתחילה היו קבועים שמונה משמרות מבני איתמר, ושמונה מבני אלעזר.

לאחר מכן, כשנמצאו "ראשי הגברים" [האנשים הראויים לעבודה] של בני אלעזר רבים משל בני איתמר, חילקו את הכהנים לעשרים וארבעה משמרות: ששה עשר מהם - מבני אלעזר, שהיו רבים יותר מבני איתמר, ושמונה מהם - מאיתמר.

ואומר [ועוד ראייה לדבר, ממקרא אחר]: **"בית אב אחד אחז לאלעזר ואחז אחז לאיתמר"** (1603).

והיינו, שהוסיפו לאלעזר עוד אחוז [אותו מספר] שהיה תחילה. דהיינו, שהוסיפו לו עוד שמונה משמרות - על אותן שמונה שהיו לו תחילה, כך שביחד היו לו ששה עשרה בתי אב. וזהו "בית אב אחד אחוז לאלעזר", שהוסיפו לו עוד אחוז אחד.

ואילו לאיתמר, אותו אחוז שהיה בתחילה, נשאר אחוז אף עתה. שלא הוסיפו לו דבר. וזהו "אחוז אחוז לאיתמר", שאותו מספר שהיה להם תחילה, נשאר גם עתה.

שואלת הגמרא: **מאי "ואומר"?** לשם מה צריך להביא ראייה ממקרא נוסף? למה אין די במקרא הראשון, הרי החלוקה החדשה, שש עשרה לאלעזר ושמונה לאיתמר - כתובה שם בפירוש!

ומבארת הגמרא: **וכי תימא** [כי אם נלמד רק מהמקרא הראשון, שמא תאמר], **כי היכי דנפישו בני אלעזר** [כפי שהרבו את בתי האב של בני אלעזר], **הכא נמי דנפישו בני איתמר שמונה** [כך הרבו את בני איתמר, והעמידום עתה על שמונה],

ובאמת **מעיקרא ארבעה הוו** [מתחילה היו לכל אחד מהם (1604) רק ארבעה בתי אב], אלא שבני אלעזר התרבו מאוד, ולכן העמידום על ששה עשר, ואילו בני איתמר לא התרבו עד כדי כך, ולכן העמידום רק על שמונה -

תא שמע: **"בית אב אחד אחז לאלעזר ואחז אחז לאיתמר"**. שממקרא זה מוכח, שמשמרות בני איתמר נשארו כפי שהיו מתחילה. ורק משמרות בני אלעזר נתרבו.

על כל פנים, מוכח מכאן, שמתחילה תיקן משה שמונה משמרות מכל בית אב. ואילו רב חמא בר גוריא אמר, שמתחילה תיקן משה ארבעה משמרות לכל בית אב.

תיובתא דרב חמא בר גוריא [מהברייתא קשה על על רב חמא בר גוריא]!

אמר לך רב חמא בר גוריא: תנאי היא [מחלוקת תנאים יש בדבר], **ואנא דאמרי כי האי תנא דאמר שמונה** [ואני אמרתי את דברי כשיטת התנא שסובר שהיו מתחילה שמונה משמרות בסך הכל, מבני אלעזר ובני איתמר יחד] (1605).

תנו רבנן: ארבעה משמרות של כהנים **עלו מן הגולה** לארץ ישראל בזמן שהוקם בית שני [ושאר המשמרות נשארו בגולה, ולא רצו לעלות].

ואלו הן אותן ארבעה משמרות:

א. **ידעיה,**

ב. **חריס,**

ג. **פשחור,** (1606)

ד. **ואימר.**

דף כז - ב

עמדו נביאים שהיו ביניהם [בין העולים לארץ ישראל] **וחלקום** [וחלקו את אותן ארבע משמרות שעלו מן הגולה], **והעמידום על עשרים וארבעה משמרות**. כלומר, חילקו את כהני כל משמרת מאותן ארבע משמרות - לששה חלקים.

סדר עבודת המשמרות בבית המקדש היה קבוע וידוע. ולכן, אילו לא היו מחלקים את המשמרות, היו ארבעת המשמרות שעלו עובדות כפי הסדר שהיה כאשר היו עשרים וארבעה משמרות.

אבל עתה, שחילקו כל משמרת לשש, נוצרה מחלוקת בין אותן שש משמרות, כי כל אחת מהן היתה אומרת: אני אשמש ראשונה בבית המקדש! מה עשו?

כתבו כינוי כל משמרה מחמש המשמרות החדשות שבמשמרת ידעיה על חתיכת קלף, וכן את השם "ידעיה", **ובללום** [ערבבו] **ונתנום בקלפי**.

בא ידעיה, ראש המשמרת הראשונה, **ונטל** פתקים כנגד **חלקו** (1607), **וכנגד חלק חבריו** שהוסיפו לו, דהיינו עוד חמשה, סך הכל - **שש**.

וכפי הסדר שעלו הפתקים בידו, כך היו משמשים בעבודת בית המקדש. שאותו שעלה בידו ראשון, היה משמש בשבוע הראשון מששת השבועות שהיו משמשים משמרת ידעיה. וכן הלאה, על אותו הסדר.

וכמו כן **בא חרים**, ראש המשמרת השניה, **ונטל חלקו וחלק חבריו - שש**.

וכן עשה פשחור, וכן עשה אימר.

והיות וארבעת המשמרות הללו התנדבו לעלות מהגולה לפני כולם, לכן **כן התנו נביאים שהיו ביניהם** [בין עולי הגולה]:

שאפילו אם לאחר זמן יהא **יהויריב**, שהיה **ראש משמרת** ראשונה מאותן משמרות ששמשו בבית ראשון, ונשארו בגולה, **עולה** מן הגולה (1608), ורוצה לשמש בבית המקדש בתוך שאר משמרות הכהונה, **לא ידחה ידעיה** וכל המשמרות שנתחלקו ממנו **ממקומו** [מהזמן שנקבע להם לשמש כשעלו ראשונים מהגולה],

אלא, ידעיה עיקר, והוא משמש בזמן שנקבע לו. **ויהויריב - טפל לו**, וישמש אחריו.

והיאך יעשו -

יחלקו את בני ידעיה מחדש, לחמש משמרות, במקום שש שהיו מתחילה, ויבוא יהויריב וישמש אחרי המשמרת החמישית של ידעיה, במקום המשמרת השישית שהיתה לידעיה (1609).

שנינו במשנתנו: **וישראל שבאותו משמר מתכנסין בעריהן וקורין במעשה בראשית.**

מנהני מילי [מנין לנו דבר זה], שקורין במעשה בראשית?

אמר רבי יעקב בר אחא אמר רב אסי: משום **שאלמלא מעמדות**, דהיינו, עסק הקרבנות שישראל מקריבין - **לא נתקיימו שמים וארץ**.

והיינו, משום שאם אין ישראל מקריבין קרבנות המכפרים על החטא - היו קלים בחטאיהם. ואם חס וחלילה ישראל כלים, אין השמים והארץ, העומדין בזכות ישראל (1610), מתקיימין.

שנאמר באברהם, במעמד ברית בין הבתרים: **"וואמר, ה' אלהים במה אדע כי אירשנה"** (1611).

כך **אמר אברהם** לפני הקדוש ברוך הוא: **רבנו של עולם! שמא ישראל חוטאין לפניך, ואתה עושה להם כדור המבול (1612) וכדור הפלגה (1613), ומכלה אותם?**

אמר ליה הקדוש ברוך הוא: **לאו**. אינני עושה להם כך.

אמר אברהם לפניו: רבנו של עולם, הודיעני, במה אירשנה? כלומר, אמור לי, באיזו זכות יתקיימו ישראל לעולם ולא יכלו? אמר ליה: "קחה לי עגלה משלשת ועז משלשת וגו'". והיינו, שבזכות הקרבנות, יתקיימו ישראל לעולם.

אמר אברהם לפניו: רבנו של עולם, תינח [ניחא], הדברים נוחים ומתקבלים, בזמן שבית המקדש קיים, שאפשר להקריב קרבנות, ואז יתקיימו ישראל בזכותם.

אבל **בזמן שאין בית המקדש קיים, שלא יוכלו להקריב קרבנות, מה תהא עליהם?** (1614)

אמר לו: כבר תקנתי להם לישראל סדר קרבנות [פרשת הקרבנות הכתובה בתורה].

בזמן שישראל קוראין בהן לפני, מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני בפועל, ועל ידי כך אני מוחל להם על כל עונותיהם (1615).

והיות והמעמדות נעשות לצורך הקרבת הקרבנות, לכן קוראים אז במעשה בראשית. כי אלמלא הקרבנות - לא היו מתקיימים שמים וארץ.

תנו רבנן: אנשי משמר שעלו לירושלים, היו מתפללין על קרבן אחיהם שיתקבל ברצון.

ואנשי מעמד, שנשארו בעריהם בזמן שאנשי משמר עלו לירושלים, מתכנסין לבית הכנסת, ויושבין באותו שבוע ארבע תעניות, בימים אלו:

בשני בשבת [ביום שני בשבוע], ביום שלישי, ביום רביעי, וביום חמישי.

ועתה מבארת הברייתא לאיזה צורך היו מתענים בארבעה ימים אלו.

ביום שני היו מתענים על יורדי הים, שיגיעו בשלום ליעדם.

והתענו על כך ביום שני, משום שנאמר ביום השני של בריאת העולם: "יהי רקיע בתוך המים", ולכן צריך להזכיר ולרצות על הדבר (1616).

ביום שלישי היו מתענים **על הולכי מדברות**. משום שביום השלישי של הבריאה נאמר: "ותראה היבשה". והיינו, שתהיה היבשה ראויה להולכיה, שלא יוזקו על ידי חיות רעות.

ביום רביעי היו מתענים **על אסכרא** (1617), **שלא תיפול על התינוקות**. והיינו, משום שביום הרביעי נתלו המאורות, ונאמר בהם: "יהי מאורות". והקָּתִיב (1618) של המילה [כלומר, האופן שבו כתובה המילה בתורה] "מאורות" - חסר הוא: "מארת". שהוא לשון מארה וקללה (1619).

ביום חמישי היו מתענים **על עוברות** [נשים מעוברות] **ומיניקות**. משום שנאמר ביום החמישי: "ישרצו המים שרץ נפש חיה", שהוא ענין פריה ורביה.

ולשם מה היו מתענים לצורך עוברות ומניקות -

על **עוברות** היו מתענים - כדי **שלא יפילו** את עוברן.

ועל **מיניקות** היו מתענין - כדי **שיניקו** [שיוכלו להניק] **את בניהם**.

ובערב שבת לא היו מתענין, מפני כבוד השבת. והיינו, כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה.

ואם בערב שבת לא היו מתענין, **קל וחומר** שלא היו מתענין **בשבת עצמה**.

באחד בשבת [ביום ראשון שבשבוע] - **מאי טעמא לא** [למה לא היו מתענין]? (1620)

אמר רבי יוחנן: מפני הנוצרים (1621), שעושין את יום ראשון יום טוב. ואם יתענו ישראל באותו יום, יעלילו הנוצרים ויאמרו, שישראל מתאבלים ביום השמחה שלהם (1622).

רבי שמואל בר נחמני אמר: מפני שהוא, יום ראשון שבשבוע, היום **השלישי ליצירה** של האדם. שהרי האדם נברא ביום שישי, והיום השלישי ליצירתו - הוא יום ראשון. וביום השלישי להתחדשות באדם - יש חולשה (1623). כפי שמצינו באנשי שכס, שנאמר בהם אחרי שמלו: "ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים" (1624). וכיון שכך, שיש חולשה ביום ראשון, אין מתענין בו.

ריש לקיש אמר: מפני נשמה יתירה שהיתה בו באדם בשבת, וניטלה ממנו במוצאי שבת. ודבר זה גורם לו חולשה (1625).

דאמר ריש לקיש: נשמה יתירה ניתנה בו באדם בערב שבת. שמרחיבין דעתו מן השמים, שיכול לאכול ולשתות יותר מרגילותו כל השבוע (1626).

במוצאי שבת - נוטלין אותה ממנו.

שנאמר: "שבת וינפש". **כיון ששבת** האדם, שנח ושמר את השבת עד צאתה - **וי**,
אבדה וניטלה **נפש** יתירה שהיתה בו.

שנינו במשנתנו: **ביום הראשון בראשית ויהי רקיע.**

תנא: פרשת "בראשית" נקראת **בשנים**, בכהן ולוי. ואילו פרשת "יהי רקיע" -
נקראת **באדם אחד**.

שואלת הגמרא: **בשלמא** זה ששנינו שפרשת "יהי רקיע" נקראת **באדם אחד**, הדבר
מובן, **כי תלתא פסוקי הוו** [שלשה פסוקים הם], ודי בכך לקריאת אדם אחד.

אלא יש לתמוה על מה ששנינו שפרשת **בראשית** נקראת **בשנים**, והרי **חמישה**
פסוקי הויין [חמישה פסוקים יש בפרשה], והרי **תניא** [שנינו בברייתא]: **הקורא**
בתורה [העולה לקרוא בתורה], **אל יפחות מקריאת שלשה פסוקים**, והיאך
יספיקו חמשה פסוקים לשני קרואים!?

בביאור ענין זה נחלקו רב ושמואל:

רב אמר: דולג. דהיינו, הראשון קורא שלשה פסוקים. והשני קורא שוב את הפסוק
האחרון שקרא העולה הראשון [וזהו לשון "דולג", שהוא קופץ לאחור, וחוזר על הפסוק
האחרון שקרא קודמו], ומוסיף עוד שני פסוקים.

ושמואל אמר: פוסק [חותך ומחלק] את הפסוק האמצעי. דהיינו, הראשון קורא את
שני הפסוקים הראשונים, וחצי הפסוק השלישי. והשני קורא את חציו השני של הפסוק
השלישי, וממשיך וקורא את שני הפסוקים הבאים. הרביעי והחמישי.

שואלת הגמרא: **ורב, דאמר שדולג, מאי טעמא לא אמר שפוסק**, כביאורו של
שמואל?

מבארת הגמרא: היינו משום **שקסבר** [הוא סובר]: **שכל פסוקא דלא פסקיה משה,**
אנו לא פסקינן ליה [כל פסוק שלא חילקו משה רבינו בתורה, אין אנו מחלקים אותו].

ושמואל אמר: פוסק. אכן כן. גם פסוק שמשה רבינו לא חילקו בתורה, אנו מחלקים
אותו.

ותמהה הגמרא: **ומי פסקינן** [וכי אפשר לומר שמפסיקין ומחלקים פסוק לשני
חלקים]?

והאמר רבי חנינא קרא [והרי אמר רבי חנינא, שהיה בעל מקרא, ויודע בגירסא, ובקי בטעמיה (1627)]: **צער גדול היה לי אצל רבי חנינא הגדול**, הרבה טרחתי וחזרתי עליו כדי שיתיר לי לחלק פסוק לשנים כדי ללמד תינוקות של בית רבן, ואכן התיר לי את הדבר.

אבל **לא התיר לי לפסוק אלא לצורך תינוקות של בית רבן, הואיל ולהתלמד עשוי** [הואיל והם צריכים ללמוד], וקשה עליהם הדבר לקרוא פסוק שלם.

הרי לנו, שאין מפסיקין פסוק לשנים, אלא לצורך תינוקות של בית רבן!

ושמואל, שסובר שמחלקים פסוק לשנים לצורך קריאת פרשה שיש בה חמשה פסוקים, ישיב ויאמר:

הרי גם רבי חנינא הגדול, למרות שבקושי גדול התיר, מכל מקום התיר בסופו של דבר ללמד תינוקות של בית רבן.

והרי **התם**, בלימוד תינוקות של בית רבן, **טעמא מאי**, מה הטעם שהתירו להם - **משום דלא אפשר** [כי אי אפשר ללמדם אלא באופן זה],

הכא נמי, אף כאן, בקריאת פרשת בראשית, **לא אפשר** [אי אפשר] באופן אחר, אלא בחילוק הפסוק לשנים.

ממשיכה הגמרא ושואלת: **ושמואל שאמר שפוסק את הפסוק לשנים**, כי אין אפשרות אחרת, **מאי טעמא לא אמר שדולג**, כדברי רב?

ומבארת הגמרא: כי לדלוג, כפי שאמר רב, אין זה פתרון טוב, **גזירה משום הנכנסין** באמצע קריאת התורה, **וגזירה משום היוצאין** לפני סיום הקריאה (1628).

והיינו, שיש חשש שיכנסו בני אדם לבית הכנסת אחרי שהראשון סיים קריאתו, ויראו שהשני קורא שלשה פסוקים מאותה פרשה שיש בה חמשה פסוקים, והיות והם לא שמעו את קריאתו של הראשון, יסברו שהראשון קרא רק את שני הפסוקים הנותרים, וילמדו מכך שמותר לעלות ולקרוא שני פסוקים.

וכן יש לחשוש שיהיו בני אדם שיצאו מבית הכנסת אחרי שסיים הראשון קריאת שלשה פסוקים, ויסברו שהשני יקרא רק את שני הפסוקים שנותרו באותה פרשה, וילמדו מכך שמותר לעלות לקרוא שני פסוקים.

מיתיבי: פרשה של ששה פסוקים, שנקראת באחד מימות השנה שקוראים בו בתורה, **קורין אותה בשנים** [בשני עולים]. כל אחד מהם קורא שלשה פסוקים.

ואילו פרשה של חמשה פסוקים - קורין אותה בעולה יחיד.

ואם הראשון קורא שלשה פסוקים מאותה פרשה של חמשה פסוקים, אזי **השני**, העולה אחריו, **קורא שנים** [את שני הפסוקים שנותרו] **מפרשה זו** של חמשה פסוקים, ומוסיף וקורא פסוק אחד - **מפרשה אחרת**.

ויש אומרים, שהשני מוסיף וקורא חוץ מאותם שני פסוקים שנותרו בפרשה, עוד **שלשה** פסוקים. ואינו מוסיף רק פסוק אחד, **לפי שאין מתחילין לקרוא בפרשה פחות משלשה פסוקין**.

ועתה, למה מוסיף השני וקורא מפרשה אחרת?

למאן דאמר דולג [לפי מי שאמר שדולג, דהיינו, רב] - **לידלוג** [שידלוג אף כאן],

ולמאן דאמר שפוסק, דהיינו, שמואל - **ליפסוק** [שיפסוק אף כאן]! (1629)

דף כח - א

ומבארת הגמרא: **שאני התם** [שונה הדבר שם], כשקורא בשאר ימי השנה, **דאית ליה רווחא** [שיש לו מקום מרווח], שיכול להמשיך ולקרוא מפרשה אחרת (1630), ולכן מוסיף וקורא, כי לכתחילה אין לדלוג או לפסוק, אלא עדיף להמשיך ולקרוא מהפרשה הבאה.

אבל בקריאת המעמדות - אי אפשר לעשות כך, שהרי הקריאה היא רק פרשת בראשית ופרשת "יהי רקיע", שבשתיהן יחד יש רק חמשה פסוקים, ולכן על כרחו דולג או פוסק.

שנינו במשנתנו: **פרשה גדולה קורין אותה בשנים**. **בשחרית ובמוסף ובמנחה קורין על פיהן כו'** [כקורין את שמע].

ומשמעות דברי המשנה, שבחלק מתפילות היום קורין מתוך ספר התורה, ובחלק מהן קורין בעל פה. אבל לא התבאר בבירור באילו תפילות נוהגין כך, ובאילו - נוהגין כך.

איבעיא להו: היכי קאמר [למה נתכוון התנא של משנתנו]?

האם לכך נתכוון, שבתפילת **שחרית** ובתפילת **מוסף קורין אותה בספר** התורה, ובתפילת **מנחה קורין אותה על פה**, כפי שקורין את שמע,

או דלמא הכי קתני [או שמא, כך נשנתה המשנה, לכך נתכוון התנא]: **בתפילת שחרית קורין אותה בספר. ובתפילת מוסף ובתפילת מנחה קורין אותה על פה, כקורין את שמע?**

תא שמע, דתניא [ששנינו] בפירוש בברייתא: **בשחרית ובמוסף נכנסין לבית הכנסת, וקורין כדרך שקורין כל השנה, מתוך הספר. ובמנחה, יחיד קורא אותה על פה.**

תמה ואמר רבי יוסי: **וכי יחיד יכול לקרות דברי תורה על פה בצבור** [כלומר, להוציא את הצבור ידי חובתם], הרי דברים שבכתב - אי אתה רשאי לאמרם בעל פה?! (1631)

אלא, כך צריך לשנות בברייתא: **כולן נכנסין לבית הכנסת, וקורין אותה כל אחד בפני עצמו על פה, כקורין את שמע** (1632) (1633).

וטעם הדבר, כי מפני טורח התענית, לא רצו להצריך קריאה בספר תורה, ולכן תקנו שכל אחד יקרא בפני עצמו, בעל פה.

שנינו במשנתנו: **כל יום שיש בו הלל אין בו מעמד כו'** כך היה רבי יהושע שונה: קרבן מוסף - אין במנחה. קרבן עצים - אין בנעילה וכו'.

שואלת הגמרא: **מה הפרש** [מה החילוק וההבדל] **בין זה, מעמד של נעילה, לזה, מעמד של מנחה**, שקרבן עצים דוחה רק מעמד של נעילה, ולא את של מנחה? (1634) ומבארת הגמרא: טעם הדבר, משום שהללו, תפילת מנחה, **דברי תורה**. שהרי יצחק אבינו תיקן את תפילת המנחה, כפי שנאמר: "ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב" (1635). והיות וכך, אין קרבן עצים דוחה אותה.

ואילו **הללו**, תפילת נעילה, **מדברי סופרים** [תקנת חכמים] היא. ולכן, קרבן עצים דוחה אותה.

שנינו במשנתנו: **זמן עצי כהנים והעם כו'** [המשך המשנה, שהיו תשעה זמנים שבהם היו משפחות מסויימות תורמות את עצי המערכה].

תנו רבנן: למה הוצרכו לומר זמן עצי כהנים והעם, לשם מה נשנה ענין זה במשנה? **אמרו: כשעלו בני הגולה לארץ ישראל, לא מצאו עצים בלשכה** (1636) לצורך הקרבת הקרבנות. **ועמדו אלו**, אותן משפחות שהוזכרו במשנה, **והתנדבו עצים למערכה משלהם**.

וכך התנו נביאים שהיו ביניהן [בין בני הגולה שעלו לארץ ישראל]: **שאפילו אם באותו זמן הקבוע לאותן משפחות, תהיה הלשכה מלאה עצים,**

בכל זאת יהיו אלו מתנדבין משלהן, וישתמשו באותם עצים שהם מנדבים.

שנאמר בספר נחמיה: "והגורלות הפלנו על קרבן העצים הכהנים הלויים והעם להביא לבית אלהינו לבית אבותינו לעתים מזמנים שנה בשנה לבער על מזבח ה' אלהינו ככתוב בתורה".

לכך נשנה ענין זה במשנה, לומר שכך תיקנו נביאים שביניהם, שלא יידחו משפחות אלו ממקומם.

שנינו במשנתנו: **ועמהם כהנים ולויים וכל מי כו'.**

תנו רבנן: מה היו אותן משפחות שנקראו בשמות אלו: "בני גונבי עלי" ו"בני קוצעי קציעות"?

אמרו, כך היה מעשה: פעם אחת גזרה מלכות הרשעה (1637) שמד על ישראל, שלא יקיימו את מצוות התורה (1638). וכך גזרו עליהם:

שלא יביאו ישראל עצים למערכה שעל המזבח,

ושלא יביאו בכורים (1639) לירושלים (1640).

והושיבו פרוזדאות (1641) [שומרים] על הדרכים, שימנעו את ישראל מלעלות ולהביא עצים וביכורים לירושלים, כדרך שהושיב ירבעם בן נבט, שהיה מלך ישראל, ורשע היה, שומרים על הדרכים, כדי שלא יעלו ישראל לירושלים לרגל (1642) (1643).

מה עשו כשרין ויראי חטא שבאותו הדור?

הביאו סלי בכורים, וחיפום [כיסו אותם] בקציעות [תאנים יבשות], כדי שלא יראו שיש בסלים פירות ביכורים, ונטלום בידיהם. ועלי [הוא בול העץ שכותשין בו את התאנים כדי לדבקן יחד ולעשות מהם עיגול דבילה (1644)] מונח על כתפיהן.

וכיון שהגיעו אצל אותם פרוזדאות, אמרו להם השומרים: להיכן אתם הולכין?

עונים ואומרים להם אותם יראי חטא: אנו הולכים לעשות שני עגולי דבילה במכתשת שנמצאת במקום אחר, שהוא בדרך לפנינו, ושם נכתוש את התאנים בעלי זה שמונח על כתפנו.

קיבלו השומרים את הדברים, והניחו להם לעבור עם הסלים שבידיהם.

כיון שעברו מהן, מאותם שומרים, וחלפו על כל המשמרות, עיטרום בסלים [קישטו את פירות הביכורים בתוך הסלים] (1645) - והביאום לירושלים.

ולכן נקראו בני אותה משפחה "גונבי עלי", משום שהיו מתגנבין מאותן משמרות על ידי תחבולת העלי (1646).

תנא: הן בני סלמאי הנתופתי. שאף אותם המכונים "בני סלמאי הנתופתי" עשו כעין מעשה בני גונבי עלי, כדי להערים על משמרות מלכות הרשעה (1647).

תנו רבנן: מה הן בני סלמאי הנתופתי, מפני מה נקראו בשם זה?

אמרו: פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שמד על ישראל, שלא יביאו עצים למערכה.

והושיבו פרוזדאות על הדרכים, כדרך שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים, שלא יעלו ישראל לרגל.

מה עשו יראי חטא שבאותו הדור?

הביאו גזיריהן [גזירי עצים שהכינו לצורך המערכה], ועשו מהן סולמות (1648), והניחו אותן על כתפיהם - והלכו להם.

כיון שהגיעו אצלן [אצל אותן משמרות], אמרו להם השומרים: להיכן אתם הולכין?

אמרו להם: להביא גוזלות משובך שנמצא בדרך לפנינו, ונוריד אותם מהשובכות באמצעות הסולמות שעל כתפנו.

כיון שעברו מהן, מאותן משמרות, פירקום [פירקו את אותם סולמות לחלקיהם] - והביאום והעלום לירושלים.

ועל שם מעשה זה, שהערימו בני אותה משפחה על השומרים על ידי סולמות, נקראו "בני סלמאי הנתופתי" (1649).

ועליהם, על בני גונבי עלי ועל בני סלמאי הנתופתי, **ועל כיוצא בהם, הוא אומר:**
"**זכר צדיק לברכה**". שקראו את שמם על שם מעשיהם הטובים, לזכרון עולם (1650).

ולעומת זאת, **על ירבעם בן נבט וחבריו**, שחטאו והחטיאו את ישראל, **נאמר:**
"**ושם רשעים ירקב**" (1651).

שנינו במשנתנו: **בעשרים בו בני פחת מואב בן יהודה.**

תנא [שנינו בברייתא]: **בני פחת מואב בן יהודה - הן הן אותה משפחה שהוזכרה**
לעיל: **בני דוד** מלך ישראל **בן יהודה**, שהביאו קרבן עצים בחמשה עשר באב. ונקראו
גם בשם "בני פחת מואב", על שם דוד, שבא מרות המואביה. **דברי רבי מאיר.**

רבי יוסי אומר: בני פחת מואב בן יהודה - **הן הן המשפחה המוזכרת במשנה: בני**
יואב בן צרויה, שבא מרות המואביה. כי צרויה אם יואב, אחות דוד היתה (1652).

שנינו במשנתנו: **בעשרים באלול בני עדין בן יהודה וכו'.**

תנו רבנן: בני עדין בן יהודה - הן הן בני דוד בן יהודה שהוזכרו לעיל. כי דוד
מכונה בספר שמואל "עדינו העצני", על שם שבשעה שהיה עוסק בתורה - היה מעדן עצמו
כתולעת. ובשעה שהיה יוצא למלחמה - היה מתקשה כעץ (1653). **דברי רבי יהודה.**

רבי יוסי אומר: בני עדין בן יהודה - **הן הן בני יואב בן צרויה.** כי ישנה דעה,
ש"עדינו העצני" הוא יואב (1654).

שנינו במשנתנו: **באחד בטבת שבו בני פרעוש שניה כו'.**

שואלת הגמרא: **מני מתניתין** [לפי איזו שיטה מהשיטות שהזכרנו עתה - נשנתה
משנתנו?]

הרי לכאורה אי אפשר להעמיד את המשנה **לא כשיטת רבי מאיר, ולא כשיטת רבי**
יהודה, ולא כשיטת רבי יוסי!

כי **אי** [אם] נעמיד כשיטת **רבי מאיר**, שסובר שבני פחת מואב הם בני דוד, אם כן, למה
שנה התנא: "בעשרים בו בני פחת מואב", שמשמע שזו הפעם הראשונה שהם מביאים
עצים?

ליתני [שישנה התנא] כך: "בעשרים בו **שבו בני דוד בן יהודה שניה**", כלומר, שאז
הם הביאו בפעם השניה באותה שנה, כפי ששנה התנא גבי בני פרעוש, שהביאו פעמיים
בשנה: "באחד בטבת שבו בני פרעוש שניה".

ומדוע היה על התנא לשנות כך - שהרי רבי מאיר סובר ש"בני פחת מואב" הם בני דוד בן יהודה, שהביאו כבר בעשרים בתמוז, כפי ששנה התנא בתחילה. אם כן, הבאת עצים של בני פחת מואב - היא ההבאה השניה של בני דוד בן יהודה!

וכן אי אפשר להעמיד את משנתנו כשיטת רבי יהודה. כי **אי** [אם] משנתנו כשיטת **רבי יהודה**, שסובר שבני עדין בן יהודה - הם בני דוד בן יהודה, **ליתני** [שישנה התנא] בלשון זו: **שבו בני דוד בן יהודה שניה!** שהרי הוא סובר, שבני עדין בן יהודה - הם בני דוד בן יהודה, שהזכיר התנא שהביאו כבר בעשרים בתמוז. ואם כן, מה שמביאים עתה, בעשרים באב, פעם שניה שלהם היא!

וכן לכאורה אי אפשר להעמיד את משנתנו כשיטת רבי יוסי. כי **אי** [אם] משנתנו כשיטת **רבי יוסי** היא, שסובר שהן בני פחת מואב - הם בני יואב בן צרויה, והן בני עדין בן יהודה - הם בני יואב בן צרויה, ולשיטתו הביאו בני יואב בן צרויה פעמיים, אלא שפעם אחת קורא להם התנא "בני פחת מואב", ופעם שניה קורא להם "בני עדין", אם כן, **ליתני** [שישנה התנא]: **שבו בני יואב בן צרויה** והקריבו פעם **שניה!**

מתרצת הגמרא: **לעולם** משנתנו כשיטת **רבי יוסי** היא.

ובאמת אין רבי יוסי סובר כפי שסברנו עד עתה, שגם בני פחת מואב וגם בני עדין - בני יואב בן צרויה הם, כפי ששמע מהברייתות.

אלא, **תרי תנאי אליבא דרבי יוסי** [דברי שני תנאים הם, שנחלקו בדעת רבי יוסי].

תנא אחד סובר בדעת רבי יוסי, שבני פחת מואב - הם בני יואב בן צרויה. אבל בני עדין - בני משפחה אחרת הם.

ותנא אחר סובר בדעת רבי יוסי, שבני עדין בן יהודה - הם בני יואב בן צרויה. אבל בני פחת מואב - בני משפחה אחרת הם.

שנינו במשנתנו: **באחד בטבת לא היה בו מעמד כו'.**

דף כח - ב

אמר ליה מר קשישא (1655) בריה דרב חסדא לרב אשי: **מאי שנא** [במה שונה] **הלל - דדחי דידיה** [שדוחה את המעמד שלו. דהיינו, המעמד של שחרית, שהוא בזמן אמירת ההלל], כפי ששנינו: "כל יום שיש בו הלל - אין בו מעמד בשחרית",

ומאי שנא [ומה שונה] קרבן **מוסף**, **דלא דחי דידיה** [שאינו דוחה את המעמד שלו], מעמד של מוסף, אלא רק את המעמד של מנחה, כפי ששנינו: "יום שיש בו מוסף אין בו במנחה", ולא שנינו "אין בו במוסף", לומר שאין מעמד במוסף?

אמר ליה רב אשי: מנין לך שאין קרבן מוסף דוחה מעמד של מוסף?

אדרבה, ודאי שקרבן מוסף דוחה את המעמד של מוסף!

שהרי קל וחומר הוא!

השתא [עתה], אם מעמד **דלאו דידיה** [שאינו שלו], שאינו בזמן מוסף, אלא רק לאחר מכן, **דחי** [דוחה הוא], מעמד **דידיה** [שלו], של מוסף, **לא כל שכן** שידחה!

אמר ליה מר קשישא: **הכי קאמינא לך** [כך אמרתי לך. כך נתכוונתי לשאול]: למה קרבן מוסף דוחה אף מעמד של מנחה? **לא לידחי אלא דידיה** [שלא ידחה אלא את המעמד שלו, של מוסף]!

אמר ליה: אכן **איכא** [יש] את **רבי יוסי, דקאי כוותך** [שסובר כדבריך].

דתניא [שהרי כך שנינו בברייתא]: **רבי יוסי** חולק על תנא קמא, שאמר שכל יום שיש בו מוסף - אין בו נעילה, **ואומר: כל יום שיש בו מוסף - יש בו מעמד**.

ועתה, על **מעמד דמאי** [על מעמד של מה, של איזו תפילה], דיבר רבי יוסי?

אילימא [אם נאמר] שהכוונה **למעמד דשחרית**, אי אפשר לומר כך. **כי הא תנא קמא נמי הכי קאמר** [הרי אף תנא קמא אמר כך]. שהרי הוא אמר שאין מעמד של נעילה.

אבל של שחרית - יש.

ואלא מה נאמר, שהכוונה **למעמד דמוסף**, וסובר רבי יוסי שאינו נדחה?

וכי אפשר לומר ש**דידיה נמי לא דחי** [שאף את המעמד שלו, שבאותו זמן של קרבן מוסף, אין המוסף דוחה?]

ואלא מה נאמר, שהכוונה **למעמד דמנחה**?

והרי **קרבן עצים**, שבא באותו זמן, **דחי** [דוחה אותו]! (1656)

אלא לאו - על כרחך שהכוונה למעמד **דנעילה**. וסובר רבי יוסי, שאין מעמד של נעילה נדחה מפני קרבן המוסף.

שמע מינה, שדווקא את המעמד **דידיה**, של זמן המוסף עצמו - **דחי** [דוחה קרבן המוסף]. אבל **דלאו דדיה** - **לא דחי** [מעמד שאינו שלו, אינו דוחה].

הרי לנו שרבי יוסי סובר כסברת מר קשישא (1657).

ומסקינן : **שמע מינה**.

שואלת הגמרא : למה שנה התנא רק שבאחד בטבת לא היה בו מעמד כלל, מפני שהיה בו הלל [של חנוכה], ומוסף, וקרבן עצים,

וליתני נמי [שישנה התנא גם] : **באחד בניסן לא היה בו מעמד, מפני שיש בו הלל וקרבן מוסף**, שהרי ראש חודש הוא, ואף **קרבן עצים** של בני ארח בן יהודה יש בו, כפי ששנינו במשנה!

אמר רבא : זאת אומרת : הלילא דברישי ירחא [אמירת הלל בראש חודש] - **לאו דאורייתא** [אינה דין תורה], אלא רק מנהג הוא, ולכן אינו דוחה מעמד.

מה שאין כן אמירת הלל שבחנוכה. כיון שנביאים תקנוהו, שיהו ישראל אומרים הלל כשנגאלין מצרה, כדאורייתא הוא (1658).

דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק : שמונה עשר יום יש בשנה, שאפילו **יחיד גומר בהן את הלל** [כי כל אחד חייב לגמור בו את ההלל]. דהיינו, שאומר בהם את כל מזמורי ההלל, ואינו מדלג דבר.

ואלו הן אותן שמונה עשר יום :

שמונת ימי החג [חג הסוכות],

ושמונת ימי חנוכה,

ויום טוב הראשון של פסח (1659) ,

ויום טוב של עצרת [חג השבועות].

ובגולה [מחוץ לארץ ישראל], שמחמת הספק נוהגין שני ימים טובים, ישנם **עשרים ואחד יום** שיחיד גומר בהם את ההלל.

ואלו הן אותן עשרים ואחד יום :

תשעת ימי החג [שניתוסף בו יום נוסף מחמת הספק],

ושמונת ימי חנוכה, ושני ימים הראשונים של פסח [שאף כאן ניתוסף עוד יום],

ושני ימים טובים של עצרת [שאף כאן ניתוסף עוד יום].

שמונה עשר ימים שאומרים בהם הלל בארץ ישראל, ועוד שלשה ימים שניתוספו בחוץ לארץ - הרי כאן עשרים ואחד יום.

מספרת הגמרא :

רב איקלע [הזדמן] **לבבל. חזינהו דקא קרו הלילא בריש ירחא** [ראה את בני המקום שהם קורין הלל בראש חודש].

חשב רב, שהם קוראים את ההלל וגומרים אותו, ולכן **סבר לאפסוקינהו** [חשב רב להפסיקם ולמנעם מכך]. שהרי אמרנו שרק באותם שמונה עשר ימים שהוזכרו לעיל - גומרים את ההלל!

כיון דחזא דקא מדלגי דלוגי [שאינם אומרים את כל ההלל, אלא מדלגים על חלק מהמזמורים, כפי שאנו עושים בראש חודש, שאין אנו אומרים את המזמורים "לא לנו" ו"אהבתי כי ישמע ה'"], **אמר : שמע מינה, מנהג אבותיהם בידיהם**. כלומר, שמנהג בעלמא הוא בידם, ולכן אין צורך למנוע מהם לעשות כך.

תנא : יחיד לא יתחיל לומר הלל בראש חודש. **ואם התחיל** לומר - **גומר** לאומרו (1660).

שנינו במשנתנו : **חמשה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז וכו'.**

ומבארת הגמרא, מנין לנו שאותם חמשה דברים אכן אירעו בשבעה עשר בתמוז :

שנשתברו הלוחות בשבעה עשר בתמוז - **מנלן** [מנין לנו] דבר זה?

דתניא : בששה לחדש סיון ניתנו עשרת הדברות לישראל.

רבי יוסי אומר : בשבעה בו [בחודש סיון].

מאן דאמר [מי שאומר] **שבששה** בסיון **ניתנו**, סובר **שבששה** בו **ניתנו**, **ובשבעה** בו **עלה משה** להר סיני.

ומאן דאמר שבשבעה בו ניתנו, סובר שבשבעה ניתנו, ובאותו יום, בשבעה בסיון, עלה משה להר סיני.

ומנין לנו שבשבעה בסיון עלה משה להר - דכתיב: "ויקרא אל משה ביום השביעי",

וכתיב בהמשך המקרא: "ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה".

ובסוף אותם ארבעים יום ירד משה מההר, ובאותו יום שירד - שבר את הלוחות.

ועתה, כדי לדעת באיזה תאריך שבר משה את הלוחות, עלינו לחשב מתי הסתיימו אותם ארבעים יום.

וכך הוא החשבון:

עשרים וארבעה ימים דסיון, שנותרו בחודש סיון [שהוא חודש מלא, בן שלושים יום] אחרי היום שעלה בו משה להר, ועוד **שיתסר דתמוז** [ששה עשר ימים מחודש תמוז],

הרי **מלו להו** [מלאו להם] **ארבעין** יום משעלה משה להר - **בשיבסר** [בשבעה עשר] **בתמוז** (1661).

באותו יום **נחית אתא ותברינהו ללוחות** [ירד ובא משה, ושבר את הלוחות]. **וכתיב: "ויהי כאשר קרב אל המחנה וירא את העגל וישלך מידיו את הלחות וישבר אתם תחת ההר".**

מוכת, שבשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות!

הגמרא ממשיכה לבאר מנין לנו שאותם מאורעות אירעו בשבעה עשר בתמוז.

בטל התמיד, מנין לנו שהיה הדבר בשבעה עשר בתמוז -

גמרא [כך קיבלנו מרבתינו]. כלומר, אין ראיה לכך מהמקראות, אלא כך קיבל התנא מרבתינו.

עוד שנינו במשנתנו, שבשבעה עשר בתמוז **הובקעה העיר**.

ותמהה הגמרא: וכי **בשבעה עשר** בתמוז **הוה** [היה] מאורע זה?

והכתיב [והרי כתוב בספר ירמיה]: **"בחדש הרביעי בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר", וכתוב בתריה** [וכתוב בפסוק שלאחר מכן]: **"ותבקע העיר וגו'"**. הרי לנו שבתשעה בתמוז הובקעה העיר! **אמר רבא: לא קשיא**. כי **כאן**, מה שנאמר בספר ירמיה שהובקעה העיר בתשעה בתמוז, היינו **בראשונה** [בחורבן בית ראשון].

ואילו מה ששינו **כאן** במשנתנו, שהובקעה בשבעה עשר, היינו **בשניה** [בחורבן בית שני] (1662).

וכדברי רבא מצאנו בפירוש בברייתא.

דתיא: בראשונה הובקעה העיר בתשעה בתמוז, בשניה בשבעה עשר בו.

שוב חוזרת הגמרא לבאר, מנין לנו שאותם מאורעות אירעו בשבעה עשר בתמוז.

ששרף אפוסטמוס את התורה בשבעה עשר בתמוז - **גמרא** [כך קיבלנו מרבתינו].

שהעמיד מנשה צלם בהיכל בשבעה עשר בתמוז - **מנלן** [מנין לנו]?

דכתיב: "ומעת הוסר התמיד ולתת שקוץ שמם". והיינו, שבאותה עת שהוסר התמיד, ביום שבעה עשר בתמוז, כפי שאמרנו לעיל, שקבלה היא לנו מאבותינו - באותו זמן ניתן שיקוץ שמם. דהיינו, שהועמד צלם בהיכל.

ותמהה הגמרא: **וכי חד הוה** [וכי צלם אחד היה]? **והכתיב: "ועל כנף שקוצים משמם"** (1663), ו"שקוצים" הוא לשון רבים, משמע שהיו שנים!

אמר רבא: באמת מתחילה **תרי הוו** [שני צלמים היו]. **ונפל חד על חבריה, ותבריה ליה לידיה** [ונפל אחד מהם על חבריו, ושבר את ידו].

דף כט - א

ואשתכח דהוה כתיב [ונמצא שהיה כתוב על אותו צלם שנשברה ידו]: **את צבית לחרובי ביתא, ידך אשלימת ליה**.

והיינו, שהצלם אומר לחבירו: אתה רצית להחריב את ביתו של הקדוש ברוך הוא, על ידי שהטית את ישראל לעבוד אותך. ואני עשיתי בך נקמה, ושילמתי לך ידך (1665).

והיות ונשברה ידו, לא החשיבו המקרא. ולכן כתוב "שקוץ שומם", לשון יחיד, אף שבאמת היו שם שנים.

שנינו במשנתנו: **בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ.**

מנלן שהיה זה בתשעה באב?

דכתיב: "ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן".
ואמר מר: בשנה ראשונה עשה משה את המשכן, ונסתיימה מלאכתו בכ"ה
בכסלו (1666).

המתין משה עד חודש ניסן, שהוא תחילת שנה **שניה**, ואז **הקים משה את המשכן.**
ובאותה שנה **שלח את המרגלים.**

וכתיב: "ויהי בשנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש נעלה הענן מעל
משכן העדת", וכתוב בהמשך המקרא: "ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים".

אמר רבי חמא בר חנינא: אותו היום [היום השלישי למסעם] **סרו מאחרי ה'**
(1667), כפי שמובא בהמשך המקרא: ויהי העם כמתאוננים וגו'. הרי שהיה זה בעשרים
ושלשה בחודש השני, הוא חודש אייר (1668).

וכתיב לאחר מכן: "והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה וישבו ויבכו גם בני
ישראל ויאמרו מי יאכילנו בשר וגו'".

וכתיב שאמר להם משה: "התקדשו למחר ואכלתם בשר וגו' לא יום אחד תאכלון ולא
יומים וגו' **עד חדש ימים** עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרא **וגו'".**

והרי אותו מעשה שהתאוו תאוה היה בעשרים ושלשה באייר, ולאחר מכן אכלו בשר
חודש ימים, יוצא, **דהוּוּ להוּ** [שהיה זה], סיום אותו חודש, **בעשרין ותרתיין** [בעשרים
ושתים] **בסיון** [כי החודש היה חסר, בן עשרים ותשעה יום].

וכתיב לאחר מכן, שמרים ואהרן דברו על משה, ונענשה מרים - ונצטרעה. וכתוב:
"ותסגר מרים שבעת ימים". דהוּוּ להוּ [שהיה זה], סיום אותם שבעה ימים,
בעשרין ותשעה בסיון.

וכתיב מיד לאחר אותו מעשה: **"שלח לך אנשים ויתורו את ארץ כנען". ותניא:**
בעשרים ותשעה בסיון שלח משה מרגלים.

והיינו, שהיה זה מיד לאחר שנסתיימו שבעת ימי ההסגר של מרים.

וכתיב: "וישבו [המרגלים] מתור הארץ מקץ ארבעים יום". ובאותו לילה ששבו הוציאו דיבת הארץ רעה, ובכו העם, וקבע להם הקדוש ברוך הוא בכיה לדורות, כפי שיובא להלן.

ותמהה הגמרא: לפי החשבון דלעיל, עולה שהני [אלו], הימים מזמן שילוח המרגלים עד חזרתם, **ארבעים יום נכי חד הוו** [ארבעים יום חסר אחד היו]!

שכך הוא החשבון: שני ימים נותרו מחודש סיון, דהיינו, יום עשרים ותשעה עצמו, שבו נשתלחו המרגלים, ויום שלושים בו. ועוד עשרים ותשעה ימים של חודש תמוז. ועוד שמונה ימים שעברו מחודש אב עד שחזרו המרגלים, שהרי בלילה שלאחר מכן בכו העם, סך הכל - שלושים ותשעה יום (1669).

ואילו בפסוק כתוב, שהמרגלים שבו מקץ ארבעים יום מהליכתם!

אמר אביי: חודש **תמוז דההיא שתא** [שבאותה שנה] - **מלויי מליוה** [עשו אותו חודש מלא, בן שלושים יום], ועל ידי כך ניתוסף עוד יום אחד, ונסתיימו ארבעים יום בתשעה באב.

דכתיב: "קרא עלי מועד לשבר בחורי". יום עיבור החודש נקרא מועד (1670), ו"לשבור בחורי" - היינו חורבן בית המקדש. כלומר, שחורבן בית המקדש נקבע ליום ט' באב, על ידי שאותו חודש היה מעובר.

וכתיב: "ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא". שכאשר שמעו העם את דברי הדיבה שהוציאו המרגלים על ארץ ישראל, נתנו קולם בבכי. ולא שעו לדברי יהושע וכלב, שאמרו שטובה הארץ מאד מאד.

אמר רבה אמר רבי יוחנן: אותה לילה שבכו בו העם - ליל תשעה באב היה, כפי שהעלה החשבון שהובא לעיל.

אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: אתם בכיתם בלילה זה בכיה של חנם, על לא כלום, **ואני קובע לכם בלילה זה בכיה לדורות הבאים,** על חורבן בית המקדש (1671).

ובאותו לילה נגזר עליהם שלא יכנסו לארץ, כפי שנאמר: ויאמר אליהם חי אני נאם ה' וגו' במדבר הזה יפלו פגריכם וגו' אם אתם תבואו אל הארץ וגו' כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון וגו'.

שנינו במשנתנו: **חרב הבית בראשונה.**

מנין לנו שחרב בית ראשון בתשעה באב - **דכתיב** בספר מלכים: **"ובחדש החמישי**
[הוא חודש אב] **בשבעה לחדש, היא שנת תשע עשרה שנה למלך נבכדנאצר**
מלך בבל, בא נבוזראדן רב טבחים עבד מלך בבל ירושלים, וישרף את בית
ה' וגו'".

ומצד שני **כתיב** בספר ירמיה: **"ובחדש החמישי בעשור** [ביום העשירי] **לחדש,**
היא שנת תשע עשרה שנה למלך נבוכדנאצר מלך בבל, בא נבוזראדן רב
טבחים, עמד לפני מלך בבל בירושלים וישרוף את בית ה' וגו'".

ותניא: אי אפשר לומר שהיה חורבן הבית **בשבעה** בחודש - **שהרי כבר נאמר**
בספר ירמיהו שהיה החורבן **בעשור** לחדש.

ואי אפשר לומר שהיה החורבן **בעשור** לחודש, **שהרי כבר נאמר** בספר מלכים
שהיה החורבן **בשבעה** בחודש!

הא כיצד? היאך יתכן, שבמקום אחד כתוב שהיה החורבן בשבעה בחודש, ובמקום אחר
כתוב שהיה בעשירי בחודש?

אלא, כך היה:

בשבעה בחודש **נכנסו נכרים להיכל, ואכלו וקלקלו בו בימים השביעי**
והשמיני.

וביום **התשיעי סמוך לחשיכה** [לפנות ערב] **הציתו בו את האור, והיה דולק**
והולך כל היום העשירי כולו.

שנאמר: "אוי לנו כי פנה היום כי ינטו צללי ערב". והיינו, שהיה לנו אוי וצער
בזמן שפנה היום, ביום התשיעי סמוך לחשיכה, שאז הציתו את בית המקדש.

והיינו דאמר רבי יוחנן [וזהו שאמר רבי יוחנן]: **אלמלי** [אילו] **הייתי באותו הדור**
שנחרב בו בית המקדש, **לא קבעתיו** (1672) [לא הייתי קובע את יום האבל על החורבן]
אלא **ביום העשירי, ולא ביום התשיעי. מפני שכפי שאמרנו, רובו של היכל, בו,**
ביום העשירי, נשרף (1673).

ורבנן, למה תיקנו את יום האבל והתענית ביום התשיעי, והרי רוב ההיכל נשרף ביום
העשירי! (1674)

מבארת הגמרא: הטעם הוא, משום **שאתחלתא דפורענותא** [זמן התחלת הפורענות] **עדיפא** [עדיף וחשוב יותר]. ולכן תקנו חכמים את יום האבל בתשיעי, ולא בעשירי.

שנינו במשנתנו: **ובשניה** [שאף בית שני חרב בתשעה באב].

מנלן [מנין לנו דבר זה]?

דתניא: מגלגלין ענין של זכות והטבה - **ליום** שהוא כבר ממילא **זכאי** (1675). וענין של **חובה** - מגלגלין **ליום חייב**.

ולכן נתגלגל חורבן בית שני לתשעה באב, שהוא יום חייב, שכבר רבו בו פורענויות (1676).

אמרו: כשחרב בית המקדש בפעם הראשונה, אותו היום תשעה באב היה (1677), **ומוצאי שבת היה** [דהיינו, ביום ראשון שבשבוע], **ומוצאי שנת השביעית היתה**. דהיינו, שהיה זה בשנה השמינית, השנה שלאחר שנת השמיטה.

וזמן **משמרתה של יהויריב היתה, והלויים היו אומרים שירה, ועומדין על דוכנם** [הוא מקום גבוה, שעליו עמדו הלויים לשורר].

ומה [ואיזו] **שירה היו אומרים** באותו זמן -

מקרא זה שבספר תהלים: **"וישב עליהם את אונם וברעתם יצמיתם** [יכריתם]". ובאמת אין זה השיר הקבוע ליום ראשון, אלא שירו של יום רביעי הוא. אלא שנפלה קינה זו בפייהם, על שם המאורע (1678).

ולא הספיקו הלויים לומר את המילים "יצמיתם ה' אלהינו", עד שבאו נכרים - וכבשום.

וכן היה בשניה [בחורבן בית שני].

ממשיכה הגמרא לבאר מנין לנו שאותם מאורעות שהוזכרו במשנה - אירעו בתשעה באב.

שנלכדה ביתר, מנין לנו שהיה זה בתשעה באב -

גמרא. כלומר, כך מקובלנו מרבותינו.

שנינו במשנתנו, **שנחרשה העיר** ירושלים בתשעה באב. כפי שנאמר בספר מיכה: "ציון שדה תחרש". והיינו, שנחרשה כולה, עד שנעשית כשדה חרושה, ולא ניכר היו בה קודם בתיים.

תניא: כשחרב [כשהחריב] טורנוסרופוס הרשע את ההיכל (1679), נגזרה גזרה על רבן גמליאל להריגה.

בא אותו הגמון שהיה ממונה על כך, ועמד בבית המדרש, ואמר: בעל החוטם מתבקש, בעל החוטם מתבקש. "בעל החוטם" - היינו בעל קומה וצורה (1680). ורמז לו בכך שהוא מתבקש ליהרג. אבל לא אמר בפירוש, כדי שלא יכירו בו אנשי המלך, שהוא מגלה דבר זה לרבן גמליאל.

שמע רבן גמליאל את הדבר, הבין את הרמז, אזל טשא מינייהו [הלך והתחבא מפניהם].

אזל לגביה בצנעא [הלך אותו הגמון אל רבן גמליאל בצנעה ובהסתתר].

אמר ליה: אי מצילנא לך, מייתית לי לעלמא דאתי [אם אציל אותך מההריגה, האם תביאני לחיי עולם הבא]?

אמר ליה: הן.

אמר ליה: אשתבע לי [השבע לי על כך].

אשתבע ליה [נשבע לו] רבן גמליאל, שאכן יביאהו לחיי עולם הבא (1681).

סליק לאיגרא [עלה אותו הגמון לראש הגג], **נפיל ומית** [הפיל את עצמו משם, ומת].

וגמירי [וכך היה מקובל בין אנשי המלכות], **דכי גזרי גזירתא, ומית חד מינייהו** [שאם היו גוזרים גזירה, ובאותו זמן מת אחד מהם, מאותם שנתייעצו לגזור אותה גזירה] - **מבטלי לגזרתייהו** [היו מבטלים את הגזירה]. משום שהם סבורים שאירעה להם הרעה משום שהרעו לגזור.

ואכן נתבטלה הגזירה, ולא הוציאו את רבן גמליאל להריגה.

יצתה בת קול ואמרה: אותו הגמון שהציל את רבן גמליאל - מזומן [מוכן] **לחיי העולם הבא** (1682).

תנו רבנן: משחרב הבית בפעם הראשונה, נתקבצו כיתות כיתות [קבוצות קבוצות] **של פרחי** [צעירי] **כהונה, ומפתחות** שערי **ההיכל בידן**.

ועלו לגג ההיכל, ואמרו לפניו [לפני הקדוש ברוך הוא]: רבוננו של עולם! הואיל ולא זכינו להיות גזברין נאמנים, שהרי נחרב הבית - יהיו מפתחות מסורות לך
(1683).

וזרקום [את המפתחות] כלפי מעלה.

ויצתה כעין פיסת יד מן השמים - וקיבלתן מהם [וקבלה מהם את המפתחות].

והם, אותם צעירי כהונה, קפצו ונפלו לתוך האור [לתוך האש].

ועליהן קונן ישעיה הנביא: "משא גיא חזיון מה לך אפוא כי עלית כלך לגגות תשאות מלאה עיר הומיה קריה עליזה חלליך לא חללי חרב ולא מתי מלחמה".

וכך אנו דורשים את המקרא:

"גיא חזיון" היא ירושלים (1684), שהכל חוזים ומסתכלין בה. "כי עלית כולך לגגות", כפי שאמרנו, שעלו אותם פרחי כהונה לגג. "חלליך לא חללי חרב וגו'", שלא נהרגו אותם כהנים במלחמה, אלא המיתו עצמם כשקפצו לתוך האש.

אף בהקדוש ברוך הוא נאמר כך, שהוא מקונן על חורבן הבית. שנאמר בהמשך אותו מקרא: "מקרקר קר ושוע אל ההר" (1685).

וכך נדרש המקרא: "מקרקר" - לשון יללה הוא. "קיר ושוע"

- האדון מקונן וזועק ["קיר" לשון אדון הוא] (1686). והיינו, שהקדוש ברוך הוא מקונן וזועק על בית המקדש שבהר הבית, שנחרב.

שנינו במשנתנו: **משנכנס אב ממעטין בשמחה וכו'.**

אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב: כשם שמשנכנס חודש אב - ממעטין בשמחה (1687), כך משנכנס חודש אדר - מרבין בשמחה (1688), משום שאז נתרבו ניסים לישראל. בחודש אדר - נס הפורים, ובחודש ניסן שלאחריו - ניסי חג הפסח (1689).

דף כט - ב

אמר רב פפא: הלכך [לפיכך], היות ובחודש אב ממעטין בשמחה, ובחודש אדר מרבין בשמחה, לכן -

בר ישראל דאית ליה דינא בהדי נכרי [בן ישראל שיש לו דין ודברים עם נכרי], וצריך הוא ללכת להתדיין עמו בבית דין של הנכרים, **לישתמיט מיניה באב** (1690) [שישתמט ממנו, ולא ידון עמו בחודש אב], **דריע מזליה** [משום שאז רע מזלם של ישראל].

ולימצי נפשיה באדר (1691) [ואילו בחודש אדר, אדרבה, ימציא את עצמו אליו, כדי שידון עמו אז], **דבריא מזליה** [משום שאז בריא וטוב מזלו] (1692).

והיות והגמרא הביאה את דבריו של רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת הנוגעים למשנתנו, מביאה הגמרא עוד מדבריו:

כתוב בנבואת ירמיה: "כה אמר ה' וגו' לכל הגולה אשר הגליתי מירושלים בבלה וגו' **לתת לכם אחרית ותקוה**".

והיינו, שאמר הקדוש ברוך הוא לישראל, שהיות והם יתעכבו בגולה שבעים שנה, יתן להם שם אחרית ותקוה.

ומהם אותם "אחרית ותקוה"?

אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב: אלו דקלים, שיש מהן הרבה בבבל, ויתפרנסו ישראל מהן, **וכלי פשתן** ללבוש (1693).

עוד מביאה הגמרא מאמר של רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת:

נאמר בספר בראשית, בברכות שבירך יצחק את יעקב: "**ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה'**".

מהו אותו שדה אשר ברכו ה'? **אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב: כריח שדה של תפוחים** (1694).

שנינו במשנתנו: **שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה, אסורין לספר ולכבס**.

אמר רב נחמן: לא שנו שאסור לכבס בשבוע שחל בו תשעה באב אלא **לכבס וללבוש**. דהיינו, שמכבס כדי ללבוש את הבגדים המכובסים באותו שבוע.

אבל לכבס ולהניח, דהיינו, שמכבס ואינו לובש מיד, אלא מניח את הבגדים המכובסים על מנת ללבשם לאחר תשעה באב - **מותר**.

ורב ששת נחלק על רב ששת ואמר: **אפילו לכבס ולהניח - אסור**. משום שכשעוסק בכיבוס בגדים, נראה שמסיח דעתו מן האבלות (1695).

אמר רב ששת: תדע, הוכחה וראיה לדבר, דהרי **בטלי קצרי** (1696) **דבי רב** [שהרי הכובסים של בית רב בטלים ממלאכתם] בשבוע שחל בו תשעה באב, אף שמכבסים על מנת להניח.

מתיב [הקשה] **רב המנונא** מדברי משנתנו. ששינו: אף שאסור לכבס בשבוע שחל בו תשעה באב, מכל מקום **ביום חמישי מותרים** לכבס **מפני כבוד השבת** [והיינו כאשר חל תשעה באב ביום שישי].

ועלינו לבאר, מה כוונת המשנה, שמותרים לכבס ביום חמישי מפני כבוד השבת. איך מכבד את השבת על ידי כיבוס ביום חמישי החל לפני תשעה באב?

שואלת הגמרא: **מאי "מותרים"**, לאיזה צורך מותר לכבס ביום חמישי? **אילימא** [אם נאמר] שהכוונה שמותר **לכבס וללבוש** מיד, ביום חמישי -

אי אפשר לומר כך. כי מה הטעם שמותר? **מאי כבוד שבת איכא** [איזה כבוד שבת יש בכך]? הרי אינו מכבס לצורך השבת, אלא לצורך לבישה מיידית!

אלא ודאי שהכוונה שמותר לו לכבס עכשיו, ביום חמישי, על מנת **להניח** וללבוש רק בשבת [והתירו לו לכבס ביום דווקא ביום חמישי. אבל ביום שישי, שהוא יום התענית עצמו - לא התירו].

ומזה שנקטה המשנה שביום חמישי מותר לכבס מפני כבוד השבת, מוכח שביום **חמישי** - **הוא דשרי** [דווקא אז מותר]. כי היות וזהו יום סמוך לשבת, ניכר שהוא עושה לצורך שבת.

אבל לכבס בימי **השבת כולה** [בשאר ימי השבוע, חוץ מיום חמישי] על מנת להניח וללבוש לאחר תשעה באב - **אסור!**

הרי לנו שבאמת אסור לכבס ולהניח, ורק ביום חמישי, לצורך השבת - התירו!

מתרצת הגמרא: **לעולם** אפשר לומר שמשנתנו מדברת לענין **לכבס וללבוש** מיד.

ומכל מקום מותר לכבס כבר ביום חמישי, כי מדובר **כשאין לו אלא חלוק אחד**, ואין לו במה להחליף. ואם לא יכבס עתה, לא יהיה לו בגד נקי לשבת (1697).

שהרי כך מצינו גם לענין כיבוס בחול המועד. שאף שאסור לכבס בחולו של מועד, מכל מקום, מי שיש לו רק חלוק אחד, מותר לכבסו אף בחולו של מועד. שהרי אף אם הקדים לכבס לפני חול המועד, כפי שראוי לעשות, מוכרח הוא לכבס שוב בתוך חול המועד, שהרי יש לו רק חלוק אחד.

דאמר רב אסי אמר רבי יוחנן: מי שאין לו אלא חלוק אחד - מותר לכבסו בחולו של מועד.

איתמר נמי [נאמרה גם מימרא] כדברי רב נחמן: **אמר רבי בנימין אמר רבי אלעזר: לא שנו שאסור לכבס אלא לכבס וללבוש מיד. אבל לכבס על מנת להניח - מותר.**

מיתיבי: אסור לכבס לפני תשעה באב, אפילו על מנת להניח את הבגדים המכובסים לאחר תשעה באב.

ממשיכה הברייתא ואומרת: **וגיהוץ שלנו**, של בני בבל, שבדרך כלל הוא מועיל לניקוי הבגדים יותר מכיבוס, אינו מועיל אלא **ככיבוס שלהן** (1698), של בני ארץ ישראל (1699). ולכן, היות והוא ככיבוס, אסור לכבס אפילו על מנת להניח. אבל כיבוס שלנו, של בני בבל, שאינו מועיל ככיבוס שלהם, מותר (1700).

וכלי פשתן - אין בהם משום גהוץ (1701), ולכן אין איסור לגהצן.

על כל פנים שנינו בברייתא, שאסור לכבס אפילו על מנת להניח!

ומסקנת הגמרא: **תיובתא**. אכן יש מהברייתא קושיה על דברי רב נחמן.

שלח רב יצחק בר גיורי משמיה דרבי יוחנן: אף על פי שאמרו חכמים שכלי פשתן אין בהם משום גהוץ, אבל אסור ללבושן [את בגדי הפשתן המגוהצים] **בשבת** [בשבוע] **שחל תשעה באב להיות בתוכה.**

אמר רב: לא שנו שאסור לכבס בימי השבוע שחל בו תשעה באב, **אלא בימים שלפניו** [שלפני יום תשעה באב]. כגון, אם חל יום תשעה באב ביום שלישי בשבוע, אסור לכבס בימים ראשון ושני שבאותו שבוע.

אבל בימים שלאחריו, דהיינו, בימים רביעי חמישי ושישי, אף שהם בשבוע שחל בו תשעה באב - **מותר לכבס** (1702).

ושמואל אמר: אפילו בימים שלאחריו - נמי אסור לכבס.

מיתבי: שבת [שבוע] שחל תשעה באב להיות בתוכה, אסור לספר ולכבס. וביום חמישי מותרין לספר ולכבס - מפני כבוד השבת.

כיצד?

אם חל תשעה באב להיות באחד בשבת, **מותר לכבס (1703) כל השבת כולה** [כל ימי אותו שבוע, שחל בו תשעה באב]. שהרי כל ימי השבוע - לאחר תשעה באב הם.

ואם חל תשעה באב ביום **שני** או **בשלישי** או **ברביעי** ובחמישי, אזי בימי השבוע שהיו **לפניו**, לפני תשעה באב - **אסור לכבס**. אבל בימים שלאחריו, שאחרי תשעה באב - **מותר לכבס**.

ואם חל תשעה באב להיות בערב שבת, מכל מקום **מותר לכבס ביום חמישי**, אף שהוא מהימים שלפני תשעה באב, **מפני כבוד השבת** [כפי שנתבאר לעיל].

ואם לא כבס ביום חמישי בשבת, מותר לכבס לצורך השבת אפילו בערב שבת, אף שהוא יום תשעה באב עצמו.

אבל, באופן זה לא יכבס בבוקר, אלא רק **מן המנחה ולמעלה (1704)**.

מפסיקה הגמרא בהבאת דברי הברייתא, ואומרת: **לייט עלה אביי (1705), ואיתימא רב אחא בר יעקב, אהא** [קילל אביי, ויש אומרים שהיה זה רב אחא בר יעקב, על דבר זה, על המכבס בתשעה באב, אף שחל כביום שישי, ואף מן המנחה ולמעלה].

ועתה ממשיכה הגמרא בהבאת דברי הברייתא:

אם חל תשעה באב להיות ביום **שני** ובחמישי [ביום שני או חמישי], **קורין לתורה שלשה** קרואין, שהרי בימי שני וחמישי שבכל שבוע קורין בתורה שלשה, כהן לוי וישראל, שהיא תקנת עזרא (1706). **ומפטיר אחד** מאותן שלשה קרואין.

ואם חל תשעה באב ביום **שלישי** וברביעי (1707) [ביום שלישי או רביעי], שבימים אלו אין קריאת התורה בכל שבוע, **קורא אחד, ומפטיר אותו אחד** שקרא בתורה.

רבי יוסי אומר: לעולם, בין אם חל תשעה באב בשני וחמישי, ובין אם חל בשלישי ורביעי, תמיד **קורין שלשה ומפטיר אחד**.

על כל פנים, שנינו בברייתא, שבימים שלאחר תשעה באב, אף שהם בשבוע שחל בו, מותרין לכבס. אם כן, ברייתא זו היא **תיובתא דשמואל** [קושיה והשגה על דברי שמואל]!

מתרצת הגמרא: **אמר לך שמואל** [ישיב ויאמר לך שמואל על קושיה זו]: נדון זה, האם מותר לכבס בימי השבוע שלאחר תשעה באב או לא - **תנאי היא** [מחלוקת תנאים יש בזה].

דתניא: תשעה באב שחל להיות בשבת, וכן ערב תשעה באב שחל להיות בשבת, אינו ממעט באכילתו. ואם חל ערב תשעה באב בשבת, אינו מפסיק סעודתו.

אלא **אוכל ושותה כל צרכו, ומעלה על שולחנו אפילו כסעודת שלמה בשעתו** ["בשעתו" היינו בשעת מלכותו וגדולתו, שהיתה סעודת המלך ועבדיו גדולה עד מאוד (1708). אבל היתה תקופה שבה לא היה מלך, כפי שמצינו במסכת גיטין סח ב] (1709).

ואסור לספר ולכבס מראש חדש אב - ועד התענית. דברי רבי מאיר.

רבי יהודה אומר: כל החדש כולו - אסור לספר ולכבס.

רבן שמעון בן גמליאל אומר: אינו אסור לספר ולכבס אלא אותה שבת [באותו שבוע] **בלבד.**

הרי לנו, שרבי מאיר סובר שרק לפני התענית אסור. אבל לאחר מכן - מותר. ואילו רבי יהודה ורבי שמעון בן גמליאל סוברים, שבין לפני התענית, ובין לאחריה - אסור לספר ולכבס.

ותניא אידך [ושנינו בברייתא אחרת]: **ונוהג אֶבֶל** [מנהגי אבלות] **מראש חדש ועד התענית. דברי רבי מאיר.**

רבי יהודה אומר: כל החדש כולו אסור.

רבן שמעון בן גמליאל אומר: אינו אסור אלא אותה שבת בלבד.

אמר רבי יוחנן: ושלתן, רבי מאיר, רבי יהודה, ורבן שמעון בן גמליאל - מקרא אחד דרשו. אלא שנחלקו היאך לדרוש את אותו מקרא.

דכתיב בנבואת הושע [פרק ב' פסוק י"ג]: **"והשִׁבְתִּי כל משוֹשָׁה חֲגָה חֲדָשָׁה וּשְׁבִיבָה"**. והיינו, שמתנבא הנביא שישבית ויבטל הקדוש ברוך הוא את משוש ישראל,

דף ל - א

ועתה, **מאן דאמר** [מי שאמר] שנוהג אבל **מראש חדש ועד התענית**, למד את דבריו **ממה שנאמר**: "**חגה**". כי ראש חודש נקרא חג (1711), כפי שאמרנו לעיל. והיינו, שנוהגין אבלות מראש חודש עד התענית.

ומאן דאמר שהחודש **כולו אסור**, לומד את הדבר מהמילה "**חַדְשָׁה**". דהיינו, שנוהגין אבלות כל החודש.

ומאן דאמר שכל השבת כולה אסור, לומד את הדבר מהמילה "**שַׁבָּתָה**". דהיינו, שכל אותו שבוע אסור (1712).

אמר רבא: הלכה כרבן שמעון בן גמליאל.

ואמר רבא: הלכה כרבי מאיר.

וצריך להבין את פסק ההלכה של רבא, שהרי רבן שמעון בן גמליאל ורבי מאיר נחלקו, ואין דעתם שווה, והיאך אפשר לפסוק כדעת שניהם גם יחד?!

ומבארת הגמרא: **ותרוייהו**, ושני פסקי ההלכה של רבא - **לקולא** הם.

דהיינו, הלכה כרבן שמעון בן גמליאל, שהאיסור הוא רק באותו שבוע שחלה בו התענית [אבל אין הלכה כדבריו במה שאמר שאסור כל אותו שבוע].

והלכה כרבי מאיר בכך שרק לפניו אסור. אבל לאחריו - מותר [אבל אין הלכה כדבריו במה שאמר שאסור מתחילת החודש].

וצריכא, צריך היה רבא לומר את שני הדברים. שהלכה כרבי מאיר, והלכה כרבן שמעון בן גמליאל.

דאי אשמועינן [כי אם היה משמיענו] רק **שהלכה כרבי מאיר**, **הוה אמינא שאפילו מראש חדש אסור** לספר ולכבס, **קמשמע לן** [השמיע לנו] רבא **שהלכה כרבן שמעון בן גמליאל**, שרק אותו שבוע אסור.

ואי אשמועינן רק שהלכה כרבן שמעון בן גמליאל, הוה אמינא שאמנא אסור רק בשבוע שחלה בו התענית, אבל אסור אפילו לאחריו [גם בימים שאחרי תשעה באב].
קמשמע לן רבא שהלכה כרבי מאיר, שאסור רק לפניו, אבל לאחריו - מותר (1713).

שנינו במשנתנו: **ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילין** (1714) כו'.

אמר רב יהודה: לא שנו שאסור לאכול שני תבשילין, **אלא משש שעות ולמעלה**, כלפי הערב. **אבל משש שעות ולמטה**, דהיינו, מהנץ החמה עד שש שעות ביום - מותר.

ועוד **אמר רב יהודה: לא שנו** שאסור לאכול שני תבשילין אלא **בסעודה המפסיק בה** [שמפסיק בה אכילתו, ואינו אוכל עוד לאחר מכן]. **אבל בסעודה שאינו מפסיק בה**, אף לאחר שש שעות - מותר.

ותרוייהו, שני הדברים שאמר רב יהודה - **לקולא** [להקל] אמרם.

דהיינו, שאף משש שעות ולמעלה מותר לאכול שני תבשילין, אם אין זו הסעודה שמפסיק בה.

ומצד שני, משש שעות ולמטה, מותר לאכול שני תבשילין, אף אם זו הסעודה שמפסיק בה.

וצריכא. וצריך היה רב יהודה לומר את שתי ההלכות שאמר.

משום **דאי אשמועינן** [אם היה רב יהודה משמיענו] רק את הדין שאסור לאכול שני תבשילין דווקא **בסעודה המפסיק בה**, הוה אמינא [היינו סוברים ואומרים], שדין זה הוא **אפילו** אם אכל את אותה סעודה **משש שעות ולמטה**.

קמשמע לן [השמיענו] רב יהודה, שדווקא **משש שעות ולמעלה** אסור. אבל למטה משש שעות, אף בסעודה המפסיק בה, מותר לאכול שני תבשילין.

ואי אשמועינן [ואם היה רב יהודה משמיענו] רק את הדין שהאיסור לאכול שני תבשילין הוא דווקא **משש שעות ולמעלה**, הוה אמינא [היינו סוברים ואומרים] שדין זה הוא **אפילו בסעודה שאינו מפסיק בה**. שאף אם אוכל עוד סעודה קודם הסעודה המפסקת, אם עושה זאת לאחר שש שעות, אסור לאכול בה שני תבשילין.

קמשמע לן רב יהודה, שאסור לאכול שני תבשילין דווקא **בסעודה המפסיק בה**. אבל בסעודה אחרת, אף אם היא לאחר שש שעות, מותר.

אומרת הגמרא: **תניא כלישנא קמא**, שנינו בברייתא את הדין הראשון של רב יהודה.
ותניא אף **כלישנא בתרא**, כפי הדין השני של רב יהודה (1715).

מתחילה הגמרא בהבאת הברייתא השניה, ואומרת:

**תניא כלישנא בתרא: הסועד בערב תשעה באב, אם עתיד לסעוד עוד סעודה
אחרת לאחר מכן, מותר לאכול בשר בסעודה שאוכל עתה, וכן מותר לשתות יין.**

ואם לאו, ואם אינו עתיד לאכול עוד סעודה, הרי הסעודה שאוכל עתה - סעודה מפסקת
היא, ולכן **אסור לאכול בה בשר ולשתות בה יין**.

הרי לנו כדברי רב יהודה בדינו השני, שאף לאחר שש שעות, אם אין מדובר בסעודה
שמפסיק בה, מותר לאכול בשר ולשתות יין. והוא הדין שמותר לאכול שני תבשילין.

ועתה מביאה הגמרא את הברייתא שמשמע ממנה כדברי רב יהודה בדינו הראשון:

**תניא כלישנא קמא: ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילין, לא יאכל
בשר ולא ישתה יין.**

רבן שמעון בן גמליאל אומר: בסעודה שאוכל בערב תשעה באב, **ישנה** ממנהגו
הרגיל בסעודה.

אמר רבי יהודה: כיצד משנה ממנהגו?

אם היה רגיל לאכול בכל סעודותיו שני תבשילין, ישנה בסעודה זו, שאוכלה בערב
תשעה באב, **ויאכל בה מין אחד**.

ואם היה רגיל לסעוד סעודותיו בחבורה של עשרה בני אדם, ישנה בסעודת ערב
תשעה באב, **וסועד סעודה זו בחמשה בני אדם**.

היה רגיל לשתות בכל סעודותיו עשרה כוסות, ישנה בסעודתו, **ושותה חמשה
כוסות** (1716).

במה דברים אמורים, שצריך לשנות בסעודתו - דווקא אם אוכל **משש שעות
ולמעלה**.

אבל אם אוכל **משש שעות ולמטה**, אף שזו סעודה שמפסיק בה, שאין בכוונתו
לאכול עוד לאחר מכן, **מותר** לאוכלה כדרך שאוכל כל סעודותיו.

הרי לנו כדברי רב יהודה בדינו הראשון, שאף שבסעודה המפסיק בה, לא יאכל שני תבשילין, ולא יאכל בשר ולא ישתה יין, מכל מקום אם אוכלה קודם שש שעות - מותר.

תניא אידך [שנינו בברייתא אחרת]: **ערב תשעה באב, לא יאכל אדם שני תבשילין, וכן לא יאכל אז בשר ולא ישתה יין. דברי רבי מאיר.**

וחכמים אומרים: יכול לאכול שני תבשילין, אבל ישנה בסעודתו. וממעט בבשר וביין, אבל יכול לאכלם.

כיצד ממעט אכילתו?

אם היה רגיל לאכול בסעודתו **ליטרא** (1717) **בשר, יאכל** עתה **חצי ליטרא** בשר.

אם היה רגיל לשתות בסעודתו **לוג** שלם של יין, ישתה עתה **חצי לוג** יין.

ואם אינו רגיל לאכול בסעודתו בשר ויין **כל עיקר** [כלל וכלל] - **אסור** לאכול מהן בערב תשעה באב אפילו מעט.

רבן שמעון בן גמליאל אומר: **אם היה רגיל לאכול צנון** (1718) **או מליח** [היינו, דג או בשר ששהו במלח שלשה ימים, שאז כבר אין בהם טעם כל כך] **אחר סעודתו - הרשות בידו** לאכלם אף בערב תשעה באב (1719).

תניא אידך [שנינו בברייתא אחרת]: **כל סעודה שהוא סועד משום תשעה באב,** כגון הסעודה שמפסיק בה, **אסור לאכול בשר, ואסור לשתות יין.**

וכמו כן, מאותה שעה שאוכל סעודה מפסקת, **אסור לרחוץ**. כיון שהתחיל לנהוג אבילות מחמת תשעה באב בסעודתו, יש לו לנהוג גם אבילות בכך שלא ירחץ ולא יסוך, אף שעדיין מותר באכילה ושתיה עד שתחשך (1720).

כל שאינו משום תשעה באב, כגון סעודה שמפסיק בה לפני תענית צבור, או סעודה שאוכל בערב תשעה באב ואינו מפסיק בה, **מותר לאכול בה בשר ולשתות יין**. וכמו כן, עדיין **מותר** (1721) **לרחוץ**.

רבי ישמעאל ברבי יוסי חולק על דברי התנא, **ואומר משום אביו: כל שעה שמותר לאכול** (1722), כלומר, אף לאחר סעודה המפסקת, עד שתחשך - **מותר** אף לרחוץ.

תנו רבנן: כל מצות הנוהגות באַבֵּל [דהיינו, דברים האסורים על האבל משום אבלות], **נוהגות בתשעה באב** (1723).

ואלו הן האיסורים הנוהגין בתשעה באב: א. **אסור באכילה ובשתיה** [איסור זה נוהג רק בתשעה באב, ואינו נוהג באבל] (1724).

ב. **ואסור בסיכה** [מריחת שמן על הגוף] (1725).

ג. **ואסור בנעילת הסנדל** (1726) של עור (1727).

ד. **ואסור בתשמיש המטה**.

ה. **ואסור לקרות בתורה בנביאים ובכתובים, ולשנות במשנה, בתלמוד, ובמדרש, ובהלכות ובאגדות** (1728). והטעם, משום שלימוד התורה משמח את האדם (1729), כפי שהגמרא מביאה להלן.

אבל קורא הוא במקום שאינו רגיל תמיד לקרות, ושונה במקום שאינו רגיל לשנות. שהיות ואינו רגיל ללמוד את אותו ענין, מצטער הוא באותו לימוד.

וכן קורא בקינות, ובספר איוב, ובדברים הרעים שבספר ירמיה. שאף שדברי תורה הם, מכל מקום אינם משמחים לבב.

ואף **תינוקות של בית רבן בטלין** מלימודם (1730).

והטעם שאסור ללמוד תורה, **משום** שדברי תורה - משמחי לבב הם. **שנאמר: "פקודי ה' ישרים משמחי לב"**.

רבי יהודה אומר: אף אינו קורא במקום שאינו רגיל לקרות, ואינו שונה במקום שאינו רגיל לשנות. כי אף לימוד זה משמח את לבבו.

אבל קורא הוא באיוב, ובקינות, ובדברים הרעים שבירמיהו. ותינוקות של בית רבן בטלים בו. משום שנאמר: **"פקודי ה' ישרים משמחי לב"**.

שנינו במשנתנו: **לא יאכל בשר ולא ישתה יין.**

תנא [שנה התנא בברייתא]: אמנם אסור לאכול בשר ולשתות יין, **אבל אוכל הוא בשר מליח** [ששהה במלח שלשה ימים], כי על ידי השהיה במלח פג טעם הבשר, ושוב אין הוא משמח.

וכן **שותה** הוא **יין מגתו** [יין חדש, שרק עכשיו סיימו לדרוך אותו בגת]. כי טעמו אינו טוב כיוון ישן. ולא עוד, אלא שהוא משלשל ומזיק את האדם.

בשר מליח [ששהה במלח], **עד כמה** נחשב עדיין בשר, ואסור באכילה לאבל, ולכל אדם בערב תשעה באב?

אמר רב חנינא בר כהנא משמיה דשמואל: כל זמן שהוא שוהה במלח כמשך הזמן המותר לאכילת בשר קרבן **השלמים**. דהיינו, שני ימים ולילה אחד (1731).

אבל אם שהה במלח למשך זמן רב יותר, נפסל טעם הבשר - ומותר.

ויין מגתו - עד כמה נחשב יין מגתו, ומותר בשתיה לאבל?

כל זמן שהוא תוסס (1732). אבל לאחר מכן, הרי הוא יין לכל דבר, ואסור לאבל, ולכל אדם בערב תשעה באב.

היות והגמרא הזכירה יין תוסס, מביאה הגמרא עוד נדון הנוגע לענין זה.

תנא: האיסור לשתות יין שהניחוהו מגולה בלא כיסוי כי חוששין שמא נחש שתה ממנו, והטיל בו מארסו, (1733) הוא דווקא ביין ישן. אבל **יין תוסס, אין בו משום** איסור **גילוי**. כי הנחש נבהל מהתסיסה, (1734) ואינו שותה ממנו.

וכמה הוא זמן **תסיסתו? שלשה ימים**.

עתה חוזרת הגמרא לעסוק בענין ערב תשעה באב.

אמר רב יהודה אמר רב: כך היה מנהגו של רבי יהודה ברבי אילעאי בערב תשעה באב: (1735)

דף ל - ב

היו **מביאין לו פת חרבה** [יבשה] **במלח**, (1736) (1737) והיה **יושב** **בין תנור לכיריים** [שהוא מקום בזוין] - ואוכל את פתו, **ושותה עליה קיתון** [מין כלי] **של מים**, ונוהג בעצמו צער כל כך, עד **שדומה כמי שמתו מוטל לפניו** (1738).

תנן התם [שנינו שם, במסכת ברכות]: **מקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב - עושין**.

מקום שנהגו שלא לעשות מלאכה בתשעה באב - אין עושין.

ובכל מקום, בין אם מנהג המקום כך, ובין אם לא, תלמידי חכמים בטלים (1739).

רבן שמעון בן גמליאל אומר: לעולם יעשה כל אדם עצמו כתלמיד חכם, אף שאינו כזה, ויבטל ממלאכה בתשעה באב, ואין בכך משום גאווה.

תניא נמי הכי [שנינו אף בברייתא כדברי המשנה] (1740): רבן שמעון בן גמליאל אומר: לעולם יעשה אדם עצמו כתלמיד חכם, כדי שיתענה (1741). כלומר, מותר וראוי לאדם לעשות עצמו כתלמיד חכם, בדברים כאלו שאינם מביאים לו תענוג וכבוד, אלא צער.

וביטול מלאכה - צער הוא (1742), ולכן ראוי לכל אדם לנהוג בדבר זה כתלמידי חכמים.

תניא אידך [שנינו בברייתא אחרת]: רבן שמעון בן גמליאל אומר: כל האוכל ושותה בתשעה באב, חמור הדבר כאילו אוכל ושותה ביום הכיפורים (1743), שאיסור אכילה ושתיה בו מדאורייתא, והאוכל ושותה בו - ענוש כרת.

רבי עקיבא אומר: כל העושה מלאכה (1744) בתשעה באב - אינו רואה סימן ברכה (1745) מאותה מלאכה לעולם.

וחכמים אומרים: כל העושה מלאכה בתשעה באב, ואינו מתאבל על ירושלים - אינו רואה בשמחתה לעתיד לבוא, כשיבוא המשיח.

שנאמר: "שמחו את ירושלים וגילו בה כל אהביה. שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה".

הרי לנו, שרק המתאבלים על ירושלים מחמת אהבתם אליה, יזכו לשמוח בה כשתיבנה במהרה בימינו.

מכאן אמרו: כל המתאבל על ירושלים - זוכה ורואה בשמחתה.

ושאינו מתאבל על ירושלים - אינו רואה בשמחתה (1746).

תניא נמי הכי: כל האוכל בשר ושותה יין בערב תשעה באב, בסעודה שמפסיק בה מאכילתו (1747), עליו הכתוב אומר: "ותהי עונותם על עצמתם" (1748).

שנינו במשנתנו: רבי יהודה מחייב בכפיית המטה. ולא הודו לו חכמים.

תניא: אמרו לו חכמים לרבי יהודה: לדבריך, שאין ישנים על המטות, אלא על הקרקע, נשים עוברות [מעוברות] ומניקות, שאינן יכולות לשכב על הארץ - מה תהא עליהן?

אמר להם: אף אני לא אמרתי שחייב בכפיית המטה אלא **במי שיכול** לעשות כך. אבל נשים, שאינן יכולות לעשות כך, אינן חייבות.

תניא נמי הכי: באמת לא נחלקו רבי יהודה וחכמים בעניין זה, אם חייב לכפות את המיטה שרגיל לישון עליה, ולשכב על הארץ.

כי **מודה רבי יהודה לחכמים בשאינו יכול** לישן על הקרקע, שאינו צריך לעשות כך. **ומודים חכמים לרבי יהודה ביכול** לישן על הקרקע, שצריך לנהוג כך.

אלא **מאי בינייהו**, במה נחלקו רבי יהודה בחכמים?

איכא בינייהו, נחלקו בענין זה: האם צריך לכפות גם את **שאר המטות** שבבית, שאין ישנים עליהן, או לא.

כדתניא: כשאמרו שצריך לכפות המטה, לא מטתו בלבד הוא כופה, אלא כל המטות כולן הוא כופה.

וזו היא שיטת רבי יהודה. אבל חכמים חולקים בדבר זה, וסוברים שכופה רק את מיטתו, ולא את שאר המיטות שבבית.

אמר רבא: הלכתא כתנא דידן [ההלכה כמו התנא שלנו], ששנה שנחלקו רבי יהודה וחכמים בעיקר כפיית המיטה. שרבי יהודה סובר שצריך לכפות את המיטה שרגיל לישון עליה, **ולא הודו לו חכמים כל עיקר**, ודעתם שאין צריך לכפות המטות כלל. והלכה כדבריהם, שאין צריך לכפות כלל (1749).

שנינו במשנתנו: **אמר רבן שמעון בן גמליאל: לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים.**

שואלת הגמרא: **בשלמא יום הכפורים**, מובן שיום טוב הוא לישראל, **משום דאית ביה** [שיש בו] **סליחה ומחילה**, שהרי הוא היום שניתנו בו **לוחות האחרונות** [השניות] לישראל (1750), וניתנה סליחה ומחילה לישראל.

ועל כן, משום שהוא יום סליחה ומחילה, נקבע צום יום הכפורים באותו יום, בעשרה בחודש תשרי, להודיע שמחל הקדוש ברוך הוא, וניחם על הרעה אשר דבר לעשות לעמו (1751).

אלא חמשה עשר באב, מאי היא [מדוע נקבע יום זה ליום טוב], מה המיוחד ביום זה?

אמר רב יהודה אמר שמואל: זהו יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה.

כי בתורה נאמר: "וכל בת יורשת נחלה ממטות בני ישראל לאחד ממשפחת מטה אביה תהיה לאשה וגוי ולא תסוב נחלה לבני ישראל ממטה אל מטה, כי איש בנחלת מטה אבותיו ידבקו בני ישראל וגוי".

והיינו, שבנות שירשו את נחלת אביהן [כאשר לא היה לו בן], עליהן להנשא דווקא לבני השבט של אביהן. ואסור להן להנשא לבני שבט אחר, כדי שלא תסוב נחלה ממטה למטה. (1752).

ועמדו חכמים והתירו את הדבר, ואמרו שמותר לבנות יורשות נחלה לינשא לבני שבט אחר. והיה הדבר בחמשה עשר באב.

מאי דרוש [מה דרשו] חכמים, שהתירו את הדבר?

כך דרשו: כתוב: "זה הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד וגוי" אך למשפחת מטה אביהם תהינה לנשים וגוי". משמע, **דבר זה**, שבנות שיורשות נחלה צריכות להנשא רק לבני שבטן, **לא יהא נוהג - אלא בדור זה**, בדור המדבר (1753).

הגמרא מביאה דעה נוספת בנדון שלנו, מהי השמחה המיוחדת ביום ט"ו באב, שמחמתה נקבע יום זה ליום טוב.

אמר רב יוסף אמר רב נחמן: (1754) **יום** חמשה עשר באב, הוא היום **שהותר בו שבט בנימין לבוא בקהל**.

כי במעשה פלגש בגבעה [המסופר בספר שופטים, פרק כ] אסרו ישראל על כל השבטים להשיא בנותיהם לבני שבט בנימין. **שנאמר: "ואיש ישראל נשבע במצפה לאמר: איש ממנו [מאיתנו] לא יתן בתו לבנימן לאשה"**.

מאי דרוש [מה דרשו] חכמים, שהתירו להנשא לבני בנימין?

אמר רב: כי נאמר בפסוק "איש ממנו לא יתן בתו וגוי". הרי שכך אמרו בני ישראל: אף אחד מאתנו לא יתן בתו לבני בנימין. אבל האיסור הוא דווקא על כל אחד מאיתנו, **ולא על מי מבנינו** שיבוא אחרינו.

הגמרא מביאה דעה נוספת בנדון שלנו.

רבה בר בר חנה אמר בשם רבי יוחנן : יום חמשה עשר באב, הוא היום שכלו בו **מתי מדבר**. דהיינו, ביום זה נסתיימה הגזירה שגזר הקדוש ברוך הוא על ישראל לאחר מעשה המרגלים, שימותו כולם במדבר.

שמצינו במדרש, שכל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, בכל ערב תשעה באב היה מכריז הכרוז ואומר : צאו לחפור! והיה כל אחד מישראל יוצא וחופר לו קבר, וישן בו כל הלילה. שמא ימות קודם שיחפור, ולא יקברוהו (1755).

למחר בבוקר היה שוב יוצא הכרוז ומכריז : יבדלו החיים מן המתים!

כל מי שהיתה בו נפש חיים, היה יוצא מקברו. והשאר, שמתו, נשארו קבורים בקבריהם.

בשנה הארבעים עשו שוב כך. ובבוקר, כשהכריז הכרוז : יבדלו החיים מן המתים! יצאו כולם חיים מהקברים.

כיון שראו ישראל כך, תמהו ואמרו : שמא טעינו בחשבון החודש, ויום זה אינו תשעה באב! (1756) ולכן המשיכו ושכבו בקברים עוד כמה ימים, עד היום שמתמלאת בו הלבנה, שהוא ט"ו באב. ואז היה כבר ברור להם שעבר יום תשעה באב.

כיון שראו שודאי עבר יום תשעה באב, ובכל זאת לא מת אחד מהם, ידעו שחשבון החודש מכוון, אלא שכבר נשלמו אותן ארבעים שנה של הגזירה. ועמדו ועשו את אותו יום ליום טוב (1757) (1758).

דאמר מר : **עד שלא כלו מתי מדבר** [עד שלא נסתיימה מיתת אלו שנגזר עליהם שימותו במדבר] - **לא היה מתייחד מהקדוש ברוך הוא דבור עם משה** בחיבה (1759).

שנאמר : **"ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה** (1760) **למות - וידבר ה' אלי"**. משמע, שרק עכשיו אמר משה : **אלי היה הדבור**. בייחוד ובחיבה. אבל עד עתה, שלא נשלמה גזירת מתי מדבר, לא היה מתייחד הדיבור עם משה.

הגמרא מביאה דעה נוספת בנדון שלנו.

עולא אמר : יום חמשה עשר באב הוא היום שביטל בו הושע בן אלה את הפרוסדיות [שומרים] שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים, כדי שלא יעלו לרגל ישראל

ואף הושע היה רשע, ועבד עבודה זרה. אלא שלא רצה לכפות את ישראל על כך, לעבוד דווקא עבודה זרה, אלא **אמר**: **לאיזה שירצו** ישראל לעלות - **יעלו**. מי שרוצה לעלות לרגל לבית המקדש - יעלה. ומי שרוצה ללכת לעבוד עבודה זרה - יעבוד.

רב מתנה אמר: יום חמשה עשר באב הוא היום **שנתנו** בו הרוגי העיר **ביתר**, שנהרגו בימי חורבן הבית (1761), **לקבורה** (1762).

ואמר **רב מתנה**: **אותו יום** **שנתנו** בו הרוגי **ביתר לקבורה**, **תקנו ביבנה** את ברכת "**הטוב והמטיב**" שבברכת המזון (1763).

"**הטוב**" - על **שלא הסריחו** הרוגי ביתר כל אותו זמן שלא נקברו,

"**והמטיב**" - על **שנתנו** לבסוף **לקבורה** (1764).

רבה ורב יוסף דאמרו תרוייהו [אמרו שניהם כאחד]: יום חמשה עשר באב הוא היום **שבו פסקו מלכרות עצים לצורך המערכה**. ועשו אותו יום טוב, לפי שבאותו יום השלימו מצוה חשובה כזאת (1765).

דתניא, רבי אליעזר הגדול אומר: **מחמשה עשר באב ואילך תשש כוחה של חמה**, שכבר אינה מחממת כל כך כמו בשיא הקיץ, ולכן **לא היו כורתין יותר עצים למערכה, לפי שאינן יבשין**, ויש חשש שתקנן בהם תולעת. ועץ שיש בו תולעת פסול למערכה (1766), כפי שמצינו במסכת מדות (1767).

אמר רב מנשיא: וקרו ליה [וקראו לו], לאותו יום שפסקו בו מלכרות עצים למערכה: "**יום תבר מגל**" [יום שבירת הגרזן]. כי באותו יום פסק החוטב מלחטוב מלחטוב עצים למערכה.

מכאן ואילך, מחמשה עשר באב ואילך, **דמוסיף** [מי שמוסיף] לעסוק בתורה אף בלילות, ולא רק בימים - **יוסיף** חיים על חייו (1768). כי מתוך שהלילות נעשים ארוכים יותר, צריך לעסוק בתורה גם בלילה.

ודלא מוסיף לעסוק בתורה בלילות - יסיף.

מאי "יוסיף"? (1769)

אמר רב יוסף: תקבריה אימיה [תקברנו אמו] (1770). כלומר, ימות צעיר, בלא זמנו (1771).

שנינו במשנתנו: **שבהן בנות ירושלים** יוצאות בכלי לבן שאולין וכו'.

והיינו, שלא היו הבנות לובשות את בגדי עצמן, אלא כל אחת היתה שואלת בגד מחברתה ולובשתו. ועשו כן, כדי שלא תתבייש זו שבאמת אין לה, ומוכרחה לשאול מאחרת.

תנו רבנן: בת מלך היתה שואלת בגד מבת כהן גדול (1772), שהיא הסמוכה לה בחשיבות. כי הכהן הגדול - קרוב וסמוך למלכות הוא.

בת כהן גדול היתה שואלת בגד **מבת סגן** הכהנים [הוא כהן חשוב, וממנים אותו להיות מוכן לעבודה ביום הכפורים. שאם יארע פסול טומאה בכהן הגדול, יכהן הסגן במקומו].

ובת סגן היתה שואלת בגד **מבת משוח מלחמה** [הוא הכהן שמכריז בשעת מלחמה את ההכרזה האמורה בתורה: "מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישוב לביתו וגו'". ונקרא "משוח מלחמה", כי הוא נמשח במיוחד לשם כך].

ובת משוח מלחמה היתה שואלת בגד **מבת כהן הדיוט** [כהן רגיל].

ושאר בנות **כל ישראל** היו **שואלין זה מזה** (1773).

ועשו כך, **כדי שלא יתבייש את מי שאין לו.**

שנינו במשנתנו: **כל הכלים טעונין טבילה.**

אמר רבי אלעזר: אפילו אם היו הבגדים **מקופלין ומונחין בקופסא**, שודאי לא נטמאו, מכל מקום מטבילין אותן, כדי שלא לבייש את מי שצריכה להטביל את הבגדים.

שנינו במשנתנו: **בנות ישראל יוצאות וחולות בכרמים.**

תנא: מי שאין לו אשה - נפנה [פונה והולך] **לשם** (1774), לכרמים, שהיו בנות ישראל מחוללות שם (1775).

שנינו במשנתנו: **מיוחסות שבהן היו אומרות** (1776) **בחור וכו'.**

תנו רבנן: יפיפיות שבהן, שבאותן בנות שהיו חולות בכרמים, **מה היו אומרות -**

כך היו אומרות: **תנו עיניכם ליופי, שאין האשה אלא ליופי.**

מיוחסות שבהן (1777), **מה היו אומרות -**

כך היו אומרות: **תנו עיניכם למשפחה, לפי שאין האשה אלא לבנים.** ואם בניך יהיו מיוחסים, יהיו הכל קופצים עליהם לינשא להם.

מכוערות שבהם, מה היו אומרות -

קחו מקחכם לשום שמים [קחו אותנו לשם שמים], **ובלבד** שאחר הנשואין **תעטרונו בזהובים**. שתתנו לנו תכשיטין ומלבושים נאים (1778).

אמר עולא ביראה אמר רבי אלעזר: עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות מחול (1779) **לצדיקים** (1780) [”מחול” לשון היקף בעיגול הוא. שיהיו הצדיקים יושבים סביב לקדוש ברוך הוא בעיגול].

והוא, הקדוש ברוך הוא, יושב ביניהם בגן עדן.

וכל אחד ואחד מהצדיקים מראה על הקדוש ברוך הוא באצבעו (1781), ואומר: **”הנה אלקינו זה קוינו לו ויושיענו, זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו”**.

שנאמר: ”ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו”. והיינו, שלעתיד לבוא, כל צדיק יצביע על הקדוש ברוך הוא ויאמר: **”הנה אלקינו זה וגו”**.

**הדרן עלך פרק בשלשה פרקים
וסליקא לה מסכת תענית**